

BIBLIOTECA
FVNDATIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

Nº Curent 69308 Format m

Nº Inventar 25094 Anul 1938

Secția Defecți în Raftul II

Dr S. RELI R. 127/938

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

IN VREMURILE TRECUTE

CERNĂUȚI 1938
EDITURA MITROPOLIEI BUCOVINEI

Inscr. 25.094

Dr. S. RELI

Profesor Universitar

240239

1938

Biserica ortodoxă-română
din
Maramureș
în vremurile trecute

65587

4630

Cernăuți, 1938.

Editura Mitropoliei Bucovinei

Prefață

Reînființarea Episcopiei ortodoxe-române din Maramureș în anul 1937, prin străduințele pline de inițiativă ale Arhiepiscopului și Mitropolitului Bucovinei VISARION PUIU, cu concursul înțelept al Sf. Sinod, al Patriarhiei Române și al Înaltului Guvern al Țării, a umplut de bucurie sufletele tuturor Românilor ortodocși din cuprinsul României întregite.

Căci reînvierea acestei străvechi instituțiuni religioase românești, distrusă cu 200 ani mai în urmă, de împrejurările vremii unei stăpâniri politice străine și intolerante, va fi de acum înainte, sub ocrotirea înțeleaptă a Majestății Sale Regelui României Întregite, CAROL II și a Urmașilor Săi, o nouă ctitorie sfântă și o citadelă regească puternică pentru întărirea și apărarea religiei strămoșești a Neamului Românesc dela granița de Nord-Vest a României întregite și de pretutindeni, și pentru refacerea și reîntronarea unității sufletești a fraților de același neam și sânge, care a fost distrusă în aceste ținuturi, prin desbinarea bisericească, pricinuită de clerul unei biserici străine și intolerante și

de stăpânitorii străini, cari — din motive interesate — voiau robia politică, prin desbinarea și slăbirea solidarității naționale, a Românilor ajunși în cursul unor vremi vitrege sub stăpânirea lor trecătoare.

La înfăptuirea reînvierii religiei și bisericii strămoșești ortodoxe între frații Români din Maramureș și ținuturile învecinate, precum și la promovarea iubirii frățești și a vieții lor culturale, naționale și economice în interesul superior al Țării și al Neamului Românesc întreg, noua episcopie ortodoxă de acolo, cu inima ei în Sighet, va conlucra, nu prin propagandă de proselitism și prin amăgire — cum a făcut-o aceasta la timpul său printre Români biserica papală — ci prin muncă creștinească apostolică și cinstită, însuflețită de duhul iubirii creștinești și frățești, dorind și așteptând o atitudine și o colaborare armonioasă, isvorită din aceeași iubire creștinească și frățească, din partea fraților Români uniți din acele ținuturi.

Spre a înlesni o înțelegere și mai bună a importanței și a rostului reînvierii vechii episcopii ortodoxe române a Maramureșului, în interesul reînnoșării unității sufletești prin aceeași religie și biserică națională a Românilor de pe întreg cuprinsul României întrigite, voiu schița în această scriere cele mai importante evenimente, adunate într'un mănunchiu, din viața bisericească dramatică a Românilor din Maramureș în cursul veacurilor și până la înființarea noii episcopii, scoțând totodată în relief și ve-

chile legături istorice, politice și bisericești, ce au existat veacuri de-a rândul între Românii din Maramureș și cei din Moldova, respective Moldova-de-Sus, numită mai târziu Bucovina. Cunoașterea trecutului bisericesc atât de sbuciumat al Românilor maramureșeni va ușura întrucâtva și legarea noului așezământ bisericesc cu firele trecutului, rupte brusc pe la anul 1740.

Această scriere are deci menirea de a populariza cunoașterea trecutului istoric al Bisericii ortodoxe-române din Maramureș, în acele cercuri și în acele ținuturi ale Țării noastre, unde acest trecut este mai puțin cunoscut.

Deie bunul Dumnezeu ca scopul ei să fie atins.

AUTORUL.

Așezarea geografică a Maramureșului românesc

Ținutul Maramureșului în vechile sale hotare istorice și etnice, a fost mult mai larg decât „județul Maramureșului” de azi, de sub suveranitatea României-întregite, care formează numai $\frac{1}{3}$ din vechiul Maramureș, rupt în două prin tratatul de pace, după războiul mondial¹⁾.

Odinioară „comitatul” Maramureșului avea o suprafață de 10.344 km² și se întindea la Nord până la izvoarele Tisei, la Vest până la poarta dintre Craia și Hust²⁾, la Sud până la Munții Rodnei, iar la Est se mărginea cu județele Rădăuți și Câmpulungul Moldovenesc din Bucovina.

Județul Maramureș de azi, dela frontiera de Nord a României întregite, are o suprafață de 3.381 km², pe o întindere de 127 km în lungime dela cătunul Țibău la S. E. și până la Huta la N. V., și de 55 km în lățime, dela vârful Stogu la N. și până la Țibleş, la marginea de Sud a județului³⁾.

Hotarele județului spre Nord și Nord-Est sunt totodată și granițele României spre Cehoslovacia, dela Huta și până la vârful Stogu, și cu Polonia, dela Stogu până la pârâul Pârcalab, un afluent al Ceremușului Alb⁴⁾.

¹⁾, ²⁾ I. Dermer și I. Marin, Maramureșul Românesc, ed. Cartea Românească, București, p. 11.

³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 12.

Spre Ost, județul Maramureș se mărginește cu județele Rădăuți și Câmpulungul din Bucovina, iar spre Sud și Sud-Vest cu județele Năsăud, Someș și Satu-Mare din Ardeal ¹⁾).

Hotarele Maramureșului Românesc se află aproape peste tot pe creasta munților înconjurători ²⁾).

Prin tragerea granițelor politice dintre România și Cehoslovacia, după întregirea României, Maramureșul a fost rupt în două, rămânând două treimi din vechiul său teritoriu în noul Stat, Cehoslovacia, neluându-se în considerare la delimitarea acestor frontiere alte motive, de ordin istoric, decât numai faptul că majoritatea populației de azi a părților deslipite și cedate Cehoslovaciei, e compusă din Ruteni ³⁾).

Prin această împărțire a Maramureșului, dureroasă pentru noi Români, din punct de vedere național, un număr mare de comune românești maramureșene au rămas pe teritoriul cehoslovac ⁴⁾). Intre aceste comune remarcăm aici :

Apșa-de-Jos, cea mai mare dintre comunele românești din Cehoslovacia, cu o populație de peste 7.000 suflete, dintre cari 6.000 sunt Români, iar restul Evrei și Ruteni (aproape 2.000 case) ⁵⁾).

Apșa-de-Mijloc, cu o populație românească de aproape 4.000 de suflete și cu o frumoasă și veche biserică românească din anul 1428 ⁶⁾).

Biserica-Albă, cu o populație de 2.000 suflete, dintre cari 1.700 sunt Români ⁷⁾).

Sat-Slatina, care are o populație românească de peste 2.000 de suflete ⁸⁾).

În apropiere de comuna Apșa-de-Jos se află locul

---

¹⁾ Idem, o. c., p. 12. — ²⁾ Idem, o. c., p. 13.

³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 11. — ⁵⁾ Idem, o. c., p. 119.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 120. — ⁷⁾, ⁸⁾ Idem, o. c., p. 121.

unde a fost pe vremuri *Mănăstirea Peri*¹⁾, închinată la 1391 de voievozii români Balc și Dragu, Patriarhiei din Constantinopole, care o face stauropeghie și a fost veacuri de-a rândul reședința episcopilor ortodocși-români ai Maramureșului.

Ținutul Maramureșului e un prea frumos, pitoresc și interesant colț de țară românească „care răpește dela început pe cercetător prin înfățișarea satelor sale cu bisericile lor de lemn, în stil gotic, vechi de sute de ani, și a gospodăriilor simple, dar plăcute“, apoi „prin vechile instituții politice, chinezatele și voevodatele transmise urmașilor în interesante organizațiuni și tradiții de castă“, prin „vieța bisericească cu instituții religioase, ca vlădicia ortodoxă a Perilor“, „prin vieța păcurărească (ciobănească) cu expansiunea ei până în mijlocul Poloniei și Cehoslovaciei de azi“, prin bogata și frumoasa sa poezie populară, prin „graiul scurt și răspicat“ și prin „multele meșteșuguri“, cari ne arată o veche cultură populară“ și prin „mândra înfățișare a țăranului român de aici, cu sufletul său vecinic impresionat de natură“ (Gh. Vornicu)²⁾.

Numele de „Maramureș“ l-a primit comitatul întreg dela râul *Mara*, care se revarsă în râul *Iza*. Mara, se numea în sec. XIV și XV „Maramoriș“ (fluvium Maramorisii), după cum ne arată o diplomă a regelui Ludovic cel Mare din anul 1349, dată „către credinciosul său *Ioan*, fiul lui Juga, voevodul Românilor din Maramureș („fidei suo Johanni, filio Ige Voyvodae Olacorum de Maramorisio“), pentru a pune pe Giula, fiul lui Dragoș și pe fii lui Giula: Dragoș, Ștefan, Tatar, Dragomir, Costea și Miroslav (Mirislău), în stăpânirea moșiilor Giulești, de lângă râul Maramoris

¹⁾ Idem, o. c., p. 123.

²⁾ Dermer și Marin, o. c., p. 14—15.

(Gyulafalva juxta fluvium Maramorisii) și Nires (Valea Mare), din care i-a scos Ștefan, fratele voevodului, căzut în infidelitate, împreună cu unchiul său Bogdan ¹⁾).

Iar râul își va fi primit numele probabil dela cuvântul „marmură“, cu un *a* intercalat, care se află în multe localități din Maramureș, ca : Borșa, Săcel, Repedea, Jalova, Neresnice ș. a. ²⁾).

După Bonfiniu (Dec. I, Lib. I), ținutul acesta se numea în vremurile antice *Marmația*. Această numire o aflăm dela veacul XVI-lea încoace adeseori în actele oficiale ³⁾.

Dela popoarele antice ale Celților și Dacilor am moștenit numirile râurilor *Tisa*, *Iza* și *Taras* ⁴⁾).

Monetele romane și bizantine, aflate pe teritoriul Maramureșului, mărturisesc că Romanii au pătruns până aici, fiind atrași probabil de salinele ținutului și de bogăția de vânat ⁵⁾).

Prima mențiune a județului o aflăm într'un document din anul 1199 ⁶⁾).

---

¹⁾ Ioan Mihályi de Apșa, Diplome maramureșene din sec. XIV și XV, vol. I, Sibet, 1900, p. 2 notă și p. 26—27, doc. No. 13.

²⁾ Idem, o. c., p. 2—3, notă. — ³⁾, ⁴⁾ Idem, l. c.

⁵⁾, ⁶⁾ Dermer și Marin, o. c., p. 49.

II

Scurtă privire asupra trecutului istoric-politic al Maramureșului

Maramureșul, ca și Ardealul, e locuit din vremuri străvechi de o populație daco-romană sau română.

Când au năvălit Ungurii și s'au așezat, în veacul al IX-lea, în stepile Panoniei, la Apus de Tisa, Românii din Maramureș aveau aceeași organizație politică ca și cei de dincoace de Carpați, trăind împărțiți în chinezate sau județii și ducate sau voevodate, conduse de juzi și duci, numiți apoi „cneji“ și „voevozi“ ¹⁾.

După încoronarea regelui Ungariei Ștefan cel Sfânt, la anul 1000, porni el o serie de expediții pentru supunerea voevozilor și cnejilor de dincoace de Tisa sub autoritatea regală ungară. Astfel începu înaintarea stăpânirii Ungariei în Ardeal și Maramureș, care dură până la începutul veacului al XIII-lea, și se termină cu opera de cucerire a Cavalerilor Teutoni ²⁾.

Într'un document din anul 1445, se amintește o donație făcută unei familii din Vișău, în Maramureș, deja pe la anul 1000, de către Regele Ungariei Ștefan cel Sfânt ³⁾.

La anul 1213, au fost prin Maramureș și Cavalerii Teutoni, dela cari să fi rămas numele localității Teceu (Deutsch-Au), și al pă râului Vaser (Valea Râului ⁴⁾).

---

¹⁾, ²⁾ Vezi C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1935, p. 266—267.

³⁾, ⁴⁾ I. Dermer și Ing. I. Marin, *o. c.*, p. 49.

Cnejii români apar în documentele Ungariei, ca administratori ai satelor românești și ca judecători ai acestora în daraveri mai mici. Ei nu sunt proprietari, ci reprezintă pe adevărații proprietari ai pământului românesc, cucerit de regii unguri, adecă pe rege, nobili și cler. Pentru serviciile aduse, cnejii căpătau spre folosire dela proprietari o bucată mai mare de pământ decât ceilalți săteni pentru un timp limitat, apoi scutirea de unele dări și dreptul de a ținea numai ei moară în sat ¹⁾.

Unii cnejii ajung cu vremea nobili, prin diferite servicii deosebite aduse regelui și prin vitejie în războaie sau prin favoarea regilor, iar alții coboară în rândurile țăranilor, pe cari îi judecau și administrau ²⁾.

Astfel știm, că regele Ungariei Carol Robert dăruiește pe veci în anul 1326, lui Stanislau Chinezul (cneazul) din Maramureș, fiul lui Stan, „pământul Surduc (Strâmtura) în districtul Maramureșului“, și scutește acest pământ de orice jurisdicțiune, judecată și contribuțiune regească, îndreptățindu-l să perceapă „toate dările dela populația de acolo, după datina și legea nobililor țării, și să aibă asupra acestei posesiuni drept de proprietate, moștenită de urmașii săi, din neam în neam“ ³⁾.

Până la anul 1385 cnejii au exercitat jurisdicțiunea nobililor și erau mai mari între oamenii lor. În acest an întâlnim prima oară instituțiunea „juzilor nobililor“ ⁴⁾.

În sec. XIV cnejii sau chinezii ⁵⁾ percepeau dela Români așanumita „cincizeciuală“ ⁶⁾ (quinguagesimalia) reținând jumătate din ea pe seama lor ⁶⁾.

În secolul XV, după trecerea dreptului de a judeca sau al magistraturii asupra „juzilor nobililor“,

¹⁾, ²⁾ Giurescu, o. c., p. 270—271.

³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾, ⁶⁾ I. Mihályi, o. c., p. 6—7, notă, doc. Nr. 3.

cneazatul are numai o însemnătate de drept privat ¹⁾. În secolul al XVI-lea dispar cnejii, și urmașii lor au fost recunoscuți totdeauna ca nobili donatari ²⁾.

Voevozii aveau în Ardeal, în sec. XIV-lea, aceeași situație ca și cnejii, administrând satele proprietarilor. În Maramureș însă voevozii aveau în veacul al XIV-lea, o situație mult mai înaltă și atribuțiuni mult mai largi decât voevozii din alte ținuturi românești ocupate de regii Ungariei ³⁾, fiind astfel cei mai însemnați voevozi români din cuprinsul Statului ungar.

Astfel de voevozi au fost pe la jumătatea secolului al XIV-lea Dragoș și Bogdan, cari au întemeiat Statul Moldovei dincolo de Carpați, apoi Iuga, fratele lui Bogdan, și Balc sau Baliță și Drag, fiii lui Sas Vodă și nepoții lui Dragoș ⁴⁾.

Afară de aceștia, mai găsim în Maramureș în secolul al XIV-lea o mulțime de nobili români, proprietari de moșii întinse, „cu hotare adevărate și vechi“. Așa sunt: Ștefan și Ioan, fiii lui Iuga, cărora li se face în anul 1353 o delimitare nouă a moșiei lor „capitale și principale“, Cuhnea, numită azi Cuhea ⁵⁾. În același an, 1353, se hotărânesc din nou moșiile Giulești și Nireș, ale lui Giula, fiul lui Dragoș, și ale fraților săi ⁶⁾.

În anul 1360 regele Ludovic cel Mare întărește lui Stan, fiul lui Gureș, a treia parte din moșia Sarasău în Maramureș, care fusese dată de socrul său Stan, fiul lui Ioan Chinezul (cneazul) din Sarasău ⁷⁾.

Existența acestor nobili români cu dreptul de proprietate de moșii în Maramureș în veacurile XIII și XIV se poate explica numai prin faptul, că în aceste

^{1), 2)} I. Mihályi, o. c., p. 7, notă.

^{3), 4)} Idem, o. c., p. 275. — ⁵⁾ Idem, o. c., p. 30, doc. Nr. 16.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 33, doc. Nr. 17.

⁷⁾ Idem, o. c., p. 46, doc. Nr. 23.

regiuni muntoase, greu accesibile și greu de străbătut, stăpânirea ungurească nu a putut deposeda pe nobilii români, ca în alte regiuni, ale Ardealului, în favorul străinilor sau înstrăinaților, din cauza rezistenței puternice a băștinașilor, sprijiniți de munții lor înalți și ușor de apărat. Noua stăpânire ungurească a fost silită deci de împrejurările acestea să recunoască proprietățile vechilor stăpânitori ai țării.

Urmașii acestor stăpânitori din Maramureș sunt nobilii români, pe cari îi întâlnim în secolele XIII și XIV ¹⁾.

Dar această nobilime veche românească din Maramureș — ca și cea din ținuturile Ardealului — nu s'a putut păstra în cursul vremilor în întregimea ei, căci participând ea la viața de stat străină, ungurească, mulți nobili români fură câștigați pentru catolicism și s'au desnaționalizat, trecând în rândurile nobilimii maghiare ²⁾.

Așa se făcu cu vremea, sub stăpânirea ungurească, că ființa etnică a neamului nostru românesc din Maramureș, a fost păstrată și aici, ca și în alte părți în Ardeal, de marea mulțime a țăranilor săraciți și asupriți de nobilimea înstrăinată ³⁾.

Cel mai mult timp au resistat însă catolicizării și maghiarizării voievozii și nobilii români din Maramureș, păstrându-și cu dârzenie legea strămoșească ortodoxă și naționalitatea etnică românească, deși aveau mereu de îndurat diferite amenințări, presiuni și șicane din partea regilor Ungariei.

Mulți dintre nobilii români ai Maramureșului, rămași statornici în religia ortodoxă, dar pentru aceasta mereu în conflict și lupte de rezistență cu stăpânirea ungară, preferară în secolul al XIV-lea să-și părăsească

---

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Giurescu, o. c., p. 275—276.

moșiile din Maramureș și să emigreze împreună cu țărani de pe moșiile lor dincoace de munți, în Moldova, unde puteau trăi mai liber în religia strămoșească ortodoxă, sau în Polonia.

Acesta a fost motivul principal, care a îndemnat în anul 1359 și pe voevodul Bogdan, cu rudele lui și cu vre-o zece mii de oameni, nobili și țărani, să emigreze la răsărit de Carpați, în Voevodatul Moldovei, întemeiat pe la anul 1352 ca o „marcă“ de apărare a regatului ungar, după o expediție victorioasă împotriva Tătarilor, întreprinsă de regele Ungariei, Ludovic cel Mare, cu ajutorul Românilor din Maramureș, conduși de voevodul lor Dragoș și sprijiniți în aceste lupte de isgonire a Tătarilor spre Nistru și Marea Neagră de populația românească veche a Moldovei.

Cu ocârmuirea noului Voevodat al Moldovei, întemeiat după această expediție războinică la răsărit de Carpați, în dependență de coroana regală ungară, fu însărcinat de rege voevodul Dragoș din Maramureș. După vre-o doi ani de domnie îi urmează fiul său, voevodul Sas, care și-a așezat reședința voevodală în târgul Siret. Iar la 1359, când emigrează din Maramureș în voevodatul Moldovei, Bogdan cu nobilii și țărani de pe moșiile sale din Maramureș, cârmuia Moldova, ca voevod supus Ungariei, fiul lui Sas, Balc sau Baliță.

Bogdan Vodă, trecând munții pe la Borșa, bate în lupte pe fii lui Sas, Balc și Dragu, cetele sale de ostași îi alungă din Moldova și-i silește să se întoarcă în Maramureș. Bogdan Vodă se declară Domn independent față de coroana ungară al Statului moldovean, luând în stăpânire toate posesiunile cari aparținuseră până atunci vasalilor ¹⁾ regilor unguri și întemeind dinastia Bogdanizilor, prima dinastie a Moldovei independente ²⁾.

¹⁾ V. C. Giurescu, o. c., p. 274, 276. — ²⁾ Idem, o. c., p. 376.

Regele Ludovic cel Mare al Ungariei nu putu îngădui „infidelului“ Bogdan să gonească din voevodatul Moldovei pe credinciosul său Balc. De aceea el întreprinde împotriva lui Bogdan, două expediții rășboinice în anii 1359 și 1365, dară fără nici o ispravă ¹⁾)

Ludovic răsplătește credința lui Balc și a fratelui său Drag, cari au lăsat în Moldova nu numai „pe slujitorii lor“, căzuți în luptele cu Bogdan, ci și toate averile lor, dându-li moșia Cuhea din Maramureș, cu satele Ieud, Bocicoel, amândouă Vișăele, Moiseiu, Borșa și amândouă Săliștele, cu ape, păduri și munți și cu tot ce s'ar ținea de ele, confiscate de rege dela Bogdan voevodul și dela fiii lui, „infidelii noștri notorii“ — cum îi numește regele — „cari au trecut în mod clandestin din regatul nostru ungar în țara noastră aminfită a Moldovei și s'au silit să o păstreze spre ofensa Majestății noastre“ ²⁾).

Bogdan Vodă din Maramureș, întemeetorul principatului independent al Moldovei, a ridicat biserica din Rădăuți, unde a fost înmormântat, și vechea biserică de lemn de stejar din Volovăț, lângă Rădăuți, în Bucovina.

Satul Cuhnea, situat la o depărtare de 40 km de Sighet, căruia țărani îi zic Cuhea, pe care regele Ludovic îl dă fraților voevozi Balc și Dragu, după isgonirea lor din Moldova, fusese mai înainte în stăpânirea lui Juga, fratele lui Bogdan Vodă I, primul Domn independent al Moldovei. Tradiția păstrată între săteni spune, că aici, în Cuhea, au fost grajdurile lui Dragoș-Vodă și — probabil — curtea Voevodului. Unde e azi noua biserică ortodoxă, se văd încă ruinele unei clădiri despre care se crede că au fost clădirile

---

¹⁾ C. Giurescu, o. c., p. 378.

²⁾ Mihályi I.: Doc. Maram., vol. I, p. 56 57, doc. No. 29.

voevodale (conacul) cu atinențele ei. La anul 1373 Cuhea și moșiile Bocicoiu, Biserica Albă, Taraș și Buștina, sunt amintite ca moșii ale fiilor lui Sas Vodă: Balc, Dragu și Ioan ¹⁾. Cuhea e cel mai vechiu sat de pe valea Izei. Aici a fost în trecut și o mănăstire domnească, din care azi nu mai există nici o urmă ²⁾.

În anul 1717, Tătarii în năvălirea lor de atunci în Maramureș, au ars vechea biserică românească din Cuhea, situată în mijlocul satului. Un an mai târziu, 1718, fu ridicată din lemn de brad biserica de azi. E sveltă și mult mai elegantă decât celelalte biserici din Ardeal, pentru proporțiile ei mai bine nimerite și pentru stilul ei maiestuos de ridicare a sufletului către Dumnezeu ³⁾. Biserica din Cuhea e clădită în stilul gotic, „adaptat și trecut prin prisma sufletului creștin românesc“ ⁴⁾.

Urmașii voievozilor Balc și Dragu din Maramureș au primit dela regii Ungariei titlul și demnitatea de comiți și pe la mijlocul veacului al XV-lea părăsiră legea ortodoxă și Maramureșul și se catolicizară și maghiarizară ⁵⁾.

În satele rămase pustii, după emigrarea Maramureșenilor în Moldova, împreună cu Bogdan Vodă, în anul 1359, regele Ludovic cel Mare coloniză Ruteni aduși din Galiția, sub conducerea principelui lituan Teodor Koriatovici în deceniul ultim al veacului al XIV.

În anul 1556, Maramureșul trece de sub stăpânirea Ungariei în cea a Principatului Ardealului, aparținând la așa-numitele „partes“, adică părțile ungurene. De

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Atanasie Popa: Biserica de lemn din Cuhea, în Rev. Boabe de grâu, a. II, No. 8-9, p. 399.

⁴⁾ Idem. l. c., p. 400.

⁵⁾ Dr. Alex. Cziple: Documente privitoare la Episcopia din Maramureș, note introductive în Analele Acad. Rom., t. XXXVIII, Mem. Sec. Ist., 1914, p. 252.

acuma înainte Maramureșul are aceeași soartă ca și Ardealul, până la reanexarea lui la Ungaria, în anul 1733.

În cursul veacului al XVIII-lea un număr mare de țărani români din Maramureș ca și din alte părți ale Ardealului de Nord și Nord-Ost, au emigrat în diferite rânduri în Moldova-de-Sus, numită apoi Bucovina, sporind și întărind astfel populația românească de aici, dar în schimb răbindu-o pe cea din ținuturile lor de obârșie.

Acești bejenari maramureșeni, cari își luau lumea în cap trecând în Moldova, nemaiputând suporta asupririle și prigoanele nobililor maghiari și ale stăpânirii ungare, erau cunoscuți aici sub numele de Ungureni, de unde derivă și numele de familie Ungureanu sau Ardeleanu, atât de frecvent în satele Bucovinei ¹⁾. Ei erau foarte căutați în Moldova, mai ales de boeri, și bine primiți, fiind ei oameni muncitori și pricepuți în ale gospodăriei ²⁾.

Motivele cari au îndemnat pe bejenarii maramureșeni și ardeleni să-și părăsească vechile lor vetre și să treacă în mase mari sau câte unul în Moldova, au fost de diferită natură, mai ales însă de ordin confesional. După unirea cu biserica Romei a unei părți a Românilor din Ardeal și Maramureș în prima jumătate a veacului al XVIII-lea, în urma propagandei și a machinațiunilor Iezuiților, începu o prigoană crudă și brutală a oficialității austriace și a uniților împotriva țărănilor români, cari refuzau cu îndărătnicie a trece la „legea papistașă“, adică la „uniație“, ci rămaseră ortodocși statornici, îndurând toate prigoanele și greutățile ce-i apăsau pentru legea strămoșească.

Astfel, spre pildă, în anul 1763, fu un motiv de emigrare în Moldova a unor grupuri mari de familii

^{1), 2)} Vezi I. Nistor: Bejenari ardeleni în Bucovina, în Codrul Cozminului, anul II și III, Cernăuți, 1926, p. 449.

românești din partea de Nord a Ardealului și din Maramureș, înființarea cu scop confesional a regimentelor de grăniceri români, de către împărăteasa Maria Terezia, la propunerea generalului Buccov, ca „numai Românii greco-catolici să fie admiși la serviciul de grăniceri“, cu care erau îmbinate diferite foloase materiale, scutiri de dări și libertăți, iar „neuniții să fie recrutați pentru regimentele de linie“ și astfel „se vor simți îndemnați a trece la unie“. Mare a fost însă desamăgirea țăranilor români, când li se făcu cunoscut, că cei ce doresc să intre în rândurile grănicerilor trebuie să se lepede de legea lor ortodoxă și să primească uniația. Atunci, acești oameni, simpli și curați la suflet, cari vedeau în părăsirea legii lor strămoșești o pierzare a sufletului, se opuseră cu toată hotărîrea unei schimbări de credință, preferind să-și părăsiască mai curând vatra decât legea ¹⁾.

Când generalul Buccov sosi la Năsăud, însoțit de episcopul român greco-catolic, Petru Paul Aron, ca să asiste la depunerea jurământului, grănicerii români au refuzat să jure, lepădară armele și vociferară în gura mare că „Românii nu înțeleg să fie soldați, ca să plătească în același timp biruri și dăjdii ca și iobagii, ba să-și mai piardă încă și legea strămoșească“ ²⁾.

Astfel jurământul nu a mai avut loc, iar generalul Buccov și episcopul Petru Paul Aron părăsiră Bistrița, fără nici o ispravă ³⁾.

Guvernul austriac propuse apoi Curții din Viena pedepsirea severă a răsvrătiților, cari declaraseră printr'o delegație la episcopul ortodox din Buda — neavând încă pe atunci episcopi ortodocși proprii — că sunt hotărîți să nu se mai întoarcă acasă, unde-i așteaptă închisoarea și pedepsele, ci vor pribegi în alte țări,

---

¹⁾, ²⁾, ³⁾ I. Nistor, o. c., p. 451—452.

unde pot rămânea liniștiți, „căci suntem tare hotărâți a pieri mai bucuros, decât să primim unirea“ ¹⁾).

Românii vedeau în bejenie singura lor scăpare. De aceea emigrară în grupuri mari, în toamna anului 1763 în Moldova. La graniță se produsese ciocniri sângeroase cu grănicerii austrieci, rămânând pe câmpul de luptă 4 morți și 80 răniți. Un raport consular ne mărturisește, că atunci au trecut în Moldova aproape 24.000 de familii românești din județele Ardealului de Nord și din Maramureș. Sate întregi au emigrat în mase, în frunte cu preotul, dascălul, vornicul și vatamanii, și s'au așezat în Bucovina ²⁾).

Atunci s'au înjghebat aici satele *Balaceana*, *Botoșana* și *Tereblecea*, iar satele *Dorna*, *Uidești*, *Berchișești* și *Corlata* primiră un spor considerabil de bejenari ardeleni.

Aceste emigrări au continuat și în anul următor 1764, când noul comandant al regimentului 2 de grăniceri, baronul Enzenberg, guvernatorul militar al Bucovinei de mai târziu, a știut să liniștească spiritele și să curme întrucâtva emigrarea în mase ³⁾).

Un raport oficial din anul 1777 arată, că „în cursul unui timp de 120 de ani multe mii de familii, românești din Transilvania, la care se numără și Maramureșul, au emigrat în Moldova, de care se ținea pe acele vremuri și Bucovina și Basarabia, precum și în toată Muntenia . . . . și în unele districte dominate de Turci, ca Akkerman (Cetatea Albă), Brăila, Giurgiu și Banatul Timișoarei. Așa de mare era tirania în Transilvania, până la Iosif al II-lea, încât oamenii căutau scăpare chiar la Turci ⁴⁾).

---

¹⁾ Idem, o. c., p. 452. — ²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 453.

⁴⁾ Roll & Obst, Musterungsliste v. 20 Mai 1777, în „Transilvania“ XV, p. 3, și la I. Nistor, o. c., p. 217.

În arhivele Statului din Viena s'au păstrat două consignațiuni privitoare la emigranții români din Ardeal și Maramureș, cari se găseau la anul 1778 în 79 de sate din Bucovina întreagă, până la Valea Prutului, unde se așezară în 24 Aprilie 1778, la Molodia (Cozmin), 161 familii de bejenari ardeleni ¹⁾.

Aceste „consignațiuni“ sau isvoade au fost alcătuite în cursul anului 1778 de ofițeri austriaci, la ordinul comandamentului general din Lwow (Lemberg), cari s'au transportat din sat în sat, stând de vorbă cu bejenarii ardeleni și trecând în tabelele lor, numele locului unde s'au așezat, numele proprietarului acelui sat sau moșie, numărul și numele membrilor familiei și ocupațiunea lor și apoi numele localității din Ardeal, de unde au plecat, etc. ²⁾.

„Consignațiunea I“ cuprinde tabloul sau isvodul tuturor bejenarilor ardeleni și maramureșeni, așezați în satele Bucovinei succesiv între anii 1718 și 1778. Ea cuprinde în total 1.200 de capete de familie cu 5.018 suflete. Din acestea erau 410 familii de grăniceri și anume 307 familii din Regimentul 2 Românesc și 102 familii din Regimentul 1 Secuiesc. Restul de 790 de capete de familii erau: 343 „iobagi“, 238 „jeleri“, 2 „liberi“ și 1 „supus“ (țigani) ³⁾.

„Consignațiunea II“, ca completare a acelei dintâi, cuprinde 117 capete de familii, cari s'au așezat în Bucovina numai în cursul anului 1778, dovadă că emigrările erau atunci în plin curs. Unii au intrat în Bucovina „prin Borșa“ venind din Maramureș, alții prin Rodna, iar alții peste Măgura și Pietrele Roșii ⁴⁾.

După ambele consignații, ocupațiunea principală a bejenarilor era agricultura. La așezarea lor în satele

¹⁾ Nistor, o. c. în „Codrul Cozminului“, II și III, p. 457.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 454. — ⁴⁾ Idem, I. c., p. 556.

din Bucovina, de regulă pe moșiile mănăstirești și boerești, ei primeau pământuri de arătură și fânațuri spre folosire individuală, precum și locuri de pășuni sau „păscătoare“ în devălmășie ¹⁾).

Ei se numeau după originea lor transcarpatină sau după locul lor natal : Ungurean, Ardelean, Moroșan, sau Borșan (Borșa), Bărgăuan (Bărgău) ș. a. m. d. ²⁾).

Iată câteva familii românești emigrate din Maramureș și așezate în satele din Bucovina în cursul veacului al XVIII-lea, conform celor două consignațiuni ale Consiliului de războiu din Viena, amintit mai sus :

Din comuna *Moiseiu*, jud. Maramureș, se așează între anii 1772—1774, în *Stupca*, pe moșia boeresei Maria Balș, plugarul Ioan Moroșan cu familia sa ; pe moșia *Capu-Codrului* a Mănăstirii Voroneț, plugarii Ștefan Moroșan, Istrati Moroșan și Grigori Moroșan ; pe moșia *Bălăceana* a Mănăstirii Ilișești, plugarul Ioan Moroșan și Toader Moroșan ; în *Berchișești*, proprietatea Mănăstirii Putna, plugarul Mihai Molnar, în anul 1778 se așează în *Gura-Humorului*, Gavril Gherman din Moiseiu.

Din Borșa, (Maramureș) se așezară între anii 1750—1778 următorii bejenari români : În *Măzănăești*, moșia Mănăstirii Slatina, plugarul Tanasă Cojocariu, în *Baiășești*, proprietatea Mănăstirii Humorului, plugarii Ilie, Petru și Vasile Ungureanu, în *Brașca*, moșia lui Ion Dumitraș, plugarul Teodor Moroșan ; în *satul Mănăstirea Humorului*, plugarii Simeon Goma, Ion Crăciun, Lupu Moroșan, Vasile Moroșan ; în *Bainți*, Lupu Moroșan ; în *Ciocănești*, plugarii Ion și Vasile Moroșan ; în *Tereblecea*, Tănase Baci.

Din alte localități din Maramureș emigrară înainte de anul 1778, următoarele familii, așezându-se în

---

¹⁾, ²⁾ Ibidem, p. 359.

Bucovina: Nichita Moroșan, *din Budești*, se așează în *Balaceana*; Chiriac Moroșan *din Bistra* se așează în *Satul Mare* (Rădăuți); în *Mărăței*, se așează Ion Ferța *din Budești*; în Câmpulung: Gavril Morariu *din Vișăul-de-Jos*; în *Cernăuți*: Ioan Ungurean din „Maramureș“, etc.¹⁾. Tot din Maramureș își au originea familiile Buta, Burla, Gugă, Șchipor și Ungureanu din Pătrăuți pe Siret și Igești în județul Storojineț, după spusele bătrânilor din aceste sate.

Din știrile și datele înșirate până aici reiese pe deplin adevărul istoric, că între o parte mare a populației românești din Bucovina, formate din urmașii nenumeroaselor familii de bejenari români, originari din Maramureș și din județele apropiate din Nordul Ardealului, și între urmașii de azi ai rudelor și consătenilor lor de odinioară din satele ardeleni și maramureșene, există atâtea legături de sânge, de tradiții, datini și obiceiuri și de amintiri istorice, bune sau triste, cari constituie o legătură sufletească puternică, intimă și netrecătoare în Românii din Maramureș și între cei din Bucovina, mângăindu-și sufletele cu aceeași credință religioasă și exprimându-și bucuriile și durerile cu aceleași cântece de doină.

Aceste legături scumpe vor primi o înviorare și o regenerare nouă, prin legătura bisericească, ce se înfiripă acum prin activarea Episcopiei ortodoxe române a Maramureșului, ca sufragana a Mitropoliei românești și ortodoxe a Bucovinei, spre folosul general al Țării și al Neamului Românesc din România Întregită.

---

¹⁾ I. Nistor, o. c., p. 470 – 513.

III

Știri istorice despre viața bisericească a Românilor din Maramureș sub stăpânirea regilor Ungariei (secolul XII—XVI)

În vremurile anterioare veacului al XIV-lea, Biserica ortodoxă a Românilor din Maramureș va fi fost dependentă de episcopia ortodoxă a Haliciului, în Galiția, întemeiată la anii 1141—1152, ridicată apoi în anul 1299 la rangul de mitropolie până la anul 1347, când fu suprimată și apoi la anul 1370 reînviată de regele Poloniei Cazimir.

La această episcopie, respective mitropolie își trimiteau Românii din Maramureș preoții lor spre sfințire, când nu vor fi avut printre dâșii vlădici pribegi, necanonici, „pseudo-episcopi de rit grecesc“, cum îi numește Papa Grigorie al IX-lea într-o scrisoare din anul 1234, către regele Ungariei Bela al IV-lea ¹⁾.

Această dependență ierarhică bisericească a Românilor din Maramureș și ținuturile marginase, înainte de întemeierea Mitropoliei Moldovei, de episcopia, respective mitropolia Haliciului, era o urmare firească a dependenței politice a principatului de Haliciu de Ungaria până pe la anul 1387 ²⁾.

---

¹⁾ Magazin istoric pentru Dacia, București, t. III, p. 119—120.

²⁾ Șt. Meteș: Istoria bisericii românești din Transilvania, Sibiu, 1915, vol. I, p. 39.

După acest an, Românii maramureșeni se îndreaptă tot mai mult pentru trebuințele lor religioase către cei doi episcopi din Moldova, Iosif și Meletie, sfințiți arhieriei de mitropolitul Antoniu din Haliciu, iar dela 1393 către mitropolia Moldovei din Suceava ¹⁾).

În părțile dela miază-zi ale Galiției, spre Carpați, trăiau în veacul al XIV-lea o mulțime de Români cu voievozi în frunte și cu însemnate privilegii, având și o organizație bisericească, independentă, condusă de un vlădică ortodox, supus mitropolitului de Halici. La anul 1353 stătea în fruntea bisericii ortodoxe din sudul Galiției episcopul Chiril Românul ²⁾). E firesc deci ca preoții români din Maramureș și ținuturile învecinate de sub stăpânirea Ungariei, să fi mers spre sfințire în veacul al XIV-lea, înainte de întemeierea mitropoliei Moldovei, și la acești vlădici de neamul lor din Galiția învecinată ³⁾).

Înainte poate, și după anul 1141, când se întemează episcopia ortodoxă a Haliciului, vor fi fost și în Maramureș, ca și în alte ținuturi românești de pe ambele părți ale Carpaților, vlădici necanonici, adică călugări eremiți, cu hirotonie vlădicească, primită la centrele episcopale canonice dela Dunăre, cari — siliți de diferite împrejurări de ordin politic sau bisericesc, fiind alungați sau detronați din partea Turcilor biruitori — veneau în țările noastre și se așezau în vre-un schit sau mănăstire de lemn, în locuri adăpostite, prin văile și pădurile munților noștri, de unde-și exercitau drepturile lor arhieresti peste cei ce veneau la dânșii pentru mângăere și pentru trebuinți religioase ⁴⁾).

¹⁾ Ibidem.

²⁾ Idem, o. c. cu trimitere la Th. Holban „Popii și biserica Românilor din Polonia“ în Arh. soc. științif. și ist. Iași, anul 1931, p. 25 - 30, și an. 1932, p. 31.

³⁾ Vezi Dr. A. Cziple, o. c., p. 251.

⁴⁾ Șt. Meteș, o. c., p. 39.

Despre acest fel de vlădici, cari erau în număr mare, în sec. XII și XIII, în Ardeal și în jurul Carpaților, trăind printre Români, ne mărturisește epistola amintită mai sus a papei Grigorie al IX-lea din anul 1234 către regele Bela al IV-lea al Ungariei, numindu-i pseudo-episcopi, și aveau mare autoritate nu numai în fața Românilor, ci chiar și a Secuilor și Sașilor din Ardeal.

Astfel de vlădici vor fi trăit de bună seamă și prin schiturile din Maramureș ¹⁾, și numai în lipsa acestor vlădici pe teritoriul lor național, se vor fi adresat Românii maramureșeni către episcopii ortodocși din Haliciu ²⁾ sau către episcopul Românilor din sudul Galiției, pentru a li sfinți preoți și antimise pentru satele lor.

Deși nu ni s'au păstrat numele acestor episcopi necanonici, călători sau misionari de prin țările noastre, nici nu ni dau documentele vremii relații precise despre locurile unde au trăit și au funcționat, aceasta nu înseamnă însă că ei nu au existat, ci numai că nu ni s'au păstrat documentele oficiale, care cuprindeau oarecari știri despre dânșii sau că aceste documente îi ignorează, știut fiind că Biserica ortodoxă română din cuprinsul statului ungar a fost greu prigonită în veacurile XIII și XIV de către regii Ungariei, îndeosebi de regii Bela al IV-lea, Carol Robert și Ludovic cel Mare, cari au fost cei mai intoleranți față de Biserica Românilor din Ungaria. Disprețul și persecuția regilor Ungariei față de religia ortodoxă ne explică de ce lipsesc știrile documentare despre biserica românească din această epocă ³⁾.

Acestea sunt cauzele principale în urma cărora mărturiile istorice documentare nu au puterea de a

¹⁾ Vezi A. Cziple, o. c., p. 251.

²⁾ Șt. Meteș, o. c., p. 39. — ³⁾ Idem, o. c., p. 43.

arunca o lumină clară și precisă în trecutul Bisericii române din Maramureș dincolo de veacul al XIV-lea, când Românii de aici încă nu putură avea o organizație bisericească canonică din cauza intoleranței regilor apostolici ungari, întrebuințați de papii dela Roma ca organe spre a câștiga pentru Biserica latină pe Români ¹⁾).

Abia din veacul al XIV-lea avem știri documentare precise despre biserici, mănăstiri, preoți și vlădici din Maramureș. Astfel, se amintește într'un document din anul 1384 numele primului preot român din Maramureș, cunoscut după nume. E preotul român Miroslav sau Mirislău din satul Giulești.

În acest document, datat din Sighet, în 16 Martie 1384, magistrul Farkaș, vicecomitele Maramureșului, afestează *că preotul Miroslav*, cu fiii și cu frații săi Dragomir și Ștefan, fiii lui Giula, judecându-se cu Ladislau, fiul lui Dragoș, pentru un brâu sau o cingătoare de spadă (balthum), rămasă dela strămoșul lor, în valoare de 25 florini, au recunoscut în urmă că Ladislau deține cu drept acest brâu din partea tatălui său ²⁾. Acest brâu sau cingătoare de spadă, de o valoare atât de mare pentru vremurile acelea, va fi fost împodobit cu aur și cu pietre scumpe. Regele Ludovic cel Mare decora cu brâu pe cavalerii săi. Probabil că și aici este vorba de un astfel de brâu sau cingătoare de spadă, rămasă dela Dragoș, bunicul preotului Miroslav din Giulești ³⁾. Acest preot a fost strămoșul familiei Rednic, din care au fost mulți preoți și din care se trage episcopul unit dela Blaj Atanasie Rednic (1764 – 1772) ⁴⁾.

¹⁾ Idem, o. c., p. 41.

²⁾ Dr. I. Mihályi, o. c., p. 81, doc. Nr. 49.

³⁾ Idem, o. c., p. 81, nota 1.

⁴⁾ Tit Bud, Date Istorice despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile din Maramureș, Gherla, 1911, p. 1.

Tot abea acum, în veacul al XIV-lea, e amintită pentru prima oară și o mănăstire românească, mănăstirea din Peri, în Maramureș, cu hramul Sfântului Arhanghel Mihail, zidită de voevodul Sas înainte de anul 1391, când fiii săi, voevodul Baliță și Drag, închină această mănăstire Patriarhiei din Constantinopole, mergând ambii frați chiar în persoană la patriarhul Antonie, care face din egumenul mănăstirii, Pahomie, exarh patriarhal cu drepturi quasiepiscopale în Maramureș, la dorința celor doi ctitori ¹⁾.

Aceasta este cea mai veche mănăstire românească, despre care avem date sigure din documente oficiale ²⁾.

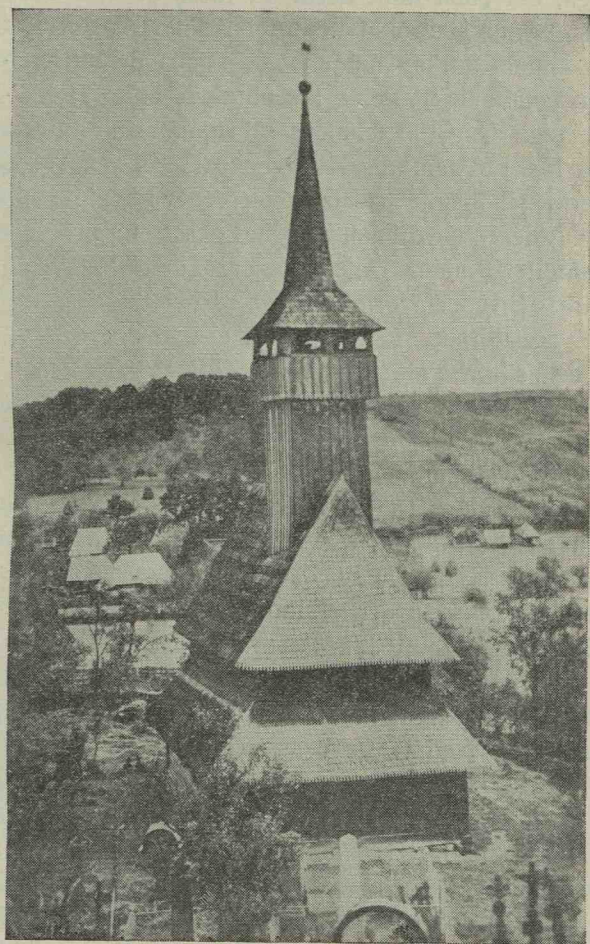
Din veacul al XIV-lea, și anume din anul 1364, știm că datează și *cea mai veche biserică din Maramureș*, după cum „e însemnat pe grinda din podul ei” ³⁾. *E biserica de lemn din Ieud*, „pe deal”, una dintre puținele biserici de lemn din veacurile XIV și XV, care ni s’au păstrat până azi, bine înțeles după multe restaurări în cursul veacurilor ⁴⁾.

Și în Maramureș, ca și pe întreg pământul românesc de pe ambele părți ale Carpaților și din Câmpiile Tisei și ale Dunării, neamul românesc a trăit din vremurile de când există el și până prin veacul al XIV-lea, învăluit în credința creștină ortodoxă și într’o perfectă unitate și solidaritate bisericească, dela voevod și până la plugar și păstor, închinându-se cu toții în aceeași lege sau religie creștină, în micile lor bisericuțe de lemn, presărate prin satele și cătunele lor, sau în schiturile ascunse prin văgăunile munților, cu călugări sihastri sau schimnici cucernici, dintre cari unii aveau și hirotonie vlădicească.

¹⁾ Hurmuzaki, Doc. t. XIV, p. 13—15 și I. Mihályi, o. c., p. 110, trad. latină cu multe schimbări și deosebiri de original, apoi St. Meteș, p. 578.

²⁾ St. Meteș, o. c., p. 57. — ³⁾, ⁴⁾ Tit Bud, o. c., p. 47.

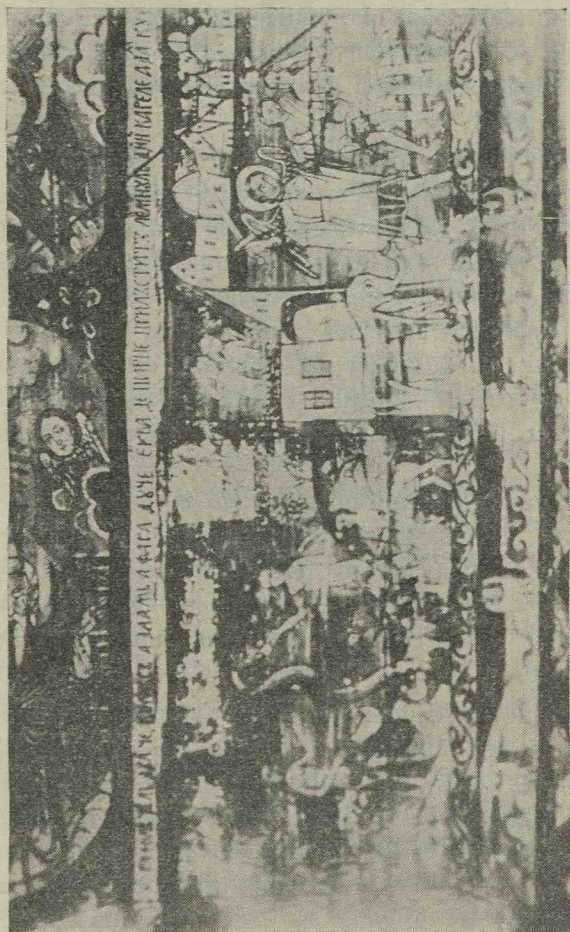
Biserica din Ieud din anul 1364

În acele vremuri, demult apuse, bisericuța de lemn din satele Maramureșului ca și din Transilvania întreagă, era „mai mult decât un locaș de cult dumnezeesc, era un simbol al credinței strămoșești, ortodoxe, care aduna într'un mănunchiu strâns pe toți credincioșii comunei“ ¹⁾. Pe la începutul veacului al XIV-lea însă, regii Ungariei isbutesc să supună sub suveranitatea lor și Maramureșul cu voievozii săi, precum ocupaseră mai înainte cneazatele și voievodatele române din Ardeal și Banat, și de acum începe și în Maramureș marea ofensivă a Ungurilor catolici contra Bisericii ortodoxe a Românilor, folosind spre acest scop toate mijloacele de constrângere și de siluire ale statului politic ²⁾. Această propagandă catolică printre Românii din Maramureș a isbutit să câștige un număr de proseliți, mai ales în rândurile nobililor, adecă a cnejilor și voievozilor români, cari erau mereu amenințați că își vor pierde drepturile de proprietate asupra moșiilor și alte privilegii de cari se bucurau, dacă vor persista a trăi „în shismă“, adică în legea lor strămoșească ortodoxă. Mulți dintre nobilii din Maramureș, mai slabi de înger, au cedat teroarei ungare și diverselor presiuni externe și trecură la religia romano-catolică, despărțindu-se, la început cu lacrimi în ochi și numai de formă, de vechea lor biserică ortodoxă, fără să o fi abandonat din tot sufletul lor, spre a-și salva astfel situația materială și socială. Cu timpul însă, nobilii aceștia, luând parte la viața de stat străină, ungurească, și fiind înglobați într'o biserică străină, cea romano-catolică, se înstrăinară și de neamul românesc și se pierdură

---

¹⁾ S: Dragomir, Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII, vol. II, p. 143.

²⁾ St. Meteș, Istoria Mănăstirilor Românești din Transilvania, vol. I, p. 10.

Fresco din biserică din Iud, reprezentând păcatul strămoșesc

în apele străinismului maghiar, ca și nobilimea română din restul Transilvaniei. Căci titlurile de nobleță, ce le poartă unii Români din Maramureș și din Ardeal până la unirea cu Statul României, în anul 1918, sunt din vremuri mai târzii, conferite de împărații Austriei și de regii Ungariei în veacurile XVIII și XIX.

Dar nu toți voievozii și cnejii români din Maramureș s'au catolizat și desnaționalizat în această epocă. Unii dintre ei, ca și întreaga clasă țărănească, au resistat cu vitejie și cu eroism creștinesc tuturor presiunilor oficialității ungare și propagandei catolice, rămânând statornici în legea strămoșească ortodoxă și preferând mai de grabă să emigreze din țară, părăsindu-și vetrele și moșiile și trecând Carpații în Moldova sau în Țara-Românească, decât să-și părăsească legea.

Între acești viteji și statornici voievozi în religia ortodoxă, au fost și voezii Maramureșului, Dragoș și Bogdan, cari au părăsit țara și moșiile, trecând în Moldova „din motive referitoare la legea ortodoxă-orientală“¹⁾ împreună cu un număr mare de familii românești.

Cumcă în a doua jumătate a veacului al XIV-lea se făcea o propagandă vie printre Români din Maramureș pentru convărtirea lor la catolicism și că o parte mică, probabil dintre nobili, nu au mai putut rezista năzuințelor de prozelitism ale catolicismului ungar ci au trecut la credința romano-catolică, ne mărturisește o diplomă a Papei Grigorie XI din 13 Octomvrie 1374, datată din Avignon, prin care invită pe arhiepiscopii Ungariei să cerceteze ori de-i

---

¹⁾ Ioan Mihălyi de Apșa, *Diplome Maramureșene din secolele XIV și XV*, Sighet, 1930, tom. I, p. 73.

adevărat că „o parte din mulțimea Românilor cari locuiesc în părțile Ungariei dinspre Tătari și trăesc până acuma după ritul și în shizma Grecilor“ (qui circa metas Regni Ungarie versus Tataros commorantes, secundum ritus et scisma Graecorum vivebant)¹⁾, s'au convârtit la credința catolică și că s'ar mai putea ușor convârti și alții cu asistența regelui²⁾, „dacă s'ar ridica acolo în părțile acestor Valahi, o biserică catedrală, cu un episcop în fruntea ei. Căci acești Valahi, după cum se vorbește, nu sunt bine mulțumiți numai cu slujba preoților unguri“ (...cum ipsi Vlachones, ut dicitur, de solo ministerio sacerdotum Ungurorum non sint bene contenti...³⁾). Papa invită apoi pe episcopii Ungariei să-i raporteze ori de nu ar fi bine ca să numească episcop pentru Românii din aceste părți pe „fratele călugăr Antoniu de Spoleto, profesor din Ordinul Minorităților, despre care se zice, că cunoaște limba acestei națiuni (române) și că ar fi convârtit pe mulți dintre acești Valahi și i-ar fi botezat și ar fi câștigat mare succes printre sufletele lor prin predica sa“. Astfel ar fi „potrivit și folositor pentru convârtire la credința romano-catolică și a celorlalți Valahi, încă neconvertiți la numita credință“⁴⁾.

Sub „Românii locuitori la marginele Ungariei dinspre Tătari“, amintiți în acest interesant document, se înțeleg fără îndoială Românii din Maramureș, nu însă cei din Moldova, în care caz Papa s'ar fi adresat către episcopii romano-catolici din Polonia, sau către cei din Siret, unde se înființase la 1370 o episcopie catolică de către Lațcu-Vodă, convertit și el la catolicism poate încă de pe când trăia în Maramureș⁵⁾.

¹⁾ I. Mihályi, o. c., vol. I, p. 72.

²⁾ I. Mihályi, o. c., p. 72, doc. 40.

³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 72, doc. cit. — ⁵⁾ Idem, o. c., p. 73.

Acest document ne mărturisește deci că în secolul al XIV-lea se făcea o vie propagandă din partea călugărilor din Ordinul Minorităților pentru convărtirea Românilor din Maramureș la catolicismul papal, și că această propagandă reuși să câștige și un număr oarecare de proseliți printre Maramureșeni, îndeosebi printre nobili. Dar masele populației române au rămas neclintite în vechea lor credință ortodoxă, care este atât de concrescută cu neamul românesc întreg și a rămas veacuri de-arândul „religiunea celor asupriți“.

Cea mai grea lovitură le-a dat-o Românilor din Ardeal și Maramureș regele Ludovic cel Mare (1340 – 1382), care a dispus printr'un decret regal ca „numai un Valah de legea catolică poate să aibă proprietate nobilitară și să fie cneaz“ ¹⁾. Această dispoziție fu apoi reînviată și de către regele Sigismund în anul 1422. Tot atunci ordonă acest rege călugărilor din Ordinul Franciscanilor, ca să se ocupe îndeosebi de convertirea schismaticilor Valahi la confesiunea catolică ²⁾.

În veacul al XIV-lea, când începe îndeosebi marea ofensivă a Ungurilor catolici împotriva Bisericii ortodoxe a Românilor din Maramureș, se ivesc și în satele curat românești sau înconjurare numai de Români, mănăstiri de legea intolerantă a Romei, cu scopul vădit de convertire religioasă a populației ortodoxe române la legea romano-catolică ³⁾. Una din aceste mănăstiri de proselitism catolic în masa compactă românească din Maramureș a fost mănăstirea latină a Sfintei Marii din satul Remeți, amintită într'o diplomă a regelui Matei Corvinul din 23 Aprilie 1465 ⁴⁾.

În această diplomă, regele ordonă să se cerceze plângerea nobililor români maramureșeni, Petru

¹⁾, ²⁾ Ioan Rusu-Șirianu : Iobăgia până la finea sec. XV, Arad, 1908, p. 272.

³⁾ Șt. Meteș, o. c., p. XI.

⁴⁾ I. Mihályi, o. c., p. 465, doc. Nr. 272.

Gherheș din Sarasău, Mihael Nan, Teodor Stan, Mihael Mare și Petru Tivadar din Sapânța în contra călugărilor din Ordinul Sf. Paul Eremitul din Mânăstirea Sf. Fecioare Maria în Remeți, în comitatul Maramureșului, cari au ocupat pe nedrept o parte mare din pământul arabil al acestor nobili. Fură ascultați un număr mare de martori în prezența vicecomitelui Ladislaus Thathy, locțiitorul comitelui Simeon Bizău și a juzilor nobililor vecini din comitatul Maramures ¹⁾.

Toți martorii adevăresc fapta nelegiuită a călugărilor din mânăstirea Remeți, cari sunt citați apoi în fața regelui ²⁾.

Moșia mânăstirii catolice din Remeți fu conferită în anul 1556 lui Paul Litterat din Sighet. În mandatul de introducere, dat prin comitele Petru Petrovici, se afirmă că mânăstirea era desolată și părăsită de călugări ³⁾.

Aceasta dovedește faptul că mânăstirea din Remeți, întemeiată într-o regiune cu populație compactă românească, nu și-a ajuns scopul ei de prozelitism catolic printre Românii din Maramureș, ci după o scurtă și grea viață de 1—2 veacuri, a trebuit să dispară, lovită de persistența îndărătnică în legea ortodoxă a Românilor ⁴⁾.

Mânăstirea Sf. Marii din Remeți zace azi în ruină, dar biserica de lângă ea, zidită în stil curat gotic, stă și azi, pe un loc înalt, și servește ca biserică parohială „după ritul rutean“ ⁵⁾.

Familia nobilă Bizău, adică urmașii lui Simeon Bizău, amintiți în acest document al regelui Matei

¹⁾ Idem, o. c., p. 465 - 469, doc. Nr. 272.

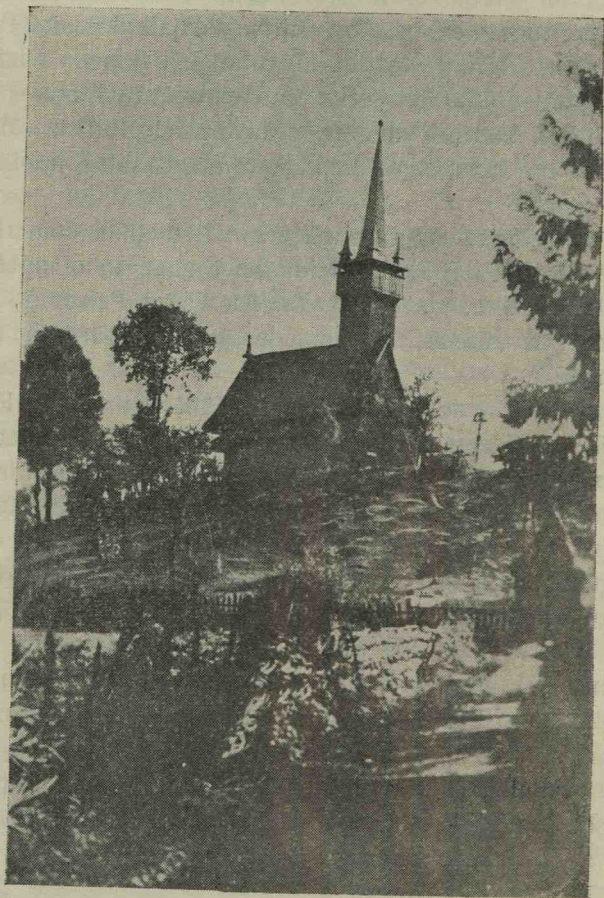
²⁾ Idem, o. c., p. 465.

³⁾ Idem, o. c., p. 469.

⁴⁾ St. Meteș: Istoria mânăstirilor române din Transilvania, p. XI.

⁵⁾ I. Mihalyi, o. c., p. 469.

Corvin din anul 1465, în legătură cu plângerea nobililor maramureșeni împotriva călugărilor hrăpăreți dela mănăstirea catolică din Remeți, stăpânește și azi proprietăți de pământ în satele Cuhea și Dragomirești din județul Maramureș ¹⁾.

Biserica românească din Apșa-de-jos

(Azi rămasă în Cehoslovacia)

¹⁾ I. Mihalyi, o. c., p. 469.

IV

Starea generală a Bisericii ortodoxe române din Maramureș în epoca domniei principilor Transilvaniei (Sec. XVI și XVII)

Pe la mijlocul veacului al XVI-lea, în urma păcii dela Adrianopole, încheiată la 1568 între Turcia și Maximilian al Austriei, și a contractului dela Speyer, încheiat la 1571 între Maximilian al Austriei și principele Ardealului Ioan Sigismund, Maramureșul fu incorporat la principatul Ardealului, împreună cu comitatele ungurești din stânga Tisei, așa că principii ardeleni se întitulau de acum înainte : „Principe al Transilvaniei și Domn al Părților regatului Ungariei“ (*Princeps Transilvaniae et dominus Partium regni Hungariae*) ¹⁾.

De acuma înainte, viața bisericească a Românilor din Maramureș intră într'o fază nouă, dar tot așa de dramatică, ca și în epoca dominațiunii regilor Ungariei catolice peste acest ținut românesc. Principii Ardealului îmbrățișaseră religia calvină și'-și răzimau domnia pe tovarășia celor trei neamuri privilegiate, adică a Ungurilor, Secuilor și Sașilor (*Unio trium nationum*), ca „pe o masă cu trei picioare“ ²⁾, recunoscând ca religii sau biserici legale și privilegiate ale țării numai con-

---

¹⁾ Eus. Popovici : *Istoria Bisericii Universale*, ed. II., Buc. 1928, vol. IV., p. 422 și Dr. Al. Cziple : *Doc. priv. la Episcop. Maram.*, note introductive, în „*Anal. Acad. Rom. t. XXXVIII*“, p. 259,

²⁾ I. Lupaș : *Mitropolitul A. Șaguna*, ed. II., Sibiu, 1911, p. 32.

fesiunile acestor trei neamuri, adică : religia calvină, luterană, romano-catolică (a Secuilor) și unitară sau sociniană ¹⁾. Nu recunoșteau însă și religia creștină-ortodoxă a Românilor băștinași, deși era mai veche decât toate celelalte confesiuni din cuprinsul principatului și cu toate că populația românească era mai numeroasă decât toate celelalte neamuri conlocuitoare, străine, la un loc și purta toate sarcinile și greutățile țării, muncind pământul nobilimii în sudoarea feții sale.

Religia, sau „legea“ creștină ortodoxă a Românilor din cuprinsul principatului ardelean, deci și a celor din Maramureș, era privită și tratată de stăpânitorii oficiali ca o erezie sau ca o sumă de „credințe băbești“ a „iobagilor valahi“, numele de „valah“ era sinonim cu numirea de „shismatic“ sau „eretic“, iar din punctul de vedere al dreptului public, noțiunea de „iobag“ era identică cu noțiunea de „venetic“ ²⁾.

Expresiunile de dispreț și de batjocură, adresate bieților Români, pe cari stăpânitorii calvini se străduiau să-i treacă cu forța violentă a puterii de Stat la calvinism, eternizate în cărțile de legi ale Ardealului „crăiesc“ din timpul supremației calvine de acolo, în secolele XVI și XVII, sunt numai o icoană incompletă a stării triste în care se afla poporul românesc din Ardeal și Maramureș, și Biserica sa strămoșească ortodoxă ³⁾ în acele vremuri.

Neamul românesc din Maramureș, ca și cel din Ardeal, rămase lipsit de o clasă conducătoare, căci nobilimea veche românească, cnejii și voievozii români de altădată, „căzuse în mrejele vânătorilor de suflete românești pentru noua religie calvină“ a stăpânitorilor străini și se înstrăină, cu puține excepții, dela tulpina neamului românesc ⁴⁾.

¹⁾ I. Lupaș : o. c., p. 32.

²⁾, ³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 33.

Biserica ortodoxă română din Maramureș fu supusă în această epocă cu totul Bisericii reformate sau calvine, întocmai ca și cea din Ardeal. Dar pe când Biserica ortodoxă română ardeleană s'a supus căpeteniilor Bisericii calvine numai silită, nobilii români maramureșeni au făcut-o aceasta cu voie bună, fiind măguliți că pot să-și aibă episcopul lor deosebit ¹⁾.

Famiiliile române din Maramureș, cari s'au ridicat din rândurile nobililor mai înalți, sau contopit cu totul cu Biserica reformată dominantă, iar nobilii de rând și țăranii iobagi erau bucuroși că pot asculta slujbele dumnezeiești în limba lor națională românească, și că pot să vadă adeseori în mijlocul lor pe episcop, care vizita satele însoțit de diregătorii comitatului ²⁾. În schimbul unor privilegii de ordin material acordate episcopilor și preoților, reprezentanții oficiali calvini ai comitatului li cereau supunere deplină ³⁾. Biserica maramureșană română nu era de fapt cărmuită de episcop, ci de diregătoria comitatului și de soborul care sta sub supravegherea comitatului. Toate hotărârile soborului numai atunci aveau valoare, când erau aprobate de congregația comitatului. Pe episcop îl alegea soborul, iar comitatul ratifica alegerea. Comitatul da putere episcopului să-și poată îndeplini funcțiile episcopiești, să viziteze satele din cele patru „ierașuri“, adică protopopiate, să „examineze“ preoții, să cerceteze bisericile, să-și scoată plata, și să țină soboare parțiale, dar numai în prezența pretorilor. Comitatul avea dreptul să pornească cercetări împotriva episcopilor, protopopilor și a preoților, cari nu-i plăceau. Congregația comitatului, la fel cu principii Ardealului, puneă episcopilor — la ratificarea alegerii lor — anumite condiții, iar în caz de neascultare

---

¹⁾, ²⁾ ³⁾ Al. Cziple : o. c., p. 265.

erau scoși din slujbă. Această atârnare, „soră cu robia“, a episcopului și a preoțimii române de autoritatea calvină a comitatului era cauza că episcopii Românilor din Maramureș din această epocă, de regulă nu se îngrijiau de popor — afară de puține excepții — temându-se să nu ajungă în conflict cu stăpânii comitatului și astfel să-și piardă slujba ¹⁾. Episcopul era dator să plătească în fiecare an o sumă oarecare comitelui suprem al comitatului; totașa și preoții ²⁾. Protopopii erau numiți din an în an de soborul general, care se ținea în prezența și sub controlul oficialității comitatului ³⁾.

Vedem deci, că organizația administrativă a Bisericii române din Maramureș în această epocă era complet subjugată Congregației comitatense a nobililor calvini, spre a asigura Calvinilor un amestec cât mai mare în afacerile bisericești ale Românilor, cu scopul de a-i calviniza. Această congregație care avea puterea supremă peste episcopii ortodocși și peste preoți, îi numea și îi scotea din scaun după bunul ei plac, când voiau acești nobili unguri, calvini și capricioși ⁴⁾.

Căpeteniile bisericești ale Românilor erau silite a servi de unelte sau „cozi de topor“ în mâna principilor, nobililor și a clericilor de legea calvină, cari erau neobosiți în uneltirile și străduințele lor de a surpa Biserica românească și a slăbi credința credincioșilor ei ⁵⁾.

Preoțimea română purta același jug de apăsare și de nedreptăți și silnicii brutale, ca și credincioșii lor țărani, cu sufletele amărâte de suferinți de veacuri, în

¹⁾, ²⁾ Idem, o. c., p. : 65—266.

³⁾ Idem, o. c., p. 265, cu trimitere la Hodinka, A. Munkaczi görög. kathol. püspökség története, Budapest 1909.

⁴⁾ St. Meteș : Ist. Bis. rom. din Transilvania, vol. I, p. 233—234.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 33.

rândul cărora erau puși să trăiască aceeași soartă năcăjită și disprețuită ¹⁾).

Dar tendințele de înstrăinare prin religie din epoca calvinismului dominant în Ardeal și Maramureș, când se puseră bazele unei organizații a Bisericii române și un început de cultură românească prin „scrieri cu tiparul“, au avut totdeauna un rezultat contrar celui urmărit și dorit din partea oficialității străine, maghiare și calvine. Ele s'au zdrobit ca de o stâncă de tăria și statornicia credinței ortodoxe a Românilor, cu puține excepții sporadice de prozeliti, și au contribuit doar la progresul lor cultural și la întărirea și oțelirea ființei noastre etnice ²⁾).

Situația politică a Românilor și a puținilor Ruteni din Maramureș culmina în relațiunile lor de cea mai asupritoare iobăgie față de nobilimea privilegiată a Maghiarilor. Aceaste relațiuni primiră o confirmare solemnă prin legislația țării, ieșită din mâinile celor trei națiuni privilegiate ale Ardealului, adică a Ungurilor, Sașilor și Secuilor, care a imprimat asupra ortodocșilor caracterul legalității statornice și irevocabile ³⁾).

În anul 1575 s'a făurit o lege care declară lămurit că „secta religionară“ a Românilor din Ardeal și Maramureș nu are să fie tolerată în țară decât atâta vreme, cât va plăcea principelui și staturilor țării ⁴⁾).

În alt loc, această lege dispunea, ca națiunea românească, deși religie ei nu este socotită între cele „recepte“, adică recunoscute de legile țării, totuși din considerațiune pentru folosul țării, să fie înzestrată cu preoți ⁵⁾).

---

¹⁾, ²⁾ I. Lupaș : o. c., p. 33.

³⁾ Eud. Hormuzachi : Fragmente din Ist. Rom., București, 1900/tom. II., p. 3.

⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 4.

Românii din Ardeal și Maramureș nu se urcau însă în acele vremuri în scara socială decât la starea de păstori, palmași și plugari, și chiar și preoții români ortodocși erau siliți de nevoile vieții să între în aceste categorii sociale primitive. Și fiind că ocupația principală a Românilor de acolo era păstoritul și creșterea viteior, de aceea și preoții români sunt numiți în hrisoavele de danie și în diplomele de scutire ale principilor Ardealului din veacul al XVII-lea, Gavril Bethlen (1609), Acaciu Barczay (1639) și Mihail Appafy (1663), mai ales păstori români (*pastores Valachi*) și mai rar „*sacerdotes*“, adică preoți ¹⁾).

Preoții români, al căror tată fusese iobag, cu toată dignitatea lor, erau socotiți, în virtutea nașterii, drept iobagi ai proprietarului sau „domnului“ de pământ, pe moșia căruia servise tatăl lor. De aceea, când erau mutați la o parohie mai bună sau la alt proprietar de pământ, ei nu se puteau depărta de pe locul nașterii lor și nici nu se puteau desface de datoriile și serviciile lor iobăgești fără învoirea stăpânului lor de pământ sau de moșie ²⁾).

Abia principele Gavriil Báthory (1608—1613) avu oarecare milă pentru suferințele și asupririle poporului român și o stimă mai înaltă pentru preoțimea română, acordându-i prin ordinațiune domnească dreptul de a se muta dela o localitate la alta cu familia și cu avutul lor, fără învoirea domnului de pământ, ci numai cu știrea episcopului ³⁾).

În cursul veacului al XVII-lea, începând cu timpul domniei lui Gavriil Báthory (1613—1629), apoi sub domnia celor doi principii din familia Rákoczy (1631—1660), nu numai mulți nobili români, dar și mulți preoți de toate gradele, ba chiar și mitropoliții români

¹⁾ Idem, o. c., p. 4.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 5.

au intrat, sub presiunea exercitată de sus, în sinul Bisericii calvine. Astfel, în anul 1643, mitropolitul Ardealului Iosif Budai, făcu mărturisire publică că primește dogmele și învățăturile Bisericii „helvetice“, adică calvine ¹⁾).

Autonomia firească a Bisericii ortodoxe române din Ardeal și Maramureș a fost în timpul domniei principilor calvini din sec. al XVII-lea atât de nesocotită, drepturile și dignitatea ei atât de călcate în picioare, încât o decădere mai mare a ei era cu neputință și nici încercările de intervenție a domnitorilor din Țara-Românească, în deosebi ale lui Șerban Vodă Cantacuzino, nu avură mult succes ²⁾).

Dela începutul veacului al XVII-lea, Calvinii își croiră planul, în zelul lor de a converti pe Românii din Ardeal și Maramureș la confesiunea lor, să falsifice prin învățături reformate sau calvine, puse în gura preoțimii române ortodoxe, legea creștină ortodoxă a populației românești și a o atrage astfel pe nesimțite la „legea cea nouă“, calvinească. În acest scop sau emis în mai multe rânduri le adresa mitropolitului Ardealului și Maramureșului și a clerului român instrucțiuni amănunțite, date în scris și pline de învățături reformate, un fel de normă catehetică, calvino-orientală, cu ordinul expres ca învățământul religios să fie predat de preoții români poporului, în deosebi tineretului, în înțelesul acestei norme calvine. Astfel de instrucțiuni a primit mitropolitul Dositei, în anul 1627, pe timpul domniei lui Gavril Bethlen, și în anul 1628 mitropolitul Ghenadie II, iar în anul 1643, mitropolitul Simion Ștefan, pe timpul domniei lui Gheorghe Rákoczy I ³⁾).

---

¹⁾ O. c., p. 11.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 12.

Aceste instrucțiuni siluitoare au avut în cazuri singuraticе efectul dorit, dar în general ele n'au putut să-i amăgească pe Români, nici să-i clatine în statornicia lor mare către legea strămoșească¹⁾.

Nici chiar în privința formelor externe sau ale cultului ortodox, mitropolității Ardealului și Maramureșului, dela Alba-Iulia, n'au cedat totdeauna, ci s'au opus cu bărbăție stăruințelor calvinești ale principilor ardeleni, atrăgându-și astfel disgrația și persecuția.

Mai ales s'a opus acestei tendinți de calvinizare a Românilor în Ardeal și Maramureș mitropolitul Ilie Iorest (1641—1643), atrăgându-și din cauza aceasta o prigonire aprigă din partea principelui Gheorghe Rakoczy I. Mitropolitul acesta se opuse cu bărbăție propagandei calvine printre Românii de sub ascultarea sa, excluzând dela orice întrebuințare în biserică cărțile liturgice traduse în limba românească și concepute în spiritul reformațiunii calvine, și era surd la ademenirile și intimidările curții principelui calvin. De aceea fu depus, desbrăcat de darul preoției și aruncat în temniță²⁾.

După depunerea mitropolitului Ilie Iorest, fu ridicat în scaunul dela Alba-Iulia mitropolitul Ștefăn Simeon (1643—1651), care — intimidat de soarta antecesorului său și preocupat mai mult de rămânerea sa în scaun decât de păstrarea demnității sale și de libertatea conștiinței — a primit și a executat condițiuni umilitoare și prescripțiuni de conduită mijlocitoare față de propaganda calvină, protejată de Rakoczy I, punându-se astfel la adăpost de persecuțiunea fanatică a acestui principe³⁾.

Intre condițiunile ce i s'au pus mitropolitului Ștefan Simeon și pe cari el le-a primit la instalarea

¹⁾ Idem, o. c., p 12.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 17.

sa, a fost și obligația de a sili preoțimea română să răspândească Catehismul calvinesc, tradus în românește și tipărit pe cheltuiala principelui Gh. Rakoczy I. Mitropolitul Ștefan Simeon nu a cutezat să-și ridice glasul împotriva răspândirii acestei cărți stricăcioase printre clerul său, nici să-i combată cuprinsul său eretic, cum a făcut-o mitropolitul Varlaam al Moldovei ¹⁾.

Aceeași politică bisericească față de clerul și poporul român-ortodox din Ardeal și Maramureș a urmat-o și principele Gheorghe Rakoczy II. Acesta a dat în anul 1652, în vremea păstoririi mitropoliitului Ardealului Daniil, după stăruința reformatului Gheorghe Csulai, *pentru Românii din Maramureș, la mâna protopopului Simeon Petrașcu*, care pe atunci încă nu aderase la unirea cu catolicismul, o instrucțiune de conduită identică cu cea dată de tatăl său Gh. Rakoczy I, mitropolitului Ștefan Simeon, în 1743 ²⁾.

Între acestea era și îndatorirea de a nu onora icoanele din biserici ca sfinte, ci a le privi numai ca obiecte decorative ale zidurilor, de a nu supăra sau prigoni pe preoții sau mirenii români cari vor trece la calvinism, și la alegerea și destituirea protopopilor să fie invitat și să aibă vot decisiv și superintendentul general calvin ³⁾.

Propaganda calvină din Maramureș, ca și cea din Ardeal, n'a isbutit însă, după stăruinți de peste 120 de ani, să atragă poporul român la calvinism, căci acesta a ținut morțiș și fără excepție la credința sa strămoșească, deși tânjea în adâncă înjosire, fiind lăsat în privința socială la bunul plac neînfrânat al domnilor de pământ sau boierilor egoiști, cari îl apăsau cu dijmă și robotă, iar în privința bisericească îl supuse

¹⁾ Idem, o. c., p. 19. — ²⁾ Idem, o. c., p. 20.

³⁾ Idem, o. c., p. 16.

supravegherii superintendentului calvin care își dădea silința să convântească tinerimea la religia reformată, în loc să-i poarte grija de creșterea sa religioasă-morală ¹⁾). Presiunea calvinismului se făcuse cu atât mai nesuferită, cu cât ea trecuse la acte de brutalitate grosolană. În acest chip poporul român din Maramureș, afară de puțini prozești seduși de oarecare avantagii de ordin material, nu a putut fi câștigat pentru o reformă religioasă în sens calvin, ci a rămas neclintit în legea ortodoxă.

---

¹⁾ Hormuzachi, o. c., p. 30.

Episcopia ortodoxă-română a Maramureșului dela începuturile ei până la desființare și legăturile ei cu Moldova (1391—1740)

1. Începuturile episcopiei

Începuturile unei vieți bisericești organizate, cu episcopie canonică proprie, a Românilor din Maramureș datează de pe la sfârșitul veacului al XIV-lea și stă în legătură cu mănăstirea din Peri, cu hramul sf. Arhanghel Mihail, ridicată de voevodul Sas, fiul lui Dragoș, înainte de anul 1391, pe teritoriul satului Teres.

Această mănăstire e amintită prima dată într'un document oficial al judeului curiei regale, din 2 Februarie 1382 ¹⁾. În anul 1391 voevozii din Maramureș, Balc și Dragu, fiii voevodului Sas, se prezintă personal la patriarhul Antonie din Constantinopole și-i închină mănăstirea din Peri, ctitoria tatălui lor. Patriarhul binecuvântă această închinare, ia mănăstirea Peri sub protecțiunea sa, declarându-o stauopeghie patriarhală, iar egumentului ei Pahomie și urmașilor săi, li acordă titlul de exarhi, adecă împuterniciți patriarhali, cu autoritate sau jurisdicțiune ca și a unui episcop peste toți preoții de pe moșiile mănăstirii din Peri și peste un teritoriu întins din comitatele învecinate ²⁾.

¹⁾ I. Mihály : Dipl. Maramureșene, tom. I. Sighet 1900, p. 91.

²⁾ Idem : o. c. p. 110 doc. Nr. 62 și Stefan Meteș : Ist. bis. rom. din Transilvania, vol. I. Sibiu, 1935, p. 59.

Dieceza exarhului patriarhai Pahomie din stauro-pighia Peri, peste care avea el jurisdicțiune quasi-episcopală, se întindea deci peste un teritoriu foarte întins ¹⁾. Fiii lui Balc și Dragu înzestrează mănăstirea Peri cu trei sate: Teres, Crușeva și Sarvasăul, cu o moară ce se afla la Săpânța, în „țara Câmpulungului pe Tisa“, ²⁾ unde se varsă râul Săpânța în Tisa ³⁾.

Celelalte ținuturi, afară de satele amintite, peste care se întindea jurisdicțiunea exarhului Pahomie, nu erau moșii ale mănăstirii Peri, ci ținuturi stăpânite în mare parte de voevozii Balc și Dragu. Patriarhul acordă egumenului Pahomie jurisdicțiune episcopală, afară de sfințirea preoților, la dorința celor doi ctitori ai mănăstirii, frații Balc și Dragu. Iată ce spune patriarhul Antonie IV în actul oficial de întemeiere a stauropighiei din Peri, pe care fi predă „sigilat“ voevozilor maramureșeni :

„Antonie, din mila Dumnezeu, arhiepiscopul Constantinopolei, Romei Noi, și Patriarh ecumenic. De vreme ce înșiși prea nobilii noștri frați, iubiții fii în Duhul Sfânt ai Smereniei Noastre, Voievodul Baliță și Dragu au o mănăstire din străbuni pe locul Maramureșului, sfințită pe precinstitul nume al cinstitului mai marelui rânduitor al puterilor de sus, Mihail, pentru care prea nobilul Dragu venind încoace, a chemat pe Smerenia noastră, (s'a adresat smereniei noastre) și petrecând în regiunea cetăților, s'a și învrednicit prin grația venerării sfinților de aici de iubirea, cinstea și prietenia cuvenită a Smereniei noastre, ca un om nobil și mare și ca un om bun și ortodox cum este, și s'a rugat, cum ar putea să beneficieze susnumita mănăstire de acum

¹⁾ Grigore Nandriș : Despre mănăstirea Peri, în Rev. „Graiul Românesc“ an. II., București, 1928, 2/II. p. 22.

²⁾ St. Meteș : o. c. p. 112.

³⁾ I. Mihály : o. c. p. 111.

înainte și în viitor de îngrijirea și ocrotirea patriarhală și să fie și de fapt, și după nume patriarhală. Smerenia noastră găsi cererea aceasta dreaptă și binecuvântată, dar totodată și în conformitate cu datina marei Biserici a lui Dumnezeu și a Patriarhatului ecumenic, ca să devină nu numai stauropighie patriarhală și sfintele biserici să se sfințească pe numele patriarhului, ci și cele sfințite de către arhieriei locale să beneficieze de scutul patriarhal și de îngrijirea, cinstea și înălțarea ce li se cuvine, încuviințează scrisoarea prezentă sigilată, prin care se poruncește ca sfânta și venerata mănăstire depe locul Maramureș, cea închinată pe numele cinstului, mai mare rânduitor al puterilor de sus, Mihail, să se bucure de acum înainte și în viitor, de îngrijirea, scutul (ocrotirea) și cinstea ce i se cuvine de aici, și de înălțarea patriarhală, fiind de fapt și cu numele. Totodată Smerenia noastră numește pe preacinstitul conducător al acesteienerate mănăstiri, ieromonahul Pahomie, axarh peste ținuturile supuse mănăstirii, adecă *peste Selajiu, Artuntis (Arva), Ugocia, Iumperichis (Bereg), Țitobis (Ciceu), Palvaneșis (Unguraș) și Pistra (Bistrița)*. E dator deci numitul, prea cinstit și prea venerat conducător și exarh al Smereniei noastre, să supravegheze pe preoții aflători în ținuturile amintite și poporul, și să-i îndemne și să-i învețe cele de folos sufletelor și cele de mântuire, să judece și să cerceteze drepturile bisericesti ce le au preoții, să îndrepte cele ce cer vre-o îndreptare în mod legal și canonic, și să aibă libertatea de a sfinți bisericile dumnezeesti și sfinte care se ridică în aceste ținuturi pentru stauropighia patriarhală, datori fiind să amintească pe patriarhii morți și vii în toate sfintele sărbători, atât în cinstita mănăstire mai sus amintită, cât și în toate dumnezeestiile și sfintele biserici, care se vor ridica (în viitor).

„Încă mai poruncește Smerenia noastră prin prezenta scrisoare sigilată, că de i s'ar întâmpla moartea conducătorului acestuia, atunci prea nobilii noștri frați, voevodul Baliță și Dragu, să aibă toată libertatea, cu voia (hotărîrea) monahilor din mănăstire, de a alege alt egumen și a-l așeza în locul lui, și ca și acesta să aibă libertatea (dreptul) asupra ținuturilor amintite ca exarh al nostru, să sfințească sfintele biserici patriarhale ce se vor ridica pentru stauropighia patriarhală. În acest scop li se eliberează deci și prezenta scrisoare sigilată a Smereniei, noastre spre adevărîță. În luna August al 14 Indict. al anului 6899 (1391). Are și prin cinstita mână patriarhală, Antoniu, din mila lui Dumnezeu, arhiepiscopul Constantinoplei, Romei Noi, și Patriarh ecumenic¹⁾).

Am reprodus în întregime, în traducere verbală în românește după documentul original, cuprinsul grecesc al actului patriarhal din anul 1391, privitor la întemeierea stauropighiei mănăstirești din Peri, prin care se dă egumenului acestei mănăstiri drepturi ca și ale unui episcop, afară de hirotonirea preoților, peste preoții și poporul ortodox, nu numai din Maramureș, ci și din ținuturile învecinate, care poate fi numit actul de naștere al episcopiei ortodox-române din Maramureș. Căci în traduceri românești, apărute în operele istoricilor români mai vechi, întâi la Petru Maior, apoi la Șaguna și N. Popea, dela care a împrumutat-o apoi Teodor Păcățianu în studiul său critic, intitulat „Istoriografi vechi, istoriografi noi“, (Sibiu 1904), precum și în traducerea latină a acestui document, publicat de I. Mihály în „Diplome Maramureșene“, se află multe schimbări și adausuri, care

¹⁾ După doc. original grecesc din „Acta Patriarchatus Constantinopolitani“ MCCCXV—MCCCII, edit: Fr. Miklosich et Ios. Müller, Vindobonae (Viena), 1862, t. II, p. 156 - 157, doc. Nr. XI.

nu sunt cuprinse în actele patriarhale originale, publicate la 1860—1862, în Viena, de către istoricii Fr. Miklosich și Jos. Müller, cu titlul de „Acta Patriarchatus Constantinopolitani“.

Astfel, în traducerea românească a acestui act aflată în scrierile istorice bisericești mai vechi, se află și următorul pasaj, care nu e cuprins în textul original grecesc al documentului: „La acestea, că dacă vreun arhiepiscop sau episcop dintre supușii noștri, s'ar afla în numita mănăstire sau în pertinențele ei, să fie ajutor numitului egumen, precum arată această carte a smereniei noastre, întărită cu sigilul bisericii noastre“ ¹⁾.

Din cauza acestor adausuri și schimbări în textul actului original, referitor la întemeierea stauropighiei patriarhale din Peri, s'au tras și concluzii, cari nu corespund realității istorice.

În originalul actului patriarhal nu se spune, că „dacă vre un arhiepiscop sau episcop dintre supușii“ patriarhului, „s'ar afla în mănăstire sau în pertinențele ei, să fie ajutor numitului egumen“, ci numai că „și bisericile sfințite (mai nainte) de arhieriei locali“ să beneficieze de scutul patriarhal și de îngrijirea, cinstea și înălțarea ce li se cuvine“ (ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τῶν τοπικῶν ἀρχιερέων καθιερωθέντα, ἀπολάυειν τῆς πατριαρχικῆς δερενδεύσεως καὶ τῆς ἐπισκέψεως καὶ τῆς ἀπὸ τούτου τιμῆς καὶ μεγαλειότητος) ²⁾.

Din această frază reiesă deci, că patriarhul ia sub scutul și îngrijirea sa nu numai bisericile ce se vor sfinți de acum înainte în ținuturile amintite de către egumenul din Peri, ci și pe cele sfințite mai înainte de către arhieriei locali, punându-le pe toate

¹⁾ Vezi T. Păcățeanu: Istoriografii vechi, istoriografii noi, studiu critic, Sibiu 1904, p. 101, cu trimitere la „Vechea Miropolie“, p. 23, de Nic. Popea.

²⁾ Acta Patr. Const., t. II, p. 156.

sub conducerea egumenului Pahomie din Peri și a urmașilor săi. Nu se amintește însă nimic despre o supunere a vreunui „arhiepiscop sau episcop“ de prin părțile locului, „ca ajutoare coordonate sau subordonate ale egumenului“, pentru sfințirea preoților, cum s'a afirmat până acuma din partea unor istorici, bazați pe interpretarea pasajului amintit în textul original.

Ar fi fost și o indelicateță și o măsură împotriva spiritului canoanelor bisericești din partea patriarhului față de un episcop sau chiar arhiepiscop, fie chiar necanonic, pribeag sau de schit, de a-l supune numai ca ajutor unui egumen chiar de stauropeghie, privilegiat, dar totuși inferior ca grad ierarhic.

Iar dacă totuși s'ar fi aflat în acest timp prin ținuturile Maramureșului astfel de „episcopi locali“, necanonic, și patriarhul i-ar fi desconsiderat atât de mult, încât i-ar fi supus egumenului din Peri ca ajutoare pentru sfințirea preoților, atunci, această importantă dispozițiune ar fi fost menționată în actul patriarhal amintit mai sus, și s'ar fi amintit eventual și numele unui astfel de episcop, și locul unde petrecea. În actul patriarhal original se amintește numai de „bisericele“ din Maramureș, supuse iurisdicțiunii egumenului din Peri, cari „*au fost sfințite mai înainte, de arhierii locali*“. Din aceasta reiese, că *în vremuri mai vechi au existat pe acolo episcopi locali necanonic, dar* pela anul 1391, când se dau egumenului din Peri drepturi ca ale unui episcop peste bisericile din ținuturile amintite din Maramureș și ținuturile învecinate din Nordul Ardealului și părțile ungurene, *lipsiau astfel de vlădici locali, de schituri*.

Ei vor fi dispărut și din acele ținuturi, în timpul prigonirii bisericilor și preoților ortodocși-români din Ungaria, sub domnia regelui intolerant Ludovic cel Mare (1342—1382). În timpul acesta preoții români

din Maramureș se sfințiau de către mitropolitul ortodox din Halicz sau de către episcopul ortodox din Pršemyšl, în Rusia Mică sau Galiția.

Înainte de anul 1391 însă, când voievozii maramureșeni Baliță și Dragu se adresară Patriarhiei din Constantinople în afacerea bisericii lor, închinându-i mănăstirea lor din Peri, spre a fi declarată stauropighie patriarhală și a supune sub conducerea egumenului ei bisericile, preoții și credincioșii ortodocși români din Maramureș și din ținuturile învecinate, acești voievozi români seamănă să fi încercat de a-și așeza un episcop propriu, național, în persoana ieromonahului Simeon, de origine „moldovean” (în mărturiile istorice polone numit „moldawsky” ¹⁾, din Rusia Mică ²⁾), sau Polonia de Miază-zi. Această încercare se oglindește în următoarea însemnare din procesele verbale ale sinodului patriarhal din Constantinople, înregistrată sub anul 1391, imediat după actul patriarhal, prin care se acordă egumenului stauropighiei mănăstirești din Peri drepturi quasi-episcopale pentru Biserica Maramureșului:

„În aceeași lună, s'a dat o prea cinstită scrisoare a patriarhului către ieromonahul Simeon din Rusia Mică, (πρὸς τὸν ἱερομόναχον Συμεὼν τὸν ἐκ τῆ Μικρᾶ Ρωσίας) ca să conducă el însuși Biserica, după moartea mitropolitului Galiției, până ce vor sosi cele despre acesta la Prea Sfințitul nostru stăpân, Patriarhul Ecumenic, și se va așeza acolo un arhiereu. Și de s'ar întâmpla să moară acesta (adecă Simeon, care se vede că era bătrân) mai nainte, atunci diregătorii, voevodul Baliță și fratele său Dragu (cari erau ctitori ai bisericii catedrale

¹⁾, ²⁾ Vezi Dr. I. Fijalek: Biskupstwa greckie w zemiach ruskich od polowy wieku XIV (Kwartalnik historyczny), 1897, Nr. 11, p. 1—63, și T. Holban în lucrarea sa: Românii pe teritoriu polonez până la sec. XVI, în Arhiva din Iași XXXIX (1932), Nr. 1—3, p. 32.

mitropolitane din Halicz și aveau moși întinse și prin Rusia-Mică sau Galiția, unde ridicaseră, ca și în Maramureș și ținuturile învecinate, un număr mare de biserici ¹⁾, „să aibă dreptul a alege pe altul spre conducerea Bisericii și să o conducă și acesta, cum avea să o conducă ieromonahul Simeon“ ²⁾).

Apoi urmează în actele patriarhale următoarea notificare, sub III: „Și s'a eliberat totodată arătatului ieromonah Simeon o cinstită scrisoare privitoare la hirotonia, pe care i-a împărtășit-o Tagaris, făcându-l episcop, dar apoi s'a retras, pentru că cunoscuse că acela (adecă Tagaris) este un minciunos și nesfințit și s'a lepădat de cele făcute față de dânsul (adecă de hirotonia în episcop) din partea aceluia, aruncând afurisenia (anatema) asupra lui“ ³⁾.

Pentru a înțelege pe deplin cuprinsul și rostul acestor acte patriarhale, oficiale, privitoare la ieromonahul moldovean sau român Simeon, din Rusia Mică sau Galiția de Miazăzi, în trecutul bisericesc al Românilor din Maramureș și din Rusia Mică sau Galiția, trebuie să precizăm aici următoarele: Pe la anul 1388 a apărut „în părțile Ungariei“ („τὰ τῶν Οὐγγρῶν μερῇ“ ⁴⁾), vecine cu Moldo-Vlachia ⁵⁾, cum se numea peatunci Moldova de către Greci ⁶⁾, adecă în Maramureș, cu

¹⁾ Holban, o. c. în Arh. dela Iași, XXXIX (1932), Nr. 1—3, p. 32.

²⁾ Acta Patriarhatus Constantinopolitani, Viena, 1862, t. II, p. 157—158.

³⁾ Acta Patriarhatus Const., t. II, p. 158, CCCXXVII, II.

⁴⁾ Acta Patr. Const., t. II, pag. 228, CCCCLXXVI (confesio monahi Pauli Tagaris).

⁵⁾ Vezi Ep. Melchisedec: Cronica Romanului, Buc. 1874, t. I, p. 46.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 62—63, nota subl. E. Golubinski în opera sa intitulată: Scurtă privire istorică a bisericilor ortodoxe bulgare, române și moldovene, publicate în 1870, ca și ep. Melchisedec în Cronica Romanului, greșesc, punând apariția lui Tagaris și a ieromonahului Simeon în Moldova și declarându-l și pe acest din urmă de un aventurier (vezi Cron. Rom., I, p. 46—51).

populație ortodoxă și cu Biserică neorganizată canonic, *un monah aventurier grec, cu numele Paul Tagaris*, care se da drept patriarh de Constantinopole și sfințea preoți pentru bani, înșelând buna credință a oamenilor prin felul lui rafinat de a se prezenta și de a vorbi.

Nefiind în Maramureș vlădici locali, acest călugăr grec aventurier, care zicea că e patriarh și cutreierase Palestina, Antiochia, Roma și Franța și alte țări, făcând victime, și înșelând cu minciunile sale multe personalități înalte și chiar și pe Papa Urban V, care-l primise foarte onorofic și-l titulă „patriarh de Constantinopole și al doilea papă“¹⁾, a reușit să înșele și buna credință a voevodului Baliță și a boerilor maramureșeni, cu care venise de bună seamă în atingere acest înșelător.

Voevodul Maramureșului Baliță, în lipsa de vlădici locali și cu dorința de a avea și el în țara lui un vlădică național român, cum primiseră între anii 1371—1376 astfel de arhieriei voevodul Moldovei Petru Vodă Mușat I (1375—1391), în persoana episcopului Meletie pentru Moldova de Sus, numită de Greci Ruso-Vlahia, cu sediul probabil la mănăstirea înființată de acest voevod la Rădăuți, și în persoana episcopului Iosif Mușat pentru Moldova de Jos, se va fi adresat însuși către pretinsul patriarh Paul Tagaris, care se va fi prezentat și pe la curtea voevodului, și-i va fi cerut cu asentimentul celorlalți nobili maramureșeni și poate și a voevozilor români din Galiția vecină, ca să li sfințească în episcop pe ieromonahul român „moldovean“ Simeon, care venise poate dela mănăstirea Rădăuți din Moldova de Sus și petrecea în Rusia-Mică sau Pocuția, fiind o personalitate bine cunoscută și venerată nu

---

¹⁾ Acta Patr. Constantinopolitani II, p. 229 (Confesia Pauli Tagaris), și Dr. A. Pichler, Geschichte der kirchlichen Trennung des Orients und Occidents, München, 1865, p. 783.

numai de Românii din Polonia, ci și de cei din Maramureș, între cari existau pe atunci legături întinse și continue de ordin familiar, economic și bisericesc.

Ieromonahul Simeon fu astfel sfințit în arhiereu de către falsul patriarh Tagaris, de sigur pentru o sumă de bani, deci prin simonie și înșelăciune ¹⁾. Dar mare va fi fost desiluzia și durerea voevodului Baliță și a tuturor Românilor din părțile și vecinătatea Maramureșului, când s'a descoperit în scurt timp că Tagaris, pretinsul patriarh de Constantinople, era un înșelător și aventurier ordinar, un impostor care nici nu avea hirotonie de episcop, și căruia îi căzură victime nu numai Românii, ci și Francezii ²⁾, și deci hirotonia ieromonahului Simeon în episcop nu avea nici o valoare. Când înșelătoria lui Tagaris fu descoperită, ieromonahul Simeon se lepădă de hirotonia primită dela acest aventurier și aruncă anatema sau blăstămul asupra lui ³⁾.

După această încercare eșuată de a-și dobândi un episcop român pentru Maramureș, voevodul Baliță și fratele său Dragu se îndreptară către Patriarhia din Constantinople, aducându-i la cunoștință această neplăcută întâmplare și cerând poate iertare pentru ieromonahul Simeon, care i se și acoardă de patriarh și i se aduce la cunoștință printr'o scrisoare patriarhală adusă de Dragu, făcându-se despre aceasta totodată mențiune în actele patriarhale ⁴⁾. De sigur, tot la cererea voevodului Baliță și a fratelui său Dragu, patriarhul Antonie al Constantinoplei hotărăște în August 1391, după numirea egumenului dela mănăstirea Peri, Pahomie, ca exarh patriarhal cu drepturi quasi-episcopale

¹⁾ Melchisedec: *Cronica Romanului*, I, p. 46 – 47.

²⁾ Vezi propria mărturisire a lui Tagaris în *Acta Patr. Const.*, II. p., 224—230 și *Cron. Rom.*, I. p. 46.

³⁾ *Acta Pat. Const.*, t. II, p. 158, CCCXXVII/II.

⁴⁾ Vezi: *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, I. c.

peste Maramureș și unele ținuturi învecinate din Ungaria și Ardealul de Nord, ca ieromonahul român Simeon să aibă aceeași *demnitate de exarh patriarhal* în Rusia Mică sau Galiția de Sud, ca arhieru în loc vacant, poate peste bisericile Românilor de acolo, supuse de altfel mitropolitului de Halicz ¹⁾, și în această calitate să sfințească și pe preoții români din Maramureș. Iar după moartea mitropolitului Galiției din Halicz, să aibă Simeon dreptul de a conduce Biserica Haliciului ca împuternicit al patriarhului din Constantinopole, până la alegerea unui nou mitropolit. De s'ar întâmpla însă, ca exarhul arhieru Simeon, care probabil era bătrân, să moară înaintea mitropolitului Galiției — adaugă scrisoarea respectivă patriarhală — atunci voevozii Baliță și Dragu din Maramureș, cari sunt ctitori ai bisericii mitropolitane din Halicz, să aibă dreptul de a alege singuri pe urmașul lui Simeon, cu aceleași drepturi și îndatoriri în cuprinsul mitropoliei ortodoxe a Haliciului ²⁾.

Ar mai rămânea acum de lămurit, pe ce temei de drept se sprijineau voevozii maramureșeni Baliță și Dragu, când recomandă pe ieromonahul român Simeon să fie arhieru și apoi administrator al Bisericii din Rusia-Mică, până la numirea unui titular al mitropoliei de Halicz, precum și motivele care l-au determinat pe patriarh să le acorde acestor voievozi dreptul, ca ei singuri, fără alt amestec, să aleagă și pe altul ca urmaș al lui Simeon, în caz că acesta ar muri mai degrabă, și acest urmaș ales după libera lor voință, să fie eventual de origine românească ca și Simeon Moldoveanul.

Aceste drepturi ale voevozilor maramureșeni în

¹⁾ Șt. Meteș: Ist. bis. rom. din Transilvania, I, p. 59.

²⁾ Acta Patriarchatus Constantinopolitani, t. II, p. 158 și S. Holban, o. c., în Arhiva dela Iași, an. 39 (1932), Nr. 1-3, p. 32.

afacerile bisericești din Rusia-Mică, subcarpatină, de sub stăpânirea Poloniei, par a fi întemeiate pe următoarele realități și împrejurări istorice :

Pe atunci existau în Rusia-Mică, vecină cu Maramureșul și cu „Ruso-Vlahia“, adică cu Moldova de Sus, numită astfel de Grecii din Constantinopole, un număr mare de Români emigrați din Ardeal și Maramureș, cari întemeiaseră colonii numeroase și întinse, organizate după „dreptul valah“, adică românesc, în „craine“, cneazate și voievodate. Astfel găsim în jumătatea a doua a veacului al XIV-lea pe teritoriul Poloniei de Sud două voievodate mari românești : unul în ținutul Sanocului și altul în ținutul Samborului ¹⁾.

Aceste sate de coloniști români, cu o populație numeroasă și compactă, fură înființate și organizate în voievodate, după drept românesc, pe vremea prințului Vladislav Opolski, palatinului Rusiei Mici sau Galiției, și a domniei regelui Ludovic cel Mare (1342 - 1382), cu scopul special de a asigura retragerea garnizoanelor ungurești, așezate în orașele Przemyśl, Lwow, Halicz, Grodek, Rohatyn, Sniatyn ș. a. ²⁾.

Prințul Vladislav Opolski, membru al familiei Piaștilor, marele prieten al Românilor din palatinatul său în Galiția, se însurase în anul 1334 cu Elisabeta, liica lui Basarab Vodă I., Domnul Țării Românești ³⁾. Această înrudire a prințului polon Vl. Opolski cu domnița română, Elisabeta Basarab, a avut mare însemnătate pentru viața Românilor din Polonia. Căci

---

¹⁾ Teodor Holban : Românii pe teritoriul polonez până în sec. XVI, în Arhiva dela Iași anul XXXX (1933), Nr. 1—2, p. 44—45.

²⁾ Idem, ibidem, p. 44 - 45 și 47.

³⁾ Idem, o. c. în „Arh. dela Iași“, an. XXXIX (1932), Nr. 1—3, p. 31, cu trimitere la Jan Dabrowski : Ostatnie lata Ludwika Wielkiego, Cracovia, 1918, p. 41 - 43.

această prințesă română, ajunsă în Polonia, a avut la curtea ei o suită mare de Români și Românce, pe cari soțul ei, cu sprijinul regelui, i-a dăruit cu moșii întinse, în posesiunile sale din Polonia ¹⁾.

Astfel, prințul Vladislav Opolski, palatinul Poloniei Mici, dăruiește în anul 1377, „slugii sale credincioase“ Ladomir Voloșin (Woloszyn = Românul), câmpul Hodle din ținutul Sanocului, ca să întemeieze acolo sat „după drept valah“ ²⁾.

Acest „Ladomir“, în loc de Vladimir, Românul, pomenit în scrisoarea lui Opolski, era originar din Ardeal sau poate din Maramureș, și va fi venit odată cu prințul din Ungaria, unde a fost cunoscut la curtea regală de acolo ³⁾. Tot pe acest timp, și anume la anul 1377, acest Opolski dăruiește voevodului valah Giurgiu (Dzurgiu), satele Nowoszczyca (cit.: Novoșcița) și Stupnica (cit.: Stupnița), în ținutul Samborului ⁴⁾.

La anul 1386, se pomenește de un „Waywoda Valachorum“ cu numele de Nayn (= Nan), ca „asesor judicii generalis“, în orașul Sanok ⁵⁾.

Voevodul român Giurgiu era o persoană foarte însemnată, mare proprietar de pământuri, cu legături bune cu palatinul Opolski, și mare demnitar la curtea lui Jagello Spytku ⁶⁾.

Vedem deci, că în urma căsătoriei prințului palatin Vladislav Opolski cu domnița română, Elisabeta Basarab, soarta Românilor din Polonia subcarpatină s'a îm-

¹⁾ Holban: o. c. în „Arh. d. Iași“, XXXIX (1932), Nr. 1—3, p. 30—31.

²⁾ Idem, o. c. în „Arh. d. Iași“, XL (1933), Nr. 1—2, p. 42—43.

³⁾ Idem, o. c., p. 43.

⁴⁾ Ibidem, l. c.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 44.

⁶⁾ Idem, o. c., în „Arh. dela Iași“ XXXIX, (1932) Nr. 1—3, p. 31, după Jan Dąbrowski: Ostatnie lata Ludwika Wielkiego, Cracovia, 1918, p. 41—43.

bunătățit foarte mult, ba adeseori Românii de aici au ajuns să ocupe funcțiuni foarte înalte în administrația polonă, fiind dăruți de rege cu pământuri și ridicați la rangul de nobili ¹⁾).

La anul 1353, este pomenit episcop ortodox în orașul Przemyśl un Chiril Românul, care, dacă a ajuns să ocupe un post atât de însemnat în viața populației din Galiția, trebuia să aibă merite mari și binecunoscute mirenilor, cari au convenit ca să le fie vlădică, și să se bucure de o favoare regală deosebită, pentru capacitatea sa ²⁾). Căci la numirea episcopilor — pe lângă hotărîrea mitropolitului de Halicz, — mai era necesar și consimțământul regelui, care de multe ori decidea ³⁾).

Deasemenea se afla în Rusia-Mică sau Galiția subcarpatină, vecină cu Maramureșul, în jumătatea a două a veacului al patrusprezecelea, familii nobile cu numele de Sas și Drag, despre cari documentele polone din acele vremuri amintesc că erau de neam românesc, din munții și pădurile provinciei rusești supuse Poloniei („genus Valachicum ex montibus et silvis provinciarum Rusiae, qui Poloniny nuncupantur ducens originem“), și că aceste familii au înființat în vremea domniei regelui Ludovic cel Mare și a fiicei sale Maria colonii românești prin ținuturile Halicz și Sanok ⁴⁾).

Familiile nobile românești Sas și Drag din Rusia-Mică sau Polonia subcarpatină erau desigur înrudite cu familiile voievodale din Maramureș ale lui Baliță și Drag, întreținând întreolaltă legături familiale și un contact cât se putea de intim și neîntre-

¹⁾ Ibidem, p. 32.

²⁾ Idem, l. c.

³⁾ Idem, o. c. p. în „Arh. dela Iași“ an. XL (1933) Nr. 1—2. pag. 47.

rupt. Acest contact se putea susține astfel și pentru faptul, că și voievozii maramureșenii Baliță și Drag, fiii voevodului Sas al Moldovei, aveau în Rusia-Mică sau Polonia de Sud moșii întinse, unde au ridicat un mare număr de biserici ⁶⁾, și erau și primii ctitori — poate prin moștenire — ai bisericii mitropolitane din Halicz, construită cândva prin veacul al XIII-lea ⁷⁾.

Prin urmare era firesc să se găsiască mai târziu urmași din familia voevozicar români cu pronumele de Drag și Sas.

În Pocuția de Răsărit, la granița Moldovei, se amintește la 1424 un Vlad Dragoșovici, căruia îi dăruiește, în acest an, Skirgaylo satul Kossow Stary, colonizat de Români încă prin anul 1398, și două lunci lângă Ceremuș, numite Berezowa și Zabie ⁸⁾.

După întemeierea principatului Moldovei (1359), relațiile dintre domnitorii români și regii poloni au favorizat de asemeni de multe ori schimbul de oameni din Polonia în Moldova și de aici în Polonia, din diferite motive de ordin politic sau economic ⁹⁾.

Familii moldovenești emigrate în Polonia orientală susțineau un contact viu cu rudele lor rămase în țară, și în acest contact trebuie căutate și urmele prezenței ieromonahului moldovean Simeon în Rusia-Mică sau Galiția, înainte de anul 1388, pe care-l vor fi cunoscut și apreciat și voievozii maramureșeni Baliță și Drag, cari aveau pe acolo moșii întinse și legături continue familiare și economice cu fruntașii Românilor de sub stăpânirea politică a Poloniei, și influență mare, cu dreptul de patronat, în cuprinsul mitropoliei ortodoxe a Haliciului.

⁶⁾ Dr. J. Fijalek, în *Kwartalnik historyczny* 1897, Nr. 11 citat de Th. Holban în „*Arh. dela Iași*” XXXIX (1932), Nr. 1—3, p. 32.

⁷⁾, ⁸⁾ T. Holban: o. c., an. XL. (1933), p. 47.

⁹⁾ Th. Holban: o. c. în *Arhiva dele Iași*, an. 39 (1932), No. 1—3, pag. 26.

În urma desiluziei avute cu încercarea de a avea un vlădică român local pentru Maramureș, în persoana ieromonahului moldovean Simeon, voevodul Baliță și fratele său Drag, se vor fi hotărît a recurge la alt expedient, mai potrivit, pentru îmbunătățirea situației și a siguranței viitorului Bisericii Române din Maramureș, care — sub stăpânirea intolerantă a Ungurilor — nu avea nici o organizație temeinică și canonică, cum avea Biserica creștină ortodoxă din Polonia vecină.

Voevozii noștri din Maramureș, în grija lor cea mare de a pune capăt stării triste a Bisericii strămoșești din țara lor, printr'o organizație mai bună, canonică și legală, hotărăsc să o pună sub scutul, îngrijirea și conducerea supremă a patriarhului ecumenic din Constantinopole. Și fiind ei convinși, că în acea vreme de intoleranță religioasă din partea regimului catolic unguresc, Românii din Maramureș și din Ardealul întreg nu puteau avea, sub împrejurările politice bisericesti ale vremii, nicăire în cuprinsul Ungariei, o episcopie organizată după toate regulile canonice și recunoscută de puterea de Stat, pleacă în persoană la Constantinopole și închină ctitoria lor, mănăstirea părintească din Peri, patriarhului ecumenic, rugându-l să declare această mănăstire stauropighie patriarhală și să acorde egumenului acestei mănăstiri și urmașilor săi drepturile episcopale de a conduce clerul, poporul și bisericile românești, nu numai din satele mănăstirești din Maramureș, ci și din toate ținuturile unde acești voievozi aveau personal drepturi de stăpânire sau erau stăpânite de familiile nobile înrudite.

Patriarhul ecumenic, Antonie al IV-lea, împlinește cu toată bunăvoința sa dorințele voevozilor noștri, în anul 1391, dând egumenului din Peri dignitatea de exarh, adică împuternicit sau locțiitor patriarhal cu toate drepturile unui episcop — afară de hirotonirea

preoților — asupra ținuturilor amintite mai sus din Maramureș, din Ardealul de Nord și Satu-Mare.

Iar pentru ușurarea hirotonirii preoților pentru aceste ținuturi de sub coroana ungurească, frații voievozi Baliță și Dragu, își valorifică influența, drepturile și legăturile lor cu Biserica ortodoxă din Rusia-Mică, în Polonia, determinând pe patriarh ca să acoarde ieromonahului Simeon din „Rusia-Mică“, poate dela mitropolia din Halicz, drepturi arhieresti și autorizația patriarhală de a conduce Biserica de acolo, după moartea mitropolitului local și până la așezarea unui nou chiriarh titular. Iar pentru eventualitatea morții mai înainte a lui Simeon, să aibă voievozii noștri din Maramureș dreptul de a alege singuri pe arhierul vicar sau administratorul mitropoliei ortodoxe galițiene în timpul sedisvacanței, și astfel acest arhieru să fie oarecum mai obligat în conștiința sa de a sfinți preoții necesari pentru Românii din ținuturile Maramureșului.

Prin aprobarea acestor măsuri, patriarhul a voit probabil să dea voievozilor și lui Simeon o satisfacție pentru suferințele îndurate din partea călugărului aventurier grec Tagaris, dar totodată să rezoalve și chestiunea sfințirii preoților români din Maramureș și ținuturile vecine de sub conducerea egumenului din Peri, printr'un episcop canonic din cuprinsul mitropoliei ortodoxe a Haliciului, și astfel acești preoți să nu apeleze la episcopii moldoveni, Meletie și Iosif, pe cari patriarhul din Constantinopole, din anumite motive, nu vroia să-i recunoască, iar voievozii din Maramureș se aflau în raporturi de adversitate cu Mușatinii din Moldova.

În acest mod, Baliță și Dragu, cari întruchipau aspirațiile românești peatunci în Maramureș și'n părțile ungurene, în dragostea lor nemărginită pentru le-

gea și Biserica strămoșească ortodoxă, și cu diplomația lor înțeleaptă, au pus temelia unei episcopii ortodoxe române canonice în Maramureș și s'au făcut astfel ctitorii celei dintâi episcopii ortodoxe canonice din țările române subjugate de regii Ungariei.

Și dacă Românii din Moldova de Sus, numită Bucovina, li-au dat în prezent fraților maramureșeni, români mână de ajutor moral, prin I. P. S. S. Mitropolitul Visarion, și sprijin material prin mijloacele Fondului bisericesc al Bucovinei, spre a reînvia vechea episcopie ortodoxă română a Maramureșului, înăbușită în cursul vremurilor de străini și înstrăinați, prin acest ajutor Românii moldoveni și-au plătit o veche datorie morală și națională, ce o datorau Maramureșului românesc, unde a fost leagănul de obârșie și de copilărie a descălecătorilor Dragoș și Bogdan, întemeetorii statului Moldovei.

Dela mănăstirea Peri, cu un egumen care se putea socoti episcop și căruia lumea îi zicea „vlădică“, s'a luat apoi obiceiul organizării episcopiilor de mănăstire în Ardeal, cum a fost episcopia Vadului, cu centrul ei în mănăstirea de acolo, ridicată de Ștefan cel Mare, apoi episcopiile Geoagiului, cu reședința episcopală în mănăstirea Geoagiului-de-sus, și cea a Silvașului, cu centrul ei în mănăstirea Prislop ¹⁾. În mănăstirea Peri a fost *reședința primului episcop ortodox român din Maramureș și din întreg Ardealul*, atestat de documentele vremii, înainte de înființarea episcopiilor Vadului, pe la 1476 și a Feleacului, deasemeni în a doua jumătate a veacului al XV-lea.

---

¹⁾ Vezi: Nic. Iorga: „Scrisori și inscripții ardelene“, p. 11.

2. Episcopia Maramureşului dela întemeiere până la începutul unirii cu Biserica Romei (1391—1690)

Situația cu drepturi episcopale, creată de patriarhul din Constantinople la 1391 asupra Bisericii române din Maramureş, cu ținuturile învecinate de sub stăpânirea ungurească, și-o păstrare și urmașii egumenului Pahomie atâta vreme cât au stat în Maramureş și urmașii lui Baliță și Drag, adecă până pela mijlocul veacului al XV-lea, când ei părăsesc Maramureşul, și trec la legea romano-catolică ¹⁾. Dintre acești urmași cunoaștem pe *Simeon Sălăgeanu*, pe la anii 1456 - 1458, și pe *Ilarie*, amintit la 1494 ²⁾.

Acești egumeni, după depărtarea Dragoșeștilor înstrăinați de neam și lege din Maramureş, avură de luptat pentru apărarea drepturilor lor cu episcopii ruteni din mănăstirea Muncaciului, cu hramul Sf. Nicolai, întemeiată pela 1400 de principele lituan Teodor Coriatovici († 1414), cu aceleași drepturi quasi-episcopale peste Rutenii ținutului Muncaciului, ca și egumenii dela Peri peste Românii din Maramureş și ținuturile amintite. Pela anul 1479 aflăm la Muncaciu episcopi ruteni, care încearcă să supună sub jurisdicțiunea lor și pe Românii din Maramureş, prin încălcarea drepturilor egumenului din Peri și a situației lor înalte, create de patriarhia din Constantinopoli ³⁾.

Pe la anul 1490, episcopul Ioan din Muncaciu întinde jurisdicțiunea sa și asupra bisericilor de sub jurisdicțiunea mănăstirii din Peri, dar e împiedecat de

¹⁾ Dr. Al Cziple: Doc. priv. la episcopia din Maramureş, în Anal. Acad. Rom., t. XXXVIII (1914) Mem. Șed. Ist., p. 252.

²⁾ Ibidem, p. 254.

³⁾ Ibidem, p. 254, apoi St. Meteș: o. c., p. 10 și Eus. Popovici: Ist. bis. univ., t. IV, p. 422.

împotrivirea egumenului *Ilarie* al stauropighiei din Maramureș ¹⁾. Atunci episcopul rutean Ioan recurge la un șiretlic, spunând în fața cancelariei regești că e episcop rutean cu locuința în mănăstirea sf. Arhanghel Mihail ²⁾, adevărat din Peri, și arătând și o diplomă patriarhală falsificată, prin care arăta că are din vechime jurisdicțiune și asupra mănăstirii din Peri, ³⁾ ceru sprijinul regelui Vladislav împotriva preoților cari nu vroiau să-i dea veniturile episcopale cuvenite după vechiul obicei ⁴⁾.

Regele Vladislav II îi încuviință cererea, ordonând ca preoții și laicii de rital ortodox oriental din Maramureș să plătească veniturile episcopului din Muncaci, ca unui cap al lor, deci supune Biserica Maramureșului episcopului rutean al Muncaciului, prin decretul regal din 1491.

Dar egumenul mănăstirii din Peri, *Ilarie*, nu se dădu bătut. Înțelegând că episcopul rutean din Muncaci a scos prin înșelăciune această diplomă regală, se prezentă în fața regelui Vladislav II și arată drepturile sale asupra mănăstirii din Peri, în baza diplomei obținute dela patriarhul Antonie în anul 1391 ⁵⁾. Regele, încredințându-se de dreptele pretențiuni ale egumenului *Ilarie* asupra mănăstirii Peri, înscrise în diploma patriarhului Antonie, prezentată în original și tradusă în limba latină, îi întări și drepturile și autoritatea sa quasi-episcopală decretând următoarele: „Așadară, noi auzind această rugămintă a pomenitului frate *Ilarie* și primind-o grațios și văzând că suprascrisa carte a numitului

¹⁾ Cziple, op. cit., p. 253–254.

²⁾, ³⁾ Ibidem l. c. și Magazinul istoric pentru Dacia, Buc. 1846, t. III., p. 176–178,

⁴⁾ Cziple, o. c., p. 37.

⁵⁾ Magazin istoric p. Dacia, t. III, p. 161.

patriarh (Antonie ai Constantinopolei din anul 1391) nu e rasă, uu e scâncelată și nu e stricăta în vre o parte a ei, înșirăm și înscriem cuprinsul ei din vorbă în vorbă în această scrisoare a noastră, asemenea privilegiată, și o primim și o aprobăm cu toate cele cuprinse într'ânsa, încât se vede că s'au dat drept și după lege și încât adevărul vorbește pentru dânsa, și înoinoind-o, o întărim cu putere pentru totdeauna în favoarea aceleiași mănăstiri a Sf. Arhanghel Mihail, și prin urmare în favoarea fratelui nostru Ilarie și a tuturor urmașilor lui, însă așa că acel frate Ilarie și urmașii lui să dea *episcopului din Muncaciu cuvenita reverință, iar arhiepiscopului din Transilvania, celui de acum și celor viilor, ca superiorilor săi, să le arete cuvenita supunere și ascultare*. Ii întărim aceasta prin puterea și mărturia acestei cărți a Noastre, căreia i s'a acățat sigiliul nostru cel secret, cu care ne servim ca rege al Ungariei. Dat în Cașovia prin mânilor reverendului în Hristos părinte Toma, episcopul bisericii din Iaurin și chematul arhiepiscop în Agria, supremul secretar și cancelar al Curții Noastre.... în 14 Mai 1494¹⁾. Iar pe marginea de sus a acestei cărți regale, pe pergament se citea notița: „Cu mâna proprie a Domnului rege“²⁾.

Cine va fi fost acest „arhiepiscop al Transilvaniei“ e greu de precizat, știut fiind că pe atunci încă nu existau arhiepiscopi sau mitropoliți ortodocși români ai Transilvaniei. Regele se va fi gândit desigur la episcopul ortodox al Vadului, unde Ștefan cel Mare întemeiasă mai înainte, pe la anul 1476, o episcopie supusă Mitropoliei Moldovei și

¹⁾ Magazin istoric p. Dacia, Buc., t. III., p. 187—179 și Al. Cziplé: Doc. priv. la episc. din Maramureș, I. c., p. 38—39 Nr. 4.

²⁾, Al. Cziplé: o. c., p. 256 și Magazinul Istoric, t. III, p. 164—165.

Sucevei. Regele Vladislav al II-lea, care se afla în bune relații de vecinătate cu Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei, va fi extins acuma jurisdicțiunea episcopului dela Vad și asupra Maramureșului.

Dar episcopul Ioan al Muncaciului, nu se supuse acestui decret regal și nu-l respectă, ci ridică din nou pretenții față de mânăstirea Peri și de egumenul ei. Atunci egumenul Ilarie sa plânse din nou la rege împotriva episcopului Ioan de Muncaci. Regele provocă pe amândoi să se prezinte în fața lui la judecată. Ioan însă, simțindu-se vinovat, de falsificarea diplomei patriarhale și de nerespectarea decretului regal din Mai 1494, n'a avut curajul să se prezinte în fața regelui. S'a prezentat numai egumenul Ilarie, arătând documentele doveditoare ale drepturilor sale și ale mânăstirii ¹⁾. În urmare, regele a dat poruncă autorităților comitatense ale Maramureșului, adică, „comitetului, vicecomitetului și judecătorilor nobililor“ ²⁾ să apere mânăstirea din Peri și pe egumenul ei de nejustele pretenții ale episcopului de Muncaci, întemeiate pe decretul regal din anul 1491 și obținute pe baza unor informațiuni false ³⁾.

Iată interesantul cuprins al noului decretului regal către autoritățile comitatului Maramureș pentru protecția egumenului Ilarie din Peri și a drepturilor sale episcopale:

„Noi, Vladislav, din grația lui Dumnezeu rege al Ungariei, Bocmiei etc., credincioșilor noștri comitetului, vicecomitetului și judecătorilor din comitatul Maramureș, celor de acum și celor viitori, sănătate și

¹⁾, ²⁾ Al Cziple, o. c., p. 266 și Magazinul Istoric, t. III, p. 164—165.

³⁾ Documente originale latine la Alex. Cziple: Doc. ref. la episc. Maramureșului, I. c., p. 39—40, doc. No. 5 și documente originale cu traducere românească în Magazinul istoric p. Dacia, tom III, p. 180—182.

grație ! Ni se arată Majestății Noastre prin persoana religiosului frate Ilarie, egumenul de credința grecească din mănăstirea Sf. Arhanghel Mihail din Maramureș, că deși Noi am întărit, după rugămintea aceluiași arătător, o carte a reverendisimului întru Hristos părinte, Antoniu, Patriarhul Constantinopolei, despre niște drepturi și libertăți ale prezisei mănăstiri, date de acel patriarh, cu toate acestea venerabilul frate Ioan, episcopul de credință grecească din Muncaciu, rezimat pe o carte dobândită dela Majestatea Noastră, explicând-o strâmb, se sili în vara trecută împotriva acelor drepturi dela prezisul patriarh, a taxa pe toți oamenii care se află în pertinențele zisei mănăstiri și se străduște a atrage la sine cu nedreptul veniturile mănăstirii. Și cu toate că Noi am chemat amândouă părțile în prezența Majestății Noastre, ca să judecăm între dînșii această cauză, numitul episcop din Muncaciu nu s'a arătat înaintea Noastră la timpul hotărît.

„Deaceia Noi, nevrând ca arătătorul (pârătorul) să fie supărat în drepturile sale, supt revizuirea acestor diferențe, vă ordonăm vouă, credincioșilor noștri, serios prin aceasta, ca primind această carte a Noastră să nu lăsați ca prezisul arătător (egumenul din Peri) să se constrângă a plăti pe nedreptul oarecari venituri numitului episcop de Muncaciu, împotriva drepturilor și privilegiilor prezisei mănăstiri, ci să-l protejați și să-l apărați prin autoritatea ce s'a dat vouă prin aceasta de către Majestatea Noastră, în acest respect și prin dreptatea cea sfântă, pânăce se va revedea de Noi cauza și diferența mai sus amintită, altminterea să nu faceți. Această carte s'a recitit și s'a dat arătătorului (egumenului Ilarie) în Buda, în ziua sărbătoarei Sf. Andrei, anul Domnului 1498“ ¹⁾.

¹⁾ Al. Cziplé, Doc. o. c., p. 39—40, doc. Nr. 5 și doc. original cu traducere rom. în Mag. Ist. p. Dacia, t. III., p. 180—182.

Din diplomele regelui Matei Corvin, din anul 1479, prin care a scutit el pe preoții ortodocși români din Maramureș, la cererea *mitropolitului Ioanichie al Bălgradului sârbesc*, care trecuse în Ungaria și primise jurisdicțiunea arhiepiscopală și peste Românii din părțile ungurene și maramureșene, precum și din decretale regale ale urmașului său, Vladislav II, se vede că acești doi regi au luat sub protecția lor Biserica ortodox-română din Maramureș și părțile învecinate, conduse de egumenul dela Peri, acordând preoților și credincioșilor ei toată grija și scutul lor împotriva încercărilor de uzurpare a drepturilor și privilegiilor lor de către episcopii ruteni din Muncaciul.

Dar cu toate că episcopul Ioan al Muncaciului, conștient de nedreptatea și vinovăția sa, nu a cutezat să se prezinte în fața regelui, în anul 1498, totuși urmașii, săi folosindu-se de situația turbure a veacului al XVI-lea, au năzuit mereu să-și câștige jurisdicțiunea și asupra Maramureșului ¹⁾. Astfel, în anul 1551, episcopul de Muncaciul, Ladislav, reușește să primească dela regele Ferdinand un decret, prin care i se dă voie să adune veniturile vlădicești și dela preoții ruteni și dela iobagii români din Maramureș ²⁾.

Iar episcopul Muncaciului Ilarion, în baza unui ordin al comitelui Gheorghe Bathory, din 19 Februarie 1556, ia în stăpânire averea mobilă și imobilă a mănăstirii din Peri și se așează aici ca păstor sufletesc al credincioșilor din Maramureș, fiind trimis de comite să cărmuească mănăstirea din Peri și pe poporul ortodox de acolo ³⁾.

* * *

¹⁾ Al. Cziple : o. c., p. 257.

²⁾ Hodinka : A munkaczi gör. kath. püspökseg okmanyara, vol. I. Uogvar 1911, p. 12—13, doc. Nr. 9.

³⁾ Idem, o. c., p. 15—16, doc. lat. Nr. 12.

În urma păcii dela Adrianopole, încheiată între Turci și Austriaci la anul 1568, și a contractului dela Speyer, încheiat între împăratul Maximilian al Austriei și principele Ardealului Ioan Sigismund Zapolya, Maramureșul, cu părțile ungurene până la Tisa, fu încorporat la principatul Transilvaniei, unde stăpăneau calvinii, cari vroiau să atragă pe Români la Biserica reformată ¹⁾).

Deacuma, principii Transilvaniei puteau fi suverani numai ai episcopilor din principatul lor, nu și ai episcopului dela Muncaciu, rămas dincolo de graniță, în statul Ungariei. Deaceea, principii Ardealului încorporară acum Maramureșul și sub raportul bisericesc la Transilvania, iar episcopii ruteni din Muncaciu nu-și mai puteau exercita drepturi de jurisdicțiune și asupra Bisericii române maramureșene, de sub suveranitatea principatului Ardealului.

În Ardeal însă, și în părțile ungurene anexate, deci și în Maramureș, stăpăneau Calvinii, cari căutau să atragă și pe Români la biserica reformată. În acest scop, Congregația comitatului Maramureșului recunoaște, de pe la 1570 încoace, pe *egumenii vlădici dela mănăstirea Peri de episcopi peste toate bisericile de legea grecească sau ortodoxă din Maramureș, așa că de acum înainte încep a rezida în Peri episcopi români care purtau titlul de „episcop al Maramureșului”* ²⁾, și se slințeau la mitropoliții Moldovei din Suceava. Astfel se înființează pe temeiul stauropighiei din Peri o *episcopie ortodoxă română cu caracter local, cu jurisdicție asupra unui singur comitat, al Maramureșului, recunoscută de la început de administrația comitatului* ³⁾. Episcopii erau aleși de soborul preoțesc și întăriți de Congregația comitatului ⁴⁾. Nu cunoaștem numele pri-

¹⁾ Al. Cziple, o. c. p. 259, și p. 288, doc. Nr. 6.

²⁾ Eus. Popovici, Ist. bis. univ. t. IV., p. 422.

³⁾ Dr. Al. Cziple, o. c., p. 259

⁴⁾ Idem, o. c., p. 260.

milor episcopi români întăriți de Congregația comitatului Maramureșului, cari au rezidat în mănăstirea Peri, căci protocoalele Congregației comitatense, care ne-ar fi putut da relații în această privință, ni s'au păstrat abia dela 1628 încoace ¹⁾. Știm însă, că primul episcop român, care a avut jurisdicție și asupra Maramureșului, numit de Stefan Bathory, un principe ardelean catolic, dar tolerant față de Biserica noastră ortodoxă, a fost *Eftimie*, (1572—1574).

Acest Eftimie a fost mai întâi un ieromonah învățat, cu metania dela mănăstirea Humorului din Bucovina de mai târziu, iar după alții dela mănăstirea Neamțului, unde să fi fost egumen ²⁾. Pe la anul 1552 e amintit el într'un uric dela Alexandru Vodă Lăpușneanu ca episcop al Rădăuților, păstorind până la anul 1558, când se retrase din motive necunoscute ³⁾. Episcopul Eftimie al Rădăuților a asistat, împreună cu episcopul Romanului, pe mitropolitul Grigorie la ungerea în Domn al Moldovei a lui Iacob Heraclid Despotul, după învingerea lui Alexandru Vodă Lăpușneanu la Verbia, în anul 1561 ⁴⁾.

După uciderea lui Iacob Heraclid la Suceava, în anul 1563, Alexandru Lăpușneanu, ajungând a doua oară la domnia Moldovei (1563—1568), ucise 47 de boeri și căuta să prindă și pe Eftimie, ajuns a doua oară episcop de Rădăuți (1558—1564), pentru că se supuse lui Despot Vodă, dar mai ales pentru că cu firea sa ferbinte se făcuse partizanul unui nou pretendent la tronul Moldovei, numit Stefan Mâzgă, care spunea că e „os de domn“ ⁵⁾. Pe la anul 1564

¹⁾, ²⁾ Al. Cziple, o. c. p. 260.

³⁾, ⁴⁾ D. Dan, *Cronica episcopiei din Rădăuți*, Viena, 1912, p. 45—46.

⁵⁾ V. Ureche, *Cronicele României*, t. I. p. 20. și Schmidt, *Denkwürdigkeiten der Stadt Suczawa*, p. 127, și Dan, o. c., p. 46.

sau 1566, episcopul Eftimie, temându-și vieața, fugi în Ardeal împreună cu mulți boeri și cu Stefan Mâzgă ¹⁾.

Alexandru Vodă Lăpușneanu ceru dela Bistrițeni extradarea episcopului Eftimie, dar dorințele lui nu fură împlinite. Eftimie rămâne mai departe în Ardeal, tăinuind treapta sa ierarhică și petrecând ca un simplu călugăr ²⁾.

Aici se impuse el atât prin știință cât și prin evlavie sa, și în Octomvrie 1571, principele Ștefan Bathory îi dădu voe liberă să predice cuvântul lui Dumnezeu timp de un an în Țara Ardealului și Părțile ungurene, deci și în Maramureș. Iar în anul 1572 îl confirmă ca „episcop peste toți Românii din Ardeal și Părțile ungurești“, deci ca arhiepiscop al Românilor ortodocși, cu reședința la Alba-Iulia ³⁾, și-l trimise la patriarhul din Ipek, Macarie, din „Țara Sârbească“ ⁴⁾, nu ca să se sfințească episcop, căci el era episcop sfințit, ci spre a-și lua dela numitul patriarh sârbesc singhelia de instituire ca arhiepiscop, conform dreptului, ce-l aveau acești patriarhi dela Turci, de a sfinți și a așeza pe episcopii ortodocși din Ardeal și Ungaria de Sud, ambele supuse suveranității Turcilor ⁵⁾. În această calitate, de mitropolit al Transilvaniei, primul mitropolit de Alba-Iulia a stăpănit și peste Biserica ortodoxă română din Maramures până la 1574, când fu chemat în Moldova de Ioan Vodă cel Cumplit și numit episcop al Romanului ⁶⁾. Păstoria lui Eftimie în Roman fu însă de scurtă durată. Căci după moartea protectorului său, Ioan Vodă, sfâșiat de două cămile în satul Roșcani din Basarabia, în Iunie 1574, și venirea la domnia Moldovii a lui Petru Vodă Șchiopul, Eftimie demisionă

¹⁾, ²⁾ D. Dan : o. c. p. 47.

³⁾, ⁴⁾ St. Meteș, o. c. p. 92.

⁵⁾ D. Dan, o. c. p. 48.

⁶⁾ St. Meteș, o. c. p. 92.

și reveni în Ardeal, unde fu câtva timp episcop la Vad, căci scaunul său de mai înainte fusese ocupat de Cristofor ¹⁾. Spre sfârșitul vieții sale, el se retrase la mănăstirea Homorului, unde muri în anul 1583 și este înmormântat în biserica mănăstirească de acolo ²⁾.

Dela Eftimie înainte, păstoresc peste Biserica maramureșană mitropoliții români din Alba-Iulia, împărțind jurisdicția peste Maramureș din când în când și cu episcopii din Muncaciu. Astfel documentele vremii ne arată că, înainte de 24 August 1597, ajunge episcop de Muncaciu *Serghie*, fost egumen la mănăstirea Tismana în Țara Românească, care-și luă reședința în mănăstirea Peri și a stăpănit și Biserica românească din Maramureș ³⁾.

Acest egumen român dela Tismana a ajuns episcop de Muncaciu, unde până atunci au fost numai episcopi ruteni, prin influența lui Mihai Vodă Viteazu, și anume în următoarele împrejurări: Episcopii din Muncaciu se sfințeau în vremuri vechi în Polonia. După ce se uniră însă Rutenii de aici cu Biserica Romei, la sinodul din Břzesk, în anul 1595, episcopii ortodocși din Muncaciu erau nevoiți să meargă pentru hirotonire la mitropolitul Moldovei, ca fiind cel mai apropiat ⁴⁾.

Astfel, Sigismund Rakoczy, stăpânul cetății Muncaciu, trimise în anul 1596 pe noul episcop Ladislav de Ardanhazi pentru sfințire la mitropolitul Gheorghe Movilă, din Suceava în Moldova, care simpatiza însă cu Biserica romano-catolică ⁵⁾.

¹⁾ D. Dan, o. c. p. 48.

²⁾ St. Meteș, o. c. p. 92.

³⁾ D. Dan, o. c. p. 93.

⁴⁾ St. Meteș, Ist. bis. rom. din Transilvania, v. I, p. 181.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 181—182 cu trimitere la Hodinka, o. c., p. 198.

Observând apoi principele Rakoczy, care era calvin, că noul episcop al Muncaciului Ladislau, ar fi aplecat spre unire cu Biserica Romei, îl scoase din scaun, și-l închise în temniță, iar în locul lui căuta să aducă un episcop, care să țină mai presus de toate la ortodoxia cea veche, dar de sigur cu oarecare concesiuni calvinismului ¹⁾).

Un astfel de ortodox află Rákoczy în persoana egumenului Serghie, care trecu în Ardeal înainte de August 1597, la rugămintea influentului nobil ungar Toma Kendy, proprietar de moșii lângă mănăstirea Tismana, și cu învoirea Domnului Țării Românești, Mihai Vodă Viteazu, aliatul principelui Sigismund Bathory ²⁾).

În 24 August 1597, Serghie trecu din nou în Muntenia, unde se sfinți în episcop și se întoarse pe la sfârșitul acestui an din nou în Ardeal, ajungând episcop de Muncaciu, cu reședința în mănăstirea Peri ³⁾ în Maramureș, de sigur prin influența și legăturile politice ale lui Mihai Vodă Viteazu cu principele calvin al Transilvaniei, Sigismund Bathory, pe care viteazul Domn român le folosi și pentru interesele Bisericii românești din Ardeal și Ungaria.

Cumcă episcopul *român Serghie de Muncaciu a păstorit și asupra Maramureșului românesc timp de peste 10 ani, până în anul 1616*, când trece apoi în Polonia, și de aici se întoarce apoi iarăși la chiliile din vechea mănăstire Tismana, unde-și făcuse călugăria ⁴⁾, cunoaștem din următoarea scrisoare, pe care el o adresează în 24 Noemvrie 1604 din Muncaciu căpitănului Toma Kendy, care asedia pe atunci cetatea Hust: „Știu că D-voastre vă amintiți de când eu locuiam

¹⁾ ²⁾, St. Meteș, o., c., p. 182.

³⁾ Ibidem, o., c., p. 261, cu trimitere la Hodinka.

⁴⁾ St. Meteș, o., c., p. 182 și 227.

lângă moșia, D-voastre, în mănăstirea Tismana, unde am fost conducătorul călugărilor. Plecând de acolo în voia lui Dumnezeu, principii mi-au dat episcopia de Muncaciu, mănăstirile Peri, de lângă Câmpulung în Maramureș, și Habra, de lângă Baia-Mare, și ținutul Chioarului, și acum sunt, din voia lor, episcopul călugărilor și preoților ruși, români, ruteni și sârbi din acele părți¹⁾. Episcopul Serghie, cere apoi prin această scrisoare căpitanului Toma Kendy, care-și recrutase „haiduci” și în Maramureș, să-i salveze o trăsură, niște cărți grecești ale mănăstirii, într’o ladă, și să nu fie prădate bisericile și capelele de haiducii săi în *Maramureș*. La sfârșit îi dorește sănătate și biruință și-i anunță, că în curând îl va cerceta²⁾.

La sinodul dela Iași, convocat de Mihai Vodă Viteazu în 2 Iunie 1600, participă însă și un „Petronie, episcop de Maramureș”, pe care-l întâlnim și mai târziu, dela anul 1623, episcop tot aici³⁾.

Se naște întrebarea, cum de sunt amintiți în documente doi episcopi cari păstoresc în acelaș timp asupra Maramureșului? Acest dualism episcopal se explică numai dacă admitem părerea că, episcopul Serghie al Muncaciului, ca și înaintații săi, în năzuințele lor de a-și întinde iurisdicția lor și asupra Maramureșului, au purtat numai titlul de „episcop al Muncaciului și Maramureșului”⁴⁾, pe care li-l acordau câteodată oficial și principii Ardealului. De fapt însă, Maramureșul nu făcea parte integrantă din episcopia ruteană a Muncaciului, ai cărei episcopi se întitulau

¹⁾ St. Meteș, o. c., p. 182 și 227.

²⁾ Hodinka, o. c., v. I, p. 46—47, doc. unguresc Nr. 38, tradus și citat de St. Meteș, o. c., p. 225.

³⁾ Iorga, Studii și documente IX, p. 31, și St. Meteș, o. c., p. 182, nota 3.

⁴⁾ Al. Cziple, o. c., An. Acad. Rom. t. XXXVIII, pag. 250—260.

totdeauna : „Episcopus Ruthenorum“ sau „Episcopus Ruthenus“, cum se intitula și Serghie, deși Român, „Sergius episcopus Ruthenorum“ ¹⁾). De fapt însă în Maramureș exista o episcopie românească, de sine stătătoare ²⁾), independentă de Muncaciu, ai cărei episcopi se alegeau de soborul preoțesc maramureșean și se întăreau în scaunul episcopesc de Congregația nobililor comitatului, din Sighet. Episcopul de Muncaciu, Serghie, chiar dacă s'a așezat la mănăstirea din Peri și avea dela principii Ardealului de drept o jurisdicțiune mai largă, el de fapt va fi avut o jurisdicțiune mai restrânsă și păstora numai celelalte ținuturi, fără Maramureșul românesc, poate numai Maramureșul cu populație ruteană. Iar peste Maramureșul românesc va fi păstorit alt episcop, în cazul de față *Petronie*, ales de soborul preoțesc român și întărit de Congregația nobililor din Maramureș, iar principii Ardealului, în interesul reformării bisericii românești, n'au forțat primirea episcopilor numiți de dâșii la Muncaciu cu jurisdicție și asupra Maramureșului, ci au lăsat ca Biserica română maramureșeană să fie condusă de episcopi aleși de soborul preoțesc de acolo și întăriți de Congregația comitatului ³⁾).

Aceiași situație de fapt vor fi avut-o, după începutul veacului al XVII-lea, sub domnia principilor Ardealului Boczkay și Bethlen, ajunși stăpâni peste întreg ținutul nordvestic al Ungariei, și alți trei episcopi din Muncaciu, numiți „episcopi ai Muncaciului și Maramureșului“, adică *Petronie*, la 1623, *Gri-gorie*, la 1627, și *Tarasovici*, la 1633, cari încercară

---

¹⁾ Al. Cziple, o. c., An. Acad. Fom., t. XXXVIII, pag. 250—260.

²⁾ Idem, l. c. p. 258.

³⁾ Idem, o. c., p. 260.

din nou să ajungă stăpâni și peste Biserica română a Maramureșului ¹⁾).

Cumcă Românii din Maramureș își aveau la începutul veacului al XVII-lea, chiar în timpul păstoririi episcopului Serghie dela Muncaciu, episcopii lor proprii, se vede dint'o scrisoare oficială a căpitanului cetății Hust, Valenthin Drugeth de Homona, din 9 Martie 1607, care, la rugămintea comitatului Maramureș și a Domnului Moldovei, *Simeon Vodă Movilă*, restituie episcopului român al Maramureșului Mănăstirea din Peri ²⁾.

Iată cuprinsul acestei scrisori interesante în traducere românească :

„Noi Valentin Drugeth — ... fiindcă, privitor la o mănăstire situată în cinstitul comitat al Maramureșului, numită Peri, ne-a rugat cinstitul comitat al Maramureșului și trimisul Măriei Sale Voevodului din Moldova, Simeon, iar, dupăce mănăstirea aceea și înainte de aceasta, pe vremea principilor de fericită pomenire, a fost lăcașul episcopilor români, și s'a anexat cetății Hustului, pe vremea schimbărilor de acum : Deci cu considerare, atât la Măria Sa, Voevedul Simeon al Moldovei, iubitul nostru vecin și prieten, cât și la cinstitul comitat al Maramureșului, amăsurat dorinței lor, am restituit mănăstirea, ca să fie a episcopului și acesta să asculte de cetatea Hustului, apoi, cu puterea și vrerea noastră să treacă dela dânsul la episcopii următori, dimpreună cu pământurile arătoare, cu livezile și apele de pescuit. Se mai adaugă, că mănăstirea dimpreună cu episcopul ei treaue să fie în bună înțelegere la toate lucrurile cu căpitanul nostru din Hust. Pentru întârirea și viitoarea pomenire a lucrului acestuia am dat

¹⁾ Idem, o. c., p. 260 cu trimitere la Hodinka, o. c. doc., Nr. 14, 15 și 16.

²⁾ Idem, o. c., p. 288, doc. Nr. 6, orig. maghiar și rom.

prezenta scrisoare, întărită cu sigiliul nostru și cu subscrierea noastră. Hust 9 Martie 1606¹⁾).

Din acest document se cunoaște deci că, căpitanul Hustului ia mănăstirea Peri din stăpânirea episcopului Serghie al Muncaciului și o dă episcopului român al Maramureșului, la intervenția comitatului și a domnului Moldovei Simeon Movilă (1606 1607).

Acest nou episcop al Maramureșului se numea *Silomon, era de origine moldovean*, sfințit de mitropolitul Moldovei, Teodosie Barbovski (1606 1608), și trimis în Maramureș la rugămintea Românilor de acolo, adresată Domnitorului Simeon Vodă Movilă, care purta grijă sufletească și frățească Românilor din aceste părți de graniță²⁾.

Constantin Vodă Movilă, fiul lui Ieremie Vodă Movilă, care ajunsese Domn al Moldovei (1608 – 1611), după moartea unchiului său Simeon, purtând aceeași grijă sufletească și frățească Românilor din Maramureș, scrie din Iași, în 30 August 1608, principelui Ardealului, Gavril Báthory, următoarea scrisoare referitoare la episcopul român Silomon din Maramureș:

„La rugarea creștinilor de legea noastră gr-cescă din Maramureș de a le trimite acolo un episcop din țara noastră, pentru că în timpul principilor de pioasă memorie, de aici se duceau episcopi, am trimis în Maramureș, după cererea lor, un om cu viață cuvioasă, să fie creștinilor de acolo dregătorul, conducătorul și învățătorul lor. Rugăm pe Măria Ta, stăpânul locului, vecinul și prietenul Nostru, să dea scrisorile de aprobare pentru acel episcop, ca să nu fie neliniștit, ci stabil, și să i se dea cinstea cuvenită din partea tuturor; venitul acelei episcopii el să-l administreze,

¹⁾ Cziple, o. c., p. 288—289, doc. Nr. 7.

²⁾ St. Metes, o. c., p. 335.

fără amestecul altora, să observe obiceiurile și regulele de mai înainte și se va ruga pentru Măria Ta" ¹⁾).

Din acest document se cunoaște nu numai originea moldoveană a episcopului Silomon și grija voevozilor Moldovei pentru ocrotirea episcopiei române din Maramureș, ci și faptul că, episcopul de acolo avea mereu nevoie de scut și apărare a drepturilor sale și ale episcopiei împotriva episcopului rutean din Muncaciu, care încerca mereu să i-le răpiască în chip samovolnic. Deaceia Constantin Vodă Movilă apelează la principele Ardealului, ca să ocrotească pe episcopul maramureșean trimis din Moldova, la cererea Românilor de acolo.

Iar în 24 Iunie 1609, Constantin Vodă Movilă, Domnul Moldovei, mulțumește căpitanului cetății din Muncaciu, Francisc Magocsi, pentru sprijinul ce i s'a dat episcopului român Silomon al Maramureșului ²⁾).

Nu știm până când a păstorit episcopul Silomon Biserica română din Maramureș, căci dela 1609 înainte, nu se mai află nicăeri în acte. Zece ani mai târziu, în 7 Mai 1619, se amintește ca „episcop român în Maramureș“, *Spiridon* ³⁾).

În primăvara anului 1619, episcopul Spiridon pleacă în Moldova. Înainte de a trece însă munții, lasă în grija unui om din Bărgăul de Sus, cu numele Drăgan, un paloș și o ținută în valoare de un florin și 48 florini bani gata, iar la popa Tămaș din Năsăud o carte în valoare de 32 florini și unelte în preț de 25 florini.

Intorcându-se vlădica Spiridon din Moldova, unde împrejurările erau nesigure, își cere înapoi dela cei doi credincioși banii și lucrurile, dar nu primește decât

¹⁾ St. Meteș, o. c., p. 335, Doc. în limba maghiară se află la Hodinka I., o. c., p. 50-51, Nr. 43.

²⁾, ³⁾ St. Meteș. o. c., p. 335 și 227.

14 florini. El apelează la principele Ardealului, Gavril Bethlen, care scrie, în 7 Mai 1619, judeului din Bistrița să scoată banii și lucrurile episcopului dela popa Tămaș și dela Drăgan ¹⁾).

In anul 1620, principele Gavril Bethlen numește episcop al Muncaciului pe un Grec din Macedonia cu numele *Ieremie*, cu jurisdicțiune și peste comitatul Maramureșului ²⁾). Acesta era fiu de preot, crescut într'o mănăstire din Athos, venise apoi în Muntenia după milostenie, unde fu făcut diacon de mitropolitul Serafim din Târgoviște. Ajunse apoi mitropolit al „Pelagoniei“ și „Perlatului“, timp de 20 de ani. Din cauza asupririi turcești, pe vremea lui Mihai Viteazu se refugiază în Muntenia, iar sub domnia lui Radu Vodă Șerban trecu în Ardeal. Aici își câștigă el grația principelui Gavril Bethlen, care îl numi episcop de Muncaci. Dar nu a păstorit nici un an, căci trecu în Rusia și de aici se întoarse în Turcia, fără să mai știm ceva despre rostul lui în Maramureș ³⁾).

La 1623, principele Bethlen Gabor numește episcop de Muncaci cu jurisdicție și peste Maramureș pe *Petronie* ⁴⁾), iar la anul 1627, acelaș principe îl numește pe *Ioan Gregory* episcop peste Rutenii și Românii de rit grecesc din episcopia Muncaciului și din Maramureș ⁵⁾). În anul 1633, princele Gheorghe Racoczy, îl întărește episcop peste ținutul Muncaciului și peste comitatul Maramureș pe ruteanul *Vasile Tarasovici*, care fu ales și trimis spre sfințire în Moldova, la mitropolitul Varlaam ⁶⁾).

¹⁾ St. Meteș, o. c., p. 336.

²⁾ Idem, o. c., p. 227.

³⁾ Idem, o. c., p. 227; S. Dragomir, Relațiile bisicii rom. din Ardeal cu Rusia, în An. Acad., Rom XXXIV (1912), p. 1071.

⁴⁾ Hodinka, o. c., p. 53—54, Nr. 46.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 57—60, Nr. 50.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 62—63, Nr. 52.

Dar nobilii din comitatul Maramureşului nu-l primesc şi nu-l recunosc, ci îl recunosc de episcop al lor pe *Dosoftei Moldoveanul*, pe care ni-l arată protocoalele Congregaţiei comitatului din anul 1634 ca episcop român peste Maramureş¹⁾. În Congregaţia comitatului Maramureş, ținută în Sighet, la 29 Noiembrie 1634, toţi nobilii făgăduesc să dea câte trei bani episcopului român Dosoftei, ca să-şi poată câştiga întărirea din partea principelui²⁾. Iar în protocolul Congregaţiei din Sighet, din 5 Martie 1635, se arată următoarea hotărîre: „Preoţii dela fiecare sfântă biserică să dea câte un florin episcopului român; pe lângă aceasta nobilii să dea câte o poltură. Comitatul dă împluternicire preoţilor să urmărească pe acei, cari nu vreau să dea poltură, şi dacă nici preoţii n’ar vrea să plătească florinul, episcopul să ducă pe pretor asupra lor“³⁾.

Din aceste documente cunoaştem, că Dosoftei a fost primit episcop de Congregaţia nobililor din Maramureş, de sigur cu oarecare condiţii în favorul calvinismului. Dar pentru a fi recunoscut şi de principele Transilvaniei trebuia să-i plătească acestuia o sumă de bani. În acest scop, Congregaţia impuse nobililor şi preoţilor o taxă, pe care episcopul avea să o perceapă cu ajutorul pretorilor din comitat, spre a-şi putea răscumpăra astfel întărirea din partea domnitorului calvin al Transilvaniei. În 14 August 1635 aceeaşi adunare comitatensă din Sighet, declară că „primeşte pe episcop cu unanimitate“, dar cu condiţia „ca să nu mai alerge încoace şi încioio“⁴⁾, adică să

¹⁾ Cziple, o. c., p. 260 şi p. 289, doc. Nr. 8.

²⁾ Cziple, o. c., p. 289, doc. Nr. 8.

³⁾ Idem, o. c., p. 289—290, Nr. 9.

⁴⁾ Cziple, o. c., p. 290, doc. Nr. 10, vezi şi St. Meteş, o. c., p. 228.

nu umble pribeag, poate pentru a-și afla mijloacele de existență pe la domnitorii și mănăstirile bogate din Moldova învecinată. Spre a-i asigura existența materială, adunarea comitatensă stabilește tot atunci veniturile episcopului Dosoftei și anume: „Dela fiecare biserică să primească 21 de bani, 4 piei de miel, 22 de luminări, iar pentru sfințirea unei biserici 1 ftorin“ ¹⁾. Totodată se mai adaugă hotărîrea comitatensă, „ca vicecomitele să-i fie într'ajutor episcopului, dacă undeva nu i-ar asculta cineva cuvântul ori nu ar vrea să-i plătească plata, ca să poată urmări; satele și preoții să asculte cuvântul lui și să-i dea mâncare și băutură, sub pedeapsă de 12 florini, dar nu atîta ca să se îmbete“ ²⁾.

În 16 Octomvrie 1635, Congregația comitatului Maramureș luă deciziunea, ca, „pretorii să însoțească pe episcop când acesta va ieși în vreo plasă și să fie de față la toate judecățile sale în sobor“, și „dacă în feliul acesta nu va putea undeva să isprăvească cauza, atunci să-i stea în ajutor și vicecomitele“ ³⁾.

Dosoftei era deci în anii 1634 episcop român numai al Maramureșului, ales de preoțime și primit de Congregația comitatului, împotriva episcopului rutean Tarasovici al Maramureșului, care vroia cu orice preț să păstorească și Maramureșul, dar nu fu primit de Congregația comitatensă a nobililor. La sfârșitul anului 1634, Dosoftei ceru ajutor bănesc dela nobilii din Maramureș, ca să poată pleca în Ardeal, spre a-și primi și deia principe întărirea sa în scaunul vlădlesc maramureșean. Dar banii necesari s'au adunat dela nobili și dela biserici abia în primăvara anului 1635,

¹⁾ Cziple, o. c., p. 296, doc. Nr. 10, vezi și St. Meteș, o. c., p. 228.

²⁾ Idem, o. c., p. 290, doc. Nr. 10.

³⁾ Idem, o. c., p. 291, doc. Br. 11.

aşa că Dosoftei se întoarce din Ardeal în August al acestui an, având şi întărirea principeii Gheorghe Rakoczy ¹⁾.

Episcopul Dosoftei fusese mai înainte mitropolit al Ardealului, la Alba Iulia, şi a fost un arhieru cu o cultură teologică distinsă.

El venise din Moldova, unde fusese mai înainte „în Roman şi în Huşi şi mai mare peste toate mănăstirile ţării Moldovei, aşişderea vlădică în Ardeal şi Maramureş şi în ținutul Satmarului“, după cum spune el într'o notă scrisă pe o evanghelie slavonă, şi ajunsese în scaunul mitropolitan din Alba Iulia cu ajutorul Domnului Moldovei Ştefan Tomşa ²⁾.

În anul 1625, Dosoftei trimite din Alba Iulia, prin Bistriţa, pe un popă în Moldova, la Radu Vodă Mihnea şi la vestitul mitropolit Anastasie Crimca. Acest popă duce fier în greutate de trei cai şi o scrisoare a principelui Gavriil Bethleen către Radu Vodă, Domnul Moldovei ³⁾,

Într'o scrisoare a lui Dosoftei, datată din Braşov în 10 Ianuarie 1627, către Nil, egumenul mănăstirii Bisericieni, unde a fost călugăr şi a învăţat carte, vorbeşte el despre nişte hrisoave de danie dela Petru Vodă Rareş şi Ieremia Vodă Movilă pentru mănăstirea Bisericieni, pe care i le încredinţase Ştefan Vodă Tomşa ⁴⁾. Dosoftei era deci omul de încredere al lui Ştefan Tomşa, cu sprijinul căruia ajunsese el apoi, după fuga sa în Ardeal, vlădică în Alba-Iulia ⁵⁾

Vlădica Dosoftei, oricâte concesii va fi făcut el în formă calvinismului, a ținut în sufletul său la legea

¹⁾ Cziple, o. c., p. 261.

²⁾ St. Meteş, o. c., p. 185 şi 336.

³⁾ Idem, o. c., p. 336.

⁴⁾ ⁵⁾ Idem, o. c., p. 337.

ortodoxă a părinților și neamului său, ca unul ce venise din Moldova, țară curat ortodoxă, cu care a întreținut legături intime în tot timpul cât a ocupat scaunul mitropolitan din Alba-Iulia ¹⁾. El a fost un vlădică înzestrat cu o înaltă cultură teologică și a năzuit să ridice și să îndrepte viața religioasă și morală a clerului și poporului ardelean. Aceasta se cunoaște din învățăturile, pe care le dă el într'un sobor din Alba-Iulia, ținut în 24 Iunie 1627, poporului și clerului, arătându-le „cum trebuie a ținea legea lui Dumnezeu pentru ispășirea sufletului, să nu meargă în munca de veci cea ce este creștin, să nu-l mâne Dumnezeu la munci“ ²⁾.

În acest sobor, după ce luă măsuri privitoare la datorințele preotului, se fixează zilele de sărbătoare și altele, pe care nu le țineau nici popa, nici credincioșii săi. ³⁾

După anul 1627, nu mai avem nici o știre despre mitropolitul Dosoftei din Alba-Iulia. El va fi părăsit scaunul arhieresc în urma unei neînțelegeri cu principele Gavril Bethlen, pentru ca să ajungă mai târziu, în anul 1635, sub domnia principelui Gheorghe Rakoczy I., *episcop al Maramureșului* ⁴⁾.

Dar în acele vremuri, un biet vlădică românesc nu putea păstori multă vreme în ținutul Maramureșului, expus tuturor influențelor politice și dușmăniilor profesionale; căci mulții concurenți cari râvneau la scaunul vlădicesc și primiau tot felul de condiții umilitoare, erau bine primiți ca vlădici în Maramureș și făceau astfel imposibilă o păstorie mai îndelungată a unui vlădică, care după vre-o doi trei ani se vedea silit să plece, luându-și toiagul pribegiei până la sfârșitul vieții și murind apoi în neagră mizerie și cu sufletul

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 188.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 183.

plin de amărăciune în chilia vre unei mănăstiri, în care își găsisese adăpostul necesar pentru bătrânețe ¹⁾).

Aceasta a fost și soarta episcopului Dosoftei și cea a urmașilor săi !

În anul 1637, documentele vremii ne arată ca episcop român al Maramureșului și urmaș al lui Dosoftei pe „nobilul *Dimitrie Pap*, preotul Moiseiului și episcopul preoților de legea grecească din comitat“ ²⁾). El păstră titlul de presviter și după ce ajunsese episcop, intitulându-se „episcopus Demetrius Pap, presiviterque possessionis Majszin (Moisei)“ ³⁾).

În acest an, el cere dela Congregația comitatului din Sighet să fie judecat de către o instanță judecătorească, compusă din vice-comite, judele nobililor, vice-judele nobililor și asesori, într'uu proces al său cu preotul mai tânăr *din Borșa*, care l-a defăimat, acuzându-l de trădare ⁴⁾). Congregația îi admite cererea ⁵⁾).

În 15 Decembrie 1637, *Dimitrie Pap*, episcop și preot în Moiseiu, protestează către Congregația comitatensă din Sighet, că fusese împiedecat pe nedrept de fostul vice-comite din Sighet, *Nicolai Tordaj*, în exercițiul funcțiunii sale de episcop, în loc să fie sprijinit. Congregația îi recunoaște din nou drepturile sale episcopale ⁶⁾).

Dar înainte de anul 1639 dispăru și acest episcop, fără a i se mai ști de urmă ⁷⁾). El nu putu să țină piept episcopului rutean de Muncaci, *Vasile Tarasovici*, sfințit în Moldova de mitropolitul *Varlaam*, care stăruia mereu să-și întindă jurisdicțiunea și asupra Maramureșului, unde fu refuzat în anul 1634.

¹⁾ St. Meteș, o. c., p. 229—330.

²⁾ Cziple, o. c., p. 291. doc. Nr. 12.

³⁾ Ibidem, doc. Nr. 12 și 13.

⁴⁾ Ibidem, doc. Nr. 12. — ⁵⁾, ⁶⁾ Ibidem doc. Nr. 13.

⁷⁾ Meteș, o. c., p. 14 și E. Popovici, o. c., IV, p. 429.

În 16 Iulie 1639, *Tarasovici fu primit de episcop al Maramureşului* din partea soborului preoţesc şi a adunării generale a comitatului dela Sighet¹⁾. În protocolul Congregaţiei comitatense din Sighet, datat din 19 Iulie 1639, se spune că comitatul întreg a hotărît să țină în acea zi o adunare generală spre a da un răspuns lui Vasile Tarasovici, care a prezentat o scrisoare din partea principelui, prin care i se confirmă episcopia Maramureşului. Tot în această zi s'a hotărît să se adune în sobor întreaga preoţime rusască (ruteană) şi românească²⁾.

Şi după ce numitul episcop a cerut din nou hotărîrea comitatului, toţi membrii prezenţi ai Congregaţiei, adică „comitele suprem, Ştefan Bethlen Senior, Gheorghe Pogan, Meihior Pogan, Sigismund Pogan, Ştefan Budai, Ştefan Tordasi, Simion Stoica, Gavrilă Karuly, Ioan Mănăilă, Petru Darvai, Gheorghe Szigheti Deak, Gheorghe Poncz Deak, Petru Bence, Jonaş Gerheş, Alexa Buşa de Sălişte, Simion Habca, Grigore Sas, şi întreaga plasă de jos dimpreună cu districtul Sighetului“, au hotărît să se supună ordinului principelui Ardealului şi să-l primiască pe Tarasovici, de episcop al Maramureşului, „până când Măria Sa principele nu va da altuia această episcopie“, şi cu anumite condiţii, „având să se țină de anumite lucruri, pe cari întreg comitatul i le va da în scris, privitor la cinstea lui Dumnezeu, la dreptatea obştească şi la libertatea de nobil, având în vedere excesele şi purtarea nevrednică a episcopilor înaintaşi“³⁾.

Dar şi păstorirea lui Vasile Tarasovici asupra Maramureşului, după care a jinduit el atâta vreme, a fost de o durată scurtă. Spre sfârşitul anului 1640,

¹⁾ Cziple, o. c., p. 292, doc. Nr. 16.

²⁾, ³⁾ Idem, doc. c., p. 293.

voinđ el să treacă la religia romano-catolică, fu arestat de Balling, căpitanul Muncaciului, pentru diferite abuzuri și pentru viață imorală, și aruncat în temniță, din care fu eliberat abia după 16 luni, în anul 1641¹⁾, renunțând la scaunul episcopal²⁾.

Maramureșul fu dat acum de către principele Rakoczy în păstorierea mitropolitului de Alba-Iulia, Ilie Iorest³⁾, care fu recunoscut și de Congregația comitatului, în anul 1641.

Acesta era de origine Ardelean, fu crescut însă la mănăstirea Putna în Moldova-de-Sus, unde craieromonah, când fu ales mitropolit al Ardealului de soborul preoților și protopopilor, prin influența și intervenția Domnului Moldovei, Vasile Vodă Lupu, care a știut *dece* recomandă pe acest călugăr ortodox dârz și învățat⁴⁾. El fu sfințit în episcop după numire, în Țara Românească, din partea mitropolitului Teofil⁵⁾. După întoarcere la reședința sa din Alba-Iulia, el face vizitații canonice prin arhidieceză pentru a o cunoaște personal. În toamna anului 1641 și în anul 1642, Ilie Iorest vizitează și eparhia Maramureșului, cu toate greutatețile unui drum anevoios și îndepărtat dela reședința sa⁶⁾.

În Octomvrie 1641, „episcopul românesc“, care nu este numit pe nume, judecă în Maramureș, la cererea lui Ilie Ivanca *de Bedeu*, pe un „blăstămat, care împotriva legii lui Dumnezeu a răpit în mod tâlhăresc fata iobagului său“⁷⁾.

Acest vlădică românesc, care nu e indicat după nume, trebuie să fie vlădica Ilie Horest, mitropolitul de Alba-Iulia.

¹⁾ Czipie, o. c., p. 262.

²⁾ E. Popovici, o. c., p. 429, t. IV, și Meteș, o. c., p. 228.

³⁾ Meteș, o. c., p. 230.

⁴⁾, ⁵⁾, ⁶⁾ Idem, o. c., p. 197.

⁷⁾ Czipie, o. c., p. 294, doc. Nr. 18.

În anul 1643, după retragerea lui Ilie Iorest în anul acesta în Moldova, și după ce episcopul de Muncaciu, Vasile Tarasovici, fu silit să rezigneze definitiv la scaunul vlădicesc și să se retragă la Kallò ¹⁾, principele Ardealului, Gh. Rakoczy II, numi episcop de Muncaciu, cu drept de păstorire și *peste Maramureș și Sătmar, pe Ioan Iusko* ²⁾. Dar păstoria lui a fost de asemeni scurtă și fără importanță în viața bisericească a Maramureșului. Căci în același timp, la 1643, Maramureșul românesc seamănă să fie fost păstori de mitropolitul dela Alba-Iulia, Ștefan Simeon, care se intitulează atunci și „arhiepiscop... al Maramureșului” ³⁾.

Doi ani mai târziu, în anul 1645, principele Ardealului, Gh. Rakoczy II, numește ca episcop în Maramureș pe egumenul *Silvestru*, pe care l-a primit și adunarea comitatului, în 26 Aprilie ⁴⁾, și l-a trimis în cele patru plase să viziteze preoții și bisericile ⁵⁾.

Noul episcop al Maramureșului, *Silvestru*, trebuie să fie identic cu tahigraful *Silvestru*, fostul egumen dela Govora, tâlmăcitor al Noului Testament ⁶⁾. Pe atunci nu exista un episcop cu numele *Silvestru*, nici la Muncaciu, nici în Ardeal; deci el a fost episcop numai al Maramureșului ⁷⁾.

Pe vremea episcopului *Silvestru*, întreaga preoțime maramureșeană a luat atitudine solidară față de următoarea chestiune importantă, care preocupa Biserica română de acolo :

Principele Ardealului, când aruncă în temniță pe episcopul Vasile Tarasovici, care lucra pentru unirea

¹⁾ Meteș, o. c., p. 199. — ²⁾ Cziple, o. c., p. 262.

³⁾ Meteș, o. c., p. 230.

⁴⁾ Cziple, o. c., p. 262, și Iorga, Ist. bis. rom., I, p. 325—327.

⁵⁾ Cziple, o. c., p. 295, doc. Nr. 20

⁶⁾, ⁷⁾ Idem, o. c., p. 262.

religioasă a Muncaciului cu Biserica romano-catolică, a confiscat și toate averile episcopoești. Și, fiind că Tarasovici, fusese și episcop al Maramureșului, fu confiscată și mănăstirea Peri, care era reședința episcopilor români și isvorul lor de venituri¹⁾. Episcopul Silvestru, văzând Biserica română din Maramureș în această tristă situație materială, se sfătui cu preoțimea sa asupra modalităților de recâștigare a acestor bunuri bisericești pierdute și convocă un sobor mare, în care „întreaga obște a cinstiților preoți de legea grecească“ rugară „sărbătorește“, ca nobilul comitat să scrie Măriei-Sale Domnului Ardealului, Gh. Rakoczy, „să înapoieze satul și mănăstirea numită Peri“, declarând că preoții „sunt bucuroși să plătească prețul în bani gata“²⁾.

Congregația comitatului a împlinit cererea episcopului Silvestru și a soborului, având astfel succesul dorit. Abia mai târziu, în anul 1756, principele Maihail Apafy, a sechestrat pentru totdeauna mănăstirea Peri, cu toate posesiunile ei³⁾. Acest principe se înproprietări în mod samovolnic cu averile mari ale mănăstirii, cari constau din: o moară cu 2 pietre, pe Tisa, o cârciumă, 182 jugăre de pământ arabil și de cosit, și 3573 jugăre de pădure⁴⁾. Iar mănăstirea Peri însași, în care funcționase și o tipografie, fu distrusă⁵⁾.

Dar și episcopul Silvestru, ca și înaintașii săi, nu putu păstori decât numai vr'o cinci ani în Maramureș, unde Congregația comitatensă, compusă din nobili capricioși și reformați unguri, aveau puterea

¹⁾ Cziple, o. c., p. 263.

²⁾ Idem, o. c., p. 295, doc. Nr. 20.

³⁾ Tit Bid, Date istorice asupra protopopiatelor parohiilor și mănăstirilor române din Maramureș, Gherla, 1911, p. 87, și Cziple, o. c., p. 293.

⁴⁾, ⁵⁾ Meteș, o. c., p. 235.

supremă peste episcop și peste preoți, pe cari îi numia și-i scotea din scaun după bunul ei plac și când voia ¹⁾).

La 12 Aprilie 1650, principele Gh. Rakoczy II, numește episcop în Maramureș, cu jurisdicție și peste județele Solnoc, Sătmar și Ghioar, pe „Popa Sava“, *numit și Savul* ²⁾), supus mitropolitului din Alba-Iulia.

Vlădica Sava, sau Savul, nu fu numit de principe cu obligația de a respecta următoarele șapte condiții calvinisante :

1. Să învețe pe credincioși în limba lor, adecă românească ;
2. Să silească pe preoți, sub pedeapsa depunerii din slujbă, să se înzestreze cu cărțile Testamentului Nou, Catehismul și Psaltirea și să predice poporului cuvântul lui Dumnezeu din aceste cărți ;
3. Căsătoriile să le desfacă numai din cauza adulterului, iar în cazuri mai grele, episcopul să ceară sfatul superintendentului calvin și al vlădicului (mitropolitului) din Bălgrad (Alba-Iulia) ;
4. Să facă preoți numai pe cei vrednici, pe cari, examinându-i strict, îi va trimite spre supracensurare la Bălgrad ;
5. În administrarea diecezei să nu facă nimi dela sine, fără consfătuire cu protopopii ;
6. Cauzele mai însemnate să le trimită la Bălgrad (Alba-Iulia), iar în privința promovării pietății și a mântuirii sufletești a credincioșilor săi, să fie supus superintendentului calvin și vlădicului din Bălgrad ;
7. Este obligat a lua parte în persoană sau prin delegați potriviți și demni de credință la sinoadele anuale ale preoțimii din Bălgrad ³⁾).

Din aceste condiții, obicinuite în acest timp când Calvinii fac sforțări desperate pentru a ademeni sufletele Romînilor dela legea lor strămoșească la cea cal-

¹⁾ Meteș, o. c., p. 233.

²⁾ Iorga, o. c., p. 384.

³⁾ Dobrescu, Fragmente, p. 34, Nr. XII, și St. Meteș, o. c., p. 231.

vină, cunoaștem mai întâi, că episcopul Savul era subordonat și mitropolitului ortodox român dela Alba-Iulia, Stefan Simeon, și superintendentului calvin.

Condiția a doua îngreiuia pe preoți, storcându-li-se bani pentru cărțile bisericești, tipărite de Rakoczy, cu scop de calvinizare a Românilor, dintre cari Catehismul „era și plin de otravă calvină“, după cum spune mitropolitul Varlaam al Moldovei în „Răspunsurile“ sale la acest catehism.

Din acest motiv episcopul Sava nu l-a împărțit preoților săi, ci a preferat mai de grabă să părăsească scaunul vlădicesc, în anul 1651, și să fugă în Moldova, după o păstorire de abia un an și ceva, din cauza neînțelegerilor ivite între el și principele Rakoczy, pentru nerespectarea acestor condiții de calvinizare a sufletelor românești. Cauza pentru care episcopul Sava a trecut în Moldova, de unde și venise în Maramureș, ni-o spune însuși principele Rakoczy II, într-o scrisoare din 17 Iunie 1651, către orașul săsesc Bistrița, prin următoarele cuvinte: „... Să știți d-voastră pe ce căi tănuite a trecut popa Sava în Moldova și să aveți grijă de el. Cele ce vi le-a povestit el nu sunt așa, pentru că noi am fost cu toată bunăvoința față de el; dar el a luat cărțile dela preoții supuși lui, și făcându-le de vânzare pentru câștig, dacă n'a voit vlădica treaba lui“¹⁾.

Trecerea episcopului maramureșean Sava în Moldova, ca și cea a altor vlădici români din Transilvania cari au primit la numirea lor condițiile calvine și au stat în legături bisericești și culturale cu țările Române libere, Moldova și Muntenia, ne dovedesc că, decretul de numire al acestor episcopi ortodocși-români „încăr-

¹⁾ Hurmuzachi, XV, p. 1199, Nr. 2248, cit. de St. Meteș, o. c., p. 253.

cate cu diferite cerințe calvine, a rămas aproape în totdeauna mai mult numai pe hârtie, dacă nu cu totul necunoscut în lumea ortodoxă românească¹⁾. Vlădica se bucura în fața poporului român maramureșean și ardelean, ca și în Principatele Române libere, de peste Carpați, de numele unui ortodox bun, și numai nevoia îl făcea să iscălească unele condiții, pe care el nici-odată nu s'a gândit serios să le îplinească în viața religioasă practică a credincioșilor săi, pentru știrbirea sau pătarea curățeniei legii strămoșești a neamului nostru. Și chiar când un vlădică românesc era silit de puterea Statului să arete oarecari rezultate pozitive în răspândirea calvinismului, el știa să spele acest păcat înaintea fraților din țările române libere, îndeosebi din Moldova, unde episcopii din Maramureș se duceau adeseori și unde erau bine primiți și ajutați cu toată dragostea frățească²⁾.

Fără îndoiaia că au fost în Maramureș, ca și în Ardeal, vlădici și preoți cari, robiți de pofta unei bune stări materiale și a unui trai mai bun, lucrau cu zel la cuvântarea Românilor la legea stăpânitorilor calvini, dela cari le putea veni numai o mântuire lumească, de nevoi și de necazurile vieții. Dar aceste cazuri au fost rare de tot și fără succese însemnate³⁾.

În timpul păstoririi episcopului Sava se judecă la Sighet un *interesant proces matrimonial* și anume:

Vicecomitele comitatului, Melchior Pogan de Ceb, acuză în Februarie 1650, pe locaitorul Procopie Codra din satul *Bărbești*, că acesta a răpit, în anul 1648, deci în timpul păstoririi episcopului Silvestru, pe Bomba Mănăilă, muierea legitimă a lui Andrei Moiş din Bărbești, plasa Cosăului. Procopie Codra se apără spunând că pe numiții soți i-a despărțit de căsătorie

¹⁾ St, Meteș, o. c., p. 252 – 253.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 253.

protopopul și pretorul. Procuratorul sau reprezentantul reclamantului, Ioan Balca de Ieud, arată la desbaterile procesului, că episcopul, „dacă a orânduit ca tot ce va isprăvi protopopul în numele lui dimpreună cu funcționarul comitatului, să rămână așa“ ¹⁾, n'a procedat amăsurat „obiceiului vechi și a orânduelilor comitatului“, ci ilegal. „Căci episcopul trebuia să publice ținerea unui sobor ordinar la sediul comitatului, în Sighet“, și acolo „să îndeplinească divorțul“ ²⁾. La aceasta, apărătorul acuzatului răspunde că „greșala nu e treaba noastră, ci a episcopului și a protopopului; deci acela trebuia să fie părit, care a îndeplinit divorțul“ ³⁾. Păritul deci nu e vinovat, „căci el nu a luat femeia cu sila, ci numai după ce i-a despărțit, și dânsa era o persoană liberă“ ⁴⁾.

În 7 Iulie 1751, principele Gheorghe Rakoczy II numește episcop peste preoții de legea grească a Românilor și ai Rutenilor din comitatul *Maramureșului* pe *Mihail Molodeț*, sub aceleași șapte condiții pe care le-a fost primit și episcopul Savul. Congregația nobililor comitatului n'a fost însă mulțumită cu purtarea episcopului acestuia, mai ales din cauza că el punea protopopi pe cine voia el, fără să întrebe comitatul, cum era obiceiul până atunci ⁵⁾.

Episcopul Mihail Molodeț, fu sfințit în Moldova de mitropolitul Varlaam, ca și episcopul din Muncaciu, Ioanichie Zaicăn ⁶⁾.

Diaconul Paul din Alep, care a întovorășit pe patriarhul Macarie din Antiohia în călătoria sa prin țările române, în anii 1565 – 1657, spune în descrierea sa

¹⁾ Cziple, o. c., p. 295, doc. Nr. 22.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 298, doc. Nr. 22.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 300, doc. cit.

⁵⁾ Meteș, o. c., p. 230 și Cziple, o. c., p. 261.

⁶⁾ Meteș, o. c., p. 349.

despre toate lucrurile văzute în aceste țări, că mitropolitul Moldovei mai are sub jurisdicțiunea sa și doi episcopi în „țara ungurească“, cărora li sunt supuși 800 de preoți. Acești doi episcopi erau Ioanichie Zăicăn al Muncaciului și Mihail Molodeț al Maramureșului ¹⁾.

În timpul păstoriei episcopului *Molodeț*, principele Rakoczy II uumi protopop în *Maramureș* pe *Simeon Pătrașcu*, care primi condițiile generale ale Calvinilor: Atât el, cât și preoții supuși lui, să vestească cuvântul lui Dumnezeu în românește, să dea preoților săi Catehismul apărut în românește, boscoadele dela botez și cununii să le părăsească, să țină toate poruncile date mai înainte preoților, să asculte și să se înțeleagă cu superintendetul calvin, să cerceteze bisericile și să îndrepteze ce-i de îndreptat ²⁾.

Acest protopop a fost numit de bună seamă numai pentru Românii Maramureșeni, trecuți la calvinism, fără a se aminti ceva de episcopul Molodeț, căruia nici Congregația comitatului nu-i dădea respectul cuvenit, probabil pentru că nu sprijinea în deajuns propaganda calvină și nu era nobil ³⁾.

Dela 1657 până către 1700, Maramureșul fu dat oficios în stăpânirea duhovnicească a mitropoliților români ai Ardealului, din Alba-Iulia. Dar puterea lor peste Biserica maramureșeană fu înlocuită uneori prin cea a episcopilor locali, aduși de mai marii politici ai ținutului ⁴⁾ și astfel Biserica Maramureșului devine mărul de discordie între mitropoliții români din Alba-Iulia și episcopii ruteni din Muncaciu ⁵⁾.

¹⁾ Meteș, I. c.

²⁾ Șincal, *Cronica Românilor*, t. III, p. 84, și Meteș, o. c., p. 252.

³⁾ Cziple, o. c., p. 263, note.

⁴⁾ Meteș, o. c., p. 232. — ⁵⁾ Idem, o. c., p. 233.

Principii Ardealului sprijineau când pe unii, când pe alții, după cum le cereau interesele personale și mai ales cele materiale, căci în Maramureș se aflau cele mai întinse domenii fiscale ale principilor, care cuprindeau o parte mare a comitatului ¹⁾.

Mitropoliții din Alba-Iulia vin rar în Maramureșul îndepărtat de reședința lor, în vizitații canonice, și administrarea bisericească a acestui ținut devine foarte grea și nepractică, mai ales că aici Congregația comitatensă a nobililor exercita puterea supremă peste episcopi și preoți ²⁾.

Mitropolitul dela Alba-Iulia, Sava Brancovici (1656—1680) fu numit încă la anul 1656 cu jurisdicțiune și asupra Maramureșului. Dar fiindcă Maramureșul își avea pe atunci episcopul său propriu, pe Mihail Molodeț, Sava nu-și putu valida drepturile sale și asupra Bisericii maramureșeue decât abia la anul 1662, când fu numit a treia oară și peste Maramureș de către principele Mihail Apafy, după ce a exoperat dela principe un mandat prin care episcopul Molodeț fu destituit din scaunul vlădescesc pentru oarecare fapte neplăcute stăpânirii calvine ³⁾.

În protocolul Congregației comitatului din Sighet, datat din 28 Iulie 1662, se spune că „veneratul Sava Brancovici, episcop al bisericilor grecești din Ardeal și Maramureș“ prezintă „scrisoarea de danie dela Măria Sa, Domnul Mihail Apafy“, și ca urmare „întreg comitatul îl primește pe D-Sa, pe lângă condițiile puse de Măria Sa principele, ca să cârmuiască bisericile românești de aci“, amăsurat următoarelor condiții: „Să învețe Testamentul Nou în românește, și să depărteze fapta de sminteală și necuviincioasă a lui Molodeț“ ⁴⁾. Pe lângă aceste condiții adunarea co-

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Metes, o. c., p. 233.

⁴⁾ Cziple, o. c., p. 304, doc. Nr. 29.

mitatului mai obligă pe Sava Brancovici „să nu închidă îndată biserica pentru fărădelegea vreunui om ori pentru o plângere, ci să pedepsească pe cel vinovat“¹⁾ Totodată s'a hotărît acum din partea adunării comitatului, ca „domnul episcop după cum a fost bunul obicei vechiu, să numească din an în an protopopi în prezența oficialilor și a asesorilor în Sighet“²⁾, nu însă pe ascuns.

Sava Brancovici a fost deci adevărat episcop al Maramureșului, exercitându-și de fapt jurisdicțiunea asupra acestui ținut. Despre aceasta ne mărturisesc și unele însemnări scrise pe filele unor cărți bisericești vechi din Maramureș³⁾. Astfel, pe un Ceaslov din mănăstirea Moiseiului se spune, că „această biserică a fost clădită sub episcopul Transilvaniei Sava, pe la anul 1672, după cum atestă uricele fundamentale“. („Ecclesia haec aedificata est sub episcopo Transilvaniae Sabba, circa annum Domini 1672, quod testantur litterae fundationales“⁴⁾).

La 1662 i se ia deci Maramureșului privilegiul de a avea episcopi deosebiți. Biserica română de aici e cârmuită de acum și până la anul 1680 de Sava Brancovici⁵⁾. În anul 1672 face el drumul lung și anevoios până în Maramureș, unde *sfințește biserica de lemn a mănăstirii reparate din Moiseiu*, care avea pe atunci egumen pe Timoftei Brașoveanul, amintit la 1682⁶⁾. La sfințirea mănăstirii au participat delegați din Moldova pe lângă mulțime mare de popor românesc.

¹⁾ Cziple, o. c., p. 305, d. c. Nr. 29.

²⁾ Idem, o. c., p. 305 doc. cit..

³⁾ I. Bîrlea, Însemnări din bisericile Maramureșului, București, 1909, p. 131.

⁴⁾ Idem, l. c.

⁵⁾ T. Bud, Date istorice... din Maramureș, Gherla. 1911, p. 89 și 90 și Meteș, o. c., p. 233.

⁶⁾ Meteș, Ist. mănăst. rom. din Transilvania, Sibiu, 1936, p. 169.

Mănăstioara din Moiseiu, cu hramul Adormirii Maicii Domnului, fu făcută mitoc sau filială a mănăstirii Putna din Moldova de către înșiși ctitorii ei, și acest raport dintre mănăstirile Moiseiu și Putna s'a păstrat până târziu ¹⁾, spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, când fu prefăcută apoi în mănăstire greco-catolică, cum e și azi.

Sava a fost un arhieru cu multe însușiri distinse, pe cari nici un înaintaș al său nu le-a avut. El primea condițiile calvine fără să le execute ²⁾.

În diploma de numire i s'a impus lui Sava Brancovici, ca și a urmașilor săi, Varlaam și Teofil, obligația ca să înființeze în Maramureș școli, ale căror menire era să lumineze mințile Românilor pentru primirea cât mai curând al calvinismului ³⁾.

După Sava Brancovici păstoriră Maramureșul și urmașii săi, mitropoliții dela Alba-Iulia, Varlaam (1685—1692) și Teofil (1692—1697). În acest timp însă episcopii din Muncaciu nu renunțară la titlul lor de episcopi și „ai Maramureșului“, și la pretențiilor lor asupra acestei episcopii. Acești episcopi ruteni, prin influența puternică a romano-catolicilor din Ungaria și a lezuiților, urmând exemplului Rutenilor din Polonia, începură a uni dieceza lor cu Biserica papală a Romei, iar în anul 1687, după sfârmarea puterii principiilor ardeleni calvini, atraseră dieceza Muncaciului complet la unire cu catolicismul roman sub scutul Curții Imperiale din Viena, câștigând pentru această unire și pe Rutenii din Maramureș ⁴⁾.

---

¹⁾ Meteș, Ist. bis. rom. din Transilvania, p. 233.

²⁾ Idem, o. c. p. 290.

³⁾ Idem, o. c. p. 232.

⁴⁾ E. Popovici, o. c. t. IV, p. 422—423,

3. Cei din urmă episcopi ortodocși ai Maramureșului, desființarea episcopiei și unirea Românilor maramureșeni cu catolicismul austro-ungar

Sub mitropolii Teofil și Atanasie ai Ardealului, unirea Rutenilor din episcopia Muncaciului era deplin și definitiv înfăptuită de episcopul Josif Kamelis sau „de Kamillis“ (1689—1726), cu concursul Statului austriac, și din Muncaci și din protopopiatele mitropoliei Ardealului reprezentate la sinoadele unioniste dela Alba-Iulia, în anii 1679, 1698 și 1700, propaganda pentru unire cu catolicismul roman începu a se înfăptui și în Maramureș ¹⁾.

Dar această propagandă a fost zădărnicită de un arhipăstor energetic și apărător hotărît al ortodoxiei din Maramureșul românesc. Acesta e *episcopul Iosif Stoica* (1690—1711), un om bogat din familie nobilă, care fu sfântit în Moldova, ales de „Consiliul ardelean“ și întărit de principele Mihail Apafy, ca episcop de Maramureș ²⁾.

Din titulara sa de „episcop al Maramureșului, exarh al stavropighiei patriarhale Constantinopolitane și administrator al mitropoliei dela Bălgrad“, vedem că el era singurul reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal, când mitropolitul Teofil și urmașul său Atanasie înotau în apele unirii cu catolicismul austriac ³⁾.

Episcopul Iosif Stoica, cu întreg clerul său, s'a opus cu cea mai mare și admirabilă bărbăție împotriva Unirii, primite la 1701 de mitropolitul Atanasie Anghel dela Alba-Iulia și de 39 de protopopi ai săi. El își avu reședința lângă cetatea Hust, căci mănăstirea Peri nu mai exista,

¹⁾ E. Popovici, o. c., t. IV, p. 453.

²⁾, ³⁾ Meteș, o. c., p. 235—236.

apoi la *Giulești* și *Budești* din Maramureș, unde erau mănăstiri ¹⁾.

La 1689, Iosif Stoica încă nu era episcop în Maramureș, căci în 5 Decembrie al acestui an se ținu în biserica comunei Săpânța, „în scaunul parohial și bisericesc” al „protopopului orașului Sighet, Ioan Popa de Irholț”, un sobor de preoți cu privire la „proedria” din biserica acestui sat, pentru a judeca o ceartă ivită cu privire la un loc de stat în biserică între „muirea lui Simion Saplonceai și fameile *din familia Popescu*” ²⁾

Acest sobor de judecată nu a fost convocat și prezidat de episcopul Stoica, cum vom vedea că face el într'un asemenea caz, ci de protopopul „ieășului” (protopopiatului) Sighet, popa Ivan de Irholț. La acest sobor au mai participat: Popa Gheorghe din Sarasău, popa Ionaș din Biserica Albă, Popa Ștefan și popa Petraș din Apșa-de-jos, Popa Ionaș din Apșa-de-mijloc, popa Fedor din Târnov și Petraș Karully de Sarasău, Josif Seghedi de Sighet, Francisc Mănilă de Săpânța, vicepretori ³⁾.

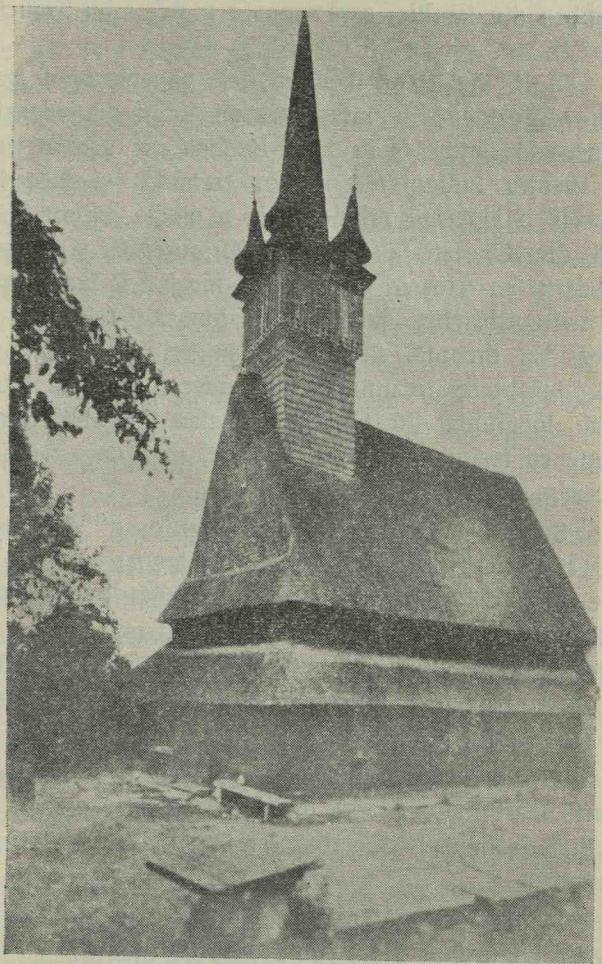
În soborul de judecată, atât partidele cât și martorii au mărturisit sub jurământ, că „în locul cel dintâi, competent familiei domnului Ștefan Tivadar, de când își aduc oamenii aminte, obicinuiau să sta doi membri din familie, și nu s'a iscat niciodată neînțelegere; lângă dâșii au stat apoi cei din familia Popescu” ⁴⁾.

„Sfântul scaun” al preoților hotărește apoi ca „de acum înainte și pe veci” să stea în locul întâiu, cât va trăi Ștefan Tivadar, „cinstita lui femeie, ori văduva, (cât va purta numele dumnisale), lângă dânsa îapoi muirea feciorului celui mai mare; deci acest loc n absența lui Ladislau Saploneceai e al muierii lui,

¹⁾ Meteș, o. c., p. 236.

²⁾ ³⁾ ⁴⁾ Cziple, o. c., p. 308—310, doc. Nr. 36.

Biserica din Budești în Maramureș,
din anul 1643

Simion Tivadar; lângă ele să stea apoi o femeie din familia *Popescu*, totdeauna muierea celui mai bătrân membru din familie, care acum e muierea lui Francisc Pap¹⁾.

În 15 Mai 1690, îl aflăm deja pe episcopul *Iosif Stoica*, prezidând în Maramureș un sobor de judecată. În această zi ține el în satul *Budești* un „sobor parțial pentru îndreptarea multor treburi“, și face în-deosebi o judecată privitoare la o moșie dăruită bisericii din *Oncești*, de familia „*Grigoreasca și Drăguleasca*“; un „iosag din această moșie“ îl luase apoi pe nedrept bisericii jupânul *Iura Ionaș*, și-l lucrase ca moșia sa dreaptă. În numele familiei *Grigoreasca și Drăguleasca* se prezintă în fața episcopului și a soborului: locuitorii din *Oncești* „*Ștefan Grigoriu, Matei Negre cu feciorii și Mihai Drăguș*“, cari dau relațiile necesare²⁾.

Soborul a judecat apoi că „*acel iosag*“ de moșie „se răspunde preoțesc“, venitul lui e al bisericii, și este deci de drept „sub grija și gândul părintelui vlădica“; deci „sfințenia sa vlădica cât mai curând să sorocească pe jupânul *Iura Ionaș* în scaunul diregătorilor oarmeghiei, și atunci, a cui va fi dreptatea, aceluia va își și mirișigul“³⁾.

Pentru această judecată, episcopul eliberează o „carte mărturisitoare de dreptate“, cu petecea sa, și iscălită de dânsul, de protopopul *Ștefan* și de *Nemeș Gergel*⁴⁾.

În 17 Aprilie 1698, episcopul *Iosif Stoica* ține în *Sighet* un „sobor mare“ de protopopi, preoți și asesori fruntași, spre a judeca între altele și în cauza următorului scandal, întâmplat în *biserica din Berbești*:

¹⁾ Cziple, o. c., p. 310, doc. Nr. 36.

^{2), 3), 4)} Idem, o. c., p. 311, doc. Nr. 37.

Jupânul Șteț Lupu a pârît pe jupâneasa Axenia Codrea, pentru că „aceasta a împins în ziua de Paști pe Mariuța, fata jupânului Lupu Șteț, a luat-o apoi de pâr și a isbit-o la pământ în sfânta biserică din locul de moșie a Ștețenilor.“ Jupâneasa Axenia pretindea că locul din biserică, de unde a fost maltratată și isgonită fata lui Lupu Șteț e „al domniilor sale, Codrenilor“ ¹⁾).

Episcopul Iosif Stoica, șezând în scaunul de judecată, după ce a examinat pâra și a ascultat amândouă părțile, a judecat împreună cu soborul pe jupâneasa Axenia la o gloabă (pedeapsă) de 24 florini și 3 florini cheltueli de judecată ²⁾).

La acest sobor au fost de față protopopii din „ierașul de sus“, protopopii Crigore din Vișăuț-de-jos, Popa Grigore din Săcel, Popa Ionașcu din Vișăul-de-mijloc, protopopul Lupu din Giulești, Ioan din Jagova ierașului din Sighet, popa Ștefan din Apșa-de-jos, popii din Slatina, toți asesorii soborului mare, jupânul Dan Laslo din Biserica Albă și jupânul Nan Ioan din Slatina, asesorii frunțași ai Oarmediei“ ³⁾).

Comuna Jagoda, unde era atunci protopop Ioan (1689—1704), care luă parte la acest sobor ținut de Stoica, era comună ruteană. Din aceasta urmează că și Rutenii din Maramureș au fost supuși episcopului român Iosif Stoica ⁴⁾).

În anul 1699, Iosif Stoica, „episcop român al Maramureșului“, ține un sobor al „ocolului de jos“ al Sighetului, spre a curma o ceartă între familiile Gerheș și Pop din Sarașău, „pentru cuvenite locuri ale bisericii rămase din strămoși, pentru care existau mai înainte și scrisori, dar fură rupte și sfârtecate de tâl-

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Cziple, o. c., p. 314—315, doc. Nr. 43.

⁴⁾ Tit Bud, o. c. p. 15.

harii blestemați“ ¹⁾). Episcopul hotărăște să se îngăduie a se face copiile scrisorilor, „după originalul adevărat cu subscrierea și sigilul a doi asesori de omenie“ ²⁾).

În 29 Septemvrie 1704, episcopul Iosif Stoica ține un sobor în *comuna Sarasău*, spre a judeca altă ceartă între femei pentru întâietatea locurilor de stat în biserică, și anume între „muirea lui *Gheorghe Birtoc* și muiera lui *Ion Birtoc*“ ³⁾), ambele din *Sarasău*. La acest sobor luară parte „*Ioan Pop de Irholț*, protopopul ocolului *Sighet*, *Ladislaus Saplonceai* de *Sarasău*, *Petru* și *Toma Karully*, *Ladislaus Birtoc* și *Ioan Hrihor*, „asesori jurați ai nobilului comitat“, apoi „*Ilie Pap*, *Irimie Pap* din *Apșa-de-mijloc*, *Ștefan Pap* de *Lipce* din *Rona-de-jos*, și *Ștefan Pap* de *Petrova*, asesori jurați ai Sf. sobor“ ⁴⁾). Soborul general hotărîse încă mai de mult, ca „de acum înainte la ceremonia, adecă la întâietatea dela evanghelie să fie ordinea aceasta, între numitele femei: într'o *Duminecă* întâietatea să fie a uneia, într'altă *Duminecă* a celeilalte“ ⁵⁾). Dar această hotărîre fusese calcată de muiera lui *Gheorghe Birtoc*, într'o *Duminecă*, în care întâietatea era a muierii lui *Ioan Birtoc* ⁶⁾).

Soborul de acum hotărăște, că ar „fi mai bine ca muiera lui *Ioan Birtoc*, pentru adevărarea mărturirii sale, să jure de trei ori, că muiera lui *Gheorghe Birtoc* a turburato- în rîndul de întâietate într'o *Duminecă*, când trebuia să fie rîndul ei. Și dacă va jura, femeia lui *Gheorghe Birtoc* să rămână globită cu 24 florini și această pedeapsă să o execute episcopul imediat și de fapt.“ Iar dacă de acum înainte, una dintre aceste femei ar călca această hotărîre de întâietate, cea vinovată să fie globită cu o sută de florini, „care sumă episcopul să o poată executa

¹⁾, ²⁾ Cziple, o. c., p. 316—317, doc. Nr. 46.

³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾, ⁶⁾ Idem, o. c., p. 317—318, doc. Nr. 48.

imediat și jumătate din ea să rămână episcopului, iar calaltă jumătate a partidei, care va observa această hotărîre ¹⁾. Iar dacă muiera lui Birtoc Ion nu ar jura, atunci muiera lui Gheorghe Birtoc de astă dată să nu fie globită ²⁾. Dar Gheorghe Birtoc face apel împotriva acestei judecări, către „soborul general“, care s'a ținut în Sighet, în 2 Octomvrie 1704, sub președinția episcopului Iosif Stoica ³⁾.

Acest sobor, „cercetând apelurile litiganților și ascultând și revizuiind expunerea lor“, a constatat că, „e evident că muiera lui Gheorghe Birtoc a călcat legea, hotărîrea marelui sobor de mai înainte“ ⁴⁾. În consecință, „sfântul sobor general“, prezidat de episcop, „hotărăște ca muiera lui Gheorghe Birtoc să-și piardă pe veci pretensiunea“, iar muiera lui Ion Birtoc, care jurase în fața sfântului sobor, conform hotărîrii, „să aibă întâietatea cu locul și cu celelalte accesorii, atât ea cât și urmașii ei în veci“ ⁵⁾.

Din soboarele amintite, convocate și conduse de episcopul Iosif Stoica, și din documentele vremii, se vede, că acest vlădică român al Maramureșului era un păstor sufletesc energic, harnic și cu grijă mare pentru viața religioasă și morală a credincioșilor săi și pentru disciplina bisericească, și totodată un demn apărător al bunurilor bisericești împotriva celor ce încercau să le înstrăineze ⁶⁾. Necruțând nici o osteneală, el a vizitat parohiile, a ținut soboare și a apărât interesele Bisericii românești chiar cu riscul de a intra în conflict cu cârmuitorii comitatului ⁷⁾. El a fost însă și un apărător îndârjit, cu rară pricepere pentru acele vremuri, a Bisericii ortodoxe maramureșene și a turmei sale pastorale împotriva atacurilor Romano-catolicilor și a Greco-catolicilor din Muncaci, în deosebi a episcopului unit

¹⁾, ²⁾, ³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾ Cziple, o. c., p. 319 – 321, doc. Nr. 48.

⁶⁾ Meteș, o. c., p. 238. - ⁷⁾ Cziple, o. c., p. 267.

de acolo, Iosif de Camellis, un catolic fanatic, care, într-o scrisoare din 15 Martie 1692, încearcă să-i distrugă autoritatea și să-l compromită față de autoritățile comitatului, acuzându-l că hirotonește pe bani preoți fără pregătire. Altă dată spune Camellis, că episcopul Stoica e un om cu moravuri ușoare ¹⁾, și face repetite încercări să-l înlăture. Dar nu a reușit, căci Congregația comitatului era compusă din Calvinii, cari erau potrivnici ai unirii Românilor cu Biserica catolică.

Josif Stoica a fost un dușman hotărât al credinței romano-catolice, și al unirii cu Biserica Romei, într-o vreme când asaltul Catolicilor reușise prin diferite mijloace să sfarme unitatea religioasă și sufletească a Românilor din Ardeal, câștigând o parte dintre ei pentru unirea cu Biserica Papei dela Roma, și când atât „uniții” sau greco-catolicii din Ardeal, cât și episcopii greco-catolici ruteni din Muncaci făceau sforțări mari să atragă la „uniație” cu Biserica Romei și pe Românii din Maramureș.

Vlădica Iosif a fost însă la culmea chemării sale și și-a apărut cu persistență, abnegație și pricepere mare turma sa pastorală românească împotriva tuturor dușmanilor credinței. În soboarele ce le-a ținut Stoica, s'a năzuit el nu numai să apere interesele materiale ale Bisericii sale, ci mai ales să aplaneze neînțelegerile ivite cu privire la întâietatea în biserică și astfel să întărească evlavia credincioșilor, turburată de scenele scandaloase produse în biserică de ambiția deșartă a unor familii ²⁾.

Iosif Stoica a fost cel mai strălucit și mai de frunte episcop al Maramureșului, a cărui faimă a străbătut hotarele comitatului și ale țării ³⁾. El a fost

¹⁾ Meteș, o. c., p. 238.

²⁾, ³⁾ Cziple, o. c., p. 268, note și doc. Nr. 43, 46 și 48.

ales episcop la 1690, pentru că scaunul mitropoliitan dela Alba-Iulia, de unde se cârmuia episcopia Maramureşului dela Sava Brancovici încoace, era ocupat de Varlaam (mort în 1692), care fiind un om bătrân nu putea griji şi de Maramureşul îndepărtat ¹⁾.

Iar motivul care a determinat schimbarea politicii guvernului reformat din Ardeal, care dela Sava Brancovici pân' acum n'a admis ca Biserica română din Maramureş să fie cârmuită de un episcop deosebit, iar acum, în anul 1690, îi aprobă un episcop propriu în persoana lui Stoica, a fost de sigur împrejurarea, că Reformaţii — după trecerea Ardealului în stăpânirea Habsburgilor catolici la 1688 — au înţeles tendinţa noilor stăpânitori de a atrage pe Români la catolicism, şi că influenţa Calvinilor asupra Bisericii române din Maramureş se va putea menţine mai uşor, dacă vor restabili Românilor de acolo vechiul lor drept de a-şi avea episcop propriu ²⁾.

Dar vicecomitele comitatului Maramureş, Franţ Darvai, deşi reformat, căută să-l înlăture pe episcopul Stoica, fiindu-i potrivit chiar dela începutul vlădiciei lui, pentru că *episcopul se opunea şi propagandei calvine şi cauta prin hotărârile sale să elibereze Biserica românească maramureşeană şi de sub jugul Reformaţilor* ³⁾.

Deaceea, vicemomitele numit protestează, în Martie 1692, în faţa Congregaţiei comitatense, că „domnul“ Stoica „nu a scos din slujbă pe preoţii din Vajnág, ci numai i-a oprit să celebreze sfânta liturghie, dându-le însă voie să îndeplinească alte funcţii preoţeşti până la soborul cel mare, când se va lua o hotărîre în cauza lor ⁴⁾. Iar în August 1698, vicecomi-

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Cziple, o. c., p. 268—269.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 312, doc. Nr. 39.

tele, împreună cu mai mulți oficiali și nobili, protestează înaintea Congregației comitatului, că episcopul „celebrează soboare împotriva statutelor și articolelor de lege a nobilului comitat și acolo aduce hotărâri care sunt împotriva libertăților și practicei de până aci a nobilului comitat“ ¹⁾. Prin urmare, nobilii calvini, din Congregația comitatului se opun hotărârilor episcopului și le anulează ²⁾.

În anul 1690, episcopul greco-catolic al Muncaciului, Josif Camelis, un Grec unit din Italia de Sud, și autor al unui Catehism românesc în sens unit, trimis de Papa, după moartea ultimului episcop ortodox din Muncaci, Metodie Rakoviecki, să aducă la îndeplinire unirea diecezei Muncaciului cu Biserica Romei, începu a răspândi unirea cu Roma și în ținuturile Sătmarului, Bihorului și Maramureșului ³⁾, și năzuia să supună preoțimea maramureșeană sub jurisdicțiunea sa.

Dar în Maramureș, propaganda unionistă a episcopului misionar unit Camelis și a agenților săi se lovi puternic de rezistența unanimă a clerului, poporului și a episcopului Iosif Stoica. Astfel Muncaciul unit nu a putut avea nici o influență asupra Bisericii române a Maramureșului, câtă vreme a stat în fruntea ei acest energic episcop, tare de caracter și profund ortodox.

În anul 1699, când împăratul Austriei sancționează unirea Românilor din Ardeal cu Roma, stăpânitorii reformați ai Ardealului se gândesc să slăbiască această „unire“, și hotărâsc să se trimită comisiuni de câte opt membri, clerici și laici, din fiecare confesiune, câte doi, în ținuturile locuite de Români. O asemenea comisiune a fost și în Maramureș. Atunci, Românii de

¹⁾, ²⁾ Cziple, o. c., p. 315 doc. Nr. 44.

³⁾ Eus. Popovici, o. c., t. IV, p. 430.

aici, în frunte cu episcopul Iosif Stoica, ca să scape de unirea „cum Pontifice“, s’au declarat de formă uniți cu Reformații ¹⁾. „Când din porunca Majestății Sale au venit în nobilul nostru comitat deputații nobilei țări (a Ardealului), reprezentând cele patru religii primite, în prezența aceloră, frații noștri de legea grecească s’au unit cu religia reformată și până acu au trăit în frumoasă armonie... Deci rugăm ilustra deputațiune — trimisă din Ardeal — să binevoiască a ocroti pe frații noștri de legea grecească în exercitarea religiei lor“ ²⁾. Astfel se spune în protocolul Congregației comitatense din Sighet, din 23 Februarie 1713.

Vedem deci, că fiind Maramureșul stăpânit de Biserica reformată, care a înghițat floarea Românilor de acolo, episcopul Stoica cu preoțimea sa a fost silit să se unească de formă cu Biserica reformată, spre a se pune la adăpostul ei în fața propagandei de unire cu Roma ³⁾. Dar nici după această unire, Stoica nu s’a dovedit a fi unealtă potrivită în mâna Reformaților.

Pe lângă vrăjmășia ce o avuse cu vicecomitele Franz Darvai, el încă mai câștigă doi dușmani, pe protopopul Sighetului, *popa Ivan de Irmholz* și pe *nobilul Ioan Popovici*. Aceștia s’au năpustit în soborul din 27 Februarie 1705, împotriva episcopului, acuzându-l de viață nedeamnă de um vlădică. Vicecomitele Darvai compuse 20 de puncte și făcu pe episcop să jure că va ținea cu sfințenie aceste condiții ⁴⁾. Dar cu toate că Stoica făgăduise că va împlini toate condițiile ci i-s au pus, el fu aruncat în temniță, fără nici o anchetă și judecată, și a fost închis din Martie 1705 până la sfârșitul acestui an ⁵⁾.

La aceasta cădere a episcopului Stoica au con-

---

¹⁾ Cziple, o. c., p. 270. — ²⁾ Idem, o. c., p. 339, doc. Nr. 67.

³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 270.

tribuit însă în cea mai mare parte Catolicii, cari nu putură rămânea indeferenți în fața atitudinii dârze a episcopului față de „unire“, pe care el o combătu și cu arma puternică a scrisului, ca un cărturar învățat și un dibaciu mânuitor al condeiului împotriva dușmanilor credinței sale strămoșești, scriind, ca răspuns la unirea încheiată de Români la Alba-Iulia, o epistolă „contra Unionem cum Pontifice, atât din Sf. Scriptură cât și din actele vechilor concilii (Sinoade)“¹⁾. Despre această scriere a episcopului Iosif Stoica ne mărturișește istoricul maghiar și cancelarul Ardealului, Nicolae Bethlen, care spune că „nici odată n’ar fi crezut, că din capul unui Român din Maramureș să iasă așa ceva, nici că a mai cercat cineva să uniască Maramureșul“²⁾.

Pe lângă aceasta, episcopul Stoica fiind chemat în anul 1701 la Viena, unde i se făcură propuneri de unire, respinse categoric unirea religioasă cu Roma³⁾. Aceste atitudini îndrjiră nespuse de mult pe Catolici cari cautau să se răsbune împotriva lui prin diferite învinuiri și pâri în fața stăpânirii.

În baza unor pâri din cercurile catolice austriace, administrația calvină a Ardealului împărătesc îl cheamă la răspundere la Sibiu, în fața guvernatorului Rabutin. El se înfățișă fără teamă la judecată, fu însă lăsat să se întoarcă acasă⁴⁾.

În anul 1705 însă, când ajunge principe al Ardealului Franz Rakoczy al II-lea, în urma unei răscoale a acestuia împotriva stăpânirii Habsburgilor, se pornesc din partea Catolicilor pâri noi împotriva episcopului Iosif Stoica. El fu învinuit că nu duce o vieată potri-

¹⁾, ²⁾ Metes, o. c., p. 239.

³⁾ E. Popovici, o. c., t. IV, p. 461.

⁴⁾ N. Iorga, Ceva despre episcopul maramureșean Iosif Stoica, An. Acad. Rom., Sect. Ist. a. 1913, p. 5.

vită cu demnitatea sa bisericească, că a călcat obiceiurile condiții sub cari se recunoșteau episcopii români sub toate cârmuirile, că ar fi luat mită, că ar fi bețiv și că ar avea legături cu femeii ¹⁾).

În urma acestor învinuiri, cari corespund în tocmai acelora, sub povara cărora căzuseră mai înainte mitropoliții Ardealului Ilie Iorest și Sava Brancovici, prigoniți de fapt pentru motive de ordin politic confesional, Iosif Stoica fu arestat din nou și aruncat în temniță ²⁾). Documentele vremii ne arată că Congregația comitatului, la presiunea boerilor români, îndată după întemnițarea lui Stoica, intervine în favorul episcopului, scriind lui Franz Rakoczy II, și rugându-l „să dispună ca să se observe modul procesului regulat împotriva lui și să nu se facă închiziție împotriva lui, înainte de începerea procesului juridic“, luând în considerare: 1. „slujba lui preoțiască, 2. faptul că e episcop“, că „partea cea mai mare a locuitorilor din comitat, fiind ascultătorii lui, se roagă în favorul lui“, apoi „că și în alte țări e în cinste în calitatea lui de episcop“, și 3) în sfârșit „faptul, că e nobil, nu vreun parvenit, ci e nobil din moși-strămoși“ ³⁾).

Rakoczy răspunse că a dat ordin căpitanului din Hust, unde Stoica era ținut în temniță, ca să se procedeze față de vlădică conform legii ⁴⁾).

Dar trecură luni de zile, și Stoica rămase mai departe în temniță, iar Franz Rakoczy dăru, între timp, averile episcopale și parohiale unui Adam Pogan de Ceb, iar averile mănăstirești fură ocupate la porunca aceluiaș principe de către comitat ⁵⁾).

În 22 Maiu 1705, „toți frații noștri Români din Maramureș, protestează în mod sărbătoresc“, în adu-

¹⁾ N. Iorga, o. c., p. 5—6.

²⁾ Cziple, o. c., p. 325, doc. Nr. 58.

³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 322—323, doc. 52 și 53.

narea comitatului, „că episcopul, de o religie cu dumnealor, a fost prins fără știrea și fără învoirea lor, împotriva drepturilor țării, cu toatecă legea țării dispune, că un nobil nu poate fi osândit nici în privința bunurilor, nici a persoanei sale, decât numai dacă e citat în chip legal și e dovedit juridicește“ (nobilis non nisi legitime citatus et iuridice convincitur nec in bonis nec in persona damnificare protest) ¹⁾.

Comitatul mai hotărăște să se scrie căpitanului Hustului, Gheorghe Dolhai, să intervină la principe, ca episcopul să fie „slobozit din temniță“ și „să se procedeze împotriva lui pe calea dreptului“ ²⁾.

Dacă Stoica ar fi fost un păcătos, atunci nici comitatul, nici Românii din Maramureș, n'ar fi intervenit cu toții atât de energic în favorul lui ³⁾.

În urma acestor demersuri, episcopul Stoica a fost eliberat din închisoare, dar nu și-a mai putut ocupa scaunul vlădicesc, până la înfrângerea totală și căderea lui Franz Rakoczy, în anul 1710 ⁴⁾.

În răscoala lui Franz Rakoczy, pornită în anii 1703—1709, pentru eliberarea Transilvaniei de sub stăpânirea austriacă, luptară în rândurile răsculaților, numiți „Curuți“, și un număr foarte mare de Români ortodocși din Ardeal și Maramureș, nemulțumiți cu stăpânirea Habsburgilor, care sprijinea cu toată puterea de Stat propaganda pentru covărtirea Românilor la legea papală.

Peatunci, episcopul unit din Muncaci, Grecul Camelis, lucra energic, cu sprijinul Statului, pentru unirea cu catolicismul a Bisericii ortodoxe române din Maramures ⁵⁾, condusă de vrednicul episcop Iosif Stoica. Episcopul unit Camelis din Muncaci, își pusese

¹⁾, ²⁾ Cziplé o. c., p. 324, doc. Nr. 54.

³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 271.

⁵⁾ E. Popovici, o. c., t. IV, p. 460—461.

în Sighet, capitala Maramureşului, un vicar român, care fu însă ucis, la 1703 în revolta Rakocziană ¹⁾, desigur de „curuţii“ români-ortodocşi. În armata lui Franz Rakoczy II a luptat împotriva stăpânirii austriace, între anii 1703 – 1709, şi *Lupu Şandor din Maramureş*, cu gradul de „căpitan“, care la anul 1717 era protopop de legea ortodoxă în Borşa ²⁾. La 4 August 1717, Borşenii, sub conducerea protopopului lor ortodox, Lupu Şandor, au sfărmat o oaste tătărească, care pătrunsese în Maramureş, jefuind şi arzând multe biserici româneşti, între cari cele din *Bârsana şi Cuhea*, şi au eliberat 10.000 de prisioneri creştini luaţi de Tătari în trecerea lor prin ținuturile din apropiere ³⁾. Lupta s'a dat la locul numit „Faţa Strâmtoarei“ şi „Preluca Tatarilor“, la km 74 pe şoseaua ce duce în Bucovina ⁴⁾.

În acest timp lucrau în Maramureş pentru unirea cu Biserica Romei şi agenţi ai uniţilor din Ardeal, dar deasemenea fără nici succes, căci Românii ortodocşi maramureşeni îşi păstrează mai departe cu îndărătnicie legea veche şi episcopia lor ortodoxă.

O izbândă însemnată împotriva unirii avură Românii din Ardeal în anul 1707, când Franz Rakoczy al II-lea aşeză în scaunul de vladică ortodox la Alba-Iulia, în locul lui Atanasie care se refugiase cu imperialii la Sibiu, pe *Ioan Țircă*, un vechiu aspirant la această demnitate. Acesta umbla, în anul 1706, prin Moldova după hirotonie, pe care o şi primi, şi ocupând scaunul dela Alba-Iulia primejdui întraga unire ⁵⁾.

Dar după îndepărtatea lui Franz Rakoczy din Ardeal, şi recuceirea Albei-Iulia de către imperiali,

¹⁾ E. Popovici, o. c., t. IV, p. 460 – 461.

²⁾ T. Bud, o. c., p. 7 şi 29.

³⁾, ⁴⁾ Dermer şi Marin, Maramureşul românesc, Bucureşti, C. R., p. 100–101.

⁵⁾ Dr. S. Dragomir, o. c., vol. I, p. 74.

Atanasie fu restabilit în scaunul său, iar „vladica Iov, cum se numea Țircă, cu numele său de călugărie, se retrase în Maramureș, unde stăpânul său Rakoczy, îl așează în locul episcopului Iosif Stoica, pe care-l destituisese ¹⁾.

Iov Țircă, pus de protectorul său Franz Rakoczy episcop peste Maramureșul ortodox, în scurta vreme cât a păstorit aici, de pe la anul 1707 până la 1709, în locul episcopului Iosif Stoica, a comis o mulțime de fărâdelegi și excese, nebăgând în seamă „toate legiile dumnezeiești și omenești“ ²⁾, și anume: „A bătut, a poruncit altora să bată și să întemnițeze pe niște preoți, protopopi, călugări din țară străină și oameni de omenie, nobili și laici din acest comitat, apoi a oprit sate întregi de-a cercetarea bisericilor, fără nici o pricină, luând la dânsul cheile bisericilor și până ce nu au plătit enoriașii, nu le-a slobozit“ ³⁾, apoi nu s'a ținut de hotărârile adunării preoților, ci a făcut ce i-a plăcut lui, a depus din preoție pe mulți preoți pentru a doua căsătorie și pe unii dintre aceștia i-a reabilitat pentru bani, adică i-a legitimat, „făcând din păcat nepăcat“, a îndeplinit divorțuri în contra legii, a prădat mănăstiri, ca pe cea dela Uglea, care se afla în ocolul de jos, și bunurile aflate acolo le-a luat pradă și le-a dus. A introdus inovațiuni neobicinuite; „pe mulți oameni de omenie, preoți și laici, i-a ocărit prostește, i-a necinstit, i-a scos din casă și i-a alungat. A trimis scrisori false către principe, în numele bisericilor de legea grecească din Maramureș, cu subscrierea și peceteile protopopilor din cele patru protopopiate ale comitatului printr'un preot din Nănești, anume Ștefan Pap, „prin care scrisori a acuzat pe nedrept în fața Majestății Sale pe mulți membri ai comitatului“, și multe

¹⁾ Dr. S. Dragomir, o. c., vol. I, p. 75.

^{2), 3)} Cziple, o. c., p. 327, doc. Nr. 61.

„alte fapte neiertate a făcut“ ¹⁾). În sfârșit, comitatul, neputând să mai sufere fărădelegile și enormități ale acestui om, a ordonat în 12 Septembrie 1709, o cercetare împotriva episcopului, Iov Țircă, fiind trimis pentru facerea acestei anchete: Gheorghe Saplonceai și Alexa Dunca, din ierașul de sus, Simeon Pârja și Toma Jura, din ierașul Cosăului, Simion Saplonceai și Andrei Bihari din ierașul Sighetului, și Mihail Ienei și Mihai Nagy, din ierașul de jos ²⁾). Iar în 5 și 6 Februarie 1710, se judecă în fața scaunului judecătoresc al comitatului din Sighet procesul intentat împotriva lui Țircă pentru șirul lung din polemicul nelegiuirilor sale constatate de anchetatori ³⁾). Examinându-se de către scaunul de judecată acuzațiile și dovezile produse împotriva acuzatului, s'a constatat că, numitul episcop „desprețuiește în modul cel mai eclatant atât legile lui Dumnezeu cât și legile țării“, și că „chiar prin faptul că nu s'a prezentat“ la instanța judecătorească „nu cinstește de loc nici autoritatea Domnitorului, nici pe cea a comitatului“ ⁴⁾). În consecință, neprezentându-se acuzatul nici în persoană, nici prin plenipotențiat, e dovedit și agravat de toate acuzațiile sale ce i s'au adus; și „fiindcă, conform legii, nobilii fără reședință, precum și preoții români și ruși păcătoși, trebuie să fie arestați“, de aceea judecătorii decid, ca „domnul acuzat să fie arestat îndată și de nu va putea da garanție îndestulătoare de cel puțin 2000 de florini, să stea în arest până la sfârșitul procesului și până la satisfacerea deplină“ ⁵⁾). Iar după propunerea acuzației, „pentru dovezile de desfrânări, să fie omorât“ ⁶⁾). În ziua de 6 Februarie 1710, când s'a rostit sentința de scaunul jude-

¹⁾ Cziple, o. c., p. 326, doc. Nr. 60—61.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 326, doc. Nr. 60—61.

⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 331—333, doc. Nr. 61.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 330, doc. cit.

cătoresc [Stefan Czengeri de Udvarhely, protestă în numele directorului domeniilor lui Franz Rakoczy II, în cauza episcopului din Maramureș, Iov Țirca ¹⁾].

Probabil, că în urma acestui protest, Țircă, favoritul lui Rakoczy, nu a mai fost arestat, ci lăsat să fugă din fața pedepsei ²⁾. În aceeași zi, de 6 Februarie 1709, fu judecat și preotul român calvinizat, Ștefan Pap, alias Oroș din Nănești, complicele și sfătuiorul episcopului Iov Țirca la marile-i fărădelegi întâmplate în anul 1709 ³⁾. El se prezintă personal la proces și mărturisi, că, fiind luat în slujba episcopului său, Țirca, a atârnat de dânsul ca de șeful său și nu s'a putut împotrivi la faptele sale, dar nu a avut consimțământul său la aceste fapte volnice. Căci episcopul „a fost un om, care orice și-a pus în gând, a năzuț să ducă la îndeplinire, folosindu-se de toate mijloacele“ ⁴⁾. Iar drumul la Majestatea Sa, principele Rakoczy, cu scrisorile false de defăimare a nobililor oficiali ai comitului, „l-a făcut din prostie“ ⁵⁾. De aceea „roagă cu smerenie nobilul comitat să-i dea iertare“ ⁶⁾. Consiliul scaunului de judecată — cu toate că a aflat că preotul Ștefan Pap-Oroș „e vrednic să fie pedepsit pentru fiecare caz sinduratec“ de defăimare „cu pedeapsa ce se dictează *pentru răscumpărarea limbii*“, totuși, „din grația scaunului, numărul pedepselor se restrânge“ și astfel el e judecat „la o singură răscumpărare de limbă, adică 100 florini“ ⁷⁾. Iar pentru participare la călcarea mănăstirii Uglea, făcându-se și el părtaș de bunurile furate, se judecă Popa Ștefan-Oroș „la pedeapsa pentru *răscumpărarea capului*, conform hotă-

¹⁾ Cziplé, o. c., p. 333, doc. Nr. 62.

²⁾ Idem, o. c., p. 372, nota.

³⁾ Idem, o. c., p. 333 și 334, doc. Nr. 63.

⁴⁾, ⁵⁾, ⁶⁾ Idem, o. c., p. 335—336, doc. cit.

⁷⁾ Idem, o. c., p. 338, doc. cit.

ririi scaunului judecătoresc la 100 florini.“ Iar fiindcă nu are reședință, până la satisfacere, să fie arestat, ori să pue o garanție îndestulătoare, conform legii ¹⁾).

Candidații la episcopia Muncaciului, Hodermarski și Kaminski, apoi Nunciul papal din Lwow, Winicki, căruia Papa îi încredințase administrarea episcopiei Muncaciului, vorbesc despre Stoica și după 1705, ca despre episcopul Maramureșului, spunând că el a sfințit vreo 60 de preoți pentru eparhia Muncaciului, că a readus la „shizmă“, adică la Biserica ortodoxă, 16 sate unite, că „îngăduie și suferă șicanările Calvinilor, cari sfarmă icoanele și crucile și ard cărțile bisericești“, și că, „chemat de Kaminski, în anul 1709, a hirotonit în Muncaciu câțiva țărani“ ²⁾).

Din aceste mărturii ar rezultă deci, că episcopul Iosif Stoica, după ce scăpă din temniță, nemai putând funcționa în Maramureș, a trecut pe teritoriul episcopiei Muncaciului, unde a luat o parte a acestei episcopii și hirotonia preoți ortodocși ³⁾. În anul 1706, Biserica românească din Maramureș era condusă de cei patru protopopi. Și nici după scoaterea din slujbă a lui Ion Țircă, în Septemvrie 1709, Iosif Stoica nu putu să se întoarcă în Maramureș să-și ocupe scaunul vlădicesc. Abia în vara anului 1711, după potolirea complectă a răscoalei lui Franz Rakoczy II, e vorba de reabilitarea episcopului Stoica. Dar el muri în curând ⁴⁾.

În anul 1711, Filipowicz scrie din Lwów președintelui Propagandei din Roma despre moartea episcopului Stoica și cere Munciului papal și Primatului Ungariei să împiedece numirea unui alt episcop în

¹⁾ Cziple, o. c., p. 338, doc. cit.

²⁾ Cziple, o. c., p. 273 cu trimiterea la Hodinka, o. c., p. 441—448.

³⁾ Cziple, o. c., p. 273 și Hodinka, o. c., p. 425, doc. Nr. 333.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 273, doc. Nr. 64.

Maramureș și să încorporeze Biserica maramureșeană la eparhia Muncaciului ¹⁾. Dar aceste demersuri rămân fără succes. Căci în 15ta Iulie 1713, același Filipowicz spune, că mișcarea împotriva unirii cu Biserica Romei e condusă în Maramureș de un nou episcop ²⁾. Acest nou episcop e *Serafin, nobil de Petrova* (1711—1715).

După izgonirea lui *Țircă*, când scaunul vlădicesc era vacant, Serafin, probabil protopop văduvit, va fi mers în Moldova spre a fi sfințit în episcop. Între timp muri Stoica, episcopul legal al Maramureșului, și îndată după aceasta Serafin fu ales episcop de sf. sobor și recunoscut de Congregația comitatului ³⁾.

Dar fiind el fire „sfădalnică“, violent, nu trăia bine cu oficialii comitatului, și astfel nu se simțea sigur în scaunul episcopesc. Deaceea, — ca să-și întărească poziția — el plecă îndată după alegere la episcopul greco-catolic al Ardealului, Atanasie Anghel, și declară în fața acestuia că e gata să propage unirea în Maramureș, dacă în schimb i se va asigura scaunul episcopesc de acolo ⁴⁾. Dar „întreaga boerime română“ din Maramureș, auzind despre călătoria lui Serafin în Ardeal și despre învoiala cu Atanasie, se adună în Sighet, în 21 Decembrie 1711, și „protestează sărbătorește că Popa Ștefan Petrovay alias Serafin, fără știrea și învoirea lor s'a dus la episcopul de legea grecească din Ardeal și, precum se aude, s'ar fi unit cu dânsul și vreau să introducă inovații în contra legii și a credinței lor vechi“ ⁵⁾. În urmare, „nu'l recunosc de episcop al lor, și iarăși iară protestează“ ⁶⁾.

Episcopul Serafin e amintit și în anul 1712, dar de fapt nu i s'a dat voie să funcționeze până în primăvara anului 1713, când abandonează gândul de unire și făgădui să se supună întru toate Congregației comi-

¹⁾, ²⁾, ³⁾, ⁴⁾ Cziple, o. c., p. 274.

⁵⁾, ⁶⁾ Idem, o. c., p. 339, doc. Nr. 65.

tatense. În 11 Mai 1713, după o nouă alegere din partea comitatului și a soborului preoțesc, „comitatul aprobă episcopului Serafin să-și facă mai departe slujba episcopască“ ¹⁾. Dar a funcționat puțină vreme, căci având mereu neînțelegeri cu diregătorii comitatului, purtându-se aspru cu nobilii și cu preoții, și fiind suspect pentru încercările sale de unire, căderea lui n'a întârziat mult ²⁾).

Din activitatea episcopului Serafim știm, că el a *hirotonit diaconi ortodocși veniți* din Ardeal și din dieceza Muncaciului. Pentru aceasta, Bizanție, vicarul episcopiei din Muncaciu ceru comitatului să-i interzică de a mai hirotoni diaconi din eparhia Muncaciului. Comitatul însă îl ia în scut pe Serafim, în 14 Februarie 1714, împotriva incriminărilor lui Bizanție, spunându-i acestuia că „dumnealui (episcopul) are scrisori cari îl îndreptetesc să funcționeze ca episcop, și nu-l poate opri dela aceasta. In colo, dumnealui *are voie să îngăduie, ori nu*, sfințirea diaconilor din afară“ ³⁾.

Dar în vara aceluiaș an, comitatul scrie Consistoriului reformat, că nici reprezentanții calvini din Congregație, „nici frații noștri de legea lui nu mai pot să sufere păcatele lui Serafin“ ⁴⁾. Dar „păcatul“ lui a fost că nu a satisfăcut obligațiunii de a se conforma și acomoda în toate comitatului calvinesc“. Deaceia se pornește împotriva episcopului o anchetă disciplinară și este arestat ⁵⁾, în Noemvrie 1714.

Până la terminarea procesului episcopului, fu numit „inspector“ al Bisericii din Maramureș, Popa Ionaș din Moiseiu ⁶⁾.

¹⁾ Cziple, o. c., p. 274 și 340, doc. Nr. 68.

²⁾ Idem, o. c., p. 274 și 241, doc. Nr. 70.

³⁾ Idem, o. c., p. 341, doc. Nr. 70.

⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 341, doc. Nr. 72.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 343, doc. Nr. 75.

Serafin, în urmă, scapă din închisoare, în vara anului 1715, când iscălește un contract pentru iobagul Alexa Bodnar din Ruscova ¹⁾. Dar Congregația comitatului nu-l mai recunoaște de episcop, iar în anul 1717, comitatul a hotărât, ca episcopul de altă dată, numit acum numai „Popa Ștefan de Petrova“, să fie din nou arestat ²⁾. Indată după destituirea episcopului Serafin, Congregația comitatului a grijit ca preoțimea maramureșeană să-și aleagă un episcop nou.

La începutul anului 1715, soborul preoțesc a ales de episcop pe „Popa Andrei din ierașul Cosăului“, care primise mai multe voturi față de cei trei candidați din delelalte ireașuri sau protopopiate. Congregația comitatului a cerut guvernului din Ardeal să întărească alegerea Popei Andrei ³⁾. Dar actul alegerii n'a mai ajuns la Curtea împărătească din Viena, ci s'a oprit la guvernul din Ardeal, care n'a aprobat alegerea, fiindcă avea pentru episcopia Maramureșului un candidat greco-catolic, pe Hodermarski, episcopul falit al Muncaciului ⁴⁾, căruia îi făgăduise episcopul Agriei, Erdödy, că de va reuși să aducă la unire cu Biserica romano-catolică pe Românii ortodocși din Maramureș, va interveni să fie numit episcop al Maramureșului ⁵⁾.

Episcopul rutean unit Hodermarski, trimite în Maramureș pe fratele său, Procopie Hodermarski, înarmat cu o scrisoare protecțională dela Consiliul aulic de Răsboiu din Viena. Venirea lui Procopie în Maramureș și agitațiile lui pentru unire printre preoțimea română au produs mare turburare între Reformații comitatului.

¹⁾ Cziple, o. c., p. 344, doc. Nr. 78.

²⁾ Idem, o. c., p. 348, doc. Nr. 84.

³⁾ Idem, o. c., p. 275.

⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 276.

Vicecomitele Vasile Stoica face tot posibilul ca să împiedece desbinarea religioasă a Românilor prin unire cu scaunul papal al Romei, pune în mișcare guvernul ardelean ¹⁾, și „protestă solemn împotriva întrării în Maramureș a lui Hodermarski și a acțiunilor și adunărilor ce le ține el cu preoții de aici“ ²⁾. Guvernul ardelean, la rândul său, roagă Consiliul aulic de Răsboi să nu mai protejeze pe Hodermarski, căci Maramureșul aparține Ardealului și nu Ungariei, și deci Românii din Maramures uniți cu Biserica Romei, trebuie să aparțină episcopului unit din Ardeal ³⁾.

Iar guvernatorul Ardealului, Sigismund Kornis din Cluj, răspunde, în anul 1716, Congregației comitatului Maramureș, referitor la protestele trimise împotriva lui Hodermarski și a agitațiilor sale, că „acest fapt să nu turbure nobilul comitat, pentru că în urma vânării acelei episcopii și noi, aici, înlăuntru (în Ardeal), avem necaz cu niște preoți români necopți, pentrucă unul se pleacă într'o parte, altul într'alta, dar acum episcopia se va da în mâna unei persoane vrednice și orice machinațiuni s'ar face, ea nu va fi a altuia“ ⁴⁾.

Guvernatorul caută deci să liniștească pe nobilii comitatului, dar totodată îi și mustră, zicând că „nu au lucrat la loc și cu precauțiune, supraveghind și protestând împotriva fratelui episcop Hodermarski, care umblase prin comitat“ ⁵⁾, lăsând astfel să se înțeleagă, că agitațiile lui Hodermarski pentru unire sunt pe placul stăpânirii.

După Serafin Petrovai, fu ales de preoțime,

¹⁾ Cziple, o. c., p. 276.

²⁾ Idem, o. c., p. 345, doc. Nr. 81.

³⁾ Idem, o. c., p. 276.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 347, doc. Nr. 83.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 276 și Hodinka, o. c., p. 556.

episcop ortodox al Maramureşului, la recomandarea guvernului ardelean, *Dosoftei II, Teodorovici de Moiseiu* (1717—1734), arhimandrit al mănăstirii Uglea, care mai înainte fusese vicarul episcopesc a lui Stoica. El fu trimis după alegere în *Moldova*, spre sfinţire în episcop, de unde se întoarse pe la Crăciunul anului 1618, şi-şi începu activitatea episcopală.

Episcopul Dosoftei II, avu o situaţie foarte grea pentru apărarea ortodoxiei şi unităţii confesionale a Românilor din Maramureş, trebuind să lupte pe două fronturi, pe deoparte cu episcopii greco-catolici ai Muncaciului, pe de altă parte cu episcopi greco-catolici români ai Ardealului. Procopie Hodermarski numit de episcopul Muncaciului vicar unit pentru Maramureş, îi controla tot paşul, iar episcopii români uniţi ai Ardealului, Ioan Giurgiu Patachi şi Inocenţiu Micu-Klein, îl opriră dela funcţiile sale episcopesti, fiindcă sfinţia preoţi ortodocsi şi pentru *Ardeal*. După repetite cereri ale episcopului Bizantie din Muncaci, împăratul Austrei Carol VI, supune în 22 August 1720, Biserica română a Maramureşului, sub iurisdicţiunea episcopului unit al Muncaciului, iar pe episcopul ortodox-român *Dosoftei*, îl opreşte dela orice funcţiune episcopală ¹⁾, desigur la intervenţiile lui Bizantie.

Dar Congregaţia comitatului l-a susţinut mai departe şi l-a apărat pe episcopul ortodox *Dosoftei*, deşi numai în ascuns, căci nu cuteza să se împotriviască poruncii împăratului şi „domnitorului“ catolic ²⁾.

Deacea *Procopie Hodermarski*, vicarul episcopului unit Bizantia din Muncaci, se prezintă personal la comitatul din Sighet, în Iunie 1721, şi protestă în

¹⁾ Cziple, o. c., p. 352, doc. Nr. 90.

²⁾ Idem, o. c., p. 276.

mod solemn împotriva nesupunerii Congregației comitatense la ordinul împărătesc, cu privire la iurisdicția episcopului din Muncaciu asupra Bisericii române din Maramureș, cerând să i-se dea o dovadă despre acest protest¹⁾. Dar comitatul refuză a-i da dovada cerută.

În toamna anului 1721 Bizanție, episcopul de Muncaciu vine în Maramureș și reușește să câștige pentru unire 144 de preoți²⁾. Dar majoritatea preoțimei române din Maramureș a rămas neunită³⁾.

În Ianuarie 1723, Congregația comitatului hotărăște să se ceară satisfacție dela episcopul Bizantie, pentru înjuria ce a adu-so Calvinilor vicarul său, Procopie, care „a vatămat în public religia calvină, cu prilejul unei neînțelegeri între niște frați de religie grecească (ortodoxă), spunând că „*toți Calvinii din Maramureș sunt ticăloși*“⁴⁾.

Din cauza purtării ordinare, lipsite de tact, a vicarului Hodermarski față de Calvinii, pe cari îi improșca cu vorbe înjurioase, aceștia sau simțit îndemnați să dea tot sprijinul episcopului român unit din Ardeal, Ioan Giurgiu Patachi, când acesta a încercat să scoată Biserica maramureșană unită cu catolicismul austriac de sub iurisdicțiunea Muncaciului.

Cu sprijinul Calvinilor deci, episcopul unit Ioan Patachi a încorporat Biserica groco-catolică română din Maramureș la Episcopia greco-catolică română a Făgărașului, din Ardeal, în anii 1723 și 1724⁵⁾. Acest sprijin însă n'a fost sincer, căci Congregația calvină a comitatului vorbește încă și în anul 1728 despre „frumoasa unire“ a Bisericii române din Maramureș

¹⁾ Cziple, o. c., p. 354, doc. Nr. 92.

²⁾ Idem, o. c., p. 277.

³⁾ Cziple, o. c., p. 277.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 355, doc. Nr. 94.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 278.

cu Biserica reformată ¹⁾, spunând, că „dacă nu exista din ambele părți această frumoasă unire, între aceste împrejurări ticăloase și grele, nu puteam să ajungem nici în starea în care ne aflăm“, căci „cei de confesiunea helvetică, în conglăsuire sau năzuit să ajute pe frații noștri de religia grecească *în toate necazurile lor*, în zidirea caselor parohiale, a mănăstirilor și a bisericilor“ ²⁾.

Congregația comitatului apăra numai la aparență unirea Bisericii române greco-catolice din Maramureș cu episcopia unită a lui Ioan Patachi din Ardeal, împotriva Muncaciului ³⁾.

Pela anul 1725 se iscă o ceartă mare între episcopul unit Bizantie al Muncaciului și episcopul unit român Ioan Giurgiu Patachi al Făgărașului pentru iurisdicțiunea asupra Bisericii unite române din Maramureș.

Bizantie primi permisiunea dela superiorul său, episcopul romano-catolic din Agria, ca să se facă o investigație în Maramureș în această chestiune, spre a se dovedi astfel că Biserica maramureșană unită ar aparține Muncaciului. Înainte de începerea acestei investigații, în Martie 1725, vicarul Hodermarski împreună cu mai mulți călugări, a umblat din sat în sat și a silit pe preoții români uniți să promită cu jurământ, că vor recunoaște de episcop pe Bizantie. Preoții cari nu ascultau de bună voie, erau supuși la fel de fel de „gloabe și exacțiuni“, așa că protopopul Vasile Rednic din Giulești fu nevoit să ceară sprijinul guvernului ardelean împotriva samovolniciilor lui Hodermarski ⁴⁾. Guvernul a și dat ordin oficialilor comitatului să apare interesele episcopului unit român din

¹⁾, ²⁾ Cziplé, o. c., p. 365, doc. Nr. 106.

³⁾ Idem, o. c., p. 278.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 358, doc. Nr. 97.

Ardeal, referitoare la preoți uniți din Maramureș, împotriva lui Hodermarski. La o investigație ce a urmat, Hodermarski a aflat numai 38 de preoți, cari au mărturisit că Maramureșul, dela episcopul Tarasovici încoace, a fost supus episcopilor de Muncaciu, că unirea cu catolicismul a fost începută și introdusă în Maramureș de Hodermarski și nu de Atanaie Anghel, episcopul unit al Ardealului, și că ei sunt mulțumiți cu episcopul unuit rutean Bizantie al Muncaciului și cu vicarul său ¹⁾.

În timpul cât a existat această controversă, care a ajuns înaintea Nunciului papal din Viena și a „Congregației de propaganda fide“ din Roma, fără să fie pe deplin rezolvită, atât episcopul unuit al Muncaciului cât și cel al Ardealului, exercitau, cât li era posibil, iurisdicțiunea asupra Biserici române unite din Maramureș ²⁾. Dar partea cea mare a clerului și a poporului român din Maramureș rămase încă statornic în legea strămoșească ortodoxă, și cridincioasă episcopului ortodox Dosoftei II, care „sfinția preoți ortodocși români în-taină, noaptea“ ³⁾, nu numai pentru Maramureș ci și pentru Ardeal, „sporind astfel numărul preoților neuniți spre marele prejudiciu ai Uniților“ ⁴⁾, nesocotind astfel „opreleștea“ episcopului român unit Ioan Patachi din Ardeal și „lucrând împotriva intențiunii și îngăduinței grațioase a Majestății Sale“, împăratului dela Viena ⁵⁾.

Deaceia, în 18 Octomvrie 1726, guvernatorul Ardealului, contele Kornis, la insistența episcopului român — unit Giurgiu Patachi, dete poruncă aspră către autoritățile din Maramureș, ca să trimită pe episcopul Dosofteiu înaintea guvernului, pentru a-și da seama, dece sfințește preoți neuniți, călcând

¹⁾, ²⁾ Cziple, o. c., p. 278.

³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 363, doc. Nr. 101.

porunca episcopului și nesocotind intenția regelui.
„Răul acesta, — spune contele, — trebuie stârpit în germene, și deaceia dispun ca să-l aducă pe Doroftei sub pază cinstită, la Cluj, la părintele rector Adam Fitter, din Mânăstur, dacă n'ar veni de bună voie“ ¹⁾.

De fapt, *bietul vlădică, ajuns la adânci bătrânețe și aproape orb, trebui să se prezinte la Cluj, unde fu tras la răspundere și silit să promită, că nu va mai sfinți preoți neuniți pentru Ardeal“* ²⁾.

În 26 August 1727, Congregația comitatului, din Sighet, primi un ordin sever dela „Consiliul locotenenței regale“, pentru nimicirea cărților bisericești „shizmatico-eretice“, adică ortodoxe, din bisericile românești din Maramureș ³⁾.

Iar în 14 Februarie 1737, guvernatorul Ardealului Kornis din Cluj, trimite comitatului din Sighet un ordin nou privitor la „episcopul shizmatic“ român Dosoftei din Maramureș, poruncind oficialilor comitatului, „sub pedeapsa perderii slujbei și a cinstei“ ⁴⁾, ca săl „supravegheze cu sirguință“ și, dacă vor afla că a sfințit chiar „numai un singur preot“ ortodox, să-l prindă și să-l ducă sub pază la comandantul cetății Hust ⁵⁾.

Ca rezultat al acestui ordin, episcopul Dosoftei II fu chemat în fața comitelui suprem și asupru dojenit, în 3 Martie 1731, punându-i-se în vedere, „să se rețină dela funcțiunea de a hirotoni în mod solemn parohi și diaconi, altfel are să dea socoteală grea pentru faptele sale“ ⁶⁾.

Dar episcopul Dosoftei Teodorovici își continuă și după aceasta, în mod îndrăzneț și curajos, slujba

^{1), 2)} S. Dragomir, Istoria dezrobirii religioase... Sibiu, 1920, vol. I, p. 109 și Cziple, o. c., p. 309, doc. Nr. 109.

³⁾ Cziple, o. c., p. 364, doc. Nr. 104.

^{4), 5)} Idem, o. c., p. 370, doc. Nr. 110.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 371, doc. Nr. 111.

sa episcopască. Căci în 30 Octomvrie 1733, locoțiitorul regesc Pálffy din Pojon, poruncește comitatului să-l oprească dela exercitarea jurisdicdici episcopale în Maramureș ¹⁾).

Nu știm, ori de a mai funcționat el în urma acestui ordin. Știm însă că în anul 1735, el numai era episcop. Murise, sau poate luase cârja pribegiei, spre a-și petrece restul zilelor în vreo mănăstire oarecare, poate în Moldova.

După dispariția lui Dosoftei Teodorovici, Reformații din comitat și preoțimea română rămasă credincioasă Bisericii și credinței ortodoxe și tradițiilor și legăturilor vechi, hotărîră să țină, înainte de Noemvrie al anului 1735, în Sighet, un sobor, convocat de „protopopul Ioan Stoica din Kövesliget“, ca să „aleagă pe unul dintre dâșii episcop și să fie trimis în Moldova, unde va putea cu ușurință să fie consacrat episcop“ ²⁾).

Dar locțiitorul regesc Pálffy, din Pojon, la cererea episcopului rutean unit din Muncaciu, Simeon Ștefan Olszawski, zădarnicește planul protopopului *Ioan Stoica*, „care a agitat preoțimea Maramureșului împotriva episcopului din Muncaciu“, printr'un ordin aspru către comitat, dat în 15 Noemvrie 1735 ²⁾). În 16 Octomvrie 1737, locțiitorul regesc Pálffy, referindu-se la cazul „bisericii greco-orientale din Graboci, în comitatul Tolna“, a cărei clădire fu începută și continuată de către locuitorii *neuniți* cu Biserica catolică deacolo, împotriva opririi autorităților imperiale și comitatense, dădu ordin oficialității comitatului *Maramureș*, „în cu-prinsul căruia se află încă foarte mulți locuitori de ritul *grecesc neunit*“ ³⁾) sau *ortodox*, ca „să nu mai

¹⁾ Cziple, o. c., p. 372, doc. Nr. 113.

²⁾ Idem, o. c., p. 272 și 273, doc. Nr. 114.

³⁾ Idem, o. c., p. 374—375, doc. Nr. 116.

îngăduiască zidirea de biserici greco-ortodoxe, decât cu concesiunea regelui“¹⁾.

Din acest ordin vedem deci, că în anul 1737 o parte mare dintre Românii din Maramureș încă rezistau unirii cu catolicismul austriac, și pentru a-i sili să se supună diregătoriei bisericești greco-catolice, li se interzice zidirea de biserici noi, ortodoxe, după ce stăpânirea li va fi luat vechile lor biserici și le va fi declarat de biserici unite, silind și pe preoți să primească „sfânta unire“.

Românii maramureșeni, rămași încă statornici, împreună cu preoții lor, în legea lor strămoșească ortodoxă, reușiră, după zădarnicirea alegerii proiectate de protopopul Ioan Stoica în anul 1735 de către episcopul rutean-unit al Muncaciului, Olszawski, ca să-și mai aibă un episcop ortodox. Căci o însemnare din anul 1739, pomenește ca episcop ortodox-român al Maramureșului pe „*episcopul Gavriil din Bârsana*“²⁾. *Acesta este ultimul episcop ortodox-român al Maramureșului*, și și-a avut reședința în mănăstirea Bârsana, care exista încă pe atunci.

Și episcopul Gavriil din Bârsana s'a opus cu curaj apostolic propagandei și siluirilor stăpânirii pentru unirea Românilor maramureșeni cu catolicismul austro-ungar. Dar a căzut în lupta sa grea.

*La anul 1740, episcopia ortodoxă-română din Maramureș fu definitiv desființată de stăpânirea austriacă. Prin aceasta s'a asigurat triumful „Unirii“ cu catolicismul*³⁾, a Românilor maramureșeni, care fu generalizată apoi de episcopii ruteni din Muncaciul.

¹⁾ Cziple, o. c., p. 374—375, doc. Nr. 116.

²⁾ Dr. Gh. Popovici, Ist. Rom. din Banat, p. 322 și Meteș, Ist. măn. din Transilvania, p. 158.

³⁾ E. Popovici, Ist. bis. univ., t. IV, p. 430, 431 și 461.

În acest an era vicar al episcopului din Muncaciu peste Maramureșul românesc greco-catolic, „protopopul Vasile din Giulești“ ¹⁾).

După reîncorporarea comitatului Maramureș la Ungaria, în anul 1736, parohiile românești de aici împreună cu preoții lor au fost supuse, cu forța administrației politice, rând pe rând sub iurisdicțiunea episcopiei rutene greco-catolice din Muncaciu, sub care au stat 114 ani, adică până la anul 1850, când s'a înființat episcopia greco-catolică română din Gherla ²⁾).

De pela anul 1740, Biserica ortodoxă-română din Maramureș a încetat în fața stăpânirii de a mai fi privită ca existentă, deși chiar pe la începutul veacului al XIX-lea erau încă parohii ortodoxe, ca Săpânța și Rona de-jos despre cari împluternicitul guvernului unguresc scria pe atunci la Viena, că aceste parohii nu vor putea fi aduse la unire cu Biserica Romei, decât cu puterea armatei ³⁾).

Dar fiindcă desbinarea religioasă a Românilor maramureșeni, ca și cea a celor din Ardeal, prin unirea cu Biserica Romei, nu s'a făcut din convingere și din voința lor proprie și liberă de a-și schimba vechea lor lege strămoșască, ci a fost un act politic ce li s'a împus cu forța de stăpânirea străină prin agenții ei catolici și străini, deaceia această înstrăinare forțată dela legea și Biserica ortodoxă n'a putut prinde rădăcini adânci în sufletul poporului român deacolo care în conștiința sa a rămas încă multă vreme cu „legea“ sa cea veche, în care au trăit și au murit părinții și stăbunii lor.

Deaceia vedem, că în tot cursul veacului al

¹⁾ N. Iorga, Scrisori și inscripții ardelene și maramureșene, p. 55.

²⁾ T. Bud, Date istorice . . . , p. 3.

³⁾ Meteș. Mănăstirile românești din Transilvania, Sibiu 1936 p. LXXI.

XVIII-lea, preoții români din Maramureș au păstrat mai departe legăturile vechi, sufletești și culturale cu Moldova, de unde î-și comandau cărți de slujbă bisericească, în românește ¹⁾. Iar copiii preoților, nobililor și țăranilor din Maramureș erau trimiși în tot cursul veacului al XVIII-lea, deci și după desființarea episcopiei ortodoxe, la mănăstirile din Moldova, unde se întreceau la învățătură în deslușirea bucoavelor și cunoașterea scripturilor bisericești, ajungând apoi preoți și demultori înalți dignitari bisericești.

Această legătură dintre Maramureșul românesc, declarat pela 1740 de „unit“ cu Biserica papală, și dintre Moldova ortodoxă, a făcut-o în tot cursul secolului al XVIII-lea îndeosebi *mănăstirea din Moiseiu*, care era mitoc al mănăstirii Putna până după începutul veacului al XIX-lea. Călugării moldoveni veneau adeseori în veacul al XVIII-lea la mănăstirea din Moiseiu, încă ortodoxă, aducând cărți bisericești și alte odoare și petrecând aici timp îndelungat. Astfel, călugărul Tanase dela mănăstirea Neamț, scrie în anul 1745, că a șezut la mănăstirea Moiseiu jumătate de an, „apucându-l iarna aici, în țara Maramureșului“ ²⁾.

Arhimandritul Andrei din mănăstirea Moldovița, în Bucovina, scrie pela anul 1779—1780, că a venit la mănăstirea Moiseiu, „unde e ctitor preotul Ionaș, fiul popei Mihai“ ³⁾.

Mănăstirea Putna din Bucovina donează mănăstirii Moiseiu din Maramureș, în anul 1751, o Psaltire, iar în anul 1809, două Triade ⁴⁾.

În anul 1759, Calistrat, egumenul dela mănăstirea Putna, scrie o scrisoare către „episcopii, vicarii,

---

¹⁾ N. Iorga, Doc. din arhivele Bistriței, vol. I, p. 98, doc. Nr. 383.

²⁾ Meteș, o. c., p. 169.

³⁾, ⁴⁾ Idem, l. c.

protopopii, preoții și boerii din Maramureș“, prin care li aduce aminte, că mănăstirea maramureșană Moiseiu „a fost dată de vechii ctitori, cari au zidit-o, cu scrisoare la mâna egumenului, ca să fie în veci a sfintei mănăstiri Putna“ ¹⁾, și că prin urmare egumenul Putnei are datoria de a griji și de această mănăstire a Moiseiului de sub stăpânirea sa și a o ocroti ²⁾. Iar mitropolitul Moldovei Iacob Putneanu (1750—1760), scrie tot atunci Maramureșenilor, că el și soborul mănăstirii Putna au ales pe Teofan, „egumen, adică purtător de grijă la schitul Moiseiu“, și poartă pe toți diregatorii bisericești și laici din Maramureș, ca „pe acest frate egumen și alți călugărași ce s’ar afla din porunca noastră acolo“, să nu-i supere nimeni cu nimic, „ci să aibă pace și liniște să slujească cele ale sfintei Liturghii după rânduiala Răsăritului“, adică după ritul Bisericii creștine ortodoxe, și „să nu fie smintiți de nimeni întru nimic afară de dogmele Răsăritului“ ³⁾. Iar în fața persecuțiilor Catolicilor unguri și ale „Uniților“ cu Biserica Papei dela Roma, din Maramureș, mitropolitul Iacob al Moldovei pune toleranța românească din Moldova, zicând: „Căci și aici, în țara noastră a Moldovei sunt mănăstiri și biserici“, de confesiune catolică, „dar au pace și-și țin toată rânduiala după dogmele Apusului“ ⁴⁾.

Din aceste scrisori reiese deci adevărul istoric, că Biserica ortodoxă-română din *Moldova* a încercat să întrețină vechile ei legături culiurale și sufletești cu Românii din Maramureș în tot cursul veacului al XVIII-lea, deci și după desbinarea lor religioasă prin unirea cu Biserica Romei ⁵⁾. Și acest contact cu Biserica Moldovei a fost susținut și din partea multor Români

¹⁾, ²⁾ Meteș, o. c., p. 167—169.

³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 169.

⁵⁾ Cziple, o. c., p. 280.

maramureșeni, clerici și mireni, păstrători ai vechilor tradiții și a-i legii ortodoxe, în ciuda „unirii“ lor artificiale cu papismul.

Astfel, știm, că popa Gheorghită din Borșa Maramureșului, scrie în veacul al XVIII-lea egumenului din mănăstirea Dragomirna, în Moldova-de-sus, „pentru un fecioraș“, cu numele Moise, fugit în Moldova : „Mă rog deci să-l primești lângă tine, să-l înveți carte, că-i bun din fire“¹⁾. Apoi îl roagă pe egumen „să-i dea știre și despre sănătatea coconului său“, care era la școala mănăstirească de acolo, „căci mult plânge maică-sa după dânsul“, știindu-l dus departe, la școală, în „străinătate“²⁾,

Iar în 16 April 1777, niște funcționari din Sighet, înștiințează „Camera regală“, că au confiscat dela preotul *Teodor Pap din Vișău*, în Maramureș, un manuscript românesc, „adus din Moldova pe furiș“³⁾. Manuscriptul, care cuprindea viețile sfinților, fu înaintat spre cenzurare, și-l cumpără apoi episcopul rutean greco-catolic Andrei Baczinski, care tocmai atunci se afla în Sighet, cu cât l-a fost cumpărat din Moldova preotul Teodor Pap din Vișău,⁴⁾ voind să-l aibă ca un exemplar rar și de mare valoare⁵⁾.

* * *

Aceste câteva mărturii istorice, înșirate până aici, sunt suficiente pentru a ni ilustra și dovedi adevărul, că între Românii din Maramureș și cei din Moldova au existat veacuri de-a rândul puternice și constante *legături sufletești, de ordin cultural si bisericesc*, cari

¹⁾, ²⁾ N. Iorga, Documente din arhivele Bistriței, vol. I, p. 98, doc. Nr. 383 și Meteș, Ist. bis. rom. din Trans., p. 344.

³⁾, ⁴⁾ D. Fortună, Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea, Văleni-de-Munte, 1915, p. 128—129 și Meteș, Ist. mănăstirilor rom din Transilvania, Sibiu, 1936, p. CII.

⁵⁾ Idem, o. c., p. CII.

au fost mereu cultivate și dintr'o parte și din alta, nu numai în cursul celor peste 300 de ani de existență a Episcopiei ortodoxe române a Maramureșului, ci și după desbinarea religioasă a Românilor maramureșeni, până în veacul al XIX-lea. Și la întreținerea acestor legături au contribuit în cea mai mare parte călugării din mănăstirile mai bogate ale Moldovei, cari străbăteau în ținuturile românești ale Maramureșului, vânzând aici cărți bisericești, odăjdii și icoane sfinte „tuturor acelora, cari printr'o mică jertfă bănească puteau răscumpăra sufletul împovărat de păcate prin dăruirea acestor lucruri bisericilor“ ¹⁾

Unii dintre acești călugări moldoveni ajungeau egumeni pela mănăstirile din Maramureș, iar alții chiar episcopi, sfințindu-se la mitropolii din Moldova, și tot aici se sfințiau aproape totdeauna și episcopii români ai Maramureșului cari erau aleși de soborul preoțesc dintre clericii locali.

Unii dintre episcopii maramureșeni au fost oameni slabi, cu multe patimi omenești și fără mult curaj apostolic împotriva încercărilor de robire a Bisericii ortodoxe române a Maramureșului; alții însă, cei mai mulți, erau arhipăstori de-o înaltă vrednicie și de un zel plin de eroism pastoral, știind să povățuiască și să mângâie totdeauna poporul român credincios legii sale strămoșești, și să conducă corabia Bisericii ortodoxe române din Maramureș printre cele mai colțuroase și mai primejdioase stânci și printre cele mai viforoase și amenințătoare valuri ale vremurilor, sub stăpânirile străine, intolerante și neomenoase, din trecut, luptând în cursul veacurilor cu un eroism creștinesc admirabil cu toate greutățile și suportând toate umilirile.

---

¹⁾ St. Meteș, Istoria Bis. rom. din Transilvania, p. 341.

Și în aceste lupte grele, de secole, ale episcopilor, clerului și poporului român maramureșan pentru păstrarea legii ortodoxe, pânăce însfârșit au căzut, li-a dat totdeauna mână de ajutor moral și material, Biserica soră mai bogată din Moldova liberă.

Nimic, nici cele mai aspre legi ale regilor catolici ai Ungariei, ale principilor calvini ai Ardealului și ale împăraților Habsburgi dela Viena, precum și nici asupririle nobilor străini sau înstrăinați, n'au fost în stare să împiedice în vremurile vechi comunitatea sufletească dintre Românii din Maramureș și cei din Principatele române libere, în deosebi din Moldova învecinată, fiica recunoscătoare a Maramureșului ca Stat liber și în mare parte și ca populație românească. Și *acest contact* deveni și mai strâns în veacul al XVIII-lea, după ce Românii maramureșeni î-și perdură vechia lor episcopie ortodoxă. Și dacă mai târziu au căzut în sfârșit, zdrobiți de greutatea vremurilor și de silniciile stăpânitorilor străini, schimbându-și legea strămoșască cu cea greco-catolică, mulți dintre ei au plecat în mormânt cu *dorul suspinat* în ultimele lor clipe, ca măcar copiii și nepoții lor să ajungă alte vremuri, când vor putea muri în legea cea veche, ortodoxă, a strămoșilor lor.

Și acest dor adânc al Maramureșenilor, întemeiat pe un drept răscumpărat cu lacrimi și cu sânge prin două veacuri, de a-și avea iarăși epescopia lor străbună, ortodoxă, ca în vremurile vechi, s'a împlinit abia acum, după unirea lor într'o Românie mare condusă de un strălucit Rege român, cu ajutorul moral și material al fraților lor din Moldova-de-sus, numită Bucovina, și prin grija și stăruințele I. P. S. S. Mitropolitului Visarion Puiu pentru refacerea unității religioase a neamului românesc și spre binele Patriei noastre întregite.

VI

Mănăstirile ortodoxe-române ale Maramureșului de altădată

Românii din Maramureș, ca și frații lor de pretutindeni, au avut, până în vremurile contemporane, mare dragoste și respect pentru mănăstiri și călugări, adăpostiți în ele. Stăpâniți de această dragoste pentru legea creștinească și pentru instituțiunile Bisericii lor străbune, au ridicat ei, în cursul veacurilor, o mulțime de schituri și mănăstiri ¹⁾, mici sau mari, unele mai bogate, altele mai sărace, înfrumusețând și sfînșind prin ele munții și văile pitorești ale frumoasei lor țări. Multe dintre mănăstioarele sau schiturile străvechi ale Maramureșului, în cari au viețuit de multeori și călugări arhierei, au dispărut în cursul vremurilor de stăpânire vitregă și dușmănoasă a Ungurilor, fără de a-și cresta pe răbojul istoriei măcar numele. Abia din veacul al XIV-lea încoace, documentele vremurilor ne-au păstrat știri și nume de locuri din Maramureșul voevodat, unde s'au înălțat odinioară mănăstiri prin evlavie și dărnicia credincioșilor români, bogați și săraci, voievozi sau cneji, nobili și preoți.

Din aceste mărturii istorice constatăm, că în Maramureș au existat în vremurile mai vechi *14 mănăstiri*,

---

¹⁾ St. Meteș, Ist. mănăstirilor românești din Transilvania și Ungaria, Sibiu, 1936, p. IX.

ridicate de regulă în satele unde voievozii și cnejii români își aveau reședința, sau pe moșiile stăpânite de dâșșii ¹⁾).

Se cuvine deci, să cunoaștem aceste mănăstiri maramureșene din trecut, ²⁾ răsărite din îndemnul creștinesc „de a face bine și a ajuta pe alții“ ³⁾, în cari s'a manifestat veacuri dearândul o evlavie românească profundă și s'a cultivat literatura și arta românească religioasă, prin mânilor harnice ale unor călugări cucernici deși azi ele nu mai există, fiind distruse de vremuri și de intoleranța brutală a stăpânirii străine, îndeosebi austro-ungare, în veacul al XVIII-lea, pentru motivul, că din aceste mănăstiri călugării ortodocși-români îndemnau poporul la rezistență și la luptă aprigă pentru apărarea legii strămoșești ³⁾.

Singura mănăstire veche românească din Maramureș, care își continuă existența ei și azi, dar nu mai e ortodoxă ca la începuturile ei, ci greco-catolică sau „unită“, e *mănăstirea din Moiseiu*, care a fost pe vremuri mitoc sau filală a mănăstirii Putna din Moldova-de-sus, sau Bucovina.

Vom înșira deci, în cele umătoare, mănăstirile ortodoxe-române ale Maramureșului de altă-dată, după vechimea lor și cu trecutul lor istoric cunoscut.

1. Mănăstirea Peri

Cea mai veche și mai importantă dintre mănăstirile ortodoxe-române ale Maramureșului a fost *mănăstirea Peri*, cu hramul Sf. Arhanghel Mihail. Ea e

¹⁾ Vezi Tit Bud, o. c., p. 86.

²⁾ Meteș, o. c., p. XIV.

³⁾ Vezi Meteș, o. c., p. XXIII.

amintită primadată într'un document din 2 Februarie 1389 ¹⁾, și fu zidită de Sas Vodă, fiul lui Dragoș Vodă ²⁾.

Fiii lui Sas Vodă, voevodul Baliță și fratele său Drag, închină, în anul 1391, mănăstirea Peri Patriarhiei din Constantinopole, iar Patriarhul Antonie, în fața căruia se prezentară cei doi frați voievozi maramureșeni în persoană, declară această mănăstire de stauropeghie patriarhală, dependentă direct de patriarh, fără legătură cu vre-o episcopie, iar pe egumenul ei Pahomie îl face exarh patriarhal, după dorința ctitorilor români, dându-i toate drepturile unui episcop, afară de sfințirea preoților peste niște ținuturi românești întinse, din Maramureș și din vecinătate ³⁾, după cum am arătat, în altă parte a acestei scrieri.

Sas Vodă și fiii săi au înzestrat ctitoria lor mănăstirească din Peri cu moșii întinse și averi bogate ⁴⁾ și cu veniturile din 7 cetăți peste cari au stăpânit Baliță și Drag ⁵⁾.

Egumenii din stauropeghia Peri și-au păstrat până după sfârșitul veacului al XV-lea drepturile și privilegiile lor quasi-episcopale. În jumătatea a II a veacului al XV-lea, se ivesc neînțelegeri între egumenii-exarhi patriarhali din Peri și între vlădicii ruteni din Muncăciu, cari răpesc tot mai mult din drepturile de exarh patriarhal ale egumenilor din mănăstirea Peri ⁶⁾.

La această mănăstire și-au avut reședința episcopii din Muncăciu, Ilarie, pela 1556, și la anul 1597, *Serghie*, fost egumen la mănăstirea Tismana, ambii

---

1), 2) Ioan Mihályi de Apșa, *Diplome Maramureșene* din soc. XIV și XV, Sibet, 1900, t. I, p. 91, doc. Nr. 53.

3) St. Meteș, o. c., p. 170.

4) Idem, o. c., p. 171—172.

5) T. Bud, o. c., p. 86.

6) Meteș, o. c., p. 171—172.

pastorind și peste credincioșii români din Maramureș¹⁾. Iar în veacul al XVII-lea, și-au avut aici reședința toți episcopii români ai Maramureșului.

Pătrunzând în veacul al XVII-lea tot mai mult Calvinii și în Maramureș, ei au căutat să loviască și în mănăstirea Peri, care era cel mai însemnat centru religios ortodox-român din acest ținut, distrugând-o, iar frumoasa ei avere, care consta din 3573 jugare de pădure, 182 jugare de pământ aratil, 1 moară și o cârciumă, fu confiscată de principele Mihail Apafy pentru sine, iar apoi, în anul 1668, fu ea daruită căpitanului cetății Hust, Stefan Frater, în schimbul unei sume de 1000 florini²⁾. Trecu apoi în stăpânirea Statului, iar în anul 1756, fu rescumpărată de un moștenitor al familiei Frater, cu numele Franz Buday³⁾.

Când ajunse averea mănăstirii Peri în stăpânirea Statului, Macarie Suhajda, egumenul mănăstirii sf. Nicolae din Muncaciu, a încercat s-o câștige pentru mănăstirea sa, intervenind chiar și la regele⁴⁾.

În anul 1760, regele ordonă comitatului să facă cercetările necesare⁵⁾.

Aceste cercetări sau făcut în Noemvrie 1761 și Ianuarie 1762, de pretorul Gheorgha Jura și asesorul județian Ladislau Rednic, ca delegați ai județului Maramureș, fiind ascultați 25 de martori⁶⁾.

La întrebarea martoriilor, ori de știu ei, *cum* au fost alungați călugării și sa pustiit mănăstirea, și pe timpul *cărui principe*, martorul *Ștefan Rednic*, de 37 ani, spune că aceasta s'a întâmplat în anul 1606, când au fost războaie și lupte interne în țară. Iar martorul bătrân Petru Birtoc spune, că alungarea călugărilor s'a făcut de către Calvinii din Câmpulung pe Tisa, cari

¹⁾ Meteș, o. c., p. 373.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 174.

⁴⁾, ⁵⁾, ⁶⁾ Idem, o. c., p. 175.

aveau certe neconținute cu călugării pentru satul Peri, pe care-l reclamau pentru ei ¹⁾).

Răspunsurile celorlalți martori sunt diferite, uneori neclare, oamenii aceștia știind mai mult din auzite despre aceste întâmplări vechi ²⁾).

Toți martorii spun însă, că dealul de lângă satul Peri se numește „Mănăstirea“, că ruinele ei se văd încă, și că satul a fost al călugărilor ³⁾).

Care a fost rezultatul acestor cercetări, nu se știe. Știm însă că, pe la sfârșitul veacului al XVII-lea, mănăstirea Peri era restaurată, fără a mai primi însă și moșiile. În ea se afla și o tipografia, în care tipograful Svoipold Fiol, un refugiat din Cracovia, în Polonia, tipărește la anul 1696 un Molitvelnic și o Evanghelie românească, apoi un Bucvar, un Penticostar și un Triod în limba slavonă ⁴⁾).

În veacul al XV-lea și al XVI-lea, mănăstirea Peri era nu vestit atelier de muncă cărturăriească a călugărilor învățați și harnici, cari au făcut cele dintâi traduceri în limba românească a cărților bisericești, pe la anii 1500 – 1520, sub influența curentului brusit, și anume: *Psaltirea*, *Apostulul*, și *Evanghelia*, extrase din Sfânta Scriptură ⁵⁾). Iar copii de pe aceste traduceri, făcute în mănăstirea Peri, între cari așa numita „Psaltire șcheiană“, s’au păstrat până azi și formează cele mai vechi monumente de limbă și literatură românească ⁶⁾).

Azi, satul Peri, complet rutenizat, a rămas dincolo de hotarul României, în Cehoslovacia, iar pe locul unde a fost pe vremuri mănăstirea se află numai o cruce și câțiva pomi ⁷⁾). Pietrile din ruinele mănăstirii le-au cărat Rutenii de acolo și le-au așezat ca fundament sub casele lor ⁸⁾).

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Meteș, o. c., p. 175. — ⁴⁾ Idem, o. c., p. 174.

⁵⁾, ⁶⁾ Idem, o. c., p. 172—173.

⁷⁾ Idem, o. c., p. 176—177. — ⁸⁾ Bud, o. c., p. 3.

2. Mănăstirea Bârsana

A doua mănăstire veche românească a Maramureșului a fost cea *din Bârsana*, ridicată deasemenia în veacul al XIV-ilea, la hotarul comunei, către Strâmtura ¹⁾. Satul Bârsana se amintește în anul 1346 ca donațiune a regelui Ludovic cel Mare, dată lui Ladislau, fiul lui Bârsan. Familia Bârsan există și azi și stăpânește în acest sat ²⁾.

Mănăstirea din Bârsana e amintită în anul 1390, într-o diplomă a regelui *Sigismund*, prin care se întărește posesiunea Bârsanei fraților voievozi Baliță și Drag, fiii lui Sas Vodă, cari stăpâneau atunci acest sat și cari au ridicat probabil și mănăstirea de aici ³⁾. *În această mănăstire a rezidat cel din urmă episcop ortodox-român al Maramureșului, cu numele Gavriil, amintit în anul 1739* ⁴⁾.

Pela anul 1786, mănăstirea dela hotarul Bârsanei exista încă. Aceasta se cunoaște dintr'o însemnare depe un Liturghier din biserica parohială din Bârsana, tipărit la Iași, în anul 1758—9, care spune următoarele: „Această carte, anume Liturghie, o au cumpărat părintele *popa Ionaș Bălțanu* din Bârsana, parohușul satului, *cu călugării sf. mănăstiri a Bârsanei*, dându-le lor altă Liturghie, rusască, mare, în anul Domnului 1786, în 25 a lui Iulie” ⁵⁾.

Mănăstirea era afară de sat, iar la biserica parohială din sat, cu hramul Sf. Nicolae, servia pela anul 1786 părintele *Ionaș Bălțanu*, care era desigur ortodox, împreună cu toți sătenii Bârsanei, căci el își

¹⁾, ²⁾ Bud, o. c., p. 24.

³⁾ I. Mihályi, Dipl. Maram., p. 104—108, doc. Nr. 61.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 108 și Bud, o. c., p. 24.

⁵⁾ Ioan Birlea, Însemnări din bisericile maramureșeni, București, 1909, p. 26, doc. 106 și Meteș, o. c., p. 158.

aducea personal cărți bisericești de ortodoxie curată, din București ¹⁾, nu dela Blajul greco-catolic. Despre aceasta ni mărturisește următoarea însemnare de pe pagina ultimă a unui Strastnic :

„Popa Stoica Iacoviciu, tipograful din București, ostenitoriu scrisoarei numelui omului care a cumpărat cartea aciasta, iaste cucernicul între preoți : preot popa Ionaș, parohușul satului Bârsanei, din neamul bârsănesc; în 17 Martie, anul 1778“ ²⁾.

Iar pe altă pagină a acestui „Strastnic“ se spune, că această carte a fost cumpărată de „jupâneasa Hodoru Marica, văduva rămasă după răpăusatul Hodoru Nicoară, drept 13 florini, pentru iertarea păcatelor și vecinica ei odihnă, și a dăruit-o bisericii din Bârsana, ca să-i fie pomană în vecii cei netrecuți“ ³⁾; și „cine o va lua fără drept, sau o va fura, să fie anatematisat de toate sfintele soboare ale sfinților părinți (ai) *Bisericii Răsăritului*“ ⁴⁾, adică ai Bisericii ortodoxe. Din aceste două însemnări reiese deci adevărul, că pela anul 1778, atât donatoarea cărții, *jupâneasa Hodoru Marica*, credincioasă evlavioasă a parohiei din Bârsana, cât și *parohul acestui sat, preotul Ionaș Bălțanu, erau încă ortodocși*, ca și credincioșii săi parohieni. Deci peatunci se menținea încă conștiința despre legea strămoșească ortodoxă în sufletele Românilor din parohia Bârsana, deși alte parohii trecuseră demult la confesiunea greco-catolică sau „unită“.

La această rezistență a parohiei Bârsana împreună cu preoții ei, împotriva unirii cu Biserica Romei, până spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, au contribuit

¹⁾ Meteș, o. c., p. 158.

²⁾ Bîrlea, o. c., p. 25. doc. Nr. 99 și nota, l. c.

³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 25, doc. Nr. 98.

desigur foarte mult și călugării din mănăstirea Bârsana, cari în vechime au administrat și parohia ¹⁾ și la cari poporul ținea foarte mult, „pentru sfințenia vieții lor și pentru rugăciunile lor folositoare la prea multele nevoi sufletești ale oamenilor“ ²⁾, dar și pentru bunele lor învățături și îndemnuri la statornicie în legea strămoșească.

Dacă comuna Bârsana ar fi fost peatunci „unită“, parohul ei nu-ar fi recomandat credincioșilor săi să facă daruri bisericii cărți „de ortodoxie curată“, tipărite și cumpărate din București sau din Iași, ci din Blajul greco-catolic, nici n'ar fi colaborat cu călugării ortodocși dela mănăstirea locală pentru înzestrarea bisericii cu cărți bisericești ortodoxe, și nici credincioșii n'ar fi oprit înstrăinarea darurilor făcute de ei bisericii cu afurisenia „sfinților părinți ai Bisericii Răsăritului“.

Dar poate tocmai din cauza, că mănăstirea Bârsana era o puternică și vie citadelă de apărare a ortodoxiei și de luptă împotriva „unirii“, *fu ea desființată în scurt timp după anul 1786*, ceiace nu s'ar fi întâmplat poate, dacă această mănăstire ar fi fost pe atunci prefăcută în mănăstire greco-catolică, cum a fost cazul cu mănăstirea din Moiseiu.

Cea mai mare parte din *averea* mănăstirii fu secularizată și trecu astfel în proprietatea Statului, iar câtă a rămas nesecvestrată a devenit avere parohială ³⁾.

În anul 1806, fu a dusă în sat și vechea biserică de lemn, de pe locul mănăstirii de altădată ⁴⁾.

¹⁾ Bud, o. c., p. 25.

²⁾ Meteș, o. c., p. CXXII.

³⁾ Bud, o. c., p. 102 și Meteș, o. c., p. 158.

⁴⁾ Bud, o. c., p. 23 și Meteș, o. c., p. 158.

3. Mănăstirea din Biserica Albă

O veche mănăstire ortodoxă-română a fost pe vremuri în satul Biserica-Albă, pe malul Tisei, în apropierea Sighetului ¹⁾. Satul Biserica Albă era în anul 1373 în posesiunea fiilor lui Sas-Vodă, Balc, Drag și Ioan ²⁾, și poate ei, s'au careva dintre urmașii lor, au înființat aici și *mănăstirea*, la o dată necunoscută ³⁾, dar înainte de anul 1492, când călugării dela această mănăstire au înființat parohia, pe care au și condus-o până la anul 1689 ⁴⁾. În mănăstirea dela Biserica Albă, numită ungurește în documentele vechi, „Feyeregjhaz“ ⁵⁾, locuiau cu drag și episcopii români din Maramureș, iar unii dintre ei au fost și îngropați acolo ⁶⁾. La anul 1742, mănăstirea exista încă, căci în acest an, călugărul Baziliu scrie că a adus în ordine icoanele din biserică și a cumpărat cărți bisericești. Dar biserica, fiind prea aproape de țărmul Tisei, s'a surpat cu icoane cu tot ⁷⁾. În această mănăstire, cu hramul „Înălțării Domnului“, a fost un potir, cu inscripți: „Dăruit de Vodă Brâncoveanu“, Domnul Țării Românești ⁸⁾.

4. Mănăstirea din Budești

Satul Budești, din care-și trage originea familia Bud, una dintre cele mai vechi familii nobile din Maramureș, e amintit într'o diplomă din anul 1361, prin care regele Ludovic cel Mare al Ungariei dăruiește lui Bud

¹⁾ Bud, o. c., p. 26.

²⁾ I. Mihályi, Dipl. Maram., p. 68, doc. Nr. 37.

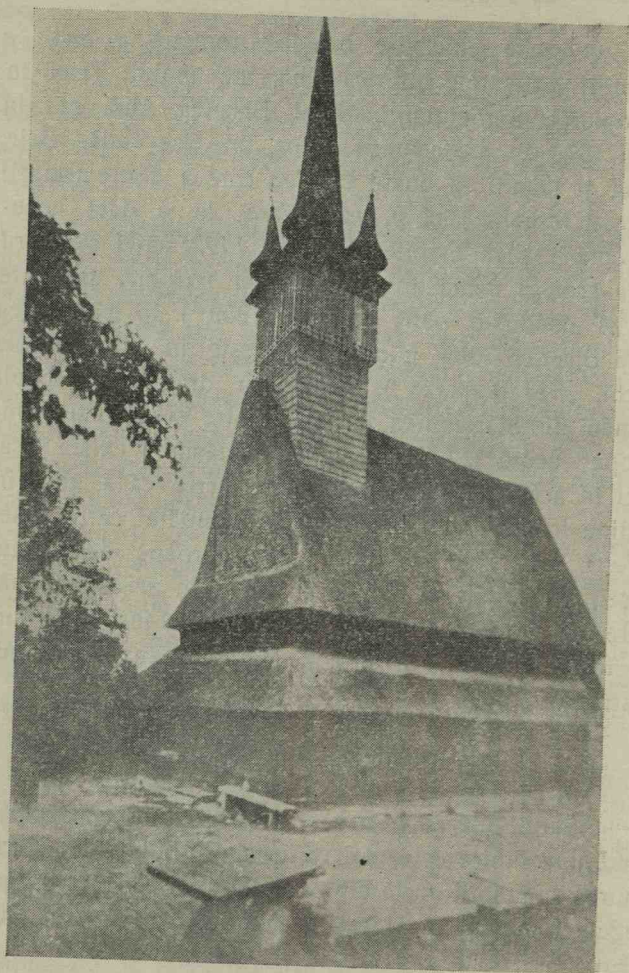
³⁾ Meteș, o. c., p. 158.

⁴⁾ Bud, o. c., p. 26.

⁵⁾ Mihályi, l. c.

⁶⁾, ⁷⁾ Bud, o. c., p. 26.

⁸⁾ Meteș, o. c., p. 159.

Biserica din Budești, jud. Maramureș,
din anul 1643

și altor neamuri ale Românilor din Maramureș domeniile de pe apa Coseului, adică dela Budești până la Bărbești, „pentru merite și servicii credincioase, aduse pentru rege și țară“ ¹⁾).

Tradiția spune că odinioară a fost în Budești și o mănăstire, la hotarul satului, care și azi se zice : „La mănăstire“.

În satul Budești a fost și sediul unui protopop, Petru, care în anul 1593 subscie o *scrisoare românească, cu litere latine*, despre împărțirea unei moșii din Budești și Rogoz. Aceasta e unica scrisoare cu litere latine din acele vremuri, cunoscută până azi ²⁾).

Alte știri, documentare și precise, despre mănăstirea din Budești, nu se cunosc.

5. Mănăstirea din Călinești

În satul Călinești, parohie foarte veche, amintită în anul 1405, ca donațiune regală, dată lui Vinci, Sandor și Bud, a fost deasemeni pe vremuri o mănăstire, despre care se face amintire în anul 1663, fiind în hotarul ei un loc numit „Vârful mănăstirii“, lângă hotarul Corneștilor ³⁾).

Alte știri documentare despre această mănăstire, despre începutul și sfârșitul ei, nu se cunosc.

Despre popa Filip Opreș, (1733—1758) din Călinești, parohia din jos, spune tradiția că a fost sfințit la Iași ⁴⁾).

6. Mănăstirea și biserica parohială din Cuhea

Satul Cuhea se amintește în anul 1353, într'o diplomă regală a lui Ludovic cel Mare, ca „posesiune

¹⁾ Mihályi, Diplome Maram., p. 50, doc. Nr. 24 și Bud, o. c., p. 34.

²⁾ Bud, o. c., p. 34. — ³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 35.

capitală și principală“ a Românilor Ștefan și Ioan, fiii lui Iuga Vodă ¹⁾, care era frate cu Bogdan Vodă. În anul 1373, Cuhea cu pertinențele ei e numită moșia fiilor lui Sas Vodă, Balc, Drag și Ioan ²⁾.

Aici, în Cuhea, a fost castelul lui Bogdan Vodă, întemeiatorul principatului Moldovei ³⁾. Într'un act de hotărnicie din anul 1411 se face amintire și despre *o mănăstire în Cuhea* („unum manasterium Konyha monastra“) ⁴⁾, din care azi nu se mai află nici o urmă.

Această mănăstire, despre care nu mai avem nici o știre documentară, va fi fost ridicată de urmașii voevodului Dragoș, despre care e știut că a stăpânit moșia Cuhea și și-a avut și reședința în acest sat, iar apoi de Balc și Drag, fiii lui Sas Vodă și de descendenții lor ⁵⁾. Și credincioșii din Cuhea spun, după tradiția păstrată din moși și strămoși, că „a fost acolo o mănăstire, în șesul din sus, la Cruce“, iar „în mijlocul satului, în prund, o biserică“ ⁶⁾, azi fără nici o urmă.

Ea va fi fost pustiită și nimicită de timpuriu de oardele barbare, în deosebi de Tatari, cari au trecut prin valea Izei în cursul veacurilor. Ultima dată au trecut pe acolo Tatarii în anul 1717, arzând toate bisericile de pe această vale, și atunci a fost nimicită vechea biserică parohială românească a satului Cuhea, împreună cu aproape toate bisericile din acest ținut ⁷⁾.

În locul bisericii vechi, nimicite de Tatari ⁸⁾ în anul 1717, fu clădită în anul 1718 alta ⁹⁾, de lemn, în stilul gotic specific al vechilor biserici românești din Maramureș, cu un turn înalt, subțire și ascuțit la vârf. Aceasta e biserica parohială, azi greco-catolică, *din*

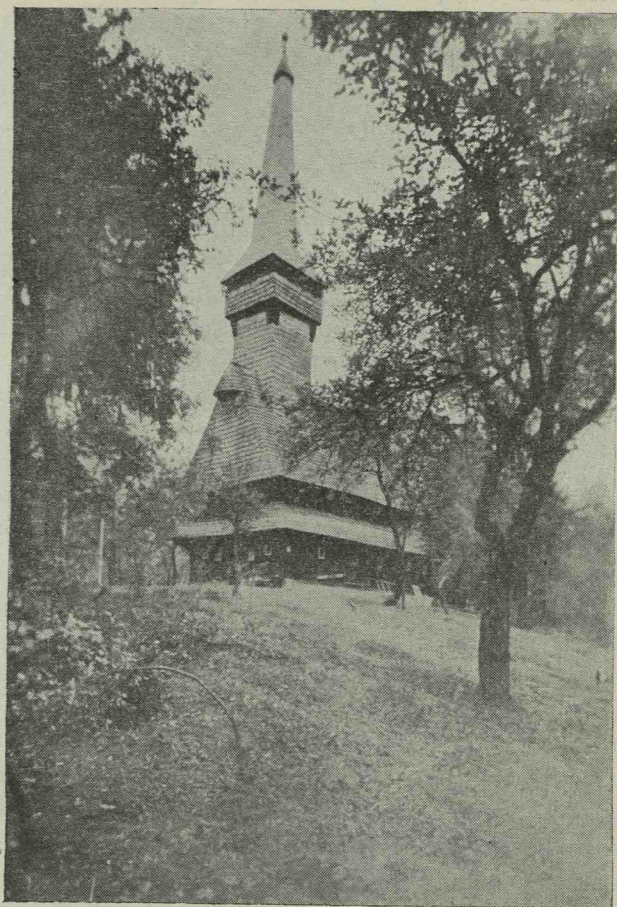
¹⁾ Mihályi, *Diplome...*, p. 30, doc. Nr. 16.

²⁾ Idem, o. c., p. 65, doc. Nr. 36.

³⁾, ⁴⁾ Bud, o. c., p. 40.

⁵⁾, ⁶⁾, ⁷⁾, ⁸⁾ Idem, o. c., p. 39—40.

⁹⁾ Idem, o. c., p. 39.

Biserica parohială din Cuhea,
jud. Maramureș, din anul 1718

comuna Cuhea, interesantă nu numai prin stilul ei arhitectonic tradițional, ci mai ales prin picturile în fresco, cari decorează pereții din lăuntrul ei. (Vezi ilustrațiunea de pe pag. 146).

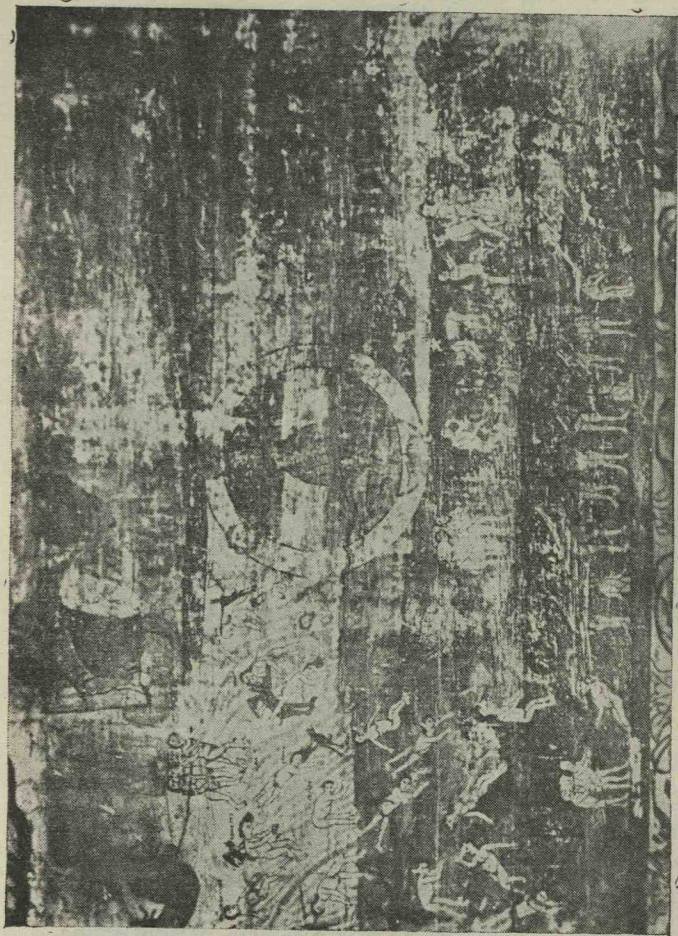
Dintre *frescurile acestei biserici*, pictate de un pictor popular, influențat mai mult de folclorul românesc decât de vechile tipice de pictură bisericească la zugrăvirea diverselor scene religioase, remarcăm aici următoarele *tablouri interesante, poate unice în felul lor*:

Pe partea interioară a ușei dela intrare în pro-naos, se află pictată pe lemn o frescă care reprezintă chinurile celor păcătoși în iad. (Vezi ilustrațiunea de pe pag. 148).

Aici vedem, la o parte, *moartea* înfățișată în chipul unui schelet de om, călare pe un cal, și ținând într-o mână *coasa*, cu care cosește sau curmă viețile omenesți în lumea pământească, iar în altă mână o sabie, care-i servește spre acelaș scop în războaie.

La stânga ei, se află „gura iadului“, reprezentată printr'un cerc, în care se vede un diavol cu chip de balaur, care azvârle foc din gura sa în toate părțile. Mai spre dreapta, se văd diferite scene din viața păcătoșilor, cari își ispășesc în iad păcatele lor mari din lumea aceasta. Astfel, o scenă ni arată o femeie păcătoasă, pe care un diavol o prinde în brațe, alt diavol o biciuește cu un harapnic, iar la picioarele ei e spânzurat „notarul“. În alt loc vedem o scenă, în care un grup de păcătoși trag la un plug, condus de coarne de un diavol. *Aceștia reprezintă pe oamenii cari au furat pământul vecinului*, tăind cu plugul din hotarul ogorului străin. Altă scenă ni arată un barbat și o femeie, cărora un diavol li întinde un păhar cu băutură, iar alt diavol îi biciuește. Această scenă reprezintă probabil chinurile în iad ale *bețivilor*.

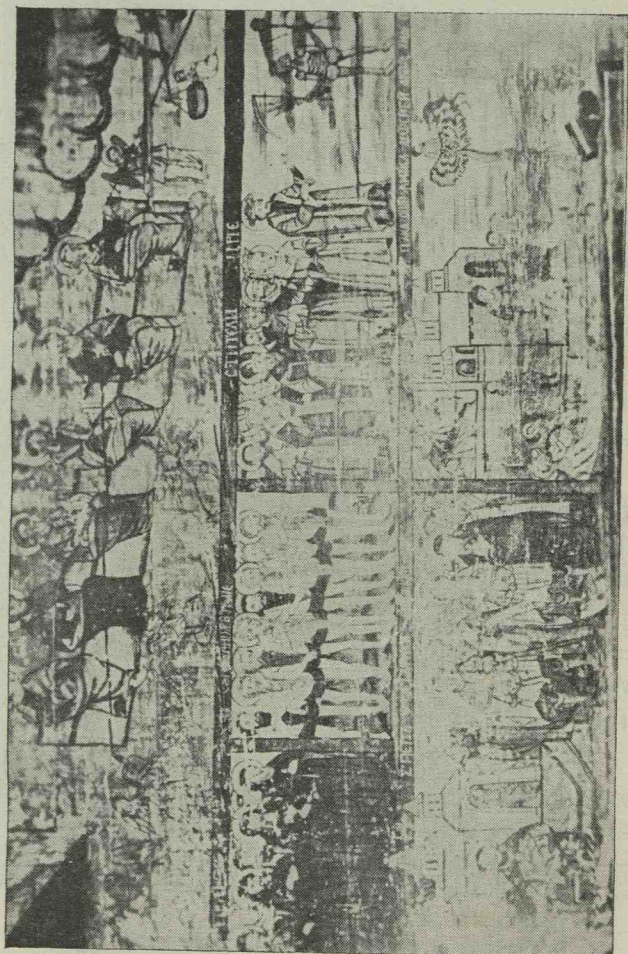
Frescă din biserica din Cuhea, reprezentând iadul

Această frescă e pictată pe ușa dela intrare a biserici, ca toți cei ce vor intra sau vor eși din ea să se îngroziască de chinurile ce-i așteaptă după moarte pe păcătoșii de toate categoriile în *iad*, și astfel să se feriască de a călca poruncile d-zeești și morala creștină. Motivele pentru aceste scene sunt luate din mediul sătesc, din viața românească dela sate, și au scop educativ religios-moral, bazat pe psihologia religioasă a poporului. *Lângă ușă*, în pronaos, se află o frescă care reprezintă *Învierea morților* la judecata cea de pe urmă. *Deasupra ușii* e o frescă, care reprezintă „*Judecata cea de pe urmă*”. (Vezi ilustrațiunea de pe pag. 151).

În grupul de sus din această frescă se vede un *cântar* mare, pentru cântărirea faptelor din lumea pământeană a celor morți. Lângă cântar e chipul unui suflet îngenunchiat. La o parte a cumpenii cântarului, un diavol apasă cumpâna în jos, ca să tragă mai greu pe partea cu faptele rele. Dar la celalalt căpăt al cumpenii, unde se cântăresc faptele bune, un *înger cu aripi echilibrează balansa cântarului, cu o prăjină*, paralizând astfel înșelăciunea diavolului.

În fața grupului de oameni din mijlocul frescei și vede chipul morții, înfățișată ca un schelet de oase omenești, ținând într'o mână o coasă, în cealaltă o măciucă, instrumentele simbolice ale morții personificate, cu cari curmă ea viețile omenești pe pământ și le transportă apoi „în lumea cealaltă.”

În sf. Altar, se află o frescă care reprezintă pe Mântuitorul Isus Christos, din coasta căruia crește o viță de vie, care face apoi struguri, iar Isus stoarce din acești struguri vin în potir, pentru sf. jertfă a Eucharistiei și Impărtășania credincioșilor creștini.

Frescă din biserica din Cuhea, reprezentând „Judecata cea de pe urmă”

7. Mănăstirea din Giulești

Parohia din satul Giulești e una dintre cele mai vechi parohii din Maramureș, amintită de documente într-o diplomă a regelui Ludovic I din anul 1364, în care e amintit și preotul de acolo, *Mirislău*, fiul lui Giula ¹⁾. Fiind în anul 1364 Mirislău preot în Giulești, e firesc că și înainte de acest an a fost aici biserică și parohie ortodoxă ²⁾. În anul 1509, o boierasă din Moldova, care a fost o fată din familia cneazului Giula, fiul lui Dragoș, măritată după un boier moldovean, a zidit în Giulești o biserică de piatră ³⁾.

Pe teritoriul parohiei Giulești a existat pe vremuri și „Mănăstirea Giuleștilor“ ⁴⁾, înființată de bunăseamă de cnejii din Giulești ⁵⁾.

Această mănăstire, cu călugări ortodocși, exista în veacul al XVII-lea, iar în anul 1695, zezida în ea episcopul Maramureșului Iosif Stoica, datând de aici în acest an un act oficial ⁶⁾.

Dintre călugării cari au viețuit în această mănăstire, cunoaștem dintr'un pomelnic păstrat pe preotul Macovei, monahii Antonie, Tofan, Vășian, Pătraș, Iroteu, Iosif, și monahia Todosia ⁷⁾.

În Iulie 1777, zugravul Alexa face o icoană pentru această mănăstire ⁸⁾, care se mai păstra încă în anul 1911 ⁹⁾.

¹⁾ I. Mihályi, *Diplome Maram.* p. 53, doc. Nr. 26.

²⁾ Bud, o. c., p. 42.

³⁾. ⁴⁾ Idem, o. c., p. 43.

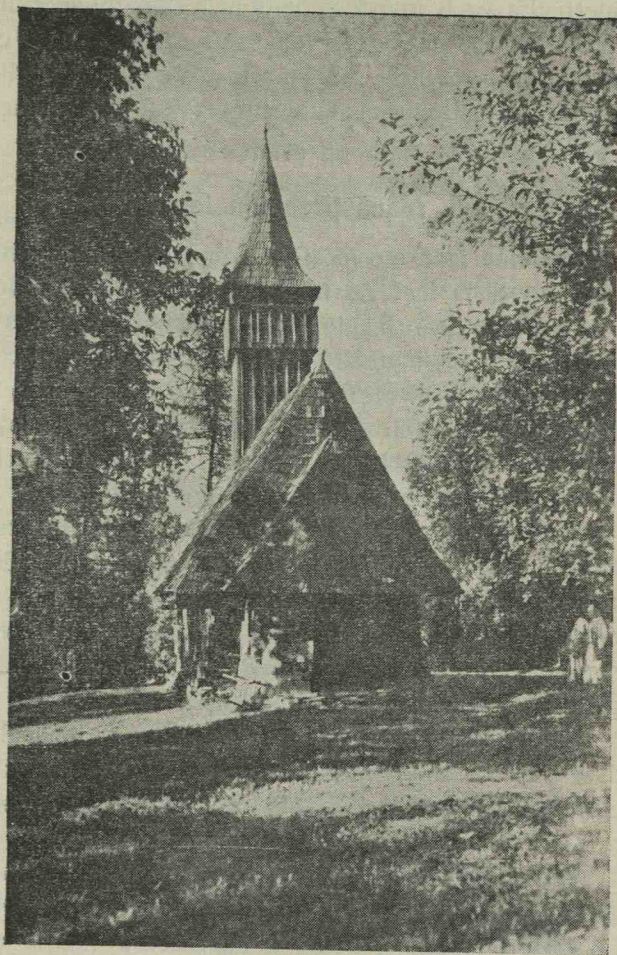
⁵⁾ Idem, o. c., p. 101.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 43 și 101.

⁷⁾ Bud, o. c., p. 101 și Birlea, o. c., p. 130, doc. Nr. 467.

⁸⁾ Birlea, o. c., p. 130, doc. Nr. 465.

⁹⁾ Meteș, o. c., p. 161.

Biserica „mănăstirii“ din Giulești,
jud. Maramureș

Deci pela acest an exista încă mănăstirea din Giulești. Ea va fi fost desființată pela sfârșitul veacului al XVIII-lea, iar biserica ei de lemn există și azi ca biserică greco-catolică română, în care servește din când în când parohul din Giulești ¹⁾. (Vezi ilustrațiunea de pe pag. 153).

8. Mănăstirea din Ieud

Comuna Ieud e o localitate românească străveche. În hotarul ei au fost pe timpul stăpânirii Romanilor în Dacia băi de sare, exploatate de Romani. Azi aceste băi sunt surpate și prefăcute într'o groapă mare, căreia poporul îi zice „iezer“ ²⁾. În Ieud s'a aflat și o monedă din anul 196. d Chr., dela împăratul Traian, care se afla în anul 1911 în colecția de monete vechi maramureșene a lui Dr. Ioan Mihalyi ³⁾.

Satul Ieud e pomenit prima dată într'un document al regelui Ludovic cel Mare din anul 1365, care dăruiește Ieudul împreună cu Cuhea, voevodului maramureșan Balc, fiul lui Sas, și fraților săi Drag, Dragomir și Ștefan, pentru servicii credincioase, aduse regelui în Moldova („tera Molduana“) ⁴⁾.

Biserica românească din Ieud, situată „în deal“, exista deja în anul 1364 și e deci *cea mai veche biserică maramureșeană* ⁵⁾, *din câte s'au păstrat până azi*, după diferite prefaceri și reparațiuni.

Intr'o diplomă din anul 1451 e amintit diaconul Iuga (= Gheorghe) dela biserica din deal a Ieudului ⁶⁾. În această străveche parohie românească a existat pe vremuri *și o mănăstire* ortodoxă-română de călugări bazilitani ⁷⁾ Nu știm *când și de cine* a fost ridicată

¹⁾ Bud, o. c., p. 101.

²⁾ ³⁾ Idem, o. c., p. 47.

⁴⁾ I. Mihályi, Doc. Maram., p. 56, doc. Nr. 29.

⁵⁾ Bud, o. c., p. 46.

⁶⁾ ⁷⁾ Idem, o. c., p. 47.

această mănăstire, care a existat până pe timpul domniei împăratului Austriei Iosif II, (1780 – 1792) ¹⁾, deci până pela sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Pe un Ceaslov, tipărit în *Rădăuți*, în anul 1745, se află o însemnare, care spune, că „această carte a cumpărat-o satul, ca să le fie zapis sufletelor, până în al șeptelea neam“ și „e dată în sama bisericii celei bătrâne din deal“, adică bisericii mănăstirești din leud, „în anul 1745“ ²⁾.

Iar pe un *Pentecostar*, tipărit la Râmnic, în anul 1743, se află următoarea notiță: „Ani(i) Domnului, 1753, am cumpărat eu, popa Samoilă Turcuș, cu soția mea Palaghia Iuga, acest Pentecostarion,... și l-am dat la *mănăstirea leudului*, unde se prăzmuște hramul a trei sfinți, Vasile cel Mare, Grigore Bogoslovul și Ioan Zlatoustu, — nime să nu îndrăznească a-l înstrăina de acolo, până va (sta) mănăstirea în loc, supt blăstăm neiertat“ ³⁾.

Pe un Apostol tipărit la Buzău, în anul 1743, aflat în biserica din Dragomirești în Maramureș, se află următoarea însemnare:

„Scris-am eu, mult amăritul în Domnul, popa Grigore din Bârsana, să vă rugați Domnului pentru mine, amin, și am dat către acestea-și 3 și alta, un Triod, la *mănăstirea leudului*; nime să n'aibă putere a o lua de acolo“ ⁴⁾.

Alte știri despre această mănăstire nu cunoaștem, decât că sub împăratul Iosif II-lea al Austriei, călugării bazilitani, „au trebuit să părăsiască mănăstirea la porunca împăratului“ ⁵⁾.

¹⁾ Tit Bud, o. c., p. 47.

²⁾ Birlea, o. c., p. 120, doc. Nr. 425.

³⁾ Idem, o. c., p. 98, doc. Nr. 343.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 93, doc. Nr. 326.

⁵⁾ Bud, o. c., p. 47.

Din faptul izgonirii călugărilor am putea trage concluzia, că această mănăstire a fost până la sfârșitul ei, ortodoxă; căci dacă ar fi fost prefăcută în mănăstire grec-catolică, s'ar fi bucurat de mai multă considerație din partea stăpânirii austriece.

Mănăstirea rămasă apoi în părăsire se ruină cu vremea, iar ruinele ei se vedeau încă în anul 1911, pe locul numit „la mănăstire“ ¹⁾.

9. Mănăstirea din Moiseiu

Dintre cele 14 mănăstiri românești și ortodoxe, câte au fost pe vremuri în Maramureș ²⁾, a rămas numai mănăstirea din Moiseiu, odinioară mitoc al mănăstirii Putna, din Bucovina, continuându-și existența, de pela sfârșitul veacului al XVIII-lea s'au începutul veacului al XIX-lea, ca mănăstire greco-catolică română.

Ea a fost clădită pe un platou înalt, încunjurat de brazi seculari, de către protopopul și parohul din Moiseiu, *Mihail Coman*, care, rămânând văduv, s'a călugărit și deveni arhimandrit, apoi de fiul său *Hioresť*, care deasemeni a fost călugăr, și de fiicele lui Mihail Coman, *Lupa* și *Maricuța* ³⁾.

Aceștia sunt „cei dintâiu fondatori“ ⁴⁾ ai mănăstirii Moiseiu, din cari se trag familiile nobile fruntașe din Maramureș: Coman, Mihalyi de Borșa, și de Apșa, Tomaiață, Lazăr, Pop, Rednic, Hoșda, Danciu, Cerban, Man și Draguș ⁵⁾, azi toate de confesiune greco-catolică.

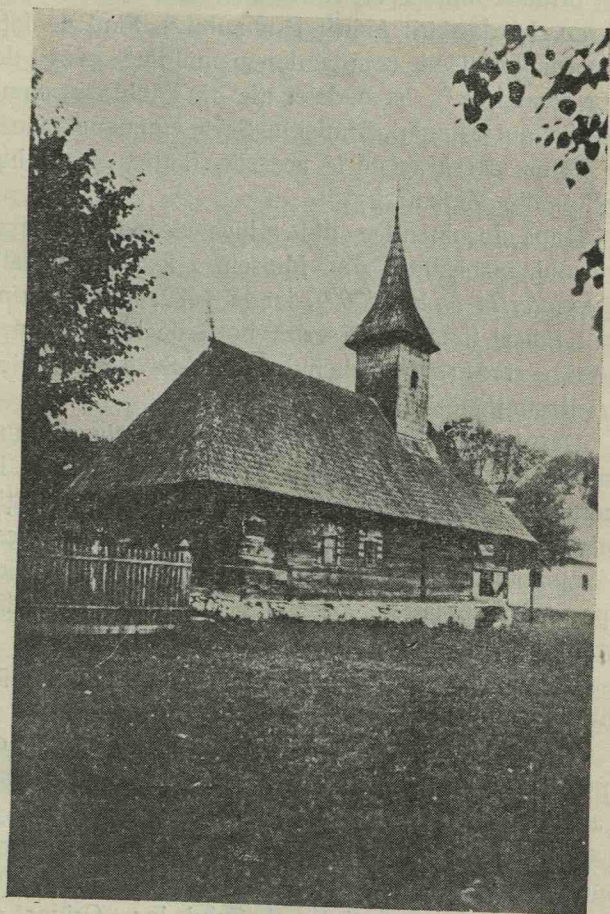
Protopopul Mihail Coman, cu fiul său Hioresť și fiicele sale Lupa și Maricuța, ctitorii și fondatorii acestei mănăstiri, toți de legea ortodoxă-română, au

¹⁾ St. Meteș, o. c., p. 163.

²⁾ Bud, o. c., p. 95.

³⁾ ⁴⁾ Idem, l. c.

⁵⁾ Bud, o. c., p. 91.

Biserica veche mănăstirească din Moisei,
din anul 1672

ridicat o biserică de lemn „în posesiunea și averea strămoșească“ ¹⁾, care în anul 1672, fu sfințită de mitropolitul ortodox-român al Ardealului, Sava Brancovici, cu hramul Adormirii Maicii Domnului ²⁾, fiind de față cei patru jurați ai comitatului, o mulțime mare de popor românesc ³⁾, și o delegație din Moldova, compusă din doi călugări, trimiși de Sava, egumenul mănăstirii Putna, ca să aziste la această sfințire, „cu pohta boiarilor din Maramureș“ ⁴⁾

După documentele din arhiva vicarială a Maramureșului, mănăstirea din Moiseiu a fost întemeiată *mai nainte, la anul 1600* ⁵⁾, iar la 1672, ctitorii amintiți au ridicat numai o biserică nouă de lemn pentru mănăstire care fu sfințită de mitropolitul Sava Brancovici. (Vezi ilustrațiunea de pe pag. 157).

Despre întemierea mănăstirii din Moiseiu, comună numită în vremuri mai vechi „Moiseni“, să păstrat la poporul român din Maramureș o frumoasă tradiție istorică, pe care a fixat-o în scris *Tit Bud*, fost vicar al Maramureșului, în lucrarea sa istorică: *Date istorice despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile din Maramureș, din timpurile vechi până la 1911*“.

Reproducem aici această interesantă tradiție, după scriitorul amintit mai sus :

„Odinioară a viețuit în Moiseni un bărbat cu numele *Moise Coman*, și soția sa *Dochia Șerban*, cari au avut numai un prunc, cu numele *Grigor*.

Când *Grigor* a ajuns vârsta de 16 ani, fiind frumos, harnic și bun, părinții săi sau gândit să-l însoare, spunându-și dorința și fiului lor. *Grigor*, ca

¹⁾ Bud, o. c., p. 93—94.

²⁾ Idem, o. c., p. 95.

³⁾ Idem, o. c., p. 95.

⁴⁾ St. Meteș, Ist. măn. rom. din Maramureș și Iorga-Hurmuzachi, Doc. XV, p. 1382, doc. Nr. 1382.

⁵⁾ Bud, o. c., p. 89.

„prunc“ bun și ascultător, — într'o toamnă frumoasă, dupăce și-a sfârșit lucrul câmpului, și-a pregătit merinde și cu binecuvântarea părinților a pornit către satul vecin Borșa, pe unde trece drumul spre Bucovina și Moldova, ca să-și încerce norocul la vreo fată harnică și avută.

Dupăce a plecat Grigor, părinții săi l-au așteptat cu dor. Dar au trecut zile și săptămâni și el n'a mai sosit. Părinții săi năcăjiți s'au dus adeseori pe drumul spre Borșa, așteptându-și fiul, apoi l-au căutat în Borșa și în Bucovina, dar nu l-au aflat nicăeri.

Cu inima măhnită s'au întors acasă și au lucrat pământurile, în speranță, că totuș fiul lor iubit, Grigoraș, se va întoarce cândva. Într'un laz frumos, sub poalele munților, unde Grigor lucrase ultimată cu părinții săi, aceștia, în dorul lui, au ridicat o frumoasă cruce. La această cruce poporul se aduna apoi seara și dimineața și se ruga și cânta împreună cu părinții năcăjiți ai lui Grigor. Iar toamna, când se gătea lucrul câmpului, părinții săi își făcură datina de a ospăta pe poporeni.

Într'o zi, mergând bătrânii la lazul lor, unde era crucea, au văzut cu mirare, că pe bradul de lângă cruce era așezată o icoană a Preacuratei Fecioare Maria. Au chemat atunci îndată pe toți oamenii de pe câmp ca să vadă minunea aceasta. Oamenii au înge-nunchiat și s'au rugat, apoi luând sfânta icoană au dus-o în biserica din sat și au așezat-o pe sf. altar. A doua zi însă, icoana nu s'a mai aflat în biserică, ci, în mod minunat, iară-și s'a aflat așezată pe bradul de lângă crucea lui Moise Coman.

Acești și soția sa aveau avere mare, și au făcut mult bine bisericilor și săracilor. Toți îl binecuvântau, și după numele lui s'a numit și satul „Moiseiu“.

Dânșii aveau acolo unde era crucea o posesiune mare de locuri de cosît și o pădure de brazi, de aproape 2000 jugări. Dar lipsia Grigor, fiul lor, care să li ajute a lucra această posesiune întinsă.

Intr'o zi, fiind ei la acel loc, s'au pus, după datină, la odihnă, gândind ambii la pruncul lor pierdut și plângând apoi amândoi. Culcați la pământ, au auzit deodată eșind din pământ sunete de clopote. În apropiere nu era nici o biserică, și se mirară de unde vine sunetul de clopote. Au strigat atunci pe lucrătorii lor, s'au plecat și aceștia la pământ și cu toții au auzit și dânșii sunetul clopotelor. La minunea aceasta, au îngenunchiat cu toții și au dat laudă lui Dumnezeu.

Loc sfânt este acesta, — cugetau bătrânii —, și deodată li-a venit în minte să ridice acolo o mănăstire. Și având ei pădurea lor de brad și de stejar, în scurtă vreme să gătat bisericuța, cu turnuleț frumos și cu două clopoțele, și au așezat într'însa icoana Preacuratei Fecioare Maria.

Evlavioșii bătrâni sau hotărît apoi să facă rugare către episcopul, ca să trimită la mănăstirea lor un călugăr, care să se roage acolo în toate zilele, și căruia dânșii îi vor da avere și toate cele de lipsă pentru traiu.

Și grăind bătrânii între olaltă despre acestea, iată, că intră la dânșii un călugăr, cu numele Mihai, și ceru milă pentru o mănăstire din Bucovina.

Atunci, ochii bătrânei Dochia se aprinseră, și cu brațele deschise cuprinse ea pe călugăr și strigă: „Tu ești Grigor, tu ești ficiorul meu!“ „Eu sunt călugărul Mihai“, — răspunse călugărul — „și vă rog să nu faceți glumă cu mine“.

„Ba nu!“ — răspunse batrâna Dochia. „Tu ai un semn pe umărul drept și ai dus cu tine și o cruciță de aramă, pe care o văd pe pieptul tău“.

Recunoscut astfel de ochiul mamei, fiul și-a îmbrățișat părinții și le-a spus apoi, cum a călătorit prin Borșa în Bucovina, unde, intrând într-o mănăstire să se roage, i-a plăcut atât de mult evlavia cea sfântă, încât a rămas la mănăstire și s'a făcut călugăr.

Mare bucurie a fost atunci în satul Moiseiu. Poporul s'a adunat la casa bătrânilor, a sărutat mâinile călugărului Mihai, apoi au mers cu toții cu procesiune la mănăstire, și au dat-o sub scârmuirea călugărului Mihai.

Acolo stă și azi biserica cea mică mănăstirească, unde se adună poporul credincios de sărbătoarea Sf. Marii și se roagă, cerând ajutorul Patroanei din ceriu. Multe suflete năcăjite au aflat acolo mângâiere, și mulți bolnavi vindecare ¹⁾).

În anul 1672, când mitropolitul ortodox-român Sava Brancovici din Ardeal a sfințit biserica mănăstirii din Moiseiu, s'a făcut și un act de donațiune al ctitorilor sau fundatorilor acestei mănăstiri, care fu întărit, în 10 August 1694, în Congregația comitatensă, ținută la Sighet ²⁾), și apoi publicat ³⁾).

În acest act ctitoresc, scris parte în limba latină, parte în cea maghiară, prin care o fost înzestrată mănăstirea cu o avere mare, se spun următoarele: „Noi, atât săracii cât și avuții din Moiseiu, nesiliți de nimenea, ci din voia noastră liberă am dat, am statorit și am fundat sfânta mănăstire, pe care a zidit-o în hotarul nostru al Moiseiului protopopol Mihaiu în posesiunea și averea lui strămoșească“. Se arată apoi hotarele moșiei donate mănăstirii, și se continuă astfel: „... și moșia și hotarul acesta l'am statorit toți nobilii din Moiseiu, dela mic și pân' la mare, cu

¹⁾, ²⁾ T. Bud, o. c., p. 87—89.

³⁾ Idem, o. c., p. 95.

pădurile, apele și cu bunurile din ele, cu un cuvânt, cu tot folosul lor, ca deacum înainte, nimeni să nu le conturbe, și am stătorit și am donat acestea în comitatul Maramureșului, înaintea domnului Pătraș Dunca din Șieu, Mihai Balea din Ieud, Vasile Ostaș din Dragomirești, Lupu Boier din Săcel, Gheorghe Saplonczay din Vișeu-de-mijloc, asesori jurați, și apoi înaintea lui Popa Lupul din Moiseiu, Nichita Nistor din Săliștea, Ionaș Vlad, subpretor, și înaintea preoților ierașului (protopopiatului) de sus, al comitatului nostru, pe cari i-a adus aice înduratul Dumnezeu, *și au fost de față la sfințirea mănăstirii*¹⁾.

„Iar dacă urmașii noștri, s'au urmașii acelor ar conturba această (donațiune) s'au ar voi să se opună, de câteori ar conturba-o, de atâteaori să poată executa (dela dânșii) 2000 florini comitele suprem al Maramureșului, vicecomitele, primpretorii, vlădicii și proto-popii, și posesiunea să rămână în veci a mănăstirii cu toate foloasele ei“²⁾.

După sfințirea bisericii mănăstirești din Moiseiu în anul 1672, întâlnim ca egumen al acestei mănăstiri pe „popa Timoftei Brașovanul dela Berezunțu“, amintit în anul 1682 pe un Liturghiar rusesc din biserica mănăstirească³⁾.

În anul 1717, aceiași familie milostivă Coman mai face o donațiune mănăstirii din Moiseiu. În actul de donațiune, datat din 22 Noemvrie al acestui an se spune :

„Aflându-se adunare de frați la sfânta mănăstire... Coman Toader și cu nepoții săi, Coman Lupul și Coman Matei, având sușig mare pentru cele sufletești, pentru sufletul său și pentru sufletul unui fiu ce au

¹⁾, ²⁾ Bud, o. c., p. 93—94.

³⁾ Bîrlea, o. c., p. 132, doc. Nr. 476.

avut, ce i s'au tâmplat moarte de tâlhari, neavând cu ce putea plini canon(ul) ce i-s'au dat (de) duhovnici, oluind 4 fârtae de pământ, carele singur cu palmele sale le-au făcut din pădure vearde — într'această formă oluesc eu, Toader Coman, acest iosag sfintei mânăstiri să-i fie nacu (?), până unde va ținea Maica Preacistă lăcașul Sfinției Sale, nime să nu smintiască, nici din frați, nici de nepoți, ci să fie giuruința noastră în loc¹⁾... „Scrisă la sfânta mânăstire Moisei, Popa Lupul Titescu din Seliște“²⁾.

Protopopul ctitor Mihai Coman din Moiseiu, rămânând văduv, s'a călugărit și a ajuns pela anul 1713, arhimandritul mânăstiri, iar în anul 1732, e amintit ca „arhimandrit“ al acestei mânăstiri, fiul său, Hliorest³⁾.

Călugării moldoveni veneau adeseori la mânăstirea din Moiseiu, aducând-u-i cărți și alte daruri⁴⁾.

Astfel ni spune o însemnare pe o foaie a unui Minei slavon din această mânăstire, că această carte s'a „primit dela părintele vlădica chirio chir Varlaam din Rădăuți“, prin ieromonatul Gheorghie dela mânăstirea Neamțului, din Moldova, în anul 1737, April, 7⁵⁾.

Iar pe o Psaltire a mânăstirii, tipărită la Iași, în anul 1743, o însemnare spune că această „carte Psaltire“ s'a primit dela *mânăstirea Putna*, la „schitul acestei mânăstiri la Maramureș, ce să numește schitul Moiseiu“, în anul 1751⁶⁾.

Pe altă pagină a acestei Psaltiri, călugărul Tanase din Mvldova înseamnă în 25 Martie 1745, „ca să se știe“ că a șezut aici, la mânăstirea din Moiseiu, „ju-

¹⁾, ²⁾ Iorga, Studii și documemente, t. XII, p. 234—5, doc. Nr. 61, cit. la Meteș Ist. mânăst. din Trans., p. 166.

³⁾ Bud, o. c., p. 99 și Meteș, o. c., p. 166.

⁴⁾ Meteș, o. c., p. 166.

⁵⁾ Bîrlea, o. c., p. 132, doc. Nr. 478.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 133, doc. Nr. 484.

mătate de an“, în zilele Domnului Moldovei Ion Nicolae Mavrocordat și ale mitropolitului Moldovei, „chir Nichifor, apucându-l iarna aici, în țara Maramureșului“ ¹⁾).

Pe scoarța dela capătul aceleiași cărți, „smeritul Andrei, arhimandrit din Moldovița, înseamnă, în anul 1779–80, că „a venit la mănăstirea Moiseiu, unde e ctitor preotul Ionaș, fiul lui popa Mihai“ ²⁾).

Intr'o scrisoare a egumenului Calistrat din Putna, adresată în anul 1759 către, episcopii, vicarii, protopopii, preoții și hoerii din Maramureș, cu prilejul facerii lui Teofan egumen al mănăstirii Moiseiu, se spune că „*numita mănăstire dela Moiseiu de vechi ctitori, care dintru început au zidit-o și din toată râvna inimii lor au dat și scrisoare la mâna egumenului și soborului, ce era întru acea vreme, să fie în veci a sfintei mănăstiri, Putna, pe care au și stăpânit-o până...*“ ³⁾).

Urmează 5 rânduri despre persecuția unionisă a mănăstirii, pe cari editorii scrisorii nu le-au reprodus intenționat ⁴⁾).

Egumenul Calistrat dela Putna, continuă apoi : „... fiindcă dela o samă de vremi încoace, din întâmplarea vremurilor care se află acolo așîșderea înștiințăm, fiindcă sunt mănăstiri și schituri în Moldova închinat prin alte țări, așa și de pe aicea sunt închinat în Moldova, și sunt căutate de mai marii lor, dela cari se și folosesc, *așa și sfânta mănăstire Putna are mănăstiri și schituri sub stăpânirea ei*, da și în schituri, cum și în acest schit dela Moiseiu, datori

¹⁾, ²⁾ Bîrlea, o. c., p. 134, doc. Nr. 488 și 489.

³⁾ Cziple, Docum. priv. la episcopia Maram., p. 376, doc. Nr. 117.

⁴⁾ I. Dragomir, Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal, t. II, Sibiu, 1931, p. 216 și Meteș, o. c., p. 167.

suntem a cerceta, cum pentru altele așa și pentru aceasta; — aici dar, fiind cu știrea și cu blagoslovnia preasfințitului arhiepiscopului și mitropolitului țării Moldovei și stăpânitorul nostru, chir Iacob, și din buna socotință a noastră, și a tot soborului sfinței mânăstiri și cu îndemnarea ctitorilor, la schit am ales pe cuviosul între ieromonahi, chir Teofan și (1)-am pus egumen: adecă socotitor și purtător de grijă la acel schit Moiseiu, pentru care vă poftesc pe sfințiile voastre arhieriei, și pe cuvioșiile voastre vicari și protopopi și pe dumneavoastră cinstiților de mare neam boieri și nemeși, cari sunteți în părțile locurilor de acolo, pentru acest frate gumen, și alți călugărași ce s'ar afla din porunca noastră acolo, să nu se supere de nimeni întru nimică, ci să aibă bună pace, liniște, odihnă, să slujească atât în cele de afară trebuințe, cât și la cele din lăuntru ale sfinței liturghii, urmând bună rânduiala sfinței sobornicești și apostolicești biserici a Răsăritului, să nu fie de nime întru nimic smintit afară de dogmele Răsăritului¹⁾.

În pasajul ce urmează, egumenul dela Putna, pune apoi în fața persecutorilor catolici toleranța religioasă românească din Moldova, spunând: „Pentru că și aici, în țara noastră a Moldovei sunt mânăstiri și biserici, și au pace, deși țin toată rânduiala și dogmele Apusului (adică catolice), de nimenea întru nimica (nu sunt) schimbate sau strămutate, atât de preasfințiții arhieriei cât și de tot cinul bisericesc; încă le dau toți mare cinste și laudă, după cuviință, și dela făcători de milă, boieri și negustori, sunt căutați și miluiți“²⁾.

În secolul al XIX-lea slujau la mânăstirea Moiseiu, în lipsă de călugări, preoții greco-catolici din Moiseiu.

¹⁾, ²⁾ Cziple, o. c., p. 376, doc. c

În anul 1843, se află aici călugărul rus Iosafat Zsetkey, și Laurentiu Kario ¹⁾, cari au fost desigur greco-catolici de prin dieceza Muncaciului, apoi călugării Atanasie Gherman și Andrei Gaborgea ²⁾.

La mănăstirea din Moiseiu, a fost în vremuri vechi, pe când ea era încă ortodoxă, și o școală mănăstirească, în care se învăța carte bisericească și cântările religioase cu ucenici veniți din diferite părți, din cari se recrutau diecii sau cântăreții bisericilor parohiale. Așa găsim notați pe cărțile liturgice ale mănăstirii în anul 1647, pe diacul Iunta din Ieud, și la anul 1737, pe diacul Ioan, cari au stat în acești ani la mănăstire ³⁾.

În anul 1904, fiind vechea biserică mănăstirească din Moiseiu, zidită cu 300 ani mai în urmă, prea mică și aproape de ruinare, vicarul greco-catolic român al Maramureșului, Tit. Bud, luă inițiativa pentru zidirea unei noi mănăstiri, greco-catolice române, cu biserică frumoasă și mare, de piatră, și cu casă călugărească de zid, cu 7 încăperi, pentru călugări ⁴⁾.

Aceste zidiri sau realizat cu stăruințele zelosului preot greco-catolic al mănăstirii, Petru Mihalyi ⁵⁾.

În 28 August 1911, mănăstirea cea nouă fu sfințită cu mare pompă, în prezența unui mare număr de popor din toate satele Maramureșului și a unui număr de 20 preoți români greco-catolici ⁶⁾

10. Mănăstirea din Petrova, lângă Bistra

Din protocolul Congregației comitatense, din 2 Iunie 1643, reiese că în satul Petrova, pe „câmpul de

¹⁾, ²⁾ Bud, o. c., p. 99.

³⁾ St. Meteș, o. c., p. 167 și Birlea. o. c., p. 132, doc. Nr. 477—478.

⁴⁾, ⁵⁾ T. Bud, o. c., p. 90.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 96—97.

lângă riul Bistra“, a existat o mănăstire ortodoxă-română, careia „întreaga familie de Petrovai“ i-a dăruit pe veci în acest an, câmpul amintit, „cu toate apartinențele, cu păduri, lazuri, ape, drepturi de pescuit“ ș. a, așa că „dacă, cineva din membrii familiei Petrovai ar voi să nimiciască (această danie), să plătiască 100 de galbeni“ ¹⁾.

În această mănăstire dotată de familia Petrovai, să fi locuit episcopul român al Maramureșului, Serafin Petrovai ²⁾, care se trăgea din familia ctitorilor. În Petrova s'a aflat, în anul 1890, un ban de bronz dela împăratul roman Traian, cu inscripția „Via Traiana“ ³⁾.

11. Mănăstirea dela Rona-de-jos

Despre mănăstirea aceasta ni s'a păstrat în protocolul Congregației comitatului Maramureș, ținută în Sighet, la 28 Mai 1652, următoarea știre :

„Preotul Ioan, care locuște în mănăstirea din Rona, protestează cu privire la porțiunea de pământ, din Bedeu, *dată mănăstirii* de răpăusatul Ioan Petrovai, și anume : o parte a jălogit-o, cealaltă a dăruit-o din buna vrerea lui ; preotul vrea ca acel pământ să rămână în posesiunea mănăstirii și contrazice să-și dea cineva banii pentru pământ“ ⁴⁾.

Alte știri despre această mănăstire, nu se cunosc pân'acuma.

12. Mănăstirea din Săcel

Și în satul Săcel a existat pe vremuri o mănăstire ortodoxă-română, a cărei biserică fu strămutată între anii 1746 – 1754, sub preotul Andrei Bacinsky, în orașul

¹⁾, ²⁾ Bud, o. c., p. 103 și Meteș o. c., p. 177.

³⁾ Idem, o. c., p. 55.

⁴⁾ Cziple, Doc. . . . , p. 301, doc. Nr. 24 și Meteș, o. c., p. 178.

Sighet, și a servit mult timp de biserică pentru Românii din acest oraș, strămtorați din toate părțile de străini ¹⁾. Această biserică a ars apoi în Sighet, și în locul ei s'a construit în anul 1808 o biserică frumoasă de zid pentru Români, dar apoi a ajuns în mâna Ruutenilor ²⁾.

Parohia Săcel e *foarte veche*. Aceasta se cunoaște dintr'o diplomă din anul 1453, în care se spune, că Ioan de Hunedoara, („Ioan de Huniad“), „comitele Bistriței și căpitanul suprem al majestății regale din Ungaria“, dăruiește „din nou lui *Dan Sușca și Gostoian*, fiii lui Mihael din *Săcel*, cneazatul din moșia lor *Săcel*, *ținut în pace de dânșii și de părinții lor, din moși și strămoși*, mai ales pentru meritele câștigate prin vărsarea sângelui lor în războaiele împotriva turbaților de Turci“ ³⁾. Din această diplomă se mai cunoaște că Românii din Maramureș se luptau cu bravură în oștile regale ale Ungariei împotriva Turcilor ⁴⁾.

13. Mănăstirea din Rozavlea

Satul sau parohia Rozavlea se amintește deja în anul 1373, ca posesiune și locuința voevodului Ioan („villa Iohannis Woyvodaе“ ⁵⁾).

În acest sat a existat pe vremuri și o *mănăstire*. Vedem deci că în locurile unde locuia câte un voevod, aflăm și câte o mănăstire ⁶⁾.

În anul 1699, sunt amintiți în Rozavlea șase preoți: „Pop Toader, Pop Vasile, Pop Ionaș, alt Pop Ionaș, Pop Lupul, și Pop Gligor“ ⁷⁾.

¹⁾ Bud, o. c., p. 71 și 102.

²⁾ Idem, p. 71.

³⁾ I. Mihályi, Diplom. Maram., p. 365—366, doc. Nr. 215.

⁴⁾ Vezi Bud, o. c., p. 58.

⁵⁾ I. Mihályi, o. c., p. 66—67, doc, Nr. 36.

⁶⁾, ⁷⁾ Bud, o. c., p. 57.

E probabil că unul dintre aceștia, sau poate toți, să fi fost călugări dela mănăstirea Rozavlea. După ei lipsește șirul preoților de aici, până la anul 1745, când aflăm aici pe popa Simion ¹⁾).

Deci mănăstirea se va desființat din împrejurări necunoscute după anul 1699.

14. Mănăstirea din Vișăul-de-sus

Comuna Vișăul-de-sus, așezată între două râuri, și numită din cauza aceasta de popor „Intre-rîuri“, e amintită în anul 1549 ²⁾).

În hotarul ei, pe locul numit „Valea Scradei“, a fost o mănăstire, a cărei biserică veche fu adusă în anul 1762 în sat ³⁾).

Tradiția poporului spune, că un călugăr care era la această mănăstire umbla odată după milostenii. În absența lui, un om a scăpat caprele sale în biserică. Venind călugărul chiar atunci acasă și văzându-și mănăstirea profanată de capre, a părăsit locul acela ⁴⁾).

Biserica mănăstirească, rămânând pustiită, se zice-că au cerut-o Țipserii (Nemții), cari se așezaseră peatunci acolo, și nu aveau biserică. Românii li-au dat-o și aceasta a fost prima biserică a Țipserilor de acolo ⁵⁾).

---

¹⁾ Bud, o. c., p. 57.

²⁾, ³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 80—81.

Școalele mănăstirești și cultura bisericească a preoției române din Maramureș, în timpul existenței episcopiei ortodoxe-române din trecut
(1391—1740)

Sub împrejurările sociale grele în cari era silit să trăiască poporul român din Maramureș sub stăpânitorii politici unguri și calvini, preoția românească de aici, ca și cea din Ardeal și Părțile ungurene, a fost în cursul veacurilor cel mai important factor cultural, moral și național, în viața neamului românesc maramureșan, având de luptat cu mari greutateți împotriva neconținutelor atacuri și înjosiri din partea dușmanilor etnici și confesionali, pentru a păstra sufletul românesc colectiv în legea strămoșească creștină-ortodoxă ¹⁾.

Prin sfatul și îndemnul părintesc al preotului, neamul românesc din Maramureș a rezistat până în veacul al XVIII-lea ademenirilor și asuprașilor atotputernicilor străini, și s'a întărit în acele virtuți morale, prin cari se deosebește el până azi de neamurile străine, conlocuitoare ²⁾.

În situația de drept scăzută, în care trăiește poporul român de peste munți, în raport cu noii săi stăpâni, favorizați de legile țării și de soarte, preoția română-ortodoxă din Maramureșul veacurilor trecute, nu

¹⁾, ²⁾ Vezi Meteș, Ist. Bisericii rom. din Trans., p. 494.

putea să-și însușiască o cultură generală și bisericească înaltă. Căci aceasta se putea câștiga numai în școalele străine, și cine îndrăznea să învețe în aceste școli ajungea un om pierdut pentru Biserica și neamul său ¹⁾).

Pentru cultura și pregătirea profesională a preoției române rămânea deci numai școala mănăstirească sau învățătura primită la vr'un dascăl sătesc iscusit ²⁾).

Afară de aceasta, mai existau și școli pe care le înființară Calvinii în Transilvania, pentru convărtirea Românilor la legea lor, și în cari erau admiși și fiii iobagilor români, dacă vreau să se facă predicatori și institutori calvini ³⁾).

O școală de acest fel, adică calvinească, pentru Maramureș, a fost în *Sighetul-Marmației*. Ea e amintită în protocolul Congregației comitatense de aici, din 23 Iunie 1696, când i se dăruiesc din partea comitatului 100 florini ungurești, „pentru susținerea meditatoarelor din Sighet“, cu hotărîrea ca „această sumă să se dea în fiecare an, în ziua de anul nou“ ⁴⁾ Totodată se mai hotărește acuma, ca „epitropilor școliei să li stea în voie să folosească acești bani pentru susținerea meditatoarelor sau a unui magistru sau învățător nu spre scop profan“, ci, „pentru întreținerea *copiilor români* să nu se ceară mai mult decât pentru copiii maghiari cari se duc la școală, ci să se ia plată în mod echitabil“ ⁵⁾).

Vedem deci că această școală „de Stat“, din Sighet, era frecventată și de *copiii români*, cari erau susținuți în mod egal cu copiii unguri, cu scopul de a-i calviniza. Această școală a fost desigur ca și școala

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Meteș, o. c., p. 494.

⁴⁾ Cziple, Docum. . . . ., p. 313—314, doc. Nr. 42.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 314, doc. cit.

românească din Făgăraș, înființată de pricipesa Susana Lorántffy, în anul 1657, cu clădire separată pentru învățătorii și elevii români, și cu o programă bine organizată. Ea era deci o școală primară împreunată cu un curs inferior de liceu, după modelul școlilor ungurești din acel timp ¹⁾).

Dar mulțimea cărturarilor și preoților români învățau la școala românească de sat și de mănăstire, susținută din darurile credincioșilor, care era mult mai rodnică și mai bine făcătoare pentru viața sufletească a neamului românesc ²⁾).

În chiliile modeste călugărești, ferite de zgomotul lumii, din mănăstirile retrase prin văi și poeni, călugări evlavioși, de o morală superioară, cari petreceau neconținut în post și rugăciune, cu credința smerită, dar puternică ³⁾, învățau pe baeții români aduși din toate părțile, îndeosebi din satele vecine, scrisul, cetitul, cântările și slujba necesară unui slujitor la altarul Domnului ⁴⁾).

Învățătură bisericească mai temeinică căpătau tinerii români din Maramureș la școlile mănăstirești din Moldova, sau la mănăstirea Peri din Maramureș ⁵⁾).

Un Neamț care a petrecut în Maramureș, prin anii 1658--59, fiind aici și în slujba Domnului pribeag al Moldovei, Gheorghe Ștefan, și cunoaștea și limba noastră românească, relatează despre *cultura preoților maramureșeni* următoarele :

„Popii sunt egali cu norodul, ca port și ca gospodărie țărănească ; între ei și oamenii de rând, alt respect, altă deosebire nu-i, decât doară că ei știu să cetească și să scrie, și, că poartă părul lung, pe când oamenii de rând se tund.

¹⁾ Meteș, o. c., p. 217.

²⁾, ³⁾ ⁴⁾ Idem, Ist. Bis. Rom. din Transilvania, p. 495.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 496.

„Odată am văzut vreo sută de căruțe cu sare, *diaconul* mâna boii carului său ca și ceilalți, și i se întâmplă, că roatele dinainte ale carului din față să dea într'o mlaștină. Atunci țăranul cel mai de aproape strigă pe diacon să-i ajute, zicând: «Diacoane, ajută-mă să ies din noroiu». Diaconul sări îndată și-i ajută, dar se și murdări binișor, de ceiace nu-i pășă însă nimic.

„Adeseori eu am glumit cu oamenii aceștia, foarte simpli; cu diaconul bovin am voit să discut chestiuni religioase, dar înzădar am voit, căci eu îl întrebam *alb*, el răspundea *negru*; se lăuda numai cu cele două posturi mari anuale și cu slujba ce-o fac de câte-va ori pe an, când se adună și el li predică. Întrebam: Ce le-a predicat? Atunci el mi-a arătat o carte și a zis: *Asta!* Și astfel aflăi că el numai cetia predica. L-am mai întrebat: Dece nu învăța predica să o spună pe de-arostul? El însă răspunse: *Nu*, pentrucă, de-ar spune-o pe de-arostul, oamenii nu l-ar crede, pentrucă oamenii sunt ticăloși, dar buni văcari.

„Despre studiile sale mi-a spus, că în tinerețele sale, tatăl său l-a învățat să cetească și atâta știe, și că în viitor și el va învăța pe copilul său, cetirea, pentruca, după el, copilul să se facă diacon. La alte întrebări mi-a răspuns așa de bălțat încât a trebuit să-i dau pace, ca oricărui ignorant.

„Oamenii aceia simpli ne stăteau adeseori în față, căscau gura și ziceau: «Diacoane, apără-te, că noi te ajutam, dacă el va fi prea grosolan ori se va întrece cu vorba». Și adeseori am trebuit să plec dela acei nătărăi rușinat și batjocurit, altfel m'ar fi bătut; dar uneori tot au râs de mine¹⁾.

---

¹⁾ După St. Meteș, o. c., p. 496—497, cu trimitere la Bogdan-Duică, traducere în revista Transilvania, LX, Sibiu, 1919 p. 308 - 309.

Fiii nobililor maramureșeni români au învățat la școala calvină din Sighet, de unde eșiau de regnă calvinizați.

Așa, de pildă, s'a calvinizat desigur în această școală nobilul român *Nicolae din satul Petrova*, dela care ni s'a păstrat un manuscris cu litere latine și ortografie ungurească, scris la anii 1671—2, care cuprinde: Tatăl nostru și poezii românești ¹⁾).

Mulțimea tinerilor din Maramureș însă, fii de nobili, de preoți și de țărani, învățau carte bisericească la școlile mănăstirești sau bisericești din țara lor, sau la mănăstirile din Moldova.

Călugări din Maramureș treceau în Moldova, și cei din Moldova veniau prin Maramureș, servind astfel frățește cultura biscriască și neamul românesc de pe ambele părți ale Carpaților ²⁾).

Astfel știm, că Popa Lupul din Maramureș ținea în anul 1685 în casa sa pe un „călugăraș“ din mănăstirea Humorului, în Moldova-de-sus, ca dascăl „să-i învețe feciorul ce este popă“ ³⁾. Popa Gheorghe din Borșa maramureșană avea un „cocon“ la învățătură în mănăstirea Dragomirna din Moldova, de dorul căruia „mult plânge maică-sa“, preoteasa ⁴⁾).

Preoția se moștenia în multe locuri și în Maramureș, ca și în Ardeal, dela tată la fiu, așa că uneori au fost preoți din aceeași familie prin multe zeci de ani ⁵⁾. Preotul facea educația preotească a fiului său. Iar când n'avea băieți, ținea în casa sa câte-un tânăr ales, pe care-l pregația să-i fie urmaș în preoție.

¹⁾ St. Meteș, o. c., p. 497, Poezii'e scrise de Nicolae de Petrova, fură publicate de Alexici, în Revista pentru istorie și filologie, XIII, București, 1913, p. 279—283.

²⁾ Vezi Meteș, o. c., p. 497.

³⁾ Idem, o. c., p. 498.

⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 499.

Despre aceasta scrie arhiducele Rainer, cu ocazia călătoriei sale prin Maramureș, în anul 1810, următoarele: „Preotul de regulă ține un copil în casa sa, care îl servește, în schimb preotul îl învață cum să se întrebuințeze cărțile bisericești și să facă slujba bisericească, pentruca după moartea lui să-i poată el urma în preoție“ ¹⁾.

Cea mai mare parte a preoției eșia dintre țărani, cari învățau a ceti și a scrie dela preotul, sau dela dascălul bisericii, care era nu numai țârcovnic și cântăreț la biserică, ci și învățătorul satului ²⁾.

Tinda bisericii și casa *popii* sau a dascălului au fost și în Maramureș, ca și în Ardeal, cele mai vechi școli de învățătură ale *neamului* nostru ³⁾. Iar preotul și dascălul bisericilor sătești erau de multeori acei dascăli anonimi cari pregăteau în multe cazuri pe păstorii sufletești ai creștinilor din satele românești, și răspânditorii de cultură românească în masele poporului ⁴⁾.

Deaceia, mitropolitul Sava Brancovici, despre care știm că a păstorit direct și Maramureșul, dă în anul 1675, următoarele îndemnuri bune către toți preoții și protopopii săi, privitor la învățătura copiilor:

„Iară pentruca să se mai întâriască și pruncii, ne fiind școală unde să învețe, tot creștinul să-și ducă pruncii la biserică și popa, dupăce va isprăvi slujba bisericii, să facă știre, cum să se strângă pruncii în biserică, ca să-i învețe cum este scris mai sus“ ⁵⁾.

Ceice voiau să se facă preoți învățau, pe lângă cunoașterea și scrierea buchilor, glasurile din Octoih, Psaltirea, rugăciuni, Tainele bisericii, tipicul și în ge-

¹⁾ Econ. D. Furtună, *Preoțimea românească în sec. al XVIII-lea*, Văleni-de-Munte, 1915, p. 136—137.

²⁾, ³⁾, ⁴⁾ Vezi Metes, o. c., p. 499.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 501.

neral rânduiala slujbei bisericești, și numai după ce știam acestea, plecau la sfințire. Dar de multeori se sfințeau și fără de aceste cunoștinți ¹⁾, după cum ni arată cazul feciorului lui Popa Lupu din Maramureș, care era deja popă, în anul 1685, când îi ținea tatăl său în casă un călugaraș din mănăstirea Humorului, ca să-l învețe cele necesare pentru a putea face slujbele bisericești ²⁾.

Prin urmare, în veacurile XVII și XVIII, preoțimea română din Maramureș, afară de cunoașterea rânduiei lor slujbelor religioase și a cântărilor bisericești, pe lângă cetire și scriere, nu se deosebia prin cultura lor aproape de loc de credincioșii pe cari îi păstoria. Numai unii protopopi, cari vor fi învățat carte și pela școala calvină din Sighet, vor fi știut și puțină carte latinească. Toți preoții duceau, ca și în Ardeal, de rîgulă viața de rînd a țăranilor, de cari se deosebiau în portul lor numai prin potcapul *albastru* ce-l purtau, iar protopopii printr'un *potcap negru* ³⁾.

Prin influența Calvinismului se introduse *recăsătorirea* preoților români din Maramureș.

Astfel, înainte de anul 1789, a fost în Oncești un preot, cu numele Ionaș Godja, care, rămănând văduv, s'a însurat a doua oară, și tot atunci s'a însurat și preotul văduv Matei Ivanciuc din Cornești, luând pe fata lui Grigori Ionaș din Oncești, cu numele Ana. Ambii preoți sau cununat unul pe altul ⁴⁾. Popa Godja Ionaș din Oncești să căsătorii în trei rânduri ⁵⁾.

Preoții, cari se căsătoriau a doua oară erau opriți a servi la sfânta Liturghie, puteau însă săvârși celelalte funcțiuni bisericești, ca: botezul și înmormântarea ș. a. ⁶⁾.

¹⁾ Meteș, o. c., p. 501.

²⁾ Vezi, idem, o. c., p. 498.

³⁾ Vezi D. Furtună, o. c., p. 110.

^{5), 6)} T. Bud, o. c., p. 51—52.

Mulți călugări și preoți români din Maramureș au fost în cursul veacurilor și zugravi de biserici și de icoane sfinte, cu cari își împodobeau credincioșii români locașurile sfinte și casele lor. Acești modești preoți și călugări pictori au rămas de cele mai multeori anonimi, sfiindu-se să-și noteze numele pe icoanele zugrăvite de dâșii ¹⁾.

Astfel preoțimea română din Maramureș, modestă dar plină de credință în dreptatea lui Dumnezeu, au răspândit mângăerea și înbărbătarea, în durerile și neajunsurile sufletești ale credincioșilor lor obijduiți de străini în cursul veacurilor, și li-au cultivat dragoste pentru neam și legea strămoșească, care li-a fost o pavază puternică împotriva tuturor nelegiuirilor și dușmăniilor amare, aduse de soarte și de împrejurările grele în cari au trăit.

---

¹⁾ Vezi Meteș, o. c., p. 503.

VIII

Lupta Românilor din Satu-mare și Maramureș pentru dezrobire de sub Biserica greco-catolică, în secolul al XVIII-lea

După desființarea episcopiei ortodoxe-române a Maramureșului (1740), sub domnia împărătesei-regine a Austro-Ungariei, Maria Terezia (1740—1780), Românii din Maramureș și din Părțile ungurene, rămași până atunci credincioși legii strămoșești ortodoxe, fură trecuți cu *forța* la Biserica greco-catolică sau „unită” ¹⁾.

Românii ortodocși din Maramureș, ca și cei din Ardeal și Părțile ungurene, — văzând că Biserica lor este hulită de preoții greco-catolici și de diregătorii țării, și băgând de seamă că Biserica greco-catolică este ținută într’o vază mai mare, decât Biserica lor ortodoxă, și pe lângă aceasta, fiind neconținut înfricați și chinuiți de organele Bisericii greco-catolice și ale Statului, se simțiră dela un timp prea mult umiliți ²⁾, îndeosebi preoții, rămași fără episcop, și începură a se clătina în credința lor strămoșească și a trece rând pe rând la Biserica greco-catolică.

Siliți de aceste împrejurări, trecură în scurt timp cu toții, cler și popor, la „legea împărătesei”. Parohiile și bi-

---

¹⁾ Vezi Protopop Teodor Hermann, Monografia istorică a Protopopiatului Dej, 1925, p. 182.

²⁾ Idem, o. c., p. 62.

sericile ortodoxe fură prefăcute în „unite“, cu sprijinul organelor administrative ale Statului, și ocupate de clerul greco-catolic, spre întărirea puterii Habsburgilor prin curmarea legăturilor sufletești dintre Românii din Maramureș și cei din principatele române libere, Moldova și Muntenia, de aceeași religie creștină ortodoxă ¹⁾).

Luptele înverșunate ce le purtară Uniții contra Ortodocșilor pentru ocuparea bisericilor ortodoxe și în Maramureș, ca și în Ardeal, certele zilnice dintre ei și vorbele de ocară, ce le arunca o partidă împotriva celeialalte, au produs acea ură dureroasă dintre Românii „uniți“ și „neuniți“, care durează aproape cu aceeași violență și în zilele noastre ²⁾).

Dar, deși dela un timp Maramureșul românesc întreg părea unit cu Biserica greco-catolică, totuși în sufletul colectiv al poporului conștiința despre credința și Biserica strămoșească ortodoxă rămase nestânsă și zăcea în mod latent, ca un cărbune de foc acoperit cu spuză și cenușă, care se putea descoperi și aprinde în flacără la orice curent sau vânt mai puternic.

Un astfel de curent care a aprins în sufletele Românilor maramureșeni dorul de revenire la credința strămoșească și a trăirii în Biserica ortodoxă, a fost marea mișcare revoluționară a Românilor din Ardeal împotriva „Unirii“ cu Catolicismul austro-ungar, izbucnită în anul 1759—1761, și condusă de călugărul român *Sofronie din Cioara*, fiu de preot din familia *Oana*, care se călugărise pela 1750, probabil la mănăstirea Cozia, și fusese mai nainte preot în satul său Cioara ³⁾).

---

¹⁾ Idem, o. c., p. 55.

²⁾ Idem, o. c., p. 58.

³⁾ St. Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. XXXVII.

Preotul călugăr Sofronie din Cioara a reușit să dezlănțuie cea mai formidabilă mișcare revoluționară a Românilor din Transilvania împotriva Unirii cu catolicismul, atât ca durată de timp cât și ca întindere teritorială ¹⁾. Această mișcare, de înviorare ortodoxă, a fost atât de viguroasă și de solidară, încât autoritățile austriace, civile și militare, au fost silite să capituleze înaintea ei, recunoscându-și neputința de a o împiedica și reprima în toiul răspândirii și cuceririi ei ²⁾.

Revoluția confesională ortodoxă a călugărului Sofronie, care a fost un preludiu al revoluției lui Horia, Cloșca și Crișan, din anul 1784, a pătruns și în județele Sătmar și Maramureș, dela periferiile nord-vestice ale teritoriului locuit de Români, cari pătimiau deatâția ani pentru credință, „ca niște oi spărate de lupi” ³⁾.

Una din urmările nefaste ale Unirii religioase din Ardeal a fost împărțirea poporului român din monarhia austro-ungară sub mai multe stăpâniri bisericești. Mai ales fatală pentru neamul nostru a fost separarea Românilor din comitatele aflătoare dincolo de vechea frontieră politică a Ardealului, și anume, din Satu-Mare, Ugocea, Hajdu și Maramureș, ajunse acum sub oblăduirea episcopilor ruteni dela Muncaci ⁴⁾, de frații lor din Ardeal.

Unirea religioasă cu Biserica papală a Românilor din aceste județe, li-a paralizat cu desăvârșire instinctul

¹⁾, ²⁾ St. Meteș, o. c., p. LXXI și LXXII.

³⁾ I. Lupaș, Răscoala țăranilor din Transilvania la 1784, Cluj, 1934, p. 24 și 28.

⁴⁾ Dr. Silviu Dragomir, Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal, Sibiu, 1930, vol. II, p. 202.

de viață proprie și i-a preparat cu ajutorul Bisericii pentru asimilarea lor cu Ungurii ¹⁾. Astfel, viața românească din Satu-Mare, Maramureș și județele învecinate ajunse în veacul al XVIII-lea într-o stare de letargie și somnolență, care fu întreruptă o singură dată, și anume, în anii 1760–61, când Românii de aici de solidarizară cu frații lor din Ardeal într-o furtunoasă acțiune contra „Unirii“ religioase cu Catolicii, în revoluția lui Sofronie ²⁾.

În județul *Satu-Mare*, Românii ortodocși deveniseră o pradă ușoară a prozelitismului iezuitic, după ce fură desfăcute legăturile lor cu vlădicii ortodocși din Maramureș ³⁾. Misionari și agenți ai Catolicismului fură trimiși prin satele românești, pentru a-i face pe Români să primească jurisdicția episcopului greco-catolic dela Muncaci ⁴⁾. Timp de zece ani fură astfel tratați Românii sătmăreni, dar propaganda pentru supunerea lor sub conducerea spirituală a episcopului rutean dela Muncaci nu izbuti pe deplin, decât după moartea celui din urmă episcop ortodox din Maramureș (1739) ⁵⁾.

Fiind acești Români lipsiți de căpitonii bisericești și de conducători naționali, nu mai era cine să lupte împotriva tentațiunilor pornite dela guvern și să încerce a combate veleitățile episcopilor dela Muncaci, cari revindeau pentru sine păstoria bieților creștini români de aici, rămași orfani ⁶⁾. Într-o mută deznădejde vor fi așteptat cu toții clipa izbăvirii, mângâindu-se doar, din când în când cu câte un preot român care cuteza să treacă frontiera în Moldova, de unde a ducea cu sine, pe

---

¹⁾, ²⁾, ³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾ Dr. Silviu Dragomir, o. c., p. 203.

⁶⁾ Idem, o. c., p. 204.

lângă darul preoției, și speranțe și îndemnuri cari încolțeau ¹⁾).

Spre toamna anului 1760, au început a apărea și prin județul Satu-Mare proclamațiuni dela călugărul Sofronie de Cioara din Ardeal, cari circulau în taină, ziua și noaptea, ca să nu află de ele „popii cei uniți”. Efectul acestor proclamațiuni a fost că, și aici, ca și în Ardeal, s'a produs o mișcare revoluționară confesională contra Unirii, care s'a întins apoi și asupra comitatului învecinat al Maramureșului ²⁾).

Mai întâi au participat la o adunare ținută în Santău, în județul Solnocului din Ardeal, patru reprezentanți ai poporului român din comuna *Dorolț* în județul Satu-Mare. La această adunare, ținută într'o șură, au participat delegați din 34 de comune și s'a desbătut chestiunea religioasă. La o anchetă, făcută apoi de comitele suprem al județului, contele Anton Károlyi, în Dorolț, în 22 Decembrie 1760, cu privire la adunarea din Santău, Românii din Dorolț au declarat, la întrebarea de ce au părăsit Unirea, că „s'au lepădat de Unire, deoarece ei mai nainte nici n'au știut ce fac, ci au crezut până acumă că țin la legea lor veche grecească. Acum, în Santău abia au aflat că au ținut o lege rea. De aceia s'au întors la legea lor veche” ³⁾).

Mișcarea nu s'a mărginit însă numai la comuna Dorolț, ci încurând se întâlnesc propagandiști ortodocși și în alte părți ale comitatului Satu-Mare. Ei sunt numiți în actele oficiale *studenți*, („studiosi” sau „studentes graeci ritus”), cari cutreeraseră până atunci comunele transilvănene ⁴⁾, și acum făceau aici propa-

¹⁾ S. Dragomir, o. c., p. 204. — ²⁾ Idem, l. c.

³⁾ Idem, o. c., p. 207.

⁴⁾ A. Petrov, *Staraja vjera*, vol. I, p. 29, cit. la S. Dragomir, o. c., p. 207.

gandă cu graiu viu prin *adunări*, la cari luau parte preoți, curatori, primari și delegați ai comunelor ¹⁾).

Asemenea adunare a fost convocată pe ziua de 10 Mai 1761 și la *Budești*, în comitatul *Maramureșului* ²⁾).

În 29 Martie 1761, contele Károlyi scria Consiliului locotenențial, că mișcarea preoților români ortodocși nu s'a oprit la marginea județului său, Satu-Mare, ci a pătruns până în inima lui ³⁾).

Iar în 2 Aprilie 1761, acelaș conte scrie Consiliului, că n'are de raportat decât că mișcarea și-a ajuns apogeul, și că pentru „Unire“ se deschid perspective triste ⁴⁾).

În patru sate poporul a depus pe preoții greco-catolici, a închis bisericile, ale căror chei le păstrează, și desprețuiesc poruncile funcționarilor. Oriunde au pătruns scrisorile circulare, pretutindeni comunitățile române s'au obligat în scris, că aderează la vechea religie grecească, provocându-se chiar la autoritatea unor domni și principii străini ⁵⁾).

Tot așa de îngrijorător raportează Consiliului locotenențial și Congregația comitatului, ținută în 4 Aprilie 1761, în *Careii-Mari*, spunând, că Românii se adună la amăgitorii lor în afară de marginele comitatului, prestează de bună voie banii pentru colectele impuse, deși sunt săraci, țin neconținut adunări și acasă, răspund temerar și violent funcționarilor comitatului. Iar dacă unii dintre funcționari își împlinesc mai conștiincios datoria, Românii bat clopotele într'o dungă, și-i amenintă chiar cu moartea. Apoi — continuă memoriul Congregației, — Românii alungă pe preoții uniți din casele lor, închid bisericile, trag cu forța la sine pe cei ce perseverează în Unire, și-și

¹⁾, ²⁾ Dragomir, o. c., p. 207.

³⁾ Idem, o. c., p. 208.

⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 209.

perd astfel vremea cu rebeliuni, adunări și sfaturi, neglijând lucrul câmpului, în paguba obștească și a plății birurilor ¹⁾).

În această situație atât de gravă pentru ordinea țării, Curtea împărătească din Viena nu putea lua măsuri energice pentru potolirea răscoalei confesionale a Românilor, lipsindu-i puterea înarmată. Deaceia dădu ea deplină putere contelui Károlyi, să potoliască revoluția cu ce-i va sta în putere. Acesta închise granița spre Transilvania, înșirând dealungul ei soldați înarmați, iar șase comisari, plasați la punctele de trecere, comandau armata și veghiau strict, ca să nu treacă nimeni fără pașaport din Transilvania în județul Satu-Mare și invers. Autoritățile din comitatele învecinate fură invitate să nu permită nicidecum trecerea popilor și dieilor români spre Ungaria. Adunările fură oprite, iar agenții cari aduceau sau cetiau circulare adresate satelor românești, fură pedepsiți cu cele mai grele pedepse ²⁾).

Dar aceste măsuri drastice nu s'ar fi putut aplica, dacă contele Károlyi n'ar fi avut la dispoziție un contingent însemnat de armată. Episcopul catolic din Agria îl sfătui deci, să-și adune vre'o 3 - 400 oameni credincioși, pentru a înlănzi pe Românii rebeli. Károlyi îi va fi urmat sfatul, căci spre sfârșitul lunii April, el vestește Curții imperiale din Viena o îmbunătățire a situației din comitatul său. Aproape de teritoriul etnic ungar el a putut să recruteze ușor o ceată de bătauși cu care să terorizeze populația românească, înarmându-i și poruncind să se spună soldaților dela frontieră că paza strictă se face din cauza ciumei care bântue în Moldova ³⁾).

¹⁾ S. Dragomir, o. c., p. 209.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 210.

Funcționarii comitatului fură puși să supravegheze ordinea cu vigilență îndoită, să prindă corespondența agitatorilor, și să-i aresteze împreună cu toți cari luau parte la mișcare, să restituie bisericile luate dela preoții greco-catolici și să silească cu forța pe credincioșii români să cerceteze serviciile divine, săvârșite de preoții uniți, să supună la interogatorii severe pe cei arestați și să-i predea apoi autorităților militare, Astfel în curând toate temnițele s'au umplut de Români ¹⁾.

După aceste măsuri barbare și necreștinești, contele Karolyi putu raporta în 11 Mai 1701, că, după părerea sa, Românii sunt acum mai puțin înclinați spre ortodoxie. Mai încăpăținați sunt deocamdată cei din comuna *Dengheleg*, cari luară cu forța, câteva zile mai nainte, cheile bisericii și o păzeau cu toții, adunați în cete mari ²⁾.

În 14 Mai 1761, sosi în județul Satu-Mare episcopul rutean Manuil Olszawski, ca să facă o vizitație canonică și să îndemne pe credincioșii români să se întoarcă din nou la Biserica greco-catolică. El cutreeră județul, însoțit de însuși comitete suprem, contele Karolyi, și convocă, spre a fi precis înformat, pe toți preoții, curatorii și juzii satelor la o adunare pe ziua de 21 Mai, în Careii-Mari. Multe sate refuzară însă să vină la această adunare, dar contele Károlyi i-a adus pe oameni cu forța. Totuș, unii dintre reprezentanții comunelor au îndrăznit să spună în adunare, că așteaptă să vină și la Satu-Mare o comisiune, cum fusese mai nainte în Bihor, care va cerceta și va lăsa fiecărei comune libertatea să rămână la „uniație“, sau să îmbrățișeze credința ortodoxă ³⁾.

¹⁾ S. Dragomir, o. c., p. 210—211.

²⁾ Idem, o. c., vol. II, p. 211.

³⁾ Idem, o. c., vol. II, p. 211—212.

Dar contele Károlyi sfătui Curtea imperială din Viena să nu trimită o astfel de comisiune, căci dacă li s'ar lăsa Românilor deplină libertate să-și aleagă confesiunea religioasă, atunci numai foarte puțini ar mai persevera în „sfânta Unire“, într'atâta fiind de fascinate inimele tuturor de scrisorile și vorbele împrăștiate de călugărul Sofronie și de emisarii săi ¹⁾.

Intr'un memoriu adresat Curții imperiale spune apoi contele Károlyi, că toți cari au luat parte la adunarea din Carei, convocată de episcopul greco-catolic rutean, au făgăduit prin iscălitura lor, că vor rămânea în credința „unită“ și sub iurisdicțiunea episcopului de Muncaci. Inzădar vor fi încercat bieții oameni, târâți cu forța la adunare, să se împotrivescă, căci au fost înfrânți, dând declarația, că părăsesc din nou credința strămoșască și vor fi supuși ascultători ai unui episcop străin de neam și de lege ²⁾.

În acest chip s'a făcut înăbușirea revoltei și s'a restabilit „sfânta“ Unire, cu concursul „apostolilor“ ruteni dela Muncaci, „cari lăsară o pată de rușine în istoria Bisericii lui Hristos“ ³⁾.

După adunarea din Carei s'a procedat la liniștirea Românilor din districtele Satu-Mare și Borlești, cari fură siliți să iscăliască o declarație de supunere și de revenire la starea de „cumințenie“, (submissionis et resipiscentiae), afară de opt comune cari au refuzat să se prezinte la adunarea amintită ⁴⁾.

În districtul Baia-Mare și cel al Oașului, Românii au iscălit declarațiile cu următoarea rezervă. „Iscălim, că precum am fost până acum sub puterea și ascultarea d-lui episcop de Muncaci, în unitatea credinței cu Romanii, dar nu uniți în rit, tot asemenea stăruim și

---

¹⁾, ²⁾, ³⁾, ⁴⁾ S. Dragomir, o. c., vol. II, p. 212 – 213,

vom stărui și în viitor în unitatea credinței, dar nu a ritului, și vom păstra până la moarte ritul bisericii răsăritene“¹⁾).

„Formula de «credința până la moarte» pentru «ritul grecesc», sau «al bisericii răsăritului», este formula consacrată a Românilor ortodocși, căci nicio dată nu s'a pomenit ca vre-un adept al Unirii să fie în stare a se înălța până la jertfa vieții pentru o transacție oportunistă, pusă la cale de un guvern odios și lipsit de scrupule. E sigur deci, că Românii din aceste două districte au fost forțați să iscăliască declarația de supunere, dar nici atunci nu au subscris decât o formulă, pe care prigonitorii lor au aflat de bine s'o modifice apoi în textul tradus de ei în latinește“²⁾).

„În 25 Iunie 1761, contele Károlyi a putut raporta cu mândrie reginei Maria Terezia, că liniștea a fost restabilită în întreg comitatul său, prin vigilența și cercetările sale neconținute. Numai în Valea Șomcutei, aderenții călugărului Sofronie au ținut nu demult un conventicol împreună cu Românii din Maramureș“³⁾).

Iar câteva zile mai târziu, „în 13 Iulie, Károlyi raportă către Consiliul locotenențial imperial, că și cele patru comune cari au refuzat să se supună cu prilejul adunărilor dela Carei și dela Satu-Mare, s'au întors la unire, și prezentându-se episcopului dela Muncaci, și-au dat iscăliturile lor“⁴⁾).

Între 22 August și 14 Septemvrie 1761, Olszawski vizită apoi comună după comună din județul Satu-Mare, explicând poporului român că își poate păstra mai departe ritul grecesc, dar că „trebuie să facă o mărturisire de unitate a credinței cu Latinii“⁵⁾), adică cu Catolicii.

1), 2) S. Dragomir, o. c., vol. II, p. 213.

3), 4), 5) Idem, o. c., p. 214.

Însfârșit se supuse și comuna *Dengheleg*, și numai comuna *Tiream* mai stăruia încă în ortodoxie ¹⁾.

Așa s'a sfârșit încercarea de dezrobire a Românilor din județul Satu-Mare de sub Biserica și episcopia greco-catolică ruteană a Muncaciului, și revenirea lor pentru scurt timp la legea și Biserica strămoșească ortodoxă, în anul 1761.

Dar însuși episcopul rutean Olszawski atribue această izbândă a Catolicilor asupra Românilor sat-mareni mai mult violenței puternice a comitelui suprem Károlyi, decât râvnei sale „apostolice” și puterii sale de „convingere” ²⁾.

D-l profesor universitar Dr. S. Dragomir dela Cluj, în monumentală sa „Istorie a desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII”, încheie capitolul în care a tratat despre „tumultus Valahorum” în Satu-Mare și în Părțile ungurene, cu următoarea frumoasă și judițioasă concluzie:

„Astfel, încă odată, un general al Curtii din Viena, comitele Anton Károlyi, salvă de peire opera religioasă a stăpânilor săi, desființând, la adăpostul baionetelor, Biserica ortodoxă, care a fost readusă la viață prin unanima însuflețire a poporului. El a distrus atunci și sentimentul de solidaritate al Românilor din județul Satu-Mare cu frații lor din Ardeal, existent măcar sub această formă, a credinței comune a tuturor Românilor. Dezastrul național, ce l-a produs, în secolul următor, triumful Catolicismului, nicăiri n'a lăsat urme mai adânci, ca tocmai în acest ținut, izolat de pulsul vielii românești, și dat prудă, rând pe rând, bigotismului habsburgic, idioției rusneace și apoi șovinismului unguresc” ³⁾.

* * *

¹⁾, ²⁾ S. Dragomir, o. c., vol. II, p. 214—215.

³⁾ Idem, o. c. II, p. 215.

După cum am amintit mai înainte, mișcarea revoluționară a călugărului Sofronie de Cioara pentru desrobirea Românilor de sub legea și Biserica greco-catolică s'au „unită“, și pentru revenirea lor la Biserica strămoșească, s'a răspândit *din județul Satu-Mare și în ținutul Maramureșului*, înviorând pentru o clipă și pe Românii de aici, robiți nu demult de ierarhia ruteană, greco-catolică a Muncaciului ¹⁾.

Bătrânii din acest vechiu ținut românesc își mai aduceau aminte de vremurile când erau păstoriți de episcopii lor proprii, români și ortodocși ²⁾. După moartea episcopului Dosoftei, protopopul *Ioan Stoica* a mai făcut o încercare de a menține în Maramureș Biserica ortodoxă, convocând la Sighet un sobor pentru alegerea unui nou episcop și trimiterea lui în Moldova spre hirotonire ³⁾. Dar Consiliul locotenențial a zădărnicit această încercare, așa că episcopul rutean greco-catolic dela Muncaci își putu întinde puterea episcopală și în Maramureș, în 24 Martie 1736 ⁴⁾. Totuș și în anii următori au existat în Maramureș încă *mulți* („*complures*“) Români cari își păstrară cu îndărătnicie eroică credința religioasă ortodoxă. Deaceia guvernul li opri să-și mai clădiască pe viitor biserici ⁵⁾. Iar egumenul dela Putna numește încă și în anul 1759, pe călugărul Teofan, igomen la mănăstirea Moiseiu ⁶⁾.

În conștiința întregului popor român maramureșan era deci încă vie amintirea despre legea și Biserica lor veche, ortodoxă, și au păstrat toată vremea vechiul lor contact cu Biserica Moldovei, unde candidații lor de preoție se duceau adeseori spre hirotonire ⁷⁾.

Deaceia revoluția contra „Unirii“ a călugărului

¹⁾ S. Dragomir, o. c., vol. II, p. 215.

²⁾, ³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾, ⁷⁾ Idem, o. c., vol. II, p. 116—117.

Sofronie s'a răspândit ușor și repede și între Români din Maramureș.

În vara anului 1761, au fost prinși în Maramureș zece țărani români, refugiați din Ardeal. Atunci Curtea imperială stăruie pe lângă comitele suprem al județului Maramureș, contele Emeric *Barkoczy*, ca să li facă o cercetare severă, spre a constata ori de sunt „*shizmatici*“, adică *ortodocși*. Comitele făcu atunci următoarea declarație semnificativă :

„Mărturisesc sincer măritului Consiliu locotenențial, că n'aș îndrăzni să formulez o asemenea întrebare pentru Valahii și Rutenii mei, *căci e sigur că toți orientalii urăsc mai rău numele Unirii decât al șerpelui*.” (Certum essim est omnes orientales nomen Unionis angue pejus odio habere) ¹⁾.

În 13 Mai 1761, comitele Maramureșului, *Barkoczy*, raportează Consiliului locotenențial, că a prins niște scrisori trimise vicarului greco-catoic din Maramureș de un protopop ortodox din *Bicsad*, cu numele *Tatar*, care se declară aderent al călugărului Sofronie. Tot acum recunoaște *Barkoczy*, că mișcarea revoluționară împotriva Unirii a copleșit nu numai județul Satu-Mare, ci acum e limpede, că și cea mai mare parte a Românilor și Rutenilor din Maramureș consimte cu conducătorii mișcării și stă în corespondență cu ei ²⁾.

Apoi spune *Barkoczy* într'o scrisoare către *Károlyi*, că în județul pus sub grija sa „domnește pace și liniște între nobilii Valahi și Ruteni și între poporul de acelaș rit“, și aceasta o „atribue numai prevedinței dumnezeiești“ ³⁾, dar, că nu poate izola

¹⁾ S. Dragomir, o. c., II, p. 217 și anexe II, p. 384, doc. Nr. 65.

²⁾ Idem, o. c., II, p. 217 și anexe II, doc. Nr. 62.

³⁾ Idem, o. c., II, p. 217.

pe Români și Rutenii din Maramureș de Transilvania, și nici nu-i poate opri să treacă în județul Satu-mare, căci populația săracă din Maramureș se alimentează și de aici și de dincolo. Pază la frontieră nu poate pune, căci paznicii tot Români ar fi, iar în Congregația județului nu se pot discuta astfel de chestiuni, căci nobilii comitatului sunt în cea mai mare parte Români și Ruteni. Unicul mijloc pentru suprimarea revoltei ar fi, dacă s'ar aduce armată regulată în ținuturile răsculate. Dar fiindcă în împrejurările actuale aceasta nu se poate, „ar fi de dorit ca agitatorii și emisarii, dimpreună cu protectorii lor, să fie arestați și pedepsiți după merit“. Drept aceia, — spune Barkoczy, că „a luat măsuri, ca să se aducă la cunoștința tuturor, că el va considera revolta nu ca o chestiune religioasă, ci ca o tulburare a ordinei și liniștei publice, și că, cei ce vor fi dovediți că țin cu ei sau cultivă corespondență sau îi protejează, vor fi considerați ca vinovați de *înalță trădare și în consecință vor fi pedepsiți cu moartea și cu confiscarea averii*“ ¹⁾.

Dar nici aceste amenințări drastice n'au prea ajutat. Căci, la 15 Iunie, spune contele Barkoczy că au fost prinse la *Budești*, în Maramureș, scrisori circulare, trimise în numele lui Sofronie, din care se vede clar că se pun la cale noi adunări și noi revolte. Iar în 25 Iulie, anunță tot Barkoczy Consiliului locotenențial că au sosit în Maramureș trei Români din Capnic, cari fac parte dintre conducători frunțași ai revoluției ²⁾.

Conducătorul adevărat al mișcării din Maramureș împotriva „Unirii“ a fost *preotul Ioan Marineț*, pe care autoritățile înzădar au căutat să-l aresteze, căci nau izbutit ³⁾.

¹⁾ S. Dragomir, o. c., II, p. 218.

²⁾ Idem, o. c., II, p. 218 și anexe II, Nr. 65.

³⁾ Idem, o. c., II, p. 218.

Cei mai dârji ortodocși în această răscoală împotriva Unirii, au fost Românii din comunele *Săplânța* și *Rona-de-jos*, pe cari episcopul unit Olszawski din Muncaci îi recomandă comitelui suprem al Maramureșului ca să-i trateze ca și colegul său din Satu-mare. Iată ce spune despre aceasta episcopul Olszawski într'o scrisoare din 24 Octomvrie 1761, către vicarul său din Maramureș, Andrei Szetkey : „Am rugat pe comitele suprem din Maramureș, neavând alt mijloc de a constrânge populația temerară de acolo, să se îngrijască de a aresta, cu ajutorul forței judecătorești, atât pe mirenii revoltați cât și pe preoții sfințiți aiurea (adică ortodocși), cari seduc poporul, *a-i lega în lanțuri* („interceptos in vinculari) și, *întocmai cum* s'a făcut la Satu-mare, *a-i arunca în temniță și a-i chinui cu sete și cu foame*“ ¹⁾).

Sfatul lu Olszawskij a fost desigur urmat de comitele Maramureșului Bárkoczi, colegul lui Károlyi dela Satu-mare, căci în 31 Octomvrie episcopul Olszawski se laudă din nou cu o ispravă „apostolică“ către Consiliul locotenențial, scriindu-i : „Comitele suprem al Maramureșului mi-a cerut, în 6 Iunie al anului curent (1761), spre evitarea unei revolte în Maramația, să nu dau nici o atenție preoților rânduși pentru săvârșirea funcțiunilor (religioase) de către episcopul din Arad (ortodox). Și nici nu i-am băgat în seamă. Acuma însă ei seduc poporul, agitează împotriva parohului local legal, ocupă bisericile, străduindu-se să alunge pe paroh, cum s'a îniâmpat în comuna *Săplânța*, unde un anumit *Alexie*, hirotonit în Arad, a înstigat atât de mult poporul împotriva parohului meu local (= greco-catolic), încât, dacă nu s'ar fi ținut apoi ascuns de aici, și n'ar fi stat, tănuit, departe, ar fi eșit bătut. Am convenit

¹⁾ S. Dragomir, o. c., II, p. 212 și anexe II, Nr. 66.

deci cu numitul comite suprem, să grijască, ca acest Alexie, cu tovarășii săi, să fie arestați, întocmai cum s'a făcut în comitatul Satu-Mare, unde întemnițarea unor asemenea oameni a înfrânat în mare măsură poporul în îndrăzneala sa temerară, preconcepută¹⁾.

Din această scrisoare oficială cunoaștem deci, că și în Maramureș mișcarea revoluționară a Românilor împotriva Unirii și a clerului unit a fost tot așa de puternică și de violentă ca și în județul Satu-Mare, și că a fost domolită cu aceleași mijloace ale forței autorităților publice, adică cu arestarea și aruncarea în temniță a conducătorilor mișcării și cu alte pedepse drastice aplicate Ortodocșilor. Și la aceste violențe față de Românii cari încercau să se întoarcă la vechea lor Biserică strămoșească, ortodoxă, și-a avut rolul său principal acelaș odios vlădică străin, Olszawski, care și-a manifestat fanatismul său confesional în revoltele din județul Satu-Mare.

Dar lupta împotriva Românilor ortodocși din Maramureș a ținut vreme mai îndelungată decât în alte locuri din „părțile ungare“ românești. Căci abia în anul 1769, așa numita „universitate maramureșeană“, a putut declara că nu mai există în sinul ei „neuniți“, adică ortodocși²⁾. Această declarație însă nu corespunde adevărului, căci în tot cursul veacului al XVIII-lea s'a continuat între Românii din Maramureș cultul pentru vechea tradiție ortodoxă. Iar istoricul rutean Dușilovici, dela începutul veacului al XIX-lea, spune că Ortodocșii din Saplânța nici până în timpul său n'au putut fi convărțiți la Biserica greco-catolică³⁾.

---

¹⁾ S. Dragomir, o. c., II, p. 213 și 384—385, anexe II, Nr. 67.

²⁾ Idem, o. c., II, p. 218.

³⁾ Idem, I. c.

Călugărul Sofronie din Cioara, care prin zbuciumul său generos a reaprins făclia ortodoxiei și în sufletele Românilor din „Părțile ungurene“, îndeosebi în Satu-Mare și Maramureș, atât de expuse influențelor și silniciilor străinilor, a primit dela neamul său o bogată răsplată, și anume: În Transilvania poporul i-a împărtășit cea mai desăvârșită dragoste și neuitare. Iar după ce a trecut în țara mamă, la mănăstirea Argeș, „spre a sta de veghe la porțile munților, pentru a îmbărbăta pe cei șovăelnici și a amenința pe ticăloșii ce s'au vândut“ (S. Dragomir), Domnitorul Munteniei l-a așezat pe pribeagul călugăr arhimandrit la mănăstirea domnească Curtea-de-Argeș ¹⁾. Acolo își doarme el somnul de veci, după zbuciumul său pă-mântesc pentru credința și Biserica strămoșească a neamului său românesc, și amintirea lui e deamă de proslăvire împreună cu cei mai mari luptători și eroi pentru salvarea și păstrarea comorilor străbune, dintre cari cea dintâiu și cea mai scumpă și sfântă este „legea“ s'au credința cea adevărată în Dumnezeuul părinților noștri.

---

¹⁾ S. Dragomir, o. c., p. 259.

IX

Reîntoarcerea unei părți a Românilor din Maramureș dela Biserica greco- catolică la Biserica ortodoxă, între anii 1900—1923

1. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din Săcel

Marele istoric român *unit* *Petru Maior* a spus că unirea religioasă a Românilor cu catolicismul este „o meteahnă străină“. Iar alt istoric român *unit*, *Gheorghe Șincai*, împreună cu alți buni Români, a afirmat, că unirea cu Biserica papală n'a avut pentru Români alt rezultat, decât „dezbinarea și ura dintre frați“. Tot așa marele istoric și bărbat politic *unit* din Ardeal, *Gheorghe Bariț*, a cvalificat unirea cu Biserica catolică apuseană ca cea mai mare nefericire a popoului român, pentru urmările ei ¹⁾.

Aceaste constatări și aprecieri despre actul „unirii“ Românilor cu Catolicismul austro-maghiar, făcute de cei mai de frunte bărbați români politici și cărturari învățați ai neamului românesc de peste munți, chiar din tabăra Uniților, au fost verificate și dovedite într'un timp de peste 200 ani dela această „unire“ și până azi. Căci unirea cu catolicismul a unei părți a Românilor

---

¹⁾ Vezi, Protop. Teodor Herman, o. c., p. 66.

din Ardeal, Maramureș, și celelalte ținuturi românești de sub coroana ungurească de altă-dată, a fost numai un lung lanț de *ură, vrajbă și lupte* între frați, nutrite neconținut de Unguri, spre a împărți poporul român în două tabere dușmane, a-i *distruge unitatea sufletiască*, creată și susținută veacuri dearându-l prin unitatea religiei și Bisericii sale creștine-ortodoxe, pentru a-l *slăbi politicește, și spre a distrage „geniul neamului românesc, pe care-l constituie Biserica ortodoxă română, combinată cu cultura romană“*, după cum spune marele cugetător român bănățean, *Alexandru Mocsonyi de Foen* ¹⁾.

Distrugerea, prin unire cu catolicismul, a puterii hotărâitoare a credinței și a Bisericii ortodoxe asupra națiunii române, a simțit-o și a constatat-o îndeosebi poporul român de jos, țărănimea, cu spiritul său natural și sănătos de judecată, care niciodată nu s'a contopit sufletește cu „legea cea nouă“, ci a încercat în diferite chipuri și la diferite prilejuri, atât în Ardeal, cât și în Maramureș, să scuture „Unirea“, și să revie la legea sa veche, ortodoxă.

Românii din Maramureș, după încercările înăbușite cu puterea de Stat de a se întoarce la Biserica străbună, în veacul al XVIII-lea, s'au resemnat și n'au mai făcut lungă vreme, peste o sută de ani, nici o mișcare pentru întoarcerea lor la ortodoxie. Ei se bucurau de o stare materială înfloritoare, căci regii Ungariei li-au dăruit aproape toți munții de acolo, ca recompensă pentru vitejia cu care au luptat împotriva Tatarilor, cari năvăliseră asupra Ungariei, ultima dată în anul 1717. Pentru eroismul lor, regii i-au ridicat și la rangul de nobili donatari ²⁾.

¹⁾ T. Herman, I. c.

²⁾ Idem, o. c., p. 182.

Dela anul 1867 încoace însă, organele politice administrative ale Statului, *Evreii* și mulți preoți români au încheiat în Maramureș un fel de alianță de sprijin reciproc pentru exploatarea materială și culturală a populației românești ¹⁾. Astfel, cu timpul cei mai mulți dintre munții Maramureșului au ajuns, de multe ori pe căi nedrepte, în proprietatea străinilor, iar populația românească plătea în vremurile din urmă pentru pășune în munți o arândă mai mare, decum a fost prețul cu care vânduseră ei munții de veci ²⁾.

Stăpânirea a înființat apoi în fiecare sat școli de Stat cu *limbă* de predare *maghiară*, cu scopul de a maghiariza pe copiii români. Iar preoții încasau pentru funcțiile religioase dela popor, mai ales pentru înmormântări, stole de tot mari. Așa d. e. protopopul *Ioan Gyenge din Săcel* a luat o păreche de boi pentru o înmormântare mare ³⁾.

Din aceste cauze, poporul român maramureșean începu a sărăci, mai ales că și banii ce-i primea din compozesoratul său de păduri pentru lemnele vândute din părțile de munți ce-i mai rămăseră, se folosiau pentru scopuri *străine* ⁴⁾.

Bieții Români își cautau înzădar dreptate la autoritățile în drept, căci pretutindena aflau urechi surde ⁵⁾. În sufletele lor trăia însă prin tradiție amintirea, că strămoșii lor au fost de religia ortodoxă ⁶⁾, care era considerată de oficialitățile Maramureșului ca neexistentă. Aceste împrejurări vitrege au produs în sufletul Românilor maramureșeni hotărîrea, de a se întoarce înapoi, ca'n vremurile vechi, la sinul Bisericii ortodoxe, care să li dea preoți mai cu tragere de inimă pentru trebuințele lor sufletești, și mai buni

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Teodor Herman, o. c., p. 182.

⁴⁾, ⁵⁾, ⁶⁾ Idem, o. c., p. 182—183.

îndrumători în chestiunile lor de ordin economic și cultural ¹⁾).

Inceputul l-au făcut Românii din comuna Săcel ²⁾).

În Noemvrie și Decemvrie 1900, Săcelenii au început a face treceri la Biserica română ortodoxă, după informațiunile și îndrumările primite dela protopopul ortodox român *Teodor Herman, din Dej, în Ardeal* ³⁾).

În 9/22 Decemvrie 1900, se și prezentară protopopului adevărurile de treceri a unui număr de 416 locuitori și capi de familie din Săcel, printr'o delegație, în frunte cu fruntașul român din acest sat, *Ioan alui Ilie Magdău*, care duse apoi adevărurile la Consistorul arhidiecezan ortodox-român din Sibiu, cu o recomandație din partea protopopului din Dej ⁴⁾).

Prin rezoluția din 12/25 Decemvrie 1900 Nr. 11.310/900, Consistorul din Sibiu primi, în baza declarațiilor de trecere, 194 de capi de familie cu membrii familiilor lor în sinul Bisericii ortodoxe-române și însărcină pe protopopul *Teodor Herman* din Dej, să se deplaseze la fața locului, la Săcel în Maramureș, ca să organizeze pe Românii de acolo, reîntorși la ortodoxie, în parohie, să li sfințească o casă de rugăciune și să li institue un administrator parohial ⁵⁾).

Protopopul *Teodor Herman* plecă spre Săcel, și Duminică, în 17/30 Decemvrie 1900, fu întâmpinat între munții dela comunele *Telciu* și *Romuli* sau *Strâmba*, de un banderiu de peste 160 de călăreți, format câte doi din Românii din Săcel, cari conduseră apoi pe protopresviter într'un entuziasm de nedescris și cu mare alaiu către satul lor ⁶⁾).

¹⁾, ²⁾ *Teodor Herman*, o. c., p. 182—183.

³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾, ⁶⁾ *Idem*, o. c., p. 183.

Dela muntele *Şetrev*, care despărţeşte Ardealul de Maramureş, şi până în comuna Săcel, era înşirată pe ambele părţi ale întregului drum populaţia românmânească maramureşeană, bărbaţi şi femei, bătrâni şi tineri, cari ieşiră cu mare bucurie întru întimpinarea protopopului ortodox, delegat de mitropolia Ardealului ¹⁾.

Dar când ajunse convoiul la marginea satului Săcel, fu oprit de 6 jandarmi unguri înarmaţi, cari nu permiteau intrarea poporului în comună. După schimbarea câtorva vorbe însă, ei se dădură în lături, probabil fiind ameninţaţi de mulţimea poporului, şi convoiul înaintă. Dar în mijlocul satului fu din nou oprit de 12 jandarmi şi 60 de străjeri înarmaţi, în frunte cu primpretorul Bela Scholz, care pretindea ca protopopul Herman şi parohul Grigore Crăciunaş, din Ciubanca, numit administrator parohial pentru Săcelul ortodox, să se întoarcă imediat spre Ardeal, iar poporul să plece afară de hotarul comunei. Se produse mare împotrivire din partea poporului, şi în îmbulzeală câţiva oameni căzură în râul Iza, care curge pe lângă şosea. Atunci iritarea poporului spori şi mai tare, iar primpretorul, văzând aceasta, comandă jandarmilor şi străjerilor să-şi încarce puştile. În acest moment, protopopul Teodor Herman sări de pe birja sa, străbătu repede printre tumult la primpretor, şi-l făcu răspunzător pentru vărsarea de sânge ce o pregăteşte. Primpretorul adus de cuvintele propopului la conştiinţa fărădelegii sângeroase ce voia s'o facă, cedă, porunci însă jandarmilor să lege în lanţuri 4 fruntaşi români ai satului, pe cari îi aruncă în închisoare, sub titlul de „agitaţie“, iar poporul se împrăştiă pela casele sale ²⁾.

¹⁾ Teodor Herman, o. c., p. 183.

²⁾ Idem, o. c., p. 184.

Protopopul și preotul Crăciunaș fură conduși apoi de jandarmi la o casă, unde primpretorul insistă să se depărteze din comună, căci, după informațiile ce pretindea că le are, nici un locuitor din Săcel n'ar fi trecut legal la Biserica ortodoxă ¹⁾.

Dupăce protopopul dovedi cu acte oficiale că cei primiți în Biserica ortodoxă sunt trecuți conform legii, că „notificările“ prescrise s'au făcut și că în cadrul autonomiei Bisericii ortodoxe române, sancționate de împăratul Franz Iosef I., este deplin îndreptățit să execute ordinul ce i-s'a dat de Consistorul din Sibiu, primpretorul îi concese să rămână în comună și să organizeze pe cei trecuți dela „Unire“, în parohie ortodoxă ²⁾.

Organizarea parohiei ortodoxe fu îndeplinită de protopopul amintit, în 31. Decembrie 1900, st. n. sub controlul unei trupe de 4 jandarmi și 60 de străjeri înarmați, cari urmăreau pe protopop în toate mișcările sale, se întețise însă protopopului sfințirea unei case de rugăciune pe seama celor trecuți la Ortodoxie ³⁾.

Prezența protopopului ortodox în Săcel zgudui adânc alianța împilatorilor poporului român din Maramureș. Preoții greco-catolici, organele administrative ale Preturei și ale Județului schimbau neîntrerupt telegrame cu episcopul greco-catolic *Ioan Szabo din Gherla*, punând la cale toate întrigile posibile, cu scopul de a nimici acțiunea începută de Ortodocși ⁴⁾.

În aceeași zi de 31 Decembrie 1900, protopopul *Teodor Herman* și administratorul parohial ortodox pentru Săcel, *Grigore Crăciunaș*, fură duși de doi jandarmi la Primăria comunală, unde *subpretorul Tamaș*, fiu de preot greco-catolic, înmănuă protopopului un ordin al *primpretorului Béla Scholtz din Dragomirești* (cu data de 31 Decembrie 1900, N-rul

¹⁾, ²⁾, ³⁾ ⁴⁾ Teodor Herman, o. c., p. 184.

9558/1900), prin care i-se ordonă să se întoarcă în Ardeal de unde a venit, în 24 de oare, punându-i-se scurt și categoric întrebarea, ori de se supune ordinului acestuia s'au ba? Protopopul protestă împotriva acestei proceduri arbitrare și declară la procesul verbal ce s'a luat în această afacere, că în baza legilor Statului, prin cari se garantează liberul exercițiu religios, și în baza autonomiei Bisericii ortodoxe-române, sancționate de rege, a căror respectare o cere, nu poate părăsi comuna, pânăce nu-și va împlini misiunea ce i s'a dat, adică pânăce nu va sfinți și o *casă de rugăciune* pentru credincioșii trecuți la Biserica ortodoxă ¹⁾).

Tot în aceeași zi, protoprezviterul alergă la *Dragomirești*, de unde comunică pe cale telegrafică mitropolitului său dela Sibiu, *Ioan Mațianu*, cele întâmplate. Mitropolitul îl sfătuie să se întoarcă acasă, până la limpezirea chestiunii ²⁾).

Dar protopopul își continuă apărarea, și înaintă împotriva ordinului de expulzare a primpretorului *recurs* către vicecomitele (subprefectul) județului Maramureș. Acest recurs îl înmănuă protopopul personal primpretorului, în ziua de 1 Ianuarie 1901, felicitându-l totodată „călduros“ de Anul nou. Primpretorul, probabil mișcat și muiat de vorbele de felicitare ale protopopului, îi acordă permisiunea verbală, de a sfinți o casă de rugăciune pentru Ortodocșii din Săcel ³⁾.

A două zi, la 2 Ianuarie 1901, fu sfințită și casa de rugăciune, spre marea bucurie a Românilor trecuți înapoi la legea strămoșească ortodoxă ⁴⁾.

În ziua următoare, vrednicul și eroicul protopop Teodor Herman plecă spre casă, „mai mort de frig și de oboseală“, căci „gerul îi pătrunsese obrazul atât

¹⁾ Teodor Hermann, o. c., p. 184.

²⁾, ³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 184—185.

de puternic, încât barba și mustățile erau un sloiu de ghiață, și în scurtă vreme și-a pierdut din cauza aceasta, dentura întreagă¹⁾.

Așa s'a întemeiat *prima parohie ortodoxă a Românilor din Maramureș*, reîntorși dela confesiunea greco-catolică la Biserica lor strămoșească ortodoxă, prin ținuta deamnă, eroică și impunătoare a protopopului ortodox-român al Dejului, *Teodor Herman*, sub a cărui supraveghere fu supusă această parohie, de mitropolitul ortodox-român din Sibiu²⁾.

Mitropolitul Ioan Mețianu îi exprimă protopopului mulțumirea sa, pentru modul demn, înțelept și plin de abnegațiune, cu care a știut el să reprezinte în Maramureș interesele Bisericii ortodoxe-române³⁾

La cererea protopopului din Dej, Consistorul arhidiecezan din Sibiu a cumpărat pe numele „Fondului Rudolfin“ o grădină frumoasă în centrul comunei Săcel, pe care fu clădită, între anii 1915—1916, o *capelă ortodoxă de lemn*⁴⁾. (Vezi ilustrațiunea pe pe pag. 203).

Iar în anii din urmă fu ridicată în Săcel cu jertfele credincioșilor, o prea frumoasă *biserică de zid*, ale cărei turnuri albe se văd până departe în valea lungă a Izei, chemând parcă pe toți Românii din acele locuri să revină la legea strămoșască, și stârnind sentimente de ciudă în sufletele dușmanilor Bisericii ortodoxe române dominante a Țării. (Vezi ilustrațiunea de pe p. 204).

Dela înființarea și organizarea parohiei ortodoxe-române *din Săcel*, în Decemvrie 1900, și până la anul 1925, au slujit aici numai preoți delegați din

¹⁾ Teodor Herman, o. c., p. 185.

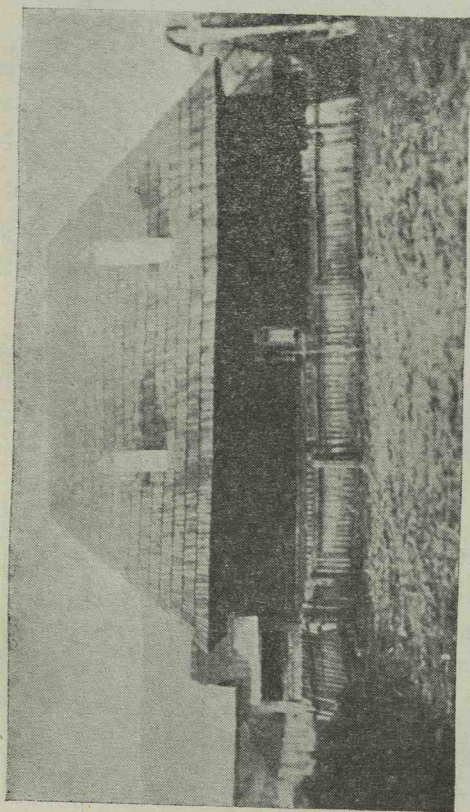
²⁾ Idem, o. c., p. 82,

³⁾ Idem, o. c., p. 185.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 82.

protopopiatul Dejului, în Ardealul de Nord, în calitate de administratori parohiali provizori, și anume: *Grigore Crăciunaș din Ciubanca*, (1901 — 1903), ajutat de capelanii Gheorghe Ghețe din Berința și

Capela parohiei ort. rom. din Săcel, clădită
în anii 1915—1916

Vasile Gog junior din Olpret; *Nicolae Nicola*, capelan în Albac-Arada (1903); *Victor Bot* (1904—1908), ajutat de parohul Petru Bot din Săcătura; *Ilarion Boțiu* și *Vasile Gog senior*, paroh în Olpret (1908); *Dumitru Păltinean*, paroh în Ciceu-Corabie (1908—1909); *Vasile Maximilian*, (1909—1913); *Ioan Dăncilă*, paroh

în Geoagiul-de-sus, (1913); *Traian Maxim*, paroh în Avrig (1914—1914); *Alexandru Ciocaș*, capelan în Cărbunari (1914—1919), sub care s'a clădit bisericuța

Biserica cea nouă ort. română din Săcel,
jud. Maramureș

ortodoxă de lemn (1915—1916); *Pavel Moldovan*, paroh în Dragomirești (1919—1922), care fu ajutat în slujbele rituale, din toamna anului 1919, de ieromona-

hul *Antonie Bâznog*, care s'a așezat atunci în mod provizor cu locuința în Săcel; Ioan *Arcaș*, 1922—1925) ¹⁾.

Protopopul Teodor Herman din Dej a avut foarte mari greutăți cu instruirea și înformarea fiecărui preot, numit să păstoriască această parohie, asupra împrejurărilor excepțional de grele, între cari se zburciumau credincioșii ortodocși și biserica ortodoxă deacolo, fiind mereu prigoniiți de autoritățile civile, de Uniți și de Unguri ²⁾, după cum vom vedea în paginile următoare.

2. Prigoanele suferite de Românii din Săcel din partea autorităților și a clerului greco-catolic pentru reîntoarcerea lor la Ortodoxie.

După trecerea la Biserica ortodoxă a unui mare număr de Români din Săcel și organizarea unei parohii ortodoxe-române pe seama lor, în iarna anului 1910, Greco-catolicii au recurs la tot feliul de mijloace, parte pentru a intimida și teroriza pe cei trecuți la Ortodoxie și pe cei ce mai voiau să treacă, pe de altă parte, pentru a-i prezenta în opinia publică maghiară pe ei și pe păstorii lor sulletești ca pe niște agitatori și dușmani a Statului ungar, întocmai așa cum făceau și Evreii în imperiul roman contra creștinilor ³⁾.

Episcopul greco-catolic din Gherla, Ioan Szabo, făcu o arătare la Tribunalul din Sighetul Maramureșului și la guvern, contra Românilor trecuți la Ortodoxie, acuzându-i de falsificarea adeverințelor de trecere și de agitație „daco-română și rusească“, primejdioasă Statului. Astfel, organele Statului ungar se puseră în lucrare împotriva Bisericii ortodoxe-române din Săcel ⁴⁾.

¹⁾ Teodor Herman, o. c., p. 82—83.

²⁾ Idem, o. c., p. 83.

³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 185.

Mai întâi, suprefectul Maramureşului, *Szabo Şandor*, din Sighet, în fruntea unei comisii judeţene, făcu în Săcel, în zilele de 18—20 Martie st. n. 1901, o cercetare tendenţioasă şi unilaterală asupra trecerilor şi a tuturor împrejurărilor mişcării populaţiei române de acolo, trimitând apoi rezultatul anchetei Tribunalului şi Ministrului de Culte, *Vlasics Gyula* ¹⁾.

Ministrul de Culte, printr'un ordin din 13 Iulie 1901, ceru mitropolitului ortodox-român dela Sibiu, să revoace pe administratorul parohial ortodox din Săcel. Mitropolitul răspunse însă, că nu poate împlini acest ordin, deoarece a constatat că din Ianuarie şi până atunci s'au mai făcut treceri legale în Săcel, şi prin urmare, nu poate lăsa pe creştini fără preot ²⁾.

În acelaş timp, conducătorii Bisericii greco-catolice şi unii funcţionari administrativi din Maramureş scriau în ziarele mari, maghiare din Budapesta articole pline de învinuiri şi calomnii la adresa Ortodocşilor. Astfel, în ziarul „Budapesti Hirlap“ Nr. 186 din anul 1901, afirmau ei, într'un articol, intitulat „Harcz a hivekért“ — „luptă pentru credincioşi“ — că preoţii români ortodocşi corup cu bani din România şi din Rusia pe Românii din Maramureş, pentru a-i atrage la Ortodoxie ³⁾. În urma acestor calomnii şi învinuiri, procurorul din Sighet dădu mandat judecătorului de ocol din Vişeu-de-sus, *Kostánszky*, să se deplaseze la Săcel şi să facă o cercetare severă. Indecătorul ţinu, din 5 August până în 2 Decembrie 1901, o investigaţie straşnică, asemenea închiziţiilor din Evul mediu, asupra trecerilor şi mişcărilor populaţiei române de acolo ⁴⁾.

Bărbaţi şi femei fură ridicaţi ziua şi noaptea dela lucru şi dela casele lor de jandarmii unguri, cari îi duceau la şcoala de Stat, unde se făcea cercetarea.

¹⁾, ²⁾, ³⁾, ⁴⁾ Teodor Herman, o. c., p. 186.

Aici erau deținuți, încuieți, bătuți și batjocuriți, până li sosia timpul ascultării înaintea judecătorului. Iar acesta îi amenda pe bieții oameni cu 15–50 coroane pentru orice cuvânt ce i-se părea nepotrivit. Astfel întreaga comună, ba chiar ținutul întreg fu cuprins pe frică și groază ¹⁾.

Intervențiile făcute la Ministerii de Culte, Interne și Justiție, prin Consistorul dela Sibiu și prin deputațiuni în frunte cu avocați, n'au putut domoli furia ce se deslănțuise asupra bietului popor. Căci miniștrii maghiari erau preocupați de *însinuările Greco-catolicilor, cari spuneau că maghiarizarea în Maramureș și integritatea Statului ungar sunt periclitare prin ivirea Ortodoxismului acolo* ²⁾.

Dar Românii din Săcel, trecuți la Ortodoxie, pe lângă toate suferințele îndurate, au rămas statornici în credința lor străbună, întocmai ca niște mucenici, deși, dela trecerea lor și până la această cercetare furioasă, nu rămăsese aproape nici unul dintre ei ne-amendat și neîntemnițat ³⁾, și nu li se dădu voie nici măcar să-și clădiască o clopotniță, ventru așezarea clopotelor demult cumpărate ⁴⁾.

Astfel, Săcelenii ortodocși își îngropară morții aproape doi ani fără tragerea clopotelor. După mari efortări li s'a permis aceasta, și în 21 Octomvrie 1902 a fost sfințită pentru ei o clopotniță ⁵⁾.

În baza investigației făcute de judecătorul de ocol dela Vișeu-de-sus în comuna Săcel, procurorul din Sighet a ridicat, în 30 April 1902, (Nrul 3667/1902) *acuză oficială împotriva locuitorilor români fruntași din Săcel, Ioan alui Ilie Magdău, Simeon alui Filemon Magdău, Vasile alui Ioan Magdău și Gheorghe alui*

¹⁾, ²⁾ Teodor Herman, o. c., p. 186.

³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾ Idem, o. c., p. 187.

Alexă Grad, pe motiv de „falsificare de adeverințe de trecere“ și de „agitație la ură contra confesiunii greco-catolice, contra Statului ungar și contra națiunii maghiare“, iar împotriva altor 38 de credincioși ortodocși pentru „falsificare de adeverințe de trecere“ ¹⁾

În urma excepțiilor făcute de avocatul acuzaților, procurorul a renunțat la acuzare față de 24 de credincioși, dar a susținut-o față de 18 dintre ei, cari fură citați pe ziua de 17 Decembrie 1902, în fața Consiliului de acuzare.

Acesta a scos de sub acuză pe 14 inși, prin hotărîrea sa din 17 Decembrie 1902, dar pe cei 4 fruntași amintiți mai sus, acuzați de agitație la ură împotriva Statului și a națiunii maghiare, i-a trimis la *Tribunalul din Sighet*, care i-a achitat și pe aceștia, în urma pertractării finale din 19 Mai st. n. 1903, dovadă că au fost calomniați și erau nevinovați. Astfel s'a terminat acest proces, atât de monstruos și de rușinos pentru Greco-catolicii cari l-au înscenat ²⁾.

Multe dintre trecerile la Ortodoxie, făcute în anul 1900, n'au fost date, din precauțiunea Ortodocșilor, sub investigarea din August-Decembrie 1901, făcută de judecătorul Konstanszky. În primăvara anului 1901, s'au mai făcut multe treceri, iar îndată după terminarea investigațiunii amintite, mulți dintre aceia, ale căror treceri fură luate sub investigare, și-au înnoit trecerile, procedându-se astfel și în câțiva ani următori. Căci scopul conducătorilor ortodocși era acum, — după propunerea protopopului Teodor Herman din Dej, — ca să susțină continuitatea credincioșilor ortodocși în Săcel, spre a nu se nimici prima parohie ortodoxă înființată în Maramureș dela Unire încoace, amenințată mereu de machinațiunile Greco-catolicilor ³⁾.

---

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Teodor Herman, o. c., p. 187.

Mitropolitul ortodox-român din Sibiu, printr'o adresă oficială în 11 Septemvrie 1901, rugă pe ministrul de Culte al Ungariei să recunoască parohia *ortodoxă* din *Săcel*. Dar i-se răspunse din partea ministerului printr'un rescript din 21 Martie 1902, că nu i-se poate împlini cererea, căci procurorul suprem dela Curtea de Apel din Debrețin și *episcopul greco-catolic din Gherla*, susțin, că *în Săcel nu există Ortodocși*. Totodată i-se puse mitropolitului în vedere că preotul ortodox de acolo va fi pedepsit, dacă va mai rămânea la post. Acesta însă, din încredințarea mitropolitului, a rămas mai departe la locul său, deși a fost pedepsit în bani de multeori, sub diferite pretexte ¹⁾).

Greco-catolicii, neputând nimici ortodoxia din Săcel prin procesul, arătat mai sus, dela Tribunal, în anul 1902, au recurs la sprijinul organelor administrative politice ale Statului, până și la Ministerul de Culte, prin fel de fel de motive și înțirgării ²⁾). Astfel, șicanele și chinurile bieților Români ortodocși din Săcel se continuă mai departe.

În 5 Octomvrie 1904, ministrul de Culte provocă pe mitropolitul din Sibiu, printr'un ordin care fu comunicat și cercurilor bisericești greco-catolice, ca să revoace imediat pe preotul ortodox-român din Săcel, „deoarece, conform arătării forului competent politic, în Săcel nu există ortodocși, întrucât consiliul de acuză al Tribunalului din Sighet, prin hotărîrea sa din 17 Decemvrie 1902 Nr. 8476, a constatat ca fapt, că adevărurile de trecere nu corespund condițiilor prescrise de articolul de lege 53 din 1868“ ³⁾).

Mitropolitul a răspuns însă ministrului, prin adresa sa din 7 Noemvrie 1904 (Nr. 11.650), că nu e în stare a împlini acest ordin, din motivul real, că în

^{1), 2), 3)} Teodor Herman, o. c., p. 188.

Săcel mai sunt încă 353 de credincioși nou trecuți la Biserica ortodoxă, pe cari nu-i poate lăsa fără preot. Totodată alătură el la răspuns și un tablou al nouilor trecuți ¹⁾).

Ministrul de Culte, prin ordinul său din 4 Februarie 1905, a trimis tabloul celor 353 de Români din Săcel, nou trecuți la ortodoxie, înaintat de mitropolitul, subprefectului județului Maramureș, cu îndătorirea să stabilească printr'o comisiune mixtă, dacă trecerile aceloră sunt făcute conform legii ²⁾).

Ca reprezentant al Bisericii ortodoxe în această comisiune, mitropolitul din Sibiu a numit pe Asesorul consistorial de atunci, *Dr. Miron Cristea*, Sanctitatea Sa Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române de azi, care s'a deplasat la *Săcel în Maramureș*, unde a asistat timp de 19 zile, în primăvara anului 1906, la cercetarea făcută asupra trecerilor unui număr de 324 de credincioși ³⁾).

Rezultatul cercetărilor cu adevărurile de trecere au fost trimise apoi, — nu se știe cu ce scop — procurorului suprem al Curții de Apel din *Debrețin*.

Ministrul de Culte le-a luat apoi dela Curtea de Apel din *Debrețin*, și părându-i-se prea în favorul Ortodocșilor, a detras delegația dată comisiunei mixte, și a dat întreaga afacere a trecerilor confesionale din Săcel în competența organelor administrative politice ale Statului, spre a decide ⁴⁾). Astfel au ajuns aceste acte dela Ministerul de Culte din Buda-Pesta în mâna primpretorului din Dragomirești, în Maramureș. Acesta, prin hotărîrea sa din 26 Februarie 1910, a anulat 229

---

¹⁾ Teodor Herman, o. c., p. 188.

²⁾, ³⁾, ⁴⁾ Idem, o. c., p. 189.

de treceri la ortodoxie, și numai 95 le-a declarat legale ¹⁾).

Această hotărîre a înspăimântat pe cei trecuți, și aproape toți au trecut din nou la Biserica ortodoxă, ca să nu se nimicească parohia ²⁾).

Greco-catolicii însă n'au fost mulțumiți cu această hotărîre a primpretorului, deși prin ea numărul trecerilor reale și legale fu redus în mod nedrept la abia o pătrime. Deaceia ei înaintară apel către subprefectul județului Maramureș, și acesta, prin hotărîrea sa din 11 Martie 1911, mai anulă încă 73 de treceri din cele 95, aflate de bune de primpretor ³⁾).

Dar fiindcă aceste anulări erau neîntemeiate, unilaterale și tedențioase, bazate numai pe afirmațiunile Greco-catolicilor, Consistoriul arhidiecezan din Sibiu a înaintat un recurs împotriva lor, la Ministerul de Culte din Budapesta, unde a rămas afacerea *ne-rezolvită*, împreună cu atâtea alte cereri ale Bisericii ortodoxe-române, până la sfârșitul stăpânirii Ungariei asupra ținuturilor românești din Transilvania și „Părțile ungurene” și unirea lor cu România ⁴⁾).

Tot astfel de piedici s'au pus comunei bisericești ortodoxe din Săcel și în chestiunea zidirii unei biserici.

În anul 1903, Greco-catolicii au început a zidi în Săcel o biserică mare, ca o catedrală, din fondurile bogate romano-catolice. La zidirea acestei biserici au fost siliți să lucre și sătenii ortodocși din această comună, împreună cu cei greco-catolici, căci preotul grcco-catolic, la ordinul superiorilor săi, a considerat și pe locuitorii trecuți la Biserica ortodoxă de credincioși ai săi, și a interzis preotului ortodox de a le

1), 2), 3), 4) Teodor Herman, o. c., p. 189.

mai săvârși funcțiuni religioase, amenințându-l cu jandarmii ¹⁾).

În anul 1904, și-au înaintat Românii ortodocși din Săcel o cerere către primpretorul din Dragomirești, ca să li-se acoarde și lor concesiunea de a-și clădi o biserică. Dar atât primpretorul cât și subprefectul și comitetul administrativ al județului li-au respins cererea ²⁾. Credincioșilor ortodocși nu li s'a permis în Maramureș nici măcar să-și zidească biserică, și astfel au fost siliți să se întrunească la slujbele religioase într'o modestă casă de rugăciune, mai rău decât Jidovii, cari își puteau ridica oriunde și oricâte sinagogi frumoase, fără ca autoritățile ungurești sau „creștinii” greco-catolici să li pună vreo piedică.

Totuși reînvierea ortodoxismului în Maramureș a avut darul binefăcător, că a constrâns pe preoții români greco-catolici de acolo, să se desfacă de sub influența și din cătușele străinilor, să grijească mai bine de soarta poporului român de sub păstorirea lor și să devină mai buni Români și mai miloși părinți sufletești. Și pentru ivirea zorilor acestei binefaceri, poporul român întreg din Maramureș binecuvântă și azi Biserica ortodoxă română ³⁾.

3. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din Dragomirești în Maramureș

Românii din comuna Dragomirești se aflau în aceleași împrejurări triste pe cari le-am cunoscut la parohia Săcel, neștiind nici ei pe ce cale să apuce, spre a-și afla mângăierea dorită. Cei din Săcel li-au arătat direcția ⁴⁾.

---

¹⁾ Teodor Herman, o. c., p. 188—189.

²⁾, ³⁾ Idem, o. c., p. 190.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 190 și 191.

În anii 1901 și 1902, în toiul tuturor persecuțiilor ce le îndurau Românii din Săcel, trecuți la ortodoxie, cereau și cei din Dragomirești prin cereri și deputațiuni către protopopul din Dej și către Consistoriul din Sibiu, să li se permită trecerea la Biserica ortodoxă-română. Deacolo li se răspundea însă, să mai aștepte până ce se va vedea ce soarte vor avea trecerile făcute în Săcel ¹⁾. Dar în Februarie 1903, mulți dintre Românii din Dragomirești, mai nerăbdători, au început a face treceri dela confesiunea greco-catolică, iar Consistorul arhidiecezan din Sibiu, la propunerea protopopului din Dej, i-a primit în sinul Bisericii ortodoxe printr'o rezoluțiune din 24 Martie 1903, cu mențiunea, ca la întrebunțele lor sufletești să se ajute cu preotul ortodox din Săcel ²⁾. Cei trecuți la ortodoxie erau în număr de peste 70 familii cu aproape 300 de credincioși, cărora Consistoriul din Sibiu li acordă, în 2 Decembrie 1903, concesiunea de a-și sfinți o casă de rugăciune, pe care comuna bisericească ortodoxă din Dragomirești o declară filială a celei din Săcel. Această casă de rugăciune s'a sfințit cu mari greutate în 28 Decembrie st. v. 1903 ³⁾.

Dar preoții greco-catolici români din Maramureș, dintre cari mulți erau maghiarofili și vorbeau în familiile lor numai limba unguriască, precum și autorităților lor bisericești, acuzau Biserica ortodoxă, că primejduiește maghiarizarea Românilor, începută acolo ⁴⁾.

În baza acestor acuze, primpretorul din Dragomirești și subprefectul județului Maramureș opriră în anul 1904, cu ordine oficiale și prin jandarmi, preotului ortodox din Săcel să între în Dragomirești pentru a plini funcțiuni bisericești pentru cei trecuți la ortodoxie. Abia în urma multor apelațiuni și intervenții ale protopopului ortodox Teodor Herman din Dej, aceste dispozițiuni samovolnice fură revocate ⁵⁾.

¹⁾, ²⁾, ³⁾, ⁴⁾, ⁵⁾ Teodor Herman, o. c., p. 191.

Pe lângă șicanele și greutățile amintite, provocate de Greco-catolici, parohul greco-catolic local nu permitea să fie îngropat un mort ortodox în cimitirul său. Spre a curma acest rău, un credincios ortodox dăruie bisericii ortodoxe din Dragomirești o bucată din pământul său, situată aproape de comună, cu scopul de a servi ca cimitir pentru creștinii ortodocși, iar opt credincioși îl îngrădără. Dar organele politice n'au îngăduit acest lucru, iar credincioșii cari îngrădiseră locul de cimitir fură pedepsiți pentru „transgresiune“, cu câte 20 florini ¹⁾.

În 17 Martie 1905, Tribunal din Sighet a confiscat, printr'un ordin, adeverințele de trecere la Biserica ortodoxă a Românilor din Dragomirești, și le-a supus unei cercetări penale, sub cuvânt că ar fi false, iar cantorul bisericesc ortodox de acolo, *Ștefan Samplonțai*, a fost deținut în arest ²⁾.

Ministrul de Culte din Budapesta, prin ordinul său din 24 August 1905, a luat adeverințele din seama Tribunalului și le-a dat subprefectului județului Maramureș, ca să fie examinate de aceiași comisiune, care fu instituită pentru cercetarea trecerilor din Săcel. Despre această dispozițiune fu înștiințat și Consistorul arhiepiscopozan din Sibiu, printr'o adresă din 5 Octombrie 1905 ³⁾.

Consistorul din Sibiu, prin hotărârea din 13 Martie 1907, declară comunitatea ortodoxă din Dragomirești de parohie independentă de cea din Săcel, și nume acolo un administrator parohial de sine stătător ⁴⁾, în persoana parohului pensionat din Olpret, Vasile Gog ⁵⁾.

Subprefectul Maramureșului însă a cerut pe cale telegrafică înlăturarea preotului ortodox din Dragomi-

¹⁾, ²⁾, ³⁾, ⁴⁾ Teodor Herman, o. c., p. 192.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 77.

rești. Dar Ministerul de Culte, la recursul înaintat împotriva dispozițiunii subprefectului, a anulat printr'un ordin telegrafic hotărârile de expulzare a preotului ortodox, *Vasile Gog*, ia afacerea trecerilor, luând-o din mâna comisiunii amintite mai sus, a trimis-o în competența organelor administrative politice, spre hotărîre. Aceste organe însă n'au anulat trecerile din Dragomirești ¹⁾.

Încă din primăvara anului 1903, credincioșii români ortodocși din Dragomirești ceruseră de repetiteori dela primpretorul de acolo învoirea, de a-și putea ridica o clopotniță. Dar totdeauna au fost respinși. Abia în primăvara anului 1910, în urma unei intervenții a protopopului din Dej, Teodor Herman, ²⁾ prieteni cu influență în Stat, li s'a îngăduit Dragomireștenilor ortodocși români această justă cerere ¹⁾. Până atunci morții lor se îngropau fără plânsul creștinesc cu dângăt de clopot.

Deoarece preoții din Săcel, care e la o depărtare de 13 km de Dragomirești, și apoi administratorii parohiali, numiți provizor și de scurtă durată, nu puteau satisface în mod permanent și imediat toate trebuințele sufletești religioase ale credincioșilor ortodocși din Dragomirești, nici alina necazurile lor multe și grele, protopopul din Dej, Teodor Herman, pe umerii căruia cădea toată menținerea și conducerea comunităților ortodoxe din Săcel și Dragomirești, a stăruit și a grijit cu tot zelul său apostolic pentru înstituirea în Dragomirești a unui paroh stabil. După multe și aspre frământări, a aflat el pe învățătorul de Stat, în penzie, *Pavel Moldovan*, din *Sas-Nireș*, pe care soborul parohial l-a ales, în 7 Noemvrie 1909, cu unanimitate, de preot. După pregătirea prealabilă

¹⁾, ²⁾ Teodor Herman, o. c., p. 192.

cerută, Consistorul arhidiecezan din Sibiu a decis, prin rezoluțiunea sa din 1 Iunie 1910, să-l așeze preot-paroh în Dragomirești, iar mitropolitul Ioan Mețianu l-a hirotonit în 23 Iunie 1910, în prezviter și spiritual și l-a decretat canoniceste de paroh, fiind introdus în oficiul său în 17 Iulie st. n. 1910 ¹⁾).

Sub conducerea înțeleaptă a acestui paroh, comuna parohială de aici a cumpărat în Februarie 1911 o grădină cu o casă pe ea, în care fu instalată o capelă ortodoxă, sfințită în August 1911. ²⁾). Tot sub păstorirea acestui preot-paroh cu mare tragere de inimă pentru biserică, s'a înmulțit numărul credincioșilor ortodocși din Dragomirești, s'a consolidat parohia, și după multe și grele sbuciumări, prigoane și suferinți, credincioșii ortodocși români de aici și-au aflat pacea și mângăierea dorită ³⁾).

Parohul Pavel Moldovan a lucrat și pentru reînființarea unei mănăstiri ortodoxe în parohia sa ⁴⁾), dar n'a reușit s'o vadă întemeiată.

În anul 1923 erau în Dragomirești 374 de credincioși ortodocși, dintre cari 124 știau a ceti și a scrie românește ⁵⁾), având deci și școală primară, confesională.

4. Intoarcerea la ortodoxie a Românilor din Remeți, în Maramureș

Românii din comuna Remeți, în Maramureș, aveau mare înclinare spre trecerea la ortodoxie, decând mulți locuitori greco-catolici din Săcel și Dragomirești trecuseră

¹⁾, ²⁾ Teodor Herman, o. c., p. 192—193.

³⁾ Idem, o. c., p. 193.

⁴⁾ Idem, o. c., p. 77.

⁵⁾ Idem, o. c., p. 103, tablou din arhiva protop. din Dej.

la Biserica ortodoxă, în anii 1900 respective 1903 ¹⁾. Dar ei nu făceau trecerea, din cauza că li era groază de prigoanele cele grele ce le suferiau credincioșii ortodocși din Săcel, din partea organelor Statului unguresc, pentru că trecură la Biserica ortodoxă ²⁾.

În războiul mondial însă, între anii 1914—1919, mulți Români din Remeți au luptat ca ostași în armatele austro-ungare în *Bucovina și în Regatul vechiu, unde au auzit și au înțeles, că Biserica ortodoxă este adevărata și vechea biserică creștină și românească*. Întorcându-se apoi acasă, după prăbușirea Austro-Ungariei, ei spuneau cele auzite și consătenilor lor, iar cele spuse de dânsii fură întărite apoi și de alți locuitori din Remeți, cari veniseră din Rusia, unde fuseseră prizonieri ³⁾.

Așa s'a făcut, că, *însfârșit, toți locuitorii români de confesiune greco-catolică sau „unită“ din comuna Remeți s'au hotărât să treacă la Biserica ortodoxă* ⁴⁾.

În acest scop, o delegație a lor a plecat la parohul ortodox-român *Pavel Moldovan din Dragomirești*, care le-a dat lămuriri asupra modului după care trebuiau făcute formalitățile de trecere ⁵⁾.

Astfel, la sfârșitul anului 1922, toți locuitorii uniți din Remeți au trecut, în conformitate cu dispozițiunile legii, la Biserica ortodoxă română, și au ocupat apoi clădirea bisericii, școala, casa parohială, sesiunea parohială și toată averea bisericii parohiale greco-catolice din acest sat ⁶⁾.

Episcopul ortodox-român al Clujului, Vadului și Feleacului, *Nicolae Ivan*, i-a primit în sinul Bisericii ortodoxe-române, și prin ordinul său din 14 Ianuarie 1923, li-a numit un păstor sufletesc, în persoana preotului *Atanasie Gânju*, venit din Basarabia ⁷⁾.

¹⁾, ²⁾, ³⁾ Teodor Herman, o. c., p. 193.

⁴⁾, ⁵⁾, ⁶⁾ ⁷⁾ Idem, o. c., p. 194.

Toate înfricările și terorizările întreprinse împotriva locuitorilor din Remeți reîntorși la ortodoxie, din partea organelor Bisericii greco-catolice și de funcționarii români uniți ai administrației politice locale, au rămas zădarnice, căci nu i-au putut îndupleca să se lepede de legea și Biserica ortodoxă ¹⁾.

5. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din comuna Verișmort, în Maramureș

Aceleași împrejurări cari au determinat pe locuitorii români uniți din Remeți să treacă la ortodoxie, au îndemnat și pe locuitorii uniți din comuna Verișmort, în Maramureș, să treacă cu toții și să revină la Biserica ortodoxă strămoșească, în anul 1923. Și ei, ca și cei din Remeți, au ocupat și au luat în stăpânirea lor biserica parohială locală, școala, casa parohială, sesiunea parohială, și întreaga avere a bisericii greco-catolice locale și au dat-o în seama bisericii ortodoxe-române ²⁾. La cererea lor, episcopul ortodox-român al Clujului, *Nicolae Ivan*, i-a primit în sinul Bisericii ortodoxe-române, și li-a numit un preot-administrator parohial, în persoana preotului *Ioan Suslov*, venit din Basarabia ³⁾.

Și credincioșii ortodocși români din Verișmort, ca și cei din Remeți, au fost șicanați, tratați cu asprime și batjocuri de toți funcționarii administrativi uniți din Maramureș pentru trecerea lor la Biserica ortodoxă. Dar nimic nu i-a putut clătina în hotărîrea și în credința lor ortodoxă ⁴⁾. Pilda fraților lor din comunele ortodoxe Săcel, Dragomirești și Remeți i-a întărit și i-a încurajat în lupta lor cu toate puterile lumești, pentru legea și Biserica strămoșească ortodoxă.

---

¹⁾, ²⁾, ³⁾, ⁴⁾, Teodor Herman, o. c., p. 194.

În anul 1923, se aflau în Verișmort 260 de credincioși, dintre cari 105 știau a ceti și scrie românește ¹⁾).

În anii mai din urmă au trecut la Biserica ortodoxă și alte comune românești, grecocatolice din Maramureș, prin acțiunea ieromonahului român, *Codrea Nuțu*. Din lipsă de informațiuni documentare, nu putem descrie aici aceste treceri.

---

¹⁾ Teodor Herman, o. c., p. 103, tablou.

Reînființarea episcopiei ortodoxe-române a Maramureșului, în anul 1937

1. Decretarea înființării episcopiei, începuturile organizării ei și prima ei Adunare eparhială, constitutivă

După un interval de aproape 200 ani, dela desființarea vechii episcopii ortodoxe a Maramureșului, timp îndelungat și plin de zbucium și de amărăciuni pentru Români dela această graniță a pământului românesc, în conștiința cărora fosta episcopie depe vremuri a rămas neuitată, ca o scumpă aducere aminte din viața îndepărtată a străbunilor lor, prevedința Dumnezeiască a voit, ca în anul Domnului 1937, această veche vatră luminoasă românească și cetate duhovnicească la marginea României întregite, să fie reînviată, reparându-se astfel o nedreptate istorică de veacuri.

Prin jurnalul Consiliului de miniștri No. 1874, din 14 Iulie 1937, publicat în Monitorul oficial No 167 din 23 Iulie 1937, s'a reînființat vechia *episcopie ortodoxă a Maramureșului*, pe ziua de 1 Iulie 1937, cu reședința în orașul Sighet, ca sufragana a Mitropoliei Bucovinei și cu iurisdicțiune asupra mănăstirilor, bisericilor și întregului popor ortodox-român din protopopiatele Sighet, Baia-Mare și Satu-Mare ¹⁾.

Jurnalul Consiliului de miniștri a fost sancționat de M. S. Regele Carol al II-lea, prin Înaltul Decret regal No. 2971 din 21 August 1937, și publicat în Monitorul oficial No. 194 din 24 August 1937 ²⁾.

^{1), 2)} .Un mare act istoric al Mitropoliei Bucovinei: Prima adunare eparhială a episcopiei Maramureșului în Cernăuți, în Foaiă Oficială a Arhiepiscopiei și Mitropoliei Bucovinei, din 15 Decembrie 1937, an. LXIX, Nr. 20, pag. 304.

Inimile clerului și poporului ortodox-român din aceste ținuturi dela marginea de Nord-Vest a României întregite au fost cuprinse de o bucurie nespus de mare, la vestea acestui mare și mult așteptat eveniment din istoria vieții noastre naționale și bisericești. S'au oficiat Te-Deumuri în toate bisericile ortodoxe și s'au expediat telegrame omagiale de mulțumire M. S. Regelui, Carol al II-lea, Înaltului Guvern al Țării și I. P. Sf. Sale mitropolitului Bucovinei, Visarion Puiu ¹⁾.

În vederea începerii lucrărilor pentru organizarea noii episcopii, I. P. Sf. mitropolit Visarion a convocat în ziua de 20 Iulie 1937, la Cernăuți, o consfătuire, la care au participat: Prea Sfințitul episcop al Hotinului, Tit Simedrea, Prea Sfințitul episcop și vicar al Mitropoliei Bucovinei, Ipolit Vorobchievici-Rădăușanul, delegați ai consiliilor eparhiale din Cernăuți și din Bălți, și delegați din partea Episcopiei Maramureșului.

La această consfătuire s'a hotărît ca un *Consiliu eparhial interimar*, alcătuit din reprezentanții clerici și mireni din noua episcopie a Maramureșului și din delegați ai Ministerului de Culte, ai Mitropoliei Bucovinei și ai Episcopiei Clujului și Oradiei, sub președinția părintelui consilier eparhial Dr. Sebastian Stanca, să conducă lucrările de organizare ale acestei episcopii, până la alegerea și constituirea forurilor legale ²⁾.

Consiliul eparhial interimar al Episcopiei ortodoxe române a Maramureșului s'a constituit în 30 August 1937 ³⁾, iar în ziua de Duminică, în 12 Decembrie 1937, a avut loc în *Reședința mitropolitană din Cernăuți prima Adunare eparhială constitutivă, a Episcopiei Maramureșului, prezidată de I. P. Sf. Ar-*

¹⁾ Foaia Oficială a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 304.

²⁾, ³⁾ Ibidem, p. 305.

*chiepiscop și Mitropolit al Bucovinei, Visarion Puiu*¹⁾, în asistența unui numeros public select din Bucovina, Maramureș și Basarabia, compus din înalți dignitari bisericești, profesori universitari din Cernăuți, delegați și reprezentanți ai tuturor autorităților civile și militare locale, și ai societăților academice studențești din Cernăuți : „Academia Ortodoxă“, „Junimea“, „Arboroasa“, „Dacia“, „Bucovina“ și „Moldova“²⁾.

După săvârșirea Doxologiei, în paraclisul mitropolitan, de către un sobor de preoți bucovineni, maramureșeni și basarabeni, în frunte cu părintele consilier eparhial-referent, Dr. *Orest Tarangul*, numeroasa și selecta asistență a trecut în grandioasa „Sală Sinodala“ din palatul mitropolitan, unde I. P. Sf. Mitropolit Visarion al Bucovinei, a înaugurat lucrările acestei adunări eparhiale istorice, rostind un prea frumos discurs, care a emoționat până la lacrimi publicul prezent la această solemnitate.

Reproducem aici, *ca document istoric pentru posteritate*, cuvântarea înaugurală a I. P. Sf. Sale Mitropolitului Visarion, prin care se *lămurește* și se *precizează* atât importanța acestui act solemn pentru viața bisericească și națională a neamului românesc în general, cât și *rostul și rolul noului episcopii* ortodoxe române din Maramureș pentru Românii deacolo, și astfel această cuvântare, *poate și trebuie* să serviască *ca normă de conduită* și *ca programă generală de activitate pastorală și culturală* a preoțimei române din cuprinsul acestei eparhii ortodoxe.

„Această frumoasă sală, — spune I. P. Sf. Mitropolit Visarion — în care au avut loc câteva acte istorice pentru țara și biserica noastră, *vede astăzi*, desfășurându-se în cuprinsul ei un nou fapt însemnat, acela al deschiderii celor dintâi ședințe

¹⁾, ²⁾ Foaia Oficială a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 297.

ale Adunării eparhiale a noii episcopii din Maramureș, eparhie pe care Sfântul Sinod, cu sprijinirea înaltului guvern al Țării și cu întărirea M. S. Regelui Carol al II-lea, a înființat-o ca eparhie sufragănă, sau filie a Mitropoliei Bucovinei.

„Prin acest fapt, noi luăm astăzi parte la întâlnirea bisericească a unor frați de acelaș neam și urmași ai străbunilor descălicători de țară, cari au săvârșit întâiele închegări administrative politice pentru Românii așezați pe plaiurile de pe o parte și de alta a Carpaților dintre Nistru și Tisa, îndată după trecerea valurilor barbare, a căror unitate a fost apoi detramată politicește și chiar sufletește, dar care totuși, în ciuda vitregiei vremurilor, au păstrat unitatea neamului lor neștirbită.

„Astăzi, noi aceștia de față avem norocul de a întâlni, manifestând lumii pe lângă unitatea politică începută în 1918, și una religioasă întârziată, nimicind și sub această înfățișare un hotar pus între noi bisericește de neamurile străine de ieri. Dureros că nu s'a săvârșit în acel an și unirea integrală religioasă a tuturor Românilor, pentru că era necesar să ne prezentăm lumii imediat, nu numai ca un singur trup etnic, ci și ca un singur suflet, prin credință. Această întârziere ne revine acum nouă să o scoatem și sperăm că Dumnezeuul părinților noștri ne va ajuta să o înfăptuim curând.

„A venit vremea să arătăm că noua episcopie ortodoxă a Maramureșului a luat ființă cu următoarele două mari meniri: întâi, să apere și să consolideze în acest colț de țară credința străbună ortodoxă, pavaza și mângâierea din toate vremurile a întreg neamului nostru românesc, sprijinind din răputeri și acțiunile menite a îmbunătăți starea culturală, sanitară și tot așa pe cea economică a românilor maramureșeni; apoi,

să facă reîntregirea acestei religii printre frații români desuniți în 1700, bine înțeles nu prin frământări și cuceriri neprietenești, ci prin duhul dragostei evanghelice și al iubirii de neam, de țară și de tron. (Aplauze puternice).

„Regretăm cu toții, că într'un moment dat din viața neamului românesc s'a făcut o asemenea scindare sufletească în Ardeal și Maramureș, dar istoricii obiectivi arată că destrămarea aceea dela 1700 s'a făcut din cauze și împrejurări de moment, nefirești și deci trecătoare. În viața mai tuturor popoarelor se întâmplă și în zilele noastre asemenea slăbiri de lege, prin secte și prin necredință, provenite din ignorări de doctrină curată creștină; cea, de care amintim însă, s'a făcut din motive mult calculate și foarte îngăduite, fiind străine de duhul curat al Evangheliei, de către clerul unei biserici, e drept, mai organizată pe acea vreme, a catolicilor și din socotelile onora din stăpânitorii vremelnici străini, care nu urmăreau întărirea creștinismului în țările române, cât desbinarea și apoi cucerirea lor politică, necăutând că măresc astfel mozaicul religios împestrițat și displăcut al acelor țări.

„Vorbitorul acestor cuvinte, nu e un neprieten al bisericii romano-catolice, dimpotrivă, recunoaște acelei biserici superioritatea organizărilor administrative și culturale și i le prețuește, admirând și munca misionară ce depune printre popoarele necreștine din diverse laturi ale pământului. Dar refuză a vedea neamul său, creștin și civilizat, a fi desbinat bisericește și socotit alături de popoarele dorite de propagandă papistașe. (Aplauze).

„Sub acest raport avem datoria a cere tuturor popoarelor și religiilor din jurul nostru numai una: să ni se respecte, precum unitatea națională, așa și cea religioasă ortodoxă, căreia poporul român îi apar-

ține de atâtea veacuri. Prețuim și urmărim toate discuțiile învățaților care vor să urmărească obârșia noastră etnică și pe cea a religiei neamului nostru, dar nimeni nu ne poate convinge că, deoarece am avut cândva întâmplătoare influențe religioase din apus, urmează să fim supuși scaunului bisericesc dela Roma. Pentru că, mai presus de discuții, stă faptul că după toate frământările etnice și religioase din vremea închegării neamului românesc, noi viețuim de atâtea veacuri în credința ortodoxă a primelor zile creștine.

„Această unitate de trup și de suflet, avem datorită de a o cunoaște, a o păstra și transmite neștirbită urmașilor noștri, iar de altă parte a respinge pe oricine ar voi să ne-o schimbe.

„Greșelile trecutului care ne-a sdruncinat unitatea neamului au fost șterse în 1918, — acum e vremea a se șterge și acea greșală sufletească din 1700, căci e rușinos spectacolul sub care se înfățișează satele române din Ardeal și Maramureș, cu două rânduri de biserici, de preoți și de vlădici, nu din prisos de credință, ci din desbinare de frați. (Aplauze).

„Vom ruga, deci, cu toată dragostea în Domnul, biserica soră a Romei să folosească propaganda sa misionară pentru încreștinarea atâtor alte popoare, încă străine de Christos și de dumnezeieștile Sale învățături, iar pe frații noștri desuniți din biserica ortodoxă în 1700 să ni-i lase a se reîntoarce acasă. În cazul dintâi biserica papală va dobândi noi merite misionare, acolo unde trebuie, pe când persistând în propaganda desbinării neamului creștin va face un act cu nimic justificat și de mare vinovăție și în fața oamenilor și înaintea Dumnezeului nostru Iisus Christos și pe care nici unul dintre guvernele țării nu-l mai poate îngădui. (Aplauze puternice)“¹⁾.

¹⁾ Foaia Oficială a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 298—299.

„Fi-va vreodată voia lui Dumnezeu, să fim toți Românii sub sceptrul Romei, o vom face bucuroși, în bloc; deocamdată, însă, *veacul și împrejurările în care trăim ne cer să fim o unitate națională și religioasă, adecă români și ortodocși, într'o singură țară și sub o singură conducere aflată înlăuntrul granițelor țării.*

„Poate va fi adus *desunirea* din 1700, spre *ademenire*, vreun ajutor vremelnic Românilor din Ardeal și Maramureș, aflați *pe atunci* sub două stăpâniri străine. Astăzi noi din mila lui Dumnezeu avem o *singură țară* puternică și bogată, și *sub un singur sceptru politic*, al Regelui nostru, și o *singură cărjă arhierască proprie, cea a Patriarhiei din București.* Spre aceste *cârmuiri* ne sunt și *trebuie îndreptate privilegiile tuturor Românilor, astăzi și în veci.*

„Dela reunirea politică din 1918, vlădiciei uniți cu Roma au avut vreme de 20 ani liberi, spre a ne uni pe toți cu scaunul patriarhal de acolo, dar n'au săvârșit asemenea lucru, pentru că nu e de lipsă neamului românesc. *Acum e rândul nostru să-i poftim cu toată dragostea în Domnul și a-i readuce sub sceptrul Patriarhiei din București, numai în atâtea luni, știut fiind că și clerul și poporul de sub cărmuirea lor pastorală doresc demult această sfântă reîntoarcere.* (Aplauze).

„Iată, domnilor deputați ai Adunării eparhiale din noua episcopie a Maramureșului, *care este meninirea înstituiției ce o reprezentați, care este chemarea în prezent și datorile ce aveți de îndeplinit direct și prin cler, în frunte cu viitorul vostru episcop*, pentru poporul din Maramureș, cât mai curând, cunoscând, că în acest scop veți avea din partea tuturor tot sprijinul trebuitor.

„Cu aceste cuvinte, întimpinându-vă în reședința, noastră mitropolitană din Cernăuți, zicem :

„Bineăți venit, fraților, în mijlocul nostru și vă dăm din toată inima arhierească binecuvântate“ ¹⁾.

După terminarea cuvântării I. P. Sf. Mitropolit, membrii adunării, împreună cu întreaga asistență, au intonat cântecul național: „Pe-al nostru steag e scris unire“, de C. Porumbescu ²⁾.

După I. P. Sf. Mitropolit Visarion, a luat apoi cuvântul deputatul episcopiei ortodoxe a Maramureșului, părintele protopop, A. Latiș, dela Baia-Mare, în numele membrilor Adunării eparhiale maramureșene, carele între altele a spus următoarele:

„... Cu ce cuvinte alese am putea descrie bucuria sufletească pe care o simțim în aceste clipe, noi, deputații bisericești maramureșeni, și îndeosebi, cum să formulăm mulțumirea recunoscătoare cuvenită acelor persoane, cari au realizat înființarea eparhiei noastre“.

„... Prin aceasta s'a săvârșit un act istoric, merit a strânge încă mai mult legătura sufletească a Românilor așezați în Nordul țării, deoparte și de alta a Carpaților lui Dragoș-Vodă.

„Astăzi, peste acești munți, cari au fost folosiți în trecut de neamurile streine drept hotar despărțitor, frații Români își dau mâna ca peste niște moșiroaie, iar prin biserică, Maramureșenii, împreună cu Bucovinienii și Basarabenii întăresc unitatea credinței noastre strămoșești ortodoxe.“

„În adevăr, o parte dintre noi cei din Maramureș, sunt încă răzlețiți sufletește, având razim peste hotare. Sperăm, însă, că e aproape vremea, când și aceia vor deveni una cu noi. Iar în asemenea scop, vom urmări din răspuțeri, pedeoparte întărirea credinței printre Maramureșenii ortodocși, dealtă parte vom căuta să aducem acasă și pe cei înstrăinați de legea noastră, nu din păcatul vreunei neînțelegeri

¹⁾, ²⁾ Foaia Ofic. a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 300.

dintre frați, ci prin amăgiri și desbinare frățească pricinuită de străini" ¹⁾).

Dupăce aduce mulțumiri și recunoștință I. P. Sf. Mitropolit Visarion și Inaltului guvern al Țării, exprimă „omagii de respect și recunoștință iubitului nostru Suveran, M. S. Regelui României, Carol al II-lea, pentru Inalta întărire regală, dată acestui act de regească ctitorie“, și încheie strigând: „Trăiască Majestatea Sa, Regele Carol al II-lea, cu întreaga Dinastie Regală“. Intreaga asistență a intonat apoi Imnul regal ²⁾).

Apoi a vorbit în numele P. S. Episcop al Hotinului, Tit. Simedrea, părintele consilier referent *Dionisie Iavorschi*, din a cărei frumoasă cuvântare reproducem aici următoarele cuvinte semnificative:

„Sala, în care, acum 20 de ani în urmă, s'a petcutuit unirea dulcei Bucovina cu patria Mamă, unește astăzi pe reprezentanții a trei provincii, pentru a sărbători constituirea primei adunări eparhiale a nou înființatei episcopii de Maramureș. Lupta dusă de atâția ani pentru înființarea acestei episcopii o vedem astăzi încununată de succes, și bucuria ne umple sufletele că *Maramureșul, din care au venit Dragoș și Bogdan Vodă, descălicătorii și întemeietorii Moldovei, se învrednicește astăzi să aibă așezare bisericească creștină ortodoxă, așezare în care s'a născut și a crescut poporul nostru în decursul veacurilor*“ ³⁾).

După terminarea solemnității deschiderii festive a Adunării eparhiale, deputații Episcopiei maramureșului și reprezentanții Mitropoliei Bucovinei și ai Episcopiei Hotinului, au trecut în sala de ședințe a palatului mitropolitan, unde au început apoi lucrările și desbaterile Adunării, sub prezidiul I. P. Sale, Mitropolitului Visarion al Bucovinei.

¹⁾, ²⁾ Foaiă Ofic. a Mitrop. Buc., N-rul cit., p. 300—301.

³⁾ Ibidem, I. c., p. 302—303.

2. Starea tristă în care se găsea Biserica ortodoxă română din Maramureș, la înființarea noii episcopii

Din darea de seamă a Consiliului Eparhial interimar, de sub presidenția părintelui *Dr. S. Stanca*, citită de secretarul general al Episcopiei Maramureșului, *Gh. Arhiropol*, în prima Adunare eparhială, ținută în 12 Decembrie 1937 la Cernăuți, se constată două realități triste, pe cari le înregistrăm aici ca documentări istorice: 1) *Starea nespus de jalnică* în care era ținută până acuma Biserica ortodoxă-română din Maramureș din partea autorităților administrative locale, conduse numai de Greco-catolici, cari au continuat și sub stăpânirea românească, dela 1918 încoace, acelaș sistem de tratament vitreg și de persecuție a Românilor ortodocși din aceste ținuturi, ca și sub stăpânirea ungurească, și 2) *Vilregia* pe care au arătat-o autoritățile locale, și în parte și cele centrale, față de nou înființata episcopie ortodoxă, pe când episcopiei greco-catolice a Maramureșului, cu centrul ei la *Baia-Mare*, i-au arătat toată dărnicia și solicitudinea.

Pentru a ilustra aceste două realități triste din trecutul Bisericii ortodoxe-române din Maramureș, până la sfârșitul anului 1917, reproducem aici următoarele pasaje din darea de seamă oficială amintită a Consiliului eparhial interimar al Episcopiei ortodoxe a Maramureșului:

„Când în anul 1929, în urma Concordatului cu Roma, s'a înființat o nouă episcopie pentru populația greco-catolică (unită), care pe nedrept și-a luat numirea de «Episcopia Maramureșului», autoritățile cărmuitoare ale județului Maramureș și ale primăriei din Sighet, se întreceau în a oferi feliurite imobile și avantajii în scopul de a determina autoritățile centrale,

ca sediul acelei episcopii să se stabilească în oraşul Sighet.

„Prefectura Maramureşului îi cedează așa zisul Palat Cultural, iar primăria Sighet, în şedinţa consiliului comunal dela 6 Iunie 1929, sub No. 3925/929, cu unanimitate de voturi a adus următoarea hotărîre: Consiliul, ţinând seamă de trecutul istoric al judeţului nostru — unde a mai funcţionat pe vremuri o episcopie — şi considerând incontestabila importanţă din punct de vedere bisericesc, naţional-social şi economic ce ar avea aşezarea reşedinţei noii episcopii asupra judeţului şi mai ales asupra oraşului Sighet, comitetul ales pentru realizarea acestei dorinţe a făcut tot posibilul, atât în trecut cât şi în prezent, ca ideia aceasta să fie realizată în favorul judeţului nostru, ajutat fiind la aceasta şi cu gestul frumos al conducătorilor Asociaţiei pentru cultura poporului român din Maramureş, care în şedinţa din 2 Iunie au oferit întreaga avere a Asociaţiei — modest evaluată la 6,000.000 lei — noii episcopii, şi de aceia donează edificiul hotelului „Central“, ca dar, pe vecie, noii episcopii, întrucât sediul ei se va fixa în Sighet.

„Iniinţată cu reşedinţa în Baia Mare, episcopia greco-catolică este înzestrată cu următoarele bunuri:

1. Prefectura judeţului Satu Mare i-a acordat un ajutor de 6,000.000 lei, din care i-a vărsat până acum peste 3,000.000 lei.
2. Ministerul Instrucţiunii Publice i-a cedat dreptul de folosinţă, iar oraşul Baia Mare dreptul de proprietate asupra gimnaziului de fete, în care se adăposteşte în prezent reşedinţa episcopală. Acest imobil valorează circa 4,000.000 lei.
3. Pentru instalarea gimnaziului de fete, al cărui imobil a fost cedat Episcopiei greco-catolice, primăria

din Baia Mare a reparat clădirea fostului liceu de stat, pentru care a cheltuit suma de 1,500.000 lei.

4 Orașul Baia Mare a donat pentru renovarea catedralei episcopale greco-catolice suma de 600.000 lei.

5. Orașul Baia Mare dă anual episcopiei greco-catolice 300 m. c. lemn de foc.

6. Ministerul de Industrie și Comerț a dat ajutor și materiale la renovarea catedralei episcopale greco-catolice, în suma de 600.000 lei.

7. Acelaș minister a cedat episcopiei greco-catolice o grădină în valoare de 409.000 lei.

8. Le-a donat deasemenea gratuit până și aurul din care să se confecționeze șase cruci pentru canonicii acelei episcopii.

„Și probabil le-a făcut și multe alte donațiuni, pe care noi nu le cunoaștem.

„În schimb pentru *reînviata episcopie ortodoxă a Maramureșului autoritățile locale au arătat cea mai mare vitregie*. Parcă nu se reînființa vechea episcopie ortodoxă a Maramureșului, care timp de secole nu a fost numai păstrătoarea tezaurului divin cel adevărat, dar și mama duhovnicească a neamului românesc, care l-a condus în timpurile cele mai grele ale existenței sale, pe aceste plaiuri, ci cu totul o episcopie străină de neamul românesc.

„De mai multe ori membrii Consiliului interimar au intervenit și verbal și în scris la cârmuirea județeană ca să cedeze cel puțin câteva camere în Palatul Cultural pentru instalarea cancelariei eparhiale, dar nici după patru luni de așteptare nu s'a primit nici un răspuns. Insuși Ministerul de Interne a intervenit de trei ori, ca să cedeze noii episcopii Palatul Cultural, dar și acesta a rămas fără nici un răspuns, ca și Consiliul eparhial interimar. Cârmuirea județeană preferă

ca în imobilul Palatului Cultural din Sighet să se adăpostească o sală sportivă jidovească, „Samson“, un conservator cu elevi în mare majoritate jidovi, un cinematograf în care rulează filme de aventuri, și diferite locuințe particulare, cari nu le aduce nici un profit, nici material nici moral, decât să-l cedeze noii episcopii.

„Deasemeni, primăria Sighet n'a luat nici o hotărâre în privința cedării imobilului hotelului Central, pe care îl oferise ca atâta însuflețire episcopiei greco-catolice. Am fost informați însă că s'au juruit membrii consiliului comunal ca, atunci când vor trebui să hotărască asupra cererii episcopiei, ortodoxe, să o respingă.

„Statul Român, prin administrația C. A. P. S.-ului posedă în orașul Sighet 36 imobile, din care numai două sunt folosite pentru instituțiile lor, iar restul de 34 sunt închiriate la particulari, cu sume ce variază între 2000 și 8000 lei anual.

„Din aceste imobile s'au cerut în scris și prin delegați la minister, imobilul hotelului „Coroana“ și imobilul fostei Direcții silvice. Dar cu toate promisiunile date, până în prezent nu s'a putut obține nimic. Ba din potrivă, suntem informați că, Evreul care ține în chirie locul hotelului „Coroana“, a isbutit cu ajutorul oamenilor politici din Sighet să-și prelungească încă pe cinci ani contractul de închiriere, numai și numai să nu intre în posesia episcopiei ortodoxe.

„Iar din cauza acestei vitregii, noua episcopie, instituție care are înalta menire de a afirma și mai mult indiscutabilele noastre drepturi și legături cu ținuturile voevodale ale Maramureșului, s'a văzut nevoită să închireze două camere la etaj, în imobilul unui Evreu din Sighet, pentru a-și instala cancelaria.

„Scriem aceste rânduri ca să se știe ce sollicitudine au arătat cârmuirea locală și cârmuirea centrală a Țării noii episcopii ortodoxe, și mai ales pentru a arăta onorațiilor

membri ai primei Adunări eparhiale a Episcopiei Maramureșului, truda ce trebuie să o depună în viitor pentru înzestrarea noii episcopii cu cele de lipsă¹⁾.

„De altfel, greutățile pe care le-am arătat până acum, nu sunt decât o continuare a sistemului pe care autoritățile locale și cărmuirea centrală politică l-au întrebuințat în această latură de țară împotriva Bisericii ortodoxe — adică a Bisericii dominante în Statul român, dela reîntregirea neamului și până în prezent.

„Impotriva elementului ortodox cărmuirea politică a luat și ia încontinuu cele mai dureroase măsuri. Este destul ca cineva să se manifeste într'o cât de mică măsură ca ortodox, pentru ca autoritatea cărmuitoare, dacă este funcționar, să-l transfere, iar dacă este Român dela țară, să-i facă felurite greutăți.

„O pildă: Atâta vreme cât în fruntea Școlii Normale din Sighet se afla un director ortodox, populația școlii era mai mult de jumătate ortodoxă. De când însă în fruntea acestei școli a venit un preot greco-catolic, astăzi în școală nu mai sunt decât 30—40 elevi ortodocși, adică nici 10 % din populația școlară.

„Aceiași situație se prezintă și la celelalte școli secundare din orașul Sighet, unde direcțiunile respective preferă elevi evrei, decât elevi români ortodocși. Mai mult încă, pentru ca nu cumva solemnitățile oficiale să se desfășoare cu binecuvântarea Bisericii ortodoxe, așa după cum prevăd legile Țării și tradiția acestui neam, se renunță la ele, cum a fost cazul cu sărbătorirea zilei de 1 Decembrie din anul curent (1937), ziua întregirii Ardealului și părților maramureșene la patria mamă România.

„Nu mai amintim apoi de nenumăratele cazuri ale micilor și marilor funcționari transferați, pentru că,

¹⁾ Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 305—307.

după socotelile vinovate ale cărmuirii politice, erau periculoși, fiind ortodocși.

„Așa fiind și cu aceste sisteme având de luptat, Biserica ortodoxă din părțile de Nord ale Ardealului nu se poate prezenta într-o situație înfloitoare.

„În Sighet, oraș de graniță și capitală de provincie, în tot timpul biserica ortodoxă a fost ținută sub formă de capelă întru una din sălile Liceului reformat, la etaj, într-o stare de plâns.

„În Baia-Mare, în urma nenumăratelor stăruințe ale p. c. protopop A. Latiș și a câtorva intelectuali de frunte ortodocși, s'a putut transforma dintr-o sală de gimnastică o bisericuță.

„În Satu-Mare, din anul 1929 s'a putut înjgheba o capelă în localul fostei Direcții de întreținere C. F. R., iar pe la sate, preoții noștri trebuiau să săvârșească sfintele slujbe de cele mai multe ori prin capele improvizate, fie prin casele locuitorilor, fie prin sălile de clasă ale școlilor primare.

„Dar atât bisericile cât și capelele sunt lipsite în marea lor majoritate de obiectele liturgice, necesare săvârșirii cultului divin.

„Astfel, în loc de icoane, pe unele iconostase sunt lipite tipărituri cu caracter religios, luate din felurite publicații, iar în cel mai bun caz, cumpărate de prin târguri, străine însă de tradiția Bisericii noastre. Cu acelaș fel de icoane sunt împodobiți și pereții bisericilor. Deasemeni, bisericile sunt lipsite de celelalte obiecte bisericesti, ca : potire, cadelnițe, cristelnițe și cărți de strană

„Ca veșminte sunt întrebuințate felurite țesături, și acestea ajunse într-o mare parte în stare de zdrențe.

„Iar de vină pentru această dureroasă stare de lucruri, nu sunt nici preoții, nici poporenii, deoarece cu toții sunt săraci, lipiți pământului, ci răspunderea

cade asupra cârmuirii politice centrale, care, din neînțelegerea lucrului, sau din socoteli vinovate, a ținut Biserica ortodoxă din această lature într-o astfel de stare de plâns, nedându-i nici un fel de ajutor.

„In ceiace privește *preoțimea*, putem arăta că această mână de oameni, așa de puțină la număr, și-a făcut datoria, pe care nu știm dacă alt cler, în altă parte a țării, și-a îndeplinit-o. Boicotați din partea autorităților, fără biserici, fără odăjdii, fără case, fără sesii, cu salarii minime, ei au rămas încontinuu la datorie, sporind turma Bisericii noastre și prin ea înțărind și neamul românesc.

„Aceasta era starea Bisericii ortodoxe din părțile maramureșene și cele din Nordul Ardealului, la reînființarea Episcopiei Maramureșului, pentru că în această stare a vroit s'o aibă cârmuirea politică, cu socoteala vinovată de a pune stavilă trecerilor în masă la Biserica noastră strămoșească a păturei țărănești, care, după întregirea neamului, ardea de dorința să se întregească și din punct de vedere religios, fără de care nu se poate înțelege întregirea sufilească a neamului românesc“ ¹⁾.

3. Înbunătățirile realizate de Consiliul eparhial interimar, dela înființarea episcopiei și până la sfârșitul anului 1937

„Dar socotim că a fost voia lui Dumnezeu, ca ajutorul trebuitor muncii de întemeiere a Episcopiei Maramureșului să nu-l avem dela cârmuirile schimbătoare lumești, cari s'au dovedit a fi lipsite de înțelegere și cu rea voință] față de Biserica noastră, ci s'a pus început lucrărilor cu sprijinul moral și material al

¹⁾ Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 307—309.

Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Visarion și al Mitropoliei Bucovinei.

„În acest scurt timp de trei luni de funcționare, Consiliul eparhial interimar a realizat următoarele lucrări :

A. Sub raport administrativ și economic

„1. *Lucrările pentru alegerile eparhiale.* În vederea constituirii forurilor reprezentative legale ale noii episcopii, Consiliul a luat măsurile cuvenite pentru ca în timpul posibil să se facă alegerile pentru Adunarea eparhială. În acest scop a tipărit imprimatele și a dat instrucțiunile necesare tuturor parohiilor.

Alegerile pentru Adunarea eparhială au decurs în marea majoritate a circumscriptiilor electorale în deplină ordine.

Relevăm cu satisfacție și cu o deosebită mulțumire ordinea și înțelegerea de care s'a dat dovadă în protopopiatul Baia-Mare¹⁾.

2. *Inventarierea bunurilor bisericești și întocmirea dosarelor individuale ale clerului din eparhie.*

„Spre a cunoaște situația reală a tuturor bunurilor bisericești din eparhie, și a situației clerului, Consiliul eparhial a tipărit și trimis tuturor parohiilor un chestionar, spre completare. Pe temeiul acestor lucrări s'a constatat următoarea situație în întreaga eparhie :

- a) *Preoți*: În eparhie sunt 49 preoți, dintre cari :
1 licențiat în Teologie, 27 cu Academia teologică, 10 cu Seminarul de 8 clase, 7 cu calificare extraordinară, și 4 preoți călugări ;
- b) *Cântăreți*: Sunt 35, din cari, cu școală 6, fără școală 29²⁾ ;

¹⁾ Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 309.

²⁾ Ibidem, I. c.

c) *Biserici*: Sunt 32, din care, din zid de peatră și cărămidă 18, din lemn 14.

În curs de construcție: din peatră și cărămidă 12, din lemn 2.

Capele: Sunt 16, din care 13 în localuri proprii și 3 în școală;

d) *Case parohiale*: Sunt 24, dintre care, din piatră 15, din lemn 9;

În curs de construcție: 5 case parohiale;

e) *Sesii parohiale*: Sunt 16 parohii cu sesie completă, 29 cu sesie incompletă, 19 parohii fără sesie;

f) *Cimitire parohiale*: Bisericele ortodoxe au cimitire proprii numai în 22 parohii. În restul parohiilor nu sunt cimitire proprii. Din această pricină, cu toate că s'au dat dispozițiuni precise de către autoritățile ministeriale, ca decedații ortodocși să fie înmormântați în cimitirile comunale, totuși Biserica unită, bazată pe faptul că aceste cimitire sunt înabulate pe seama Bisericii lor, refuză să primească pe credincioșii noștri.

„3. *Organizarea cancelariei eparhiale*: S'a întocmit dosarele personale ale tuturor preoților și cântăreților. S'a întocmit dosarele de proprietăți ale bunurilor bisericești; s'a aranjat arhiva primită dela episcopia Oradea; s'a alcătuit o bibliotecă cu circa 1000 cărți teologice și de cultură generală, și s'au executat la intrare 1312 lucrări și tot atâtea și la eșire, cu trei funcționari.

„4. *Arondarea parohiilor*: Având în vedere că multe din satele din eparhie cu credincioși ortodocși, nu aparțineau nici unei parohii, s'a făcut o nouă arondare a acestora, la care s'au alăturat ca filii toate satele din împrejurimi. În urma noii arondări în în-

treaga eparhie sunt 74 parohii cu 229 filii. Totodată prin această arondare s'a urmărit și s'a dat în grija preoților respectivi, ca, cu timpul acolo unde credincioșii ortodocși în filii vor spori, să se înființeze noi parohii.

„Pe temeiul deciziei mitropolitane cu No. 15364/937 s'a înființat pe data de 1 Decembrie 1937, două *noui protopopiate*: unul pentru parahiile ortodoxe din *plășile politice Vișău și Iza, din jud. Maramureș*, iar altul pentru parahiile *din jud. Sălaj*.

„5. *Ajutoare primite dela Mitropolia Bucovinei*, pentru construcții de biserici și case parohiale.

Deși era început de toamnă, când și-a început activitatea noua episcopie, totuși Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Visarion și Onor. Mitropolia Bucovinei, au binevoit să pună la dispoziție Consiliului suma de 1,000.000 lei, cu care să se continue lucrările la construcțiile de biserici și case parohiale. Suma de mai sus a fost repartizată în următorul mod:

Pentru construcții de biserici

1. In protopopiatul Maramureș:

a)	Pentru	biserica	din par.	Valea Hotarului	100.000	lei
b)	"	"	"	Vișeu de sus	120.000	"
c)	"	"	"	Poenile de sub Munte	60.000	"
d)	"	"	"	Cuhea	10.000	"
e)	"	"	"	Ferești	10.000	"

2. In protopopiatul Satu-Mare:

f)	Pentru	biserica	din parohia	Cămărzana	100.000	lei
g)	"	"	"	Gelu	50.000	"
h)	"	"	"	Ianculești	50.000	"
i)	"	"	"	Văgaș	40.000	"
j)	"	"	"	Horea	35.000	"
k)	"	"	"	Lazuri	35.000	"
l)	"	"	"	Livada	32.000	"
m)	"	"	"	Col. Paulian	20.000	"

3. In protopopiatul Baia-Mare :

n) Pentru biserica din parohia Valeni 100.000 lei

Pentru case parohiale

a)	Pentru casa parohială din Livada	40.000 lei
b)	" " " " Horea	30.000 "
c)	" " " " Ardușat	38.650 "
d)	" " " " Ploplș	40.000 "

iar restul de 89.350 lei, pentru acordarea de ajutoare la construcțiile de mai sus, unde necesitățile vor cere.

„In afară de sumele de mai sus, Onor. Mitropolie a Bucovinei a binevoit să mai alocă suma de 1,000.900 lei pentru procurarea materialelor necesare construcției catedralei episcopale din Sighet, precum și suma de 200.000 lei pentru cheltuelile de organizare ale noii episcopii. Deasemeni vom arăta la locul convenit cheltuelile făcute de onor. Mitropolie a Bucovinei pentru propaganda culturală și misionară în noua episcopie.

„6. *Felurite intervenții pentru înzestrarea episcopiei cu bunurile necesare.*

Deosebit de intervențiile despre care am arătat în primul capitol al acestei dări de seamă, membrii Consiliului eparhial, și anume pâr. președinte Dr. Seb. Stanca, pâr. inspector Antal, părinții protoierei Al. Latiș și M. Muntean au mers în mai multe rânduri la București și au intervenit la autoritățile în drept pentru a dobândi bunurile necesare înzestrării noii episcopii.

„a) *Intervenții pentru dobândirea pădurii eparhiale.*

Conform art. 44 din legea peotru organizarea Bisericii ortodoxe române, episcopia trebuie să fie improprietărită cu 300 ha pădure. Consiliul eparhial interimar a făcut cuvenitele intervenții pentru dobândirea acestei păduri la punctul Coștiui, din jud. Maramureș. A fost delegat un inspector general care să cerceteze și să refere, dar deși referatul este favorabil pentru cedarea

pădurei de mai sus. Administrația C. A. P. S.-ului pune felurite piedici la rezolvirea ei, deoarece și aici se amestecă frații Români din cealaltă strană a Bisericii“, adică Greco-catolicii ¹⁾.

b) Sesia episcopală.

„Episcopia a fost improprietărită încă din anul 1935 cu o sesie de 100 ha la Tulca, în jud. Bihor. Această sesie a fost exploatată până în prezent prin închiriere de Episcopia ortodoxă a Oradiei. Datorită pâr. vicar eparhial Corneliu Mager, membru în Consiliul eparhial interimar, suma de 192.112 lei, provenită din închiriere, se află la dispoziția noii episcopii a Maramureșului, depuși la bancă.

c) Deasemeni Consiliul a mai făcut intervenții pentru dobândirea scutirii de vamă la 40 vagoane ciment din Cehoslovacia, pentru obținerea a diferite imobile, proprietatea Statului în orașul Sighet, dar toate aceste cereri se află în curs de realizare.

S'a putut obține până acum doar un imobil, situat în Sighet, str. Regele Carol al II-lea Nr. 4, proprietatea Ministerului de Finanțe, care prin jurnalul Consiliului de Miniștri Nr. 3156/937, publicat în Monitorul Oficial Nr. 252, din 1 Noembrie 1937, a fost trecut în folosința episcopiei ortodoxe ²⁾.

B. Sub raport bisericesc — misionar

„Dacă cele ce am arătat până acum sunt pentru zidirea cea materială a Bisericii, iar mai importantă decât aceasta este munca datorată pentru zidirea sufletească a sfintei Biserici, adică truda pentru luminarea minții poporului și întărirea vieții lui creștinești fără de care este zădarnică și zidirea cea materială.

În aceasta lature consiliul, având sprijinul și îndrumarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit și a Mitropoliei Bucovinei, a înfăptuit următoarele:

¹⁾, ²⁾ F. Ofic. a Mitrop. Buc., I. cit.

1. Pentru toți elevii ortodocși din școlile primare, Mitropolia a dăruit cărțile de religie trebuitoare, în mod gratuit.

2. În fiecare parohie, prin protopopia respectivă, se trimite săptămânal sau de două ori pe lună revista „Credința”, într'un număr de 20—30 exemplare de parohie.

3. S'au împărțit peste 5.000 cruciulițe cu panglice tricolor.

4. S'au acordat zece burse pentru elevii din noua eparhie la școala de cântăreți din Cernăuți.

5. S'au acordat trei burse pentru elevii de curs secundar din noua eparhie.

6. S'au trimis trei misionari în cele trei protopopiate ale eparhiei.

7. S'a trimis profesor de religie pentru școalele secundare din Sighet, salarizat de Mitropolie.

8. În orașul Sighet s'au ținut conferințe publice de către d-nii profesori: Dr. Simion Reli, Dr. Const. Tomescu, Dr. Victor Brătulescu, Dr. Cicerone Iordăchescu și Leonida Bodnarescu.

9. S'a alcătuit un cor pentru biserica episcopală din Sighet.

10. S'au trimis trei rânduri complete de veșminte pentru biserica din Sighet.

11. S'a reparat capela din Sighet, care se afla într'o stare de plâns.

12. S'au luat măsuri pentru numirea de preoți în toate parohiile vacante, fiind salarizați de Mitropolie.

13. Deasemeni Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Visarion și Mitropolia Bucovinei au luat măsuri, ca bisericile din noua eparhie să fie înzestrate cu veșminte, obiecte bisericești și icoane prin donație dela bisericile mai avute din eparhia Bucovinei.

14. S'a trimis în dar fiecărui preot din eparhie câte un Nou Testament.

15. Iar în zilele de 24, 25 și 26 Octombrie a. c. printr'o înalțătoare manifestare creștinească și românească s'au pus piatra de temelie la catedralele din Sighet, Baia Mare și Satu Mare.

În Sighet s'a pus temelia catedralei episcopale de Prea Sfințitul episcop Dr. Vasile Stan, în Baia Mare, alături de trufașul turn al regelui Ștefan al Ungariei, vestigie a timpului de asupraire străină, s'a pus temelia noii catedrale tot de P. Sf. Vasile Stan, iar în Satu Mare, P. Sf. episcop Nicolae al Oradiei a pus temelia catedralei din acea localitate.

La toate solemnitățile au luat parte preacucernicii protopopi din Mitropolia Bucovinei, în frunte cu părinții consilieri Dr. Orest Tarangul și Dr. I. Puiu, păr. protopopi din Episcopia Hotinului, în frunte cu păr. consilier Iavorschi, și delegați din eparhiile Clujului și Oradiei, în frunte cu păr. Dr. Seb. Stanca și păr. Moga¹⁾.

4. Primul Consiliu eparhial al episcopiei Maramureșului și primii ei membrii în Congresul național bisericesc și în Consistoriul spiritual eparhial și mitropolitan

În memorabila Adunare eparhială constitutivă din 12 Decembrie 1937, ținută în Palatul mitropolitan din Cernăuți, s'au ales și *membrii primului Consiliu Eparhial* legal (secția bisericească, secția culturală și secția economică) al Episcopiei Maramureșului și reprezentanți ei în *Congresul Național Bisericesc* și în *Consistoriul Spiritual*, eparhial și mitropolitan.

Înregistrăm aici, ca informațiune istorică pentru urmași, numele primilor membri ai acestor foruri bise-

¹⁾ Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 312—313.

ricești și reprezentative ale Episcopiei ortodoxe a Maramureșului:

a) *In Secția bisericească*: Protoiereu *Al. Latiș*, protoiereu *M. Munteanu*, protoiereu *I. Rujdea*, pr. *Gh. Ghețe*, pr. *Augustin Sovrea*, și pr. *Valer Bărbos*.
Supleanți: Pr. *Ștefan Miclea*, pr. *Gavril Mărcuș*, și pr. *Vasile Magdău* din Săcel.

b) *In Secția culturală*: Pr. *Augustin Dragomir*, pr. *Terente Ciorogaru*, și d-nii: Dr. *Ioan Oroș*, inginer *Zeno Spârghez*, învățător *Gheorghe Medan* și *Alexandru Filip*.

Supleanți: Pr. *Ignatie Borza*, învățător *Ioan Coțofan* și inginer *Ioan Medeșan*.

c) *In Secția economică*: Pr. *Leonte Gazea*, pr. *Ioan Turcu*, și d-nii: Dr. *Oprea Rodeanu*, avocat *Ioan Odoviciuc*, *Ioan Motaș* și magistrat *Ioan Mărgineanu*.

Supleanți: *Iancu Zaharie*, *Ioan Urdea* și pr. *Nuțu Codrea*.

d) *In Congresul național bisericesc* au fost proclamați aleși următorii membri: Pr. *Aurel Filip*, pr. *R. Cotețiu* și d-nii: *Emil Tișcă*, *I. Grecu*, *I. Guiman* și *Ștefan Persec*.

Supleanți: Pr. *M. Răutu* și *V. Ionescu*.

e) *In Consistoriul spiritual eparhial* au fost proclamați aleși: Pr. *Gh. Mărcuș*, pr. *Teodorescu* și pr. *V. Magdău*.

Supleanți: Pr. *Aurel Miclea* și pr. *Gh. Ghețe*.

In Consistoriul spiritual mitropolitan: P. *Ignatie Borza*, iar supleant pr. *Rudolf Cotețiu* ¹⁾.

Alegerea consilierilor referenți ai Consiliului Eparhial s'a hotărât să se facă după alegerea și instalarea episcopului ²⁾.

¹⁾, ²⁾ Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 314—315.

După terminarea acestor alegeri și a ordinei de zi, d-l inginer P. *Butuc*, în numele credincioșilor ortodocși din Maramureș, a exprimat I. P. Sale Mitropolitului Visarion, prinosul de mulțumire și recunoștință pentru toate câte le-a înfăptuit pentru noua episcopie a Maramureșului ¹⁾.

Iar la masa comună, ce a urmat apoi cu prilejul prezentării deputaților Adunării eparhiale maramureșene, părintele protoiereu I. *Rujdea* din *Satu-Mare* a prezentat Mitropolitului Bucovinei un prea frumos album cu vederi din Maramures, rostind următoarea cuvântare, în care a brodat peste paginile triste și udate de lacrimi ale *trecutului* bisericesc al Sătmarului, florile de bucurie și de satisfacție ale prezentului :

„În aceste clipe solemne, când pentru prima oară se reiau legăturile firești între Românii din Maramureș și cei din Bucovina, după mai multe secole, mă reîntorc cu gândul la episcopul *Hacman*, care în tratativele ce le ducea cu înțeleptul *Șaguna*, ajunseră la un moment dat să uniască cele două provincii bisericești.

„Dușmanul de odinioară, comun ambelor provincii, a spart însă acest gând trătesc.

„Azi înțeleptele gânduri și hotărâri ale neuitaților înaintași au fost realizate de I. P. Sf. Voastră, prin hotărârea, care va rămânea istorică în cronicile bisericilor noastre străbune.

„*Ca reprezentant al Sătmarului*, — al aceluși ținut unde biciul episcopiei *Haidudorogului* de tristă pomenire a lovit mai mult ca oriunde, până la desființare, credința străbună, ținut, care azi își rupe lanțurile umilinței de două secole, cari îl încătușau în secularismul străin de aspirațiunile firești ale neamului,

---

¹⁾ Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 314—315.

zăgazarile se risipesc, iar păstorii ortodoxiei, însoțiți de apostolatul laic, vor readuce la matcă pe cei considerați perduți pentru neam, — ca un modest semn al dragostei și devotamentului nețărmurit, cu ochi înlăcrămați de sentimentul satisfacției depline, cu care am primit fapta măreață de a avea fericirea a fi sub arhipăstoria I. P. Sf. Voastre, supuși și fără șovăire împlinitori ai ordinelor superioare, aduc acest modest dar din parte-mi în această memorabilă zi a afilierii definitive și pentru vecie a Episcopiei Maramureșului cu sf. Mitropolie a Bucovinei, pentru întărirea căreia vom lucra întotdeauna¹⁾.

Cu acestea s'a terminat actul istoric al Adunării eparhiale constitutive a noii episcopii maramureșene.

* * *

Printr'o decizie din 14 Decemvrie 1937, I. P. Sf. Mitropolit al Bucovinei, Hotinului și Maramureșului, *Visarion Puiu*, în baza art. 121, 123 și 141 din Statutul legii pentru organizarea Bisericii ortodoxe-române, a numit în mod provizor ca vicar al Episcopiei Maramureșului pe P. C. preot, inspector misionar, *Dr. Ioan Vască*, fost Profesor și Rector al Academiei Teologice din Cluj, un distins fiu al Bucovinei și învățat teolog, primind delegația de a conduce această episcopie până la alegerea și instalarea noului episcop²⁾.

---

¹⁾ Foaia Ofic. a Mitrop. Bucov., N-rul cit., p. 315 - 316.

²⁾ Ibidem, N-rul cit., p. 315.

Incheiere

Din cele expuse până aici în această scriere, reiese clar adevărul istoric, că Românii din Maramureș, ca și cei din ținuturile vecine, Baia-Mare și Satu-Mare, au luptat în cursul veacurilor și până azi, cu un eroism admirabil, cu toate puterile lumești, pentru păstrarea legii lor strămoșești ortodoxe.

Și dacă cea mai mare parte dintre ei au căzut în luptă, răpuși de silniciile stăpânirii străine, schimbându-și legea strămoșască, siliți de împrejurări, un număr mare dintre dâșii și-au păstrat până azi credința strămoșască ortodoxă, iar *poporul de jos, chiar și cel „unit“* cu Biserica papală, și-a păstrat *totdeauna conștiința că legea și Biserica*, în care s'au închinat lui Dumnezeu și în care au murit strămoșii săi, de când există neamul românesc, a fost *cea ortodoxă-orientală*, și nu cea greco-catolică sau „unită“, care li-a fost impusă cu sila de stăpânirile politice străine, cu vreo 200 de ani mai în urmă.

Dovadă pentru această conștiință ortodoxă, latentă, sunt repetițele lor mișcări sau revolte, pentru a se dezrobi de sub Biserica greco-catoică, și trecerea la *ortodoxie* încă sub stăpânirea ungurească a unor comune maramureșene întregi, din propria lor inițiativă, fără agitație externă, cum sunt cazurile comunelor *Săcel și Dragomirești*.

Numai clerul „unit“, interesat, și pătura „intellectuală“ românească din acele ținuturi, în urma culturii și educației primite în școlile străine, sau în cele

confesionale, greco-catolice și romano-catolice, mai țin — unii chiar cu un fanatism bolnăvicios — la așa numita lor „sfântă unire“ cu Catolicismul străin de ființa, sufletul și trecutul istoric național al neamului românesc de pretutindeni.

Dorul adânc, de aproape două veacuri, al poporului român din Maramureș de a-și avea iarăși episcopia lor străbună, proprie și ortodoxă, s'a realizat.

Și la realizarea acestui dor al Maramureșului voevodal și ortodox de pe vremuri, azi trist și sărăcit de invazia lipitorilor străine, i-a dat mână de ajutor moral și material, *Biserica ortodoxă-română a Bucovinei*, cu atâtea legături sufletești, de ordin politic, bisericesc, cultural și familiar, cu generațiile maramureșene române din trecutul mai îndepărtat.

Azi, Maramureșul ortodox își așteaptă arhipăstorul mult dorit, care-i va sosi în curând.

Deie bunul Dumnezeu *nouii episcopi* viață lungă și înflorire până la sfârșitul veacurilor, iar *viitorilor ei vlădici* cea mai rodnică activitate apostolică, întru slava Dumnezeului părinților și străbunilor noștri, încât scriitorii, cari vor povesti în viitor despre viața religioasă, bisericească și națională a Românilor din Maramureș, dela reînvierea episcopiei lor ortodoxe înainte, să aibă norocul și fericirea de a putea înregistra întâmplări și fapte istorice din viața acestei episcopii, mai îmbucurătoare și mai înviorătoare, lipsite de umbrele și petele necazurilor și suferințelor trecutului, zbuciumat și posomorît, care a dispărut, ca un coșmar.

Bibliografia folosită

a) Publicațiuni românești

1. **Arhiva Societății istorico-filologice din Iași**, anii XXXVIII (1931) No. 1, XXXIX (1932) N-rile 1 - 4, XXXXI (1934) N-rile 1--4, îndeosebi studiile de *Th. Holban despre Români din Polonia în sec. XIV—XVI.*
2. **Bud Tit**, *Date istorice despre protopopiatele parohiile și mănăstirile din Maramureș*, Gherla 1911
3. **Bârlea Ioan**, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București 1909, volum suplimentar la „Studii și Documente“, vol. XVII, publ. de N. Iorga.
4. **Cziple Alex., Dr.**, *Documente priritoare la episcopia din Maramureș, cu un studiu introductiv*, în *An. Acad. Rom. S. II*, t XXXVIII, 1915—1916, București 1916.
5. **Dan Dimitrie**, *Cronica episcopiei din Rădăuți*, Viena 1912
6. **Dragomir Silviu, Dr.**, *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal în sec. XVIII*, vol. I, Sibiu 1920, și vol. II, Sibiu 1930.
7. **Dragomir Silviu, Dr.**, *Relațiile Bisericii române din Ardeal cu Rusia*, în *Anal. Acad. Rom.* t. XXXIV, București 1912.
8. **Dermer I. și Marin I.**, *Maramureșul românesc*, București, ed. „Cartea Românească“.
9. **Dobrescu N.**, *Fragmente priv. la istoria Bisericii române*, Budapesta 1905.

10. **Fortună D., Preot, *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea*, Văleni-de-Munte 1915.**
11. **Giurescu C. C., *Istoria Românilor*, vol. I, București, 1935.**
12. **Herman Teodor, Protopr., *Monografia istorică a Protopopiatului Dej*, 1925.**
13. **Hurmuzachi Eud., *Fragmente din istorie Românilor*, t. II, trad. de I. Slavici, Buc. 1900.**
14. **Iorga N., *Istoria vieții religioase și bisericești a Românilor*, vol. I și II, Văleni-de-Munte, 1900 și 1925.**
15. **Iorga N., *Studii și Documente cu privire la istoria Românilor*, t. IX, t. XII și t. XV.**
16. **Iorga N., *Ceva despre episcopul maramureșan Iosif Stoica*, în An. Acad. Rom., Secț. ist., XXXVI (1914).**
17. **Iorga N., *Scrisori și înscricții ardelene și maramureșene*, (formând vol. XIII din „Studii și documente cu privire la istorie Românilor”), București 1906.**
18. **Iorga N., *Documente românești din arhivele Bistriței*, vol. I, București 1899.**
19. **Lupaș I., *Răscoala țărănilor din Transilvania la 1784*, Cluj, 1934.**
20. **Lupaș I., *Mitropolitul Andrei Șaguna*, ed. II, Sibiu, 1911.**
21. **Magazin istoric pentru Dacia, redactat de A. Treb. Laurian și N. Bălcescu, t. III, București 1846.**
22. **Meteș Ștefan, *Istoria Bisericii românești din Transilvania*; vol. I, Sibiu 1935.**
23. **Meteș Ștefan, *Istoria mănăstirilor românești din Transilvania și Ungaria*; Sibiu 1936.**
24. **Melhisedec Episcopul, *Cronica Romanului I*. București 1874.**
25. **Dr. Mihályi de Apșa Ioan, *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*, vol. I. Sighet 1900.**

26. **Mitropolia Bucovinei**, *Foata Oficială a Arhiep. și Mitrop. Bucovinei*, anul LXIX, din 15 Decembrie 1937, Nr. 20.
27. **Nandriș Grigore**, *Despre mănăstirea Peri*, art. în rev. Graiul românesc, a II, București, 1928.
28. **Dr. Nistor I. Ion**, *Bejenari ardeleni în Bucovina*, în „Codrul Cozminului“, bulet. Iust. de Istorie și Limbă t. II—III, Cernăuți, 1926.
29. **Păcățian V. Teodor**, *Istoriografi vechi, istoriografi noi*. Studiu critic, în chestia vechei mitropolii ortodoxe-române (din Transilvania), Sibiu 1904.
30. **Popa Atanasie**, *Cluj, Beserica de lemn din Cuhea*, în rev. Boabe de Grâu, București, a II, Nr. 8—9, 1931.
31. **Popovici Ensebie**, *Istoria bisericească universală*, ed. II. t. IV. București 1928, trad. de Atanasie Mironescu.
32. **Popovici Gheorghe Dr.** *Istoria Românilor Bănățeni*, Lugoj, 1904.
33. **Rusu-Șirianu I.** *Iobăgia până la finea sec. XV.* Arad 1908.
34. **Șincai Gh.** *Cronica Românilor și a altor neamuri.* v. III, Iași 1853.

b) Publicațiuni străine

35. **Hodinka Antal**, „*A munkácsi gör., szert. püspökség okmánytára*, vol. I, 1458—1715, Ungvar 1911, (Docum. maghiare și latine).
36. **Miklosich Fr. et Müller Ios.**, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani MCCCXV — MCCCCII* (1315—1402), vol. I+II, Viena 1860—1862.
27. **Dr. Pichler A.** *Geschichte der kirchlichen Trennung des Orients und Occidents*, München, 1865.

Tabla ilustrațiunilor

	Pag.
1. Biserica din Ieud, din anul 1364	29
2. Frescă din biserica din Ieud, reprezentând păcatul strămoșesc	31
3. Biserica românească din Apșa-de-jos	36
4. Biserica din Budești, în Maramureș, din anul 1643	101
5. Biserica parohială din Cuhea, din anul 1718	147
6. Frescă din biserica din Cuhea, reprezentând iadul	149
7. Frescă din biserica din Cuhea, reprezentând „Judecata cea de pe urmă“	151
8. Biserica „mănăstirii“ din Giulești	153
9. Biserica veche mănăstirească din Moiseiu, din anul 1672	157
10. Capela parohiei ort. rom. din Săcel, clădită în anii 1915—1916	203
11. Biserica cea nouă ort. rom. din Săcel, jud. Maramureș	204

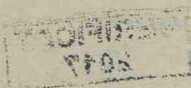
CUPRINSUL

	Pag.
Prefață	3—5
I. <i>Așezarea geografică a maramureșului românesc</i>	7—10
II. <i>Scurtă privire asupra trecutului istoric-politic al Maramureșului</i>	11—23
III. <i>Știri istorice despre viața bisericească a Românilor din Maramureș, sub stăpânirea regilor Ungariei (sec. XII—XVI)</i>	24—36
IV. <i>Starea generală a Bisericii ortodoxe române din Maramureș, în epoca domniei principilor Transilvaniei (sec. XVI—XVII)</i>	37—46
V. <i>Episcopia ortodoxă-română a Maramureșului dela începuturile ei până la desființare, și legăturile ei cu Moldova (1391—1740)</i>	47—134
1. Începuturile episcopiei	47—64
2. Episcopia Maramureșului dela întemeiere până la începutul unirii ei Biserica Romei (1391—1690)	65—98
3. Cei din urmă episcopi ortodocși ai Maramureșului, desființarea episcopiei și unirea Românilor maramureșeni cu catolicismul austro-ungar	99—134
VI. <i>Mănăstirile ortodoxe-române ale Maramureșului de altădată</i>	185—169
1. Mănăstirea Peri	135—139
2. Mănăstirea Bârsana	140—142
3. Mănăstirea din Biserica Albă	143
4. Mănăstirea din Budești	143—145
5. Mănăstirea din Călinești	145
6. Mănăstirea și biserica parohială din Cuhea	145—151
7. Mănăstirea din Giulești	152—154

	Pag.
8. Mănăstirea din Ieud	154—156
9. Mănăstirea din Moiseiu	156—166
10. Mănăstirea din Petrova, lângă Bistra	166—167
11. Mănăstirea dela Rona-de-jos	167
12. Mănăstirea din Săcel	167—168
13. Mănăstirea din Rozavlea	168—169
14. Mănăstirea din Vișău!-de-sus	169
VII. Școalele mănăstirești și cultura bisericească a preoțimei române din Maramureș, în timpul existenței episcopiei ortodoxe-române din trecut (1391—1740)	170—177
VIII. Lupta Românilor din Satu-Mare și Maramureș pentru dezrobire de sub Biserica greco-catolică, în secolul al XVIII-lea	178—194
IX. Reîntoarcerea unei părți a Românilor din Maramureș dela Biserica greco-catolică la Biserica ortodoxă, între anii 1900—1923	195—219
1. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din Săcel	195—205
2. Prigoanele suferite de Românii din Săcel din partea autorităților și a clerului greco-catolic pentru reîntoarcerea lor la Ortodoxie	205—212
3. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din Dragomirești, în Maramureș	212—216
4. Întoarcerea la Ortodoxie a Românilor din Remetei, în Maramureș	216—218
5. Trecerea la Biserica ortodoxă a Românilor din comuna Verișmort, în Maramureș	218—219
X. Reînființarea Episcopiei ortodoxe-române a Maramureșului, în anul 1937	220
1. Decretarea înființării episcopiei, începuturile organizării ei, și prima ei Adunare eparhială, constitutivă	120—229

2. Starea tristă în care se găsea Biserica ortodoxă română din Maramureș, la înființarea noii episcopii	229—235
3. Inbunătățirile realizate de Consiliul eparhial interimar, dela înființarea episcopiei și până la sfârșitul anului 1937	235—242
4. Primul Consiliu eparhial al Episcopiei Maramureșului, și primii ei membrii în Congresul național bisericesc și în Consistoriul spiritual eparhial și mitropolitan	242—245
XI. Închiere	246—247
Bibliografia folosită	248—250
Tabla ilustrațiilor	251
Cuprinsul	252—254
Erata	255

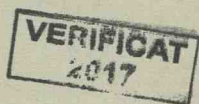
ERATA

Pag. 16, nota subl. ²⁾, cetește Diplome, în loc de Doc.,

Pag. 31, citește, Frescă, în loc de Fresco.

Păg. 55, nota subl., cetește Confesio, în loc de Confesia

Ilustrațiunea: „Biserica din Budești“, să reproduc din
greșală de 2 ori.

De acelaș autor :

Au mai apărut în editura Mitropoliei Bucovinei, următoarele publicațiuni :

1. **Călăuza monumentelor religioase istorice din eparhia Bucovinei**, Cernăuți 1937. Prețul 100 lei broșat, 150 lei legat.
2. **Mănăstirea Putna** (istoric și călăuză, cu ilustrațiuni și cu un rezumat în limba franceză și germană). Prețul lei 30.
3. **Mănăstirea Sucevița** (istoric și călăuză, cu ilustrațiuni și cu un rezumat în limba franceză și germană). Prețul lei 30.
4. **Mănăstirea Dragomirna** (istoric și călăuză, cu ilustrațiuni și un rezumat în limba franceză și germană). Prețul lei 30.

Se pot comanda **contra ramburs** dela Mitropolia Bucovinei, Cernăuți (Serviciul editurii).

